

REPUBLIKA

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST, UMJETNOST I DRUŠTVO

PORTRET: Boris Domagoj Biletić

Boris Domagoj Biletić: Riječ je sudbina (intervju),

Dvi ča i dvije što

O djelu B. D. Biletića pišu Miroslav Mićanović, Milan

Rakovac, Irvin Lukežić, Ivan Bošković

i Milorad Stojević

KNJIGA U FOKUSU

KREŠIMIR NEMEC: *LEKSIKON LIKOVA*

IZ HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

O Leksikonu pišu I. Matičević, V. Sorčik i F. Karačić

O najdražim književnim likovima pišu B. Ivanda,

A. Tatarenko, K. Vukov Colić, J. Reis, J. Kovačević,

M. Brođanac, V. Gašparin, S. Karamehmedović,

D. Šćukanec i P. Rem

ANTIKVARIJAT

ZVONIMIR MAJDAK: *BOLEST*

Julijana Matanović: Jednostavno, bolest

Pavao Pavličić: Povijest *Bolesti*

Zvonimir Majdak: Intervju (2015.)

SUVREMENA HRVATSKA KNJIŽEVNOST

Milko Valent: *Pjena za rušenje*

Tomislav Šovagović: *Spremište Trešnjevka* (ulomci)

OSTALE RUBRIKE

Esej / Igor Žic

Nova imena / Iva Mirčić

Novi prijevodi / Christopher Marlowe

Kritičarev izbor / Dunja Detoni Dujmić

Iz povijesti Republike / Ivo Vidan

Godište 77 • **BROJ 5-6**

Svibanj – lipanj 2021.

Natječaj za haiku poeziju

PREMA
SUNCU

Ususret Olimpijskim igrama
u Tokiju

Drago Štambuk:

Obrazloženje nagrada i pohvala

Nagrađene i pohvaljene pjesme

NAGRADE DHK-a

Nagrada Fonda *Miroslav Krleža:*

Ivan Rogić Nehajev

Nagrada *Tin Ujević:*

Evelina Rudan

Nagrada *Anto Gardaš:*

Tomislav Zagoda

Nagrada *Julije Benešić:*

Miroslav Mićanović

REPUBLIKA

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST, UMJETNOST I DRUŠTVO

Godište 77, broj 5-6, Zagreb, svibanj – lipanj 2021.

Nakladnik: Društvo hrvatskih književnika

Za nakladnika: Zlatko Krilić

Uređuju: Julijana Matanović i Mario Kolar

Adresa uredništva:

Društvo hrvatskih književnika

Trg bana Josipa Jelačića 7/1, 10000 Zagreb

Tel. 01 4816 931, 4883 580

E-mail: republika@dhk.hr

Tajnica uredništva: Vlatka Poljanec

Uredništvo prima utorkom od 12 do 14 sati.

Rukopise ne vraćamo.

Lektura: Jakov Lovrić

Dizajn: Jasna Goreta

Prijelom: Neven Osojnik

Tisak: web2tisak, Sv. Nedjelja

Časopis je objavljen uz
potporu Grada Zagreba.

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media

**GODINA
ČITANJA
2021**

Časopis je objavljen uz potporu
Ministarstva kulture i medija RH
u Godini čitanja.

Cijena dvobroja je 60 kuna. Cijene za inozemstvo: za zemlje EU-a 15 eura, izvan EU-a 20 eura.

Godišnja pretplata je 330 kuna, za članove Društva hrvatskih književnika 200 kuna.

Redovne cijene za inozemstvo: za zemlje EU-a 85 eura, za zemlje izvan EU-a 100 eura.

Cijene za članove DHK-a u inozemstvu: za zemlje EU-a 50 eura, a za zemlje izvan EU-a 70 eura.

Uplate na kunski žiroračun Zagrebačke banke d. d., Zagreb, IBAN: HR5223600001101361393,

poziv na broj: 0105-2021, s naznakom „Za Republiku“. Pretplata za inozemstvo:

Croatian Writers' Association, Zagrebačka banka d. d., Savska 60, Zagreb,

Croatia, IBAN: HR5223600001101361393, SWIFT banke ZABHR2X.

Časopis *Republika* u kontinuitetu izlazi od 1945. godine do danas.

Društvo hrvatskih književnika njegov je nakladnik od 1981. godine.

KAZALO

PORTRET: Boris Domagoj Biletić

Boris Domagoj Biletić: *Riječ je sudbina* (intervju) / 3

Dvi ča i dvije što / 18

Miroslav Mićanović: *Potres koji se vraća utrobi zemlje* / 22

Milan Rakovac: *Zid u brazdi začinjavskoj 'z fundamienta* / 29

Irvin Lukežić: *Sređivanje „književnih računa“* / 33

Ivan Bošković: *Ponajbolji tumač književne Istre* / 37

Milorad Stojević: *Tema Istra, tema Hrvatska, tema širā...* / 43

PREMA SUNCU - USUSRET OLIMPIJSKIM IGRAMA U TOKIJU

Drago Štambuk: *Obrazloženje nagrada i pohvala* / 49

Nagrađene i pohvaljene haiku pjesme / 52

KNJIGA U FOKUSU: Krešimir Nemeć: *Leksikon likova iz hrvatske književnosti*

Ivica Matićeović: *Tko se boji leksikona još?* / 59

Višnja Sorćik: *Zašto žalim za Arsenom Toplakom?* / 66

Filip Karačić: *Živi leksikon* / 71

Moj najdraži književni lik: Branko Ivanda, Alla Tatarenko, Karmela Vukov

Colić, Jasmina Reis, Jasna Kovaćević, Mirna Brođanac, Višnja Gašparin,

Sanin Karamehmedović, Dubravka Šćukanec, Paula Rem / 76

ANTIKVARIJAT: Zvonimir Majdak: *Bolest*

Julijana Matanović: *Jednostavno, bolest* / 95

Pavao Pavličić: *Povijest „Bolesti“* / 99

Zvonimir Majdak: *Intervju u emisiji „Kutija slova“* (2015.) / 105

SUVREMENA HRVATSKA KNJIŽEVNOST

Milko Valent: *Pjena za rušenje* / 113

Tomislav Šovagović: *Spremište Trešnjevka* (ulomci) / 126

NOVI PRIJEVODI

Christopher Marlowe: *Eduard Drugi* (ulomak; preveo i priredio Mate Maras) / 141

NOVA IMENA

Iva Mirčić: *Tri priče* / 177

ESEJ

Igor Žic: *D'Annunzio, Updike, Greenway & Žic* / 183

IZ POVIJESTI REPUBLIKE

Domagoj Brozović: *Uvodna riječ* / 193

Ivo Vidan: *Terorizam teorije* / 195

KRITIČAREV IZBOR: Dunja Detoni Dujmić

Nečastivi u malomu mistu (Nikola Đuretić: *Nevrijeme*) / 203

Otkucavanje (Mihaela Gašpar: *Nemirnica*) / 205

Na staklenim nogama (Nada Gašić: *Devet života gospođe Adele*) / 208

Kretanje točke ili anatomija pisanja (Martina Vidaić: *Anatomija štakora*) / 210

Žena koje nema (Marina Vujčić: *Pedeset cigareta za Elenu*) / 213

Kazalište sjena i iluminacija (Zoran Ferić: *Putujuće kazalište*) / 215

NAGRADE DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA

Ivica Matičević: *Obrazloženje Nagrade Fonda „Miroslav Krleža“* / 220

Božica Brkan: *Obrazloženje Nagrade „Tin Ujević“* / 223

D. Zalar, B. Primorac, S. Tomaš: *Obrazloženje Nagrade „Anto Gardaš“* / 228

Goran Rem: *Obrazloženje Nagrade „Julije Benesić“* / 232

Maja Kolman Maksimiljanović: *Kronika DHK-a* / 236

Vlatka Poljanec: *Nove knjige članica i članova DHK-a* / 241

SLIKOVNI PRILOZI

Marija Adrić Soldo / 4

Neno Mikulić / 48, 58, 94, 112, 182, 192

PORTRET

Boris Domagoj Biletić

INTERVJU

Riječ je sudbina

Razgovarao Tomislav Šovagović

Osvježavajuće je životno djelo, ali i turobnost koronskoga doba, promišljati s Borisom Domagojem Biletićem (Pula, 22. ožujka 1957.), pjesnikom, esejistom, književnim povjesničarom i urednikom, jer iskreno, bez zadržke i analitički progovara o bolnim društvenim prijeporima, s naglaskom na hrvatsku šutnju. Dopredsjednik Društva hrvatskih književnika i predsjednik njegova Istarskog ogranka, urednik *Nove Istre* i *Stava*, ravnatelj Gradske knjižnice Matije Vlačića Ilirika u Rovinju, uz nove knjige *Ex Provincia* i *Hvatanje zraka* (u pripremi), osvrće se na desetljeća književnoga pregalaštva, poetsko sazrijevanje do antologija, *Istarsko troknjižje* i druge poluotočne teme, odnos dijalekta i hrvatskoga standardnog jezika, marginaliziranje u medijima i virtualnost u očekivanju živih susreta.

RNi sam ne znam kako je niknulo sjeme usporedbe, vraćajući se vašoj poeziji, zadržah se nad pjesmom *Probni snimci, 1968.*: „Ošamućeni, javno starimo: trava iz pepela, kokosovo mlijeko, hrvatske diklice – morfološko raslinje“. Jesu li Hrvatska, Europa i svijet u doba koronavirusa onaj završni stih iste pjesme: „možda, ipak, samospaljivanje?“

– Novija inačica iste pjesme, objavljena u knjizi *Možda ovo ne dolazi iz krvi* (Plima, Ulcinj/C. Gora, 2020.; izbor i predgovor Jovana Nikolaidisa) od prvotne se zapravo razlikuje samo u „posveti“: *J. Palachu (1948. – 1969.) i drugovima*. Slobodarska je, a tko je Palach i čega simbol, to bi mladima i mlađima danas možda trebalo podrobnije objasniti. Pobuna i čin samoubojstva iz ideala ionako nisu iz ovoga ni za ovo vrijeme, iako potonje dakako ne zagovaram. Riječ je o stihovima iz jedne pradaвне, mladenačke moje pjesme. Potaknuta je buntovništvom i, jako posredno, tj. metaforički, činom

Autorica: Marija Adrić Soldo

samospaljivanja studenta i domoljuba Jana Palacha na Vaclavskome trgu u Pragu, a nakon invazije ruskih/sovjetskih trupa na tadašnju Čehoslovačku te nasilno gušenje, uz nemale žrtve, Praškoga proljeća. Bio sam na tome mjestu 1978. i položio mu cvijet. Sve smo to mi u Puli, i ja osobno koji sam o 1968. u ČSSR-u pisao o 10. obljetnici tih zbivanja, obilježili u – nedugo poslije objavljivanja cjeline, poslije komunističkoga i antihrvatskoga sudskog procesa nama u svibnju godine 1980. – zabranjenome Književnom klubu (utemeljenom 1953. u prvoj pulskoj hrvatskoj gimnaziji) i časopisu „Istarski borac“, tj. „Ibor“. Suđeni smo i osuđeni – „obilježeni“, bez mogućnosti zapošljavanja, javnoga djelovanja, prehranjivanja mladih obitelji s malom djecom... – a da

nismo dospjeli, tada premladi i naivni u pogledu te stvari, objaviti planirani temat o Hrvatskome proljeću uz 10. obljetnicu događaja. No, spomenuta su zbivanja, poput mađarskih iz 50-ih godina ili pak poljskih iz 70-ih godina 20. stoljeća, najavljivala pad željezne zavjese i Berlinskoga zida 1990., a time i, makar posredno,

Hrvatskoj i Hrvatima pokazali put i omogućili, u nas iznimno krvavim ratom i tolikim žrtvama – od kojih se mnogima ni danas groba još ne zna – izranjavanu, ali ostvarenu državu. Kako je uređujemo i što je od nje danas te čijom nam je sve zaslugom i „zaslugama“ ovako kako nam danas jest, to je pak druga priča. U svakom slučaju, u vrijeme samospaljivanja jednoga mladog čovjeka mi smo ovdje bili, naizgled, u boljoj poziciji, ali Hrvatsko je proljeće, koju godinu poslije, neslavno propalo. Smijenjeni komunistički partijaši su se kako-tako izvukli, neki osobno ili preko svojih potomaka i sada vladaju, a nastradali su mladi sveučilištarci („palahovci“) te s njima i odvažniji članovi Matice hrvatske. Danas se oni „operetni“ iz toga vremena još prisjećaju/„prisjećaju“, a stvarni sudionici šute, koliko ih je još živih. A i što će danas i ovdje te komu govoriti? Otad do 1990. – hrvatska šutnja. Zatim jedno kako-tako obećavajuće desetljeće unatoč pobjedničkome ratu, a nakon 2000. do danas – hrvatska pomutnja. Životna, medijska, historio-grafska i ina. Ništa slučajno i ništa od toga bez razloga. A koronavirus i

Hrvatsko je proljeće neslavno propalo. Danas se oni „operetni“ iz toga vremena još prisjećaju/„prisjećaju“, a stvarni sudionici šute, koliko ih je još živih. A i što će danas i ovdje te komu govoriti? Otad do 1990. – hrvatska šutnja. Zatim jedno kako-tako obećavajuće desetljeće unatoč pobjedničkome ratu, a nakon 2000. do danas – hrvatska pomutnja.

svekolika planetarna pošast, što o tomu kao laik reći?! Je li posrijedi i politička igra, jesmo li mi „obični mali ljudi“ samo zamorci, pokazat će vrijeme. Ali tzv. antivakser nisam, dat ću se cijepiti kad me pozovu. Razgovaram s prijateljima liječnicima i, uz rijetke iznimke, svi razmišljaju slično, pa zašto da onda ja neznalica u toj stvari „izabarem/odaberem gore“? Ovo posljednje, da se citatno poslužim malo Ivanom Raosom, a donekle i Arsenom Dedićem.

R Odabir je uvijek prividni dašak slobode. Recite, jeste li zadovoljni odjekom kapitalnoga *Istarskoga troknjižja* (Hrvatska sveučilišna naklada, 2019.), makar u rodnoj Istri? Što potencijalnom čitatelju (osim samoga čitanja, dakako) želite naglasiti?

– Nema eksplicitnih odjeka, bar ne zasad, iako čujem da se te knjige čitaju, dapače kupuju. No, one ionako nisu jednomjesečni hitovi, nego si utvaram da su materijal kojemu će se, bar kroatisti, moji Istrani i drugi povremeno vraćati. Pa neka sam i u zabludi, lijepa je dok traje. Počlašćen sam pogovorima svim trima knjigama, jer poštujem temeljita čitanja, iskrenost i spisateljsko-sveučilišna iskustva njihovih autora, dakle vjerujem kolegama Miloradu Stojeviću, Ivanu Boškoviću i Irvinu Lukežiću. Znalci su i nepotkupljivi, a takvih je u Hrvata malo. Oko 1000 stranica o književnosti zavičaja, od toga na stotine stranica koje zacijelo idu u matični tijek hrvatske književnosti, to je saldo rečenoga troknjižja. Ostalo je na kritici, recipijentima, akademskoj zajednici... Koliko se uopće i što se u nas čita i prikazuje, tumači, prati, a da nije sektaško i frakcijsko? Namjerice koristim riječi iz vokabulara nekih tobože prošlih vremena, ali nisu prošla. Takva nam je danas kritika (osim u momemu „Stavu“, www.stav.com.hr) i još ponekomu rijetkom otočiću, oazi. Takvi su nam mediji, takva nam je osobito takozvana Hrvatska radiotelevizija, i čemu se onda još čuditi?

R Nikada dosta čuđenja, čini se, da. Dopustite sad nešto posve drugačije, kako bi montipajtonovci rekli. Kosa je, barem od naturalne fotografije, zaštitni i prepoznatljiv znak, čak i onima koji neće iz prve reagirati na spomen vašega imena i prezimena. Kako je pjesniku desetljećima nositi „osobne odjeke“ iz naizgled suprotstavljenih izvora, smještenih na pola puta između *Knjige Sirahove* i *The Enda* Jima Morrisona i *The Doorsa*?

– Možda ispada smiješno u današnjemu vremenu, to s frizurama i slično, da nije životno neminovno. Dobro da niste još upleli film i mjuzikl *Kosa*, pa da sam od sebe, onako dragovoljno, odem u muzej i prijavim se za neki budući eksponat, onako usputan izložak u rekreativnom dijelu institucije koja namjerniku uz predah zamiriše na pretprošlo svršeno vrijeme. Nešto ozbiljnije govoreći, sloboda sve rečeno povezuje, beskrajna sloboda: u mudraca, svetaca i/ili Svjedoka proživljena i posvjedočena i kao obveza, a u mojih, bar nekih, rokeraških ljubavi, kao naslućaj, osjećaj, žudnja... Uostalom, koliki su rokeri pjevali o onostranome, čak doslovno o Kristu, koliki!? Uzmite samo strašnu energiju jedne, primjerice, žestoke balade, iako na prvo uho to možda ne biste rekli, a zove se *In my time of dying* Led Zeppelina, mojih omiljenih u tome glazbenom žanru. Iako i neki drugi imaju svoju inačicu te pjesme. Naježim se na tu stvar uvijek iznova, zato je rijetko slušam. („Meet me, Jesus, meet me / Oh meet me in the middle of the air / If my wings should fail me, Lord...“). Metaforička krila, nadajmo se, ipak rjeđe zakazuju. Ili?

R Dobro je dok uopće postoji prilika za let „rezervnim“ parom krila. Što živoga čovjeka, točnije onoga koji ostaje, mogu naučiti osobne tragedije, smrti bližnjih, kako uopće disati iza njih, a da nije običan automatizam postanka, već s duhom i smislom? Prošli ste najteže moguće osobne gubitke; kako su žrtva, patnja, bol utkani u stvaralaštvo?

– Klonim se „suznodrapajućega“. Ne znam baš točno, ali moguće je, primjerice, reći ovako: živeći dalje, radeći, stvarajući, bivajući sa svojima živima i mrtvima danomice, dijeleći iskustvo s ljudima slične sudbine, ako se može i to; onda još pomažući roditeljima koji su doživjeli slično... Naposljetku: sve što činiš nakon nekih životnih iskustava i svega što ste ukratko naveli, mislim da čovjeka, ako se nije predao i u sebi ubijen još nije umro, mora porinuti dalje – u nadi, ljubavi, vjeri. Dati nov život, crpsti iz njega, ne pristajati na besmisao. Ako je netko otišao, „uzet“ za bolji i drukčiji svijet, za nov život, onda to treba prihvatiti i pokušati, ne razumom (što je meni bilo

Sve što činiš nakon nekih životnih iskustava, mislim da čovjeka, ako se nije predao i u sebi ubijen još nije umro, mora porinuti dalje – u nadi, ljubavi, vjeri. Dati nov život, crpsti iz njega, ne pristajati na besmisao.

i ostalo nemoguće), nego osjećajem prihvatiti i živjeti s nadom u ponovni susret s „preminulima“ koji je neminovan, ako je sve smisljeno. A ako nije, tada i dalje vjerujem da je mesu moga mesa i duši moje duše bolje ondje gdje sada konačno i zauvijek jest. Sa svrhom i s razlogom.

R Vaša pjesma *Krbka jezgra* završava stihovima „ne čuvaj se / vatre / nije tvoj put / istrule knjiške čežnje / u ljuveni još nećeš / pepeo“. Je li čuvanje od vatre, strah, kukavištvo, najgori virus čovječanstva?

– Živa patetika, tako mi danas taj citat zvuči. Oprostite mi na iskrenosti, ali pitanje nema veze s motivom nastanka pjesme. Koliko se sjećam, pišući te stihove bar 30 i više godina prije ovoga razgovora, možda gotovo 40, bio sam zaljubljen i više od toga. Bio sam očajan – ha-ha! – od te i takve ljubavi koja je netom bila jednosmjerna i nestala. Danas je to možda prijateljstvo, ali nisam ni u to siguran. Samo vjerujem da je tako i odmah mi je lakše. Odmaknimo se, više, od teme virusa! Obuzeo nas je malo previše.

R Slažem se. Vratimo se iskonu, poeziji. Što se od *Zublje šutnje*, koju ste objavili 1983. u pulskoj Istarskoj nakladi, nagrađenoj „Mladom Strugom ‘84“ u tadašnjoj SR Makedoniji – kao najbolja prva knjiga mladoga pjesnika s područja bivše države – nije promijenilo?

– Tu sam knjigu pisao kao svaki prvijenac: tijelom, dušom, srcem, da ne kažem krvlju... E, pak, budimo nakratko posve mladi i opet patetični! Imao sam 20-ak godina i koju više, nagradilo me, sve sam te pjesme znao napamet (a danas, osim jednoga haikua, ne znam baš nijednu!), gorio sam i živio poeziju. Vrijeme je takve osjećajnosti prošlo, a šutnja, da, šutnja i danas grije, poput baklje/zublje ili drukčije, ali katkad doista grije, e da bi se ponekad i ponegdje „opredmetila“ u govor najprije za me, a onda možda i za svijet. Između papira i tipkovnice nema razlike, tako je i s osjećajnošću na koju me podsjećate. Današnji bi rekli da je naslov moje prve zbirke pretjeran ili nerazumljiv, opet patetičan ili „samo“ i možda oksimoron. Ako prosječni studenti danas uopće znaju što je to. Ali tada tomu nije bilo tako niti je za me danas tako. Gorjeli smo za dijalogom, za književnost, poeziju osobito, žudjeli komunikaciju, zazivali sukob mišljenja i slične sada nepotrebne i beskorisne situacije. U svakom slučaju, hvala Vam na podsjećanju.

R Na mrežnoj stranici Društva hrvatskih književnika predstavljene ste, vjerujem vlastitim izborom, pjesmama *Moj zaključani otac* i *Posljednja kronika*. One su, kao i mnoge druge, prevedene na dvadesetak stranih jezika (ovjekovječeno u knjizi *U gostima* na vašoj mrežnoj stranici). Potresna je pjesma o zaključanom ocu. Prepoznaje li tko „Olivera“ na „toplim mjestima čije ključeve nema niti dragi Bog“?

– Ma ne znam. Otac mi je umro na rukama, i ne samo on. A netom, koju minutu prije negoli je izdahnuo, čulo se Oliverovo *Moj lipi anđele...* E sad, je li bila „kazeta“ ili radio, tko bi ga danas znao. Samo znam da je toga pjevača volio i cijenio, usto mi je pokojni otac bio apsolutni „sluhist“, samouk višeinstrumentalist. I danas kad su obojica u onome boljem životu, valjda blizu, nadam se da skupa zapjevaju. Unuk moga oca, također s njima onostran te iako roker, obožavao je Olivera i, dapače, upoznao ga je. Jedna me fotografija podsjeća na sve ovo, ali sam je, srećom, negdje zagubio. Baš se i ne trudim naći je. Misliš da si jak, ili makar ojačao, a onda te nešto u danu, pitanju, riječi, stihu, ponekom susretu podsjeti na ranjenost i ranjivost koja ne prolazi, bol koja traje, samo možda mijenja oblike, i shvatiš da si uvijek tamo, tj. ovdje. Kao da vrijeme ne prolazi.

R Niste „samo“ pjesnik, nagrađivani ste esejist, književni kritičar, prevoditelj, urednik, nakladnik. Jesu li sve „uloge“ sporedne u usporedbi s poezijom ili ste u svakom području željeli postići savršenstvo riječi?

– Nikakvo savršenstvo. Uvijek je riječ o istome, o riječi te što i kako s njom. Riječ je piscu i kruh, i voda, i sredstvo, i cilj. Riječ je sudbina. Najkraće, držim se najprije pjesnikom, esejistom, književnim povjesničarom i urednikom. Komu pravo, komu krivo.

R Uvršteni ste u pojedine antologije, jedna od njih *Krist u hrvatskom pjesništvu* (Split, 2007.) obogaćena je pjesmama *Svrha putovanja* i *Jesen s Vukovarom i tišinama hrvatskim*. „Kriste / ovdje tuku još i gromovi. / I komu sada pisati, na samome vršku od svih napuštene / obećane vječnosti.“ Doista, komu sada pisati? Čemu pisati između dvije vatre i dva žitna zrenja, da parafraziram Katalonca Foixa uz vaše nadahnuće u vukovarskoj elegiji?

– Pitanje sadržava više-manje točan citat, ali ne znam kamo smjera. O Vukovaru je književnost dosad nešto i rekla, a dnevna politika od čijih odluka ljudi žive – baš i nije. Moje je, tada, kao pisca bilo kriknuti i zavapiti. Ako je smio, mogao i morao jedan Šoljan i toliki... Naravno, ne uspoređujem se ni s kim, niti koga drugoga uspoređujem. No, tu tragičnu, tegobnu i nepovoljivu osjećajnost mogu si i sada dozvati. Tu noć u studenome 1991., slušajući Hrvatski radio i pišući... Samo, za koga i čemu danas u ovoj i ovakvoj Hrvatskoj?! Tim gore po činjenice, ili kako je već napisao dotični Velikan misli i duha.

R Čemu nas može poučiti vrijeme (polu)zatvorenih knjižnica, vrijeme kada je većinom naglasak na materijalnom, a duhovno (kao i uvijek, uostalom) prepušteno svakom pojedincu prema vlastitom svjetonazoru, osjećaju, biti?

– Bitno ste o svjetonazoru, duhu i duhovnome rekli. No, zatvorene ili polu-zatvorene (ako nam je „čaha smisla napola puna“, ipak) knjižnice mogu poslužiti tomu da mi knjižničari možemo odraditi neke druge poslove, čak i od kuće. Ovo vrijeme distance i zapravo usamljenosti pogoduje makar tomu da se ljudi priupitaju: A što će nam, kvragu, knjiga i knjižnica? Čemu i komu pisci? Pa se, recimo, dođe do nekih suvislih odgovora. Ova situacija može poslužiti „čak“ tomu da se ministrica kulture (s najbližim suradnicima) zamisli i kaže si pred zrcalom: Jesam li na pravome mjestu ili bih se trebala vratiti u urede na 2. ili 3. razini iste adrese, gdje smo je svojedobno i susretali kao skrušenu simpatičnu djevojku „s naglaskom“? Nije ga izgubila, naglasak. Nisam (toliko) zločest niti su mi namjere, božesačuvaj, loše. Znam, na takvu mjestu i u ovakvim neprilikama malo bi se tko snašao tako da ne doživi kritiku i primjedbu, ali ipak za neke i nešto najčešće ima, a za neke rijetko ili nikad nema novca. Ponavljam, uvijek želim graditi i pripomoći, borim se sa sobom ne biti zlopamtilo, hoću skromno pridonositi sada spasu, koliko je do neznatnog mene, a inače razvitku hrvatske i kulture uopće, nakladništvu posebice. Ne samo kao autor nego i urednički to nastojim na čelu jednoga malog izdavača, čineći što mogu svim silama, iskreno i otvoreno, pa i bez dlake na jeziku, katkada. No, da ima rješenja i rješenja – ima. I tu ću stati. Ideja je stvorila materiju, moja je vjera u to i izbor svjetonazora takav, a ne obratno. Dakle, naglasak nikad u konačnici nije na materijalnome, ili ne bi to smio biti.

R Osjećate li se marginaliziranim u hrvatskim medijima? Vaše književno djelo bogato je domoljubnim i kršćanskim svjetonazorom, ono je univerzalno, a opet, kao da ste prešućeni. Je li pregrubo napisati tu riječ, koliko je tu i osobnoga izbora, bijega od jeftinoga?

– Ne. Što su to mediji? A poglavito hrvatski. I čiji su? Tko su ti arbitri, sve me je to manje zanimalo tijekom mojega javnog djelovanja, a danas me uopće, ni najmanje, ne zanima. Ako je nekomu univerzalno zazorno, tko je tu onda „belosvečki“, a tko doista univerzalan, zagovaratelj općih, humanih i uopće civilizacijskih vrijednosti. Ako mu je ognjište mrsko, valjda u tolikome svemiru adresa ima neku svoju još neotkrivenu izbicu, što mu od srca želim, pa neka si potraži srećicu uokolo drugoga i drukčijeg kamina. Meni neka ostavi moje *gnjišće* (kako u mojoj inačici jedne od istarskih čakavica nazivamo ognjište). Ako pišem o ljubavi prema ženi, ljudima uopće, zavičaju, ako cijenim prošlost i neke njezine vrijednosti, ako riječ domovina ponekad namjerice pišem Domovina,

i tako dalje..., ne razumijem što bi tu bilo problematično. Komu što namećem, koga p(r)ozivam? Odavno, poput svakoga autora čim se odluči objaviti se i obznaniti javno svojom intimom, „izazivam“ i to mi je jasno. A tko sebe čita u mome zrcalu, neka svoja

Ako pišem o ljubavi prema ženi, ljudima uopće, zavičaju, ako cijenim prošlost i neke njezine vrijednosti, ako riječ domovina ponekad namjerice pišem Domovina, i tako dalje..., ne razumijem što bi tu bilo problematično. Komu što namećem, koga p(r)ozivam?

čitanja pripiše sebi, najprvo, a tek onda možemo, ako treba, ljudski porazgovarati. Nakon samospoznaje. Kažem, ako je to uopće potrebno. Bijeg od „jeftinoga“, da, uvijek, no osobni je moj izbor odavno: ne sudjelovati ni u kakvome klanu, koteriji, interesnoj skupini, a najmanje u zagrebačkima, tzv. „metropolskima“. U tome europski malome i unutar planetarna konteksta gotovo beznačajnome Zagrebu. Rođen sam u gradu koji ima najmanje tri tisuće godina, izabrao sam ga za svoje boravište u ovome svijetu, volim Zagreb u kojemu sam proveo mnoge, mnoge godine i sve svoje bitne obrazovne stupnjeve, od faksa do doktorata, ali ono što mi more i zavičaj daju, i neki moji ljudi ovdje, uza sve epitete koje mi pridijevate, neke i s pravom, ne bih u ovim godinama ni u snu mijenjao za tzv. metropolu, a kamoli da me, ponavljam, diraju tzv. mediji. Pa mi ih i nemamo – naime, neintere-

sne, nepartijske, slobodne, demokratske, od komunističkoga terora i lažnih rodoljubnih balvana u glavama oslobođene i lišene, nacionalne a da nisu šovenski, patriotske medije – mi u Hrvatskoj nemamo! Kao što nemamo ni hrvatsku građansku desnicu, ni pravu ljevicu, hrvatsku socijaldemokraciju. U nas su na vlasti djeca komunizma, tj. od 1990. smjenjuju se SKJ i SKH u prerusenim inačicama. Zar da me to dira i da u tome sudjelujem? *No way.*

R U knjizi *Zvezdani sati čovječanstva* austrijski književnik u dobrovoljnom izgnanstvu iz domovine (a i života) pred nacizmom Stefan Zweig literarno opisuje najvažnije događaje, prijelomne trenutke od otkrića Tihoga oceana 1513. do povratka Lenjina u Rusiju 1917.: „... ali u povijesti je kao i u ljudskom životu, žaljenje nikad više ne vraća ni jedan izgubljeni trenutak i tisuću godina više ne može kupiti natrag ono što je propustio jedan jedini sat.“ Što je najveći hrvatski zvezdani sat nakon Domovinskoga rata i krvlju otkupljene slobode?

– Teško pitanje, pa onda ni odgovor ne može biti nimalo lakši. Ni kratak, pa ću zato izabrati baš kratkoću. Ne znam točno to o „zvezdanome satu“ nakon Domovinskoga rata, koji je nažalost rat moga naraštaja, a što nikako nije onaj Drugi ni vječna zakrvljenost partizanije i ustašije, čime nas truju danomice jer nemamo razvojni put, jer smo društvo bez vizije i perspektive, jer od pomućenih pogleda u prošlost ne vidimo ni tračak bolje budućnosti za naše mlade i najmlađe. Ali znam da se onakvo zajedništvo i uzajamnost naših ljudi, naroda iz ranih 90-ih stoljećima prije dogodili nisu niti će se više dogoditi dugo, dugo ubuduće. Obitelji nam s dječicom žive u kontejnerima, potresi, poplave i druge pošasti raseljavaju najplodniju populaciju, a što narodu nude ona dvojica više tragičnih nego komičnih, Lolek i Bolek, povlašteni sineki tateka nekoć s vrha naše politike i sličnih službi: danomice lažna obećanja, vulgarnosti na najnižoj razini, zločesta i priglupa prepućavanja... I sve to sluganski novinari snimaju ko žedni krvi s onim svojim mikrofončićima, a vrlo počudni urednici, patuljci koji pojma nemaju, to serviraju naciji kao udarnu vijest. Nije ih stid, ne srame se, očito. Ili bismo se mi morali sramiti umjesto njih? *O tempora...*

R U polemikama glede antologije *Svjetlaci (hrvatsko pjesništvo trećega poraća 1996. – 2019.)* pokojnoga akademika Tonka Maroevića spominje se izo-

stavljanje dijalektalne poezije kao sastavnoga dijela književnoga korpusa. Zašto su sva tri hrvatska dijalektalna jezika (kao i vi, uostalom) često po strani, kao da ih „strašna“ antologičarska ruka tapša i govori: doći će i vaše vrijeme?

– U koprivničkim *Artikulacijama*, nekako baš neposredno prije iznenadne smrti dragoga mi, cijenjenog intelektualca koji nam već itekako nedostaje, rijetkoga čovjeka i osobnosti Tonka Maroevića, s kojim sam od sada već pradavnih dana bio u lijepim, kolegijalnim, pa i prijateljskim odnosima, objavljena je anketa kao reakcija na izostavljanje tzv. dijalektalne poezije iz (i) njegova spomenuta novijeg antologijskog izbora. Kad sam napisao *ī*, tiče se to još nekolicine, da ih sad ne imenujem, i pokojnih i hvala Bogu živih višedesetljetnih arbitara/„arbitara“ (među njima, gle, najviše startnih čakavaca!) hrvatskoga pjesništva. Nikomu ne odričem pravo ni znanje, dapače, jer od mnogih smo/su i (na)učili neka znanja. Opće je poznato da su antologije, izbori i pregledi uvijek vrlo subjektivna i tegobna rabota, njima obično stječete više neprijatelja negoli

onih drugih, dapače i prijatelja možete izgubiti antologičar- reći. Ali komentirati se mora, dobro je za estetsko pročišćenje i mentalno zdravlje, valjda.

Treba imati u vidu cjelinu jedne književnosti i razumjeti sve varijetete kojima je (na)pisana, a ne samo preuzimati „ovjereno/kanonsko“, nego stalno čitati novo i propitivati staro/starije. Maroević je bio takav i tako je zacijelo činio po najboljoj savjesti, za razliku od mnogih, poglavito nekih mlađih koji se i na nj (*sic!*) pozivaju. Sada kad Tonko može „odgovoriti“ samo svojim dovršenim djelom, ne bi bilo ni u kojem slučaju u redu i ni na koji način dobro išta dodati ili oduzeti onomu što sam tada, mjesecima prije njegova odlaska u drugu dimenziju, odazvavši se na poticaj uredništva časopisa, napisao i što su dečki do zadnjega slova objavili. A napisao sam i objavili su ovo (preskačem /pot/pitanja i ipak kratim svoju izjavu): „Očekivan izbor i pristup, iz istoga i sličnih izvora već viđeno na ovaj ili onaj način. Više negoli prikladno i visokopar- no dosjetljivo, meni obezvrjeđujuće neuvjerljivo zvuči pojam ‘inkrustirati’ (povezan, dakako, s ‘inkrust’, ‘inkrustacija’) i slični, a usto još sa sintagmom

Treba imati u vidu cjelinu jedne književnosti i razumjeti sve varijetete kojima je (na)pisana, a ne samo preuzimati „ovjereno/kanonsko“, nego stalno čitati novo i propitivati staro/starije.

‘pojedini primjerak na kajkavštini ili čakavštini’. Dakle, diljem naše ‘provincije’ / naših ‘provincija’, uglavnom izvan Zagreba, mahom kao da se pišu ‘primjerci’, a ne poezija... Ne vjerujem da su akademiku i pjesniku Tonku Maroeviću nepoznati polemični tekstovi jednoga Črnje otprije više od pola stoljeća, upućeni pak jednome Ladanu, Donatu, Cvitanu, Šoljanu itd. Za ovaj posljednji, ali siguran sam ne i zadnji slučaj ‘metropolskoga’ getoiziranja ili naprosto ignoriranja tzv. dijalektalnoga (usto valjda i ‘nemetropolskog’) pjesništva, na kajkavskome hrvatskome i čakavskome hrvatskom jeziku – koji srećom još uvijek jesu jezici jedinstvene hrvatske književnosti – prikladnim se čini baš Črnjin naslov *Čakavština pred vratima književnosti* (1969.) iz knjige *Hrvatski Don Kihoti* (1971.). Tu očito možemo pridodati i ‘kajkavštinu pred vratima književnosti’. A to da ćemo ove ili slične argumente morati opet ‘potezati’ pedesetak godina poslije, neveselo je i, čak, tragično za ovu književnost i kulturu... Potrebna su jednaka mjerila kada je posrijedi tzv. standard i tzv. dijalekt... Glede čakavskoga toka hrvatske književnosti, poimence pjesništva, podsjetio bih nepreuzetno na studiju Milorada Stojevića uz njegovu svojedobnu antologiju *Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća* (1. izd. iz 1987.), a čak ću se, uz ispriku, usuditi spomenuti i vlastiti kritički esej *Zavičajnost: vrijednost ili alibi?* iz 1999. Sam mu naslov dostatno govori čime sam se u njemu pozabavio, bez imalo ‘kredita’ upitnome, jer ga itekako ima, ‘dijalektavanju’ u današnjemu, poglavito čakavskome, pjesništvu, s naglaskom na Istru. Uostalom, i u tzv. matičnome, književnome štokavskom toku ima svega i svačega. Zamislite to da, primjerice, povjesničari hrvatske književnosti ne uzimaju u obzir cjelinu građe koju proučavaju! (...) Postoje mlađi i posve mladi ljudi koji istražuju, cijene, poznaju te, svjesni povijesne dijakronije, suvremenom književnokritičkom i književnoznanstvenom aparaturom i estetskom osjećajnošću skrupulozno istražuju starije i novije te posve recentne ostvaraje napisane nekime od hrvatskih dijalekata. Zaključio bih mislima Veselka Tenžere, jer držim da su u ovome slučaju i na ovome mjestu sjajne potkrjepe temi i tezama, i mudrije od svih naših mogućih daljnjih raspredanja ‘za’ i ‘protiv’. On najprije kaže: ‘Kritičar sam u sredini koja više cijeni bilo kakav rad, nego kritiku toga rada.’ Riječ *kritičar* ovdje slobodno možemo zamijeniti riječju *antologičar*. Slijedi druga: ‘Svaki pjesnik piše svojim jezikom i iznova ga stvara. Stoga ne vidim nikakva razloga, uključujući i historijsku sudbinu dijalekata, da pjesnici budu vrednovani različito, to jest prema opredjeljenju za ovaj ili

onaj dijalekt... Jezik je, naime, različit od pjesnika do pjesnika' (prema: *Šok običnosti*, 1997.)...“ Zaključit ću: da je u podnaslovu predmetnoga Tonkova pregleda napisano *hrvatsko ŠTOKAVSKO pjesništvo trećega poraća...*, ova bi raspravica, dakako, bila suvišna.

R Koronavirus, zaraženi, preminuli, epidemiološke mjere – svakodnevica je i u Hrvatskoj posljednjih četrnaest mjeseci. Što vam je najteže u ovom vremenu, a što smatrate blagoslovljenim u poluzatvorenom življenju? Je li pjesniku to prirodnije što su okolnosti neprirodnije, izazovnije, teže?

– Da, puno je paradoksa. Najprije, nedostaju živi susreti i živa riječ upućena nazočnima, prijateljima, kolegama, publici... S druge pak strane, a čuo sam slično od mnogih kolega – onaj tko si može i smije dopustiti stanje, dakako ne ono izvorno političko, tipa *splendid isolation*, te unatoč nekakvu novovjeku osjećaju novoga *Weltschmerza* – ako je u stanju usredotočiti se, može nekako funkcionirati, riješiti zaostale rokove i zadaće, ponešto napisati, urediti. Sebično i jako ružno može zazvučati, ali da: možemo se i u ovoj katastrofi baviti malo više sobom, svijetlim i tamnim vlastitim stranama, a pogotovo se odgovornije i nježnije posvetiti bližnjima, osobito djeci i starijima. Uza sve mjere opreza, dakako. Puno je ružnoga i lošega oko nas, ali za nešto sutra možda koliko-toliko dobro, dakle nema ničega crno-bijelog u ovoj nenormalnoj situaciji. Najveći pesimist, pa i onaj u meni, rekao bi: toliko mi/nam je katkad loše da je pesimizam luksuz. Svatko reagira prirodno sebi i svi smo taoci nečega jačeg od nas samih. Plivamo kako znamo i umijemo, nema zasad lijeka, dakle ni općega recepta kako se ponašati. A stanje je više nego ozbiljno, zabrinjavajuće, i predugo traje, ostavljajući posljedice, kako tjelesne tako i one duboko nevidljive, bojim se dugotrajne ožiljke u psihi. Nezabilježeno planetarno stanje, ali tu smo i nema nam iz ove kože. Da, još nešto: toliko sebičnosti i manipulacije, uglavnom iz kruga tzv. političkih elita, e to pak dosad nije viđeno – od trgovine cjepivima, kao da smo kakvi zamorci, preko dnevnih laži i krivotvorina u predizborne svrhe, pa nadalje.

Sebično i jako ružno može zazvučati, ali da: možemo se i u ovoj katastrofi baviti malo više sobom, svijetlim i tamnim vlastitim stranama, a pogotovo se odgovornije i nježnije posvetiti bližnjima, osobito djeci i starijima. Uza sve mjere opreza, dakako.

R Kako se Istarski ogranak DHK-a nosi(o) i što je uspio održati tijekom virtualnoga doba? Osuđenost na Zoom-predstavljanja, tribine, sastanke, bilo je ohrabrujuće u početku, ali opstalo je „do daljnjega“, postalo rutinom, što može biti i zamkom.

– Nastavljam se vrlo kratko na prethodni odgovor. Ušli smo u 31. godinu postojanja Ogranka i u 26. godište našega časopisa. Zoom-sastanci postali su nam uobičajena „rutina“. Nakladništvo ide dalje, i to iznenađujuće dobrim ritmom – upravo su pred izlaskom, u tisku ili pripremi novi brojevi časopisa *Nova Istra* (dosad 70-ak svezaka i stotinjak brojeva) i nove knjige (dosad 110 objavljenih bez sunakladništava). Otkazali nismo nijedan program, jedino smo lanjske, 18. Pulske dane eseja (*Zbilja i sudbina književnosti*) odgodili sada za svibanj (održat ćemo ih na daljinu i u tom se smislu posve tehnički pripremili, a Nagradu „Zvane Črnja“ za 2020. dodijelili smo lani u listopadu u iznimnim, ali ipak prihvatljivim okolnostima). Iduće, 19. PDE nadamo se održati redovito u listopadu, program za mlade autore *Kod Marula*, i to 10. po redu, održat ćemo u rujnu 2021. I za nas vrlo važno: uspjeli smo se u Puli i Istri, sami kao i u svemu, izboriti za nešto novca kojime ćemo tijekom ljetnih mjeseci adaptirati cio prostor sjedišta Istarskoga ogranka DHK-a – Klub hrvatskih književnika „Dr. Ljubica Ivezić“, u koji nije značajnije ulagano 15-ak godina. Dakle, unatoč svemu, radi se, stvaramo i planiramo dalje. Godinu i pol nije bilo predstavljanja, pa se nadamo bar 10-ak novijih naših naslova predstaviti sljedećih mjeseci, makar i na otvorenome.

R Vrijeme nije naklonjeno ni autorima ni nakladnicima, ali pisanje i objavljivanje nije i neće stati. Uskoro vam u Matici hrvatskoj izlazi kritičko izdanje izabranih pjesama *Hvatanje zraka*, a u siječnju ove godine izišle su Vaše izabrane kroatističke teme (eseji, studije i kritike te vrlo zanimljiv intervju s kolegom Davorom Šalatom) pod intrigantnim, da ne napišemo ironičnim naslovom *Ex Provincia* u izdanju „Alfe“. Što su vam tri i pol desetljeća kritičarskoga rada otkrila u novim čitanjima, pripremanjima knjige?

– Ako je samo o kritikama riječ, bit će možda neskromno, ali ću reći da su sve one i svi njihovi uvršteni autori izdržali vremensku provjeru i jednako bih o njima danas napisao. Bio sam i mlađi i nadobudniji, ali znam, jako

dobro znam, kako sam svakoj izabranoj knjizi i njezinu autoru pristupao vrlo skrupulozno, dakako sukladno u tom trenutku raspoloživim mi znanjima s područja teorije, kritike, književne povijesti. To dugujem i svojim profesorima-učiteljima, čitanjima literature bez koje nema pisanja i obratno. Čitanje su i pisanje u ovome poslu, hajde recimo čak pozivu, a da opet ne bude sasvim patetično (iako protiv *pathosa* dobro smještena u vrijeme i prostor nemam ništa), blizanački povezani, uvjetuju

Knjige lakše i brže izlaze, sve je odmah dostupno, piše se svašta, mnogo toga dobrog (prešućenog) i lošega (razvikanog). Ali niti je sve tiskano biblija, niti je sve virtualno vrijedno i moderno, iako oboje može biti suvremeno, bolje napisati su-vremeno. A vrijeme će i dalje biti najbolji sudac.

se, prožimlju i nadopunjuju. Cjelina su. Koliko su toga današnji kritičari i „kritičari“ svjesni, lako je provjeriti. Knjige lakše i brže izlaze, sve je odmah dostupno, piše se svašta, mnogo toga dobrog (prešućenog) i lošega (razvikanog). Ali niti je sve tiskano *biblija*, niti je sve virtualno vrijedno i moderno, iako oboje može biti suvremeno, bolje napisati su-vremeno. A vrijeme će i dalje biti najbolji sudac. Stari i mudri napisali su: *Honeste vivere, alterum non laedere, suum quique tribuere*. Nije to lako slijediti, ali treba nastojati, podizati letvice... A naš bi neprevladani Matoš, baš glede kritike, pa i u tzv. domovinskim stvarima, valjda i danas rekao: *Sebi budite stroži nego drugima*.

R Počeli smo razgovor s „možda, ipak samospaljivanje“, a završimo početnim stihom pjesme *Sanduk*, iako ste odavno na nj odgovorili stihovima: „Kamo gleda moreplovac?“ Možda prema „savršenom trenutku rasula“?

– Moreplovac gleda u slobodu, u čisto, mirno (ako mu se posreći bonaca) i mirisno, ribom prebogato, najljepše more na *svitu*. Bojim se da ćemo i njega pokušati prevariti, ali more, kao i sva priroda, uzvraća udarac s lakoćom. Budimo ponizni i iskreni. Budimo moreplovci i ribari dobrohotni. Uzmi-mo samo koliko nam najmanje treba, ne budimo uništavatelji, ubojice ljepote, smisla, nade i vjere. Eto.

Boris Domagoj Biletić

Dvi ča i dvije što

mrtve riječi, mrtav svijet

a ovo ti je njemačko-hrvatski
iz četrdeset i četvrte, šamšalović
bio s nama na blajburgu kod nekih
i vratili ga mi, nadživjele knjige ljude;
joj, gospođo profesor, nemojte
pred malim!; hm daaa oprostite;
evo, borise dragi, čujem počeo si
s njemačkim, je li?, sjajno, znam
ti profesoricu, bile smo zajedno na
preparandiji, krasna gospođa
puno ćete od nje naučiti
i lijepo mi je pozdravi, reci samo
od vaše šulkogegice, znat će ona već
nema nas odande u istri mnogo
i svi po istom dekretu;
mama, što je dekret?, to jeee...
put sine put, tako sam i ja došla;
aaa glaj-burg, tata, šta je?
ništa... ma isto put, ali malo duži,
i daj si lijepo umotaj rječnik
nemoj u onaj masni papir!;
a šta kad nema tako velikih plastičnih
košuljica?; onda bolje ništa
to i tako ne nosiš u školu
drž' si ga doma
i čitaj jer što više jezika znaš...

Udvajka jabuka

Je štija i doša do tih besid.
 Ni Camus ni Amery,
 ni čatigajaznan ki
 od pismoznanci fureštih,
 štutih i školanih.

Je sta, je morâ,
 pozabija sve libre
 i pošâ u crikvu,
 a sunce svitlo kakor jabuka
 gladka prid grišnu noć.

Škur u obličju, sprignut,
 vas jedan zdrh.
 I kad jur ninega bilo nî:
 „OčenašiVirujeniZdravamarija“
 za duše svojih i svakega
 na ten svitu, ča bi ga bija
 rada i zajno puštija.

A ča je potle učinija?
 Ne zna se, o ten ni slova
 današnji libri ne pišu,
 moderni ne mudroslove,
 školani i štuti. Aš nima ki.

iz pule nestale

oštarija poreč, praonica lavanderia, astra
 prva istarska samoposluga tzv. televizija
 mali mliječni peko planika borovo
 kraš pa karićem niz ulicu (onda dogradili
 kazalište, tako izbrisali igralište)
 muzička škola milicija žiška i dr. obrtnici
 pa metražna roba živežne namirnice
 roba mješovita posuđe štolveri
 i sve drugo na komad rinfuza
 penje se najljepša kvartovska guza
 škalama doseći baš ono tamo na vrhu
 jer mama je rekla, čuj dobro, baš to kupi
 onda te najlonke na crtu straga
 i borosane a negdje ispod pulta
 zacijelo lakirane tanke štikle
 one za probosti svako muško
 nema sitnog pa ti vraća bombončić
 ili žvakaću domaću jadnu a ne tršćansku perfetti
 (koji miris koja boja koja kutija!)
 i dok si rastao nju su, butigarku, toliko
 okretali te je skrenula kao i ja pogledom
 ne poželjeh je ostarjelu ni vidjeti
 a na srednjem kiosku korza španjuleti
 opet kus po kus
 iliti cigarete na komad
 njih kupuju mornari pa će fotografu
 uspomena iz jna, livo/levo sam ja
 oni tamnoplavi zimi a ljeti bijeli
 drugi su bili smb ili nebeskoplavi
 ti su letjeli ili puzali besmisleno
 za koga? za tita! za koga? za partiju! za koga?
 ali mornari su nekako bili kao naši
 poneki bar... kao za K. u. K.

Fellini, Zvane, Did & King

Da ne se zabi uno ča je bi zavapi
 žienso mojega dida, uni črni Kralj
 ‘merikanski ča su ga z pištuolon,
I had and I still have a dream:
 sprid milijun črnih – *dati jisti lačnen,*
golega ubući, čovika uzjubiti, svit cili
 (za potribu pisme vržmo čakavci)
 – črnih da črniji ni črnji ne moru bit.
 I Črnja mrež njimi: e, to bi bilo jeno čine,
 velo čine... „Fellini njim samim.“
 Ma ke film, make this film!

I vi’š, dite moje: to ti se zuove i tako se reče
 imati besidu i riječ i rič, prisègu za samo,
 samo jedan minji, ma čovikoljubni san.

Miroslav Mićanović

Potres koji se vraća utrobi zemlje

Proveo sam dobar dio ljeta pripremajući izbor pjesama i pogovor o poeziji Borisa Domagoja Biletića, mijenjao moguće naslove koji bi odgovarali izdanju Matice hrvatske, domišljao što je čemu početak i kraj. Preslagivane ideja i materijala, koji se otkrivao na neočekivanim mjestima, traženje uporišta u teoriji i kritici, nije umanjilo osjećaj da se nalazim na trusnom području modernosti kojoj ne bih trebao olako pridružiti očekivane i manje ili više poznate odrednice. Predah i zamah u jednom, ako se tako može nazvati čitanje drugih tekstova, našao sam na mjestu na kojem Antoine Compagnon podsjeća da Baudelaire povezuje modernost s modom koja se stalno mijenja: „Trebalo bi je izvući iz mode, kao što bismo iz nečeg privremenog, prolaznog, neuhvatljivog, ekstrahirali ono što zaslužuje trajati, što je dostojno antike, dakle, vječnosti. Mode prolaze, mijenjaju se svake sezone, ali na umjetniku je da uoči ono veliko, poetsko, junačko u nama što ostaje u svjetovnom društvu, i da to prikaže, obesmrta.“¹ Nalog koji proizlazi iz usporedbe s modom nije nepoznat i poziva da u njezinoj ekstravagantnosti i privremenosti prepoznamo što će u proizvodnji i potrošnji postati nosivo i prihvatljivo. Ali poetsko i junačko ili prolazno i svjetovno samo je naizgled daleko ili izvan poezije koja je „predmet“ interesa, čitanja i sagledavanja?

Rad i nekropola

Iznevjeravanje ideje o čistoći poezije i savršenosti oblika dobrodošlo je mjesto predaha i vidljivosti namjera i materijala od kojeg je građena pjesma i s čim u njezinu čitanju i odgonetanju raspolaže čitatelj. Pjesnički tekst površina je na kojoj se isprepleću grafički znaci, riječi i plivaju upisana značenja, on zauzima ono što je već bilo zauzeto, strugano, mijenjano ili čitano iz autopoeitičke perspektive. U nejednakim omjerima izmjenjuju se staro

¹ Antoine Compagnon, *Jedno ljeto s Baudelaireom*, prevela s francuskog Vanda Kušpilić, TIM press, Zagreb, 2016.

i novo, osvjetljeno i zatamnjeno, ručni rad i zanat, procesori i ekrani na djelu su u nastajanju palimpsestnoga pjesničkog teksta. *Radovi na nekropoli*² Borisa Domagoja Biletića posvećeni su izgradnji i razgradnji pjesničkog teksta, radu na tragovima, s priručnim znacima, pomagalima i ostacima, a autorski se glas ucjepljuje na rubu, u središtu, od temelja do vrha.³

Ponekad, ne slijedeći dogovorena načela, nego mijenjajući odnose i mjere za gore ili dolje, piše (radi) i pjeva o suživotu, snijegu, oklijevanju, nasljednicima i otuđenosti. Pjesnički i poetički svoj radni nalog mijenja i nadopunjuje, precrtava i retušira ne bi li na ruševinama pronašao novo i nepostojeće: „i naposljetku što / bi li naivno bilo i opet / istu nemoć potisnuti / u priručni viganj vatrene kule“ (*Otuđeni pčelar*). Nemoć i moć, priručno i nužno dragi su mu u pokušaju da pjesma bude cjelovita, potpuna i završena, savršena: iako, što bi to značilo, što bi to moglo značiti?⁴

Pjesme naslonjene na radove, nacрте i sumnje slagane su iznimno pažljivo, dosljedno su praćeni metonimijski odnosi, jednina teme i množina, mjesto lirskog subjekta, parafraze i reference, pjevna i gusta narativna linija pjesme, metaforične dionice – od naslova do završnog stiha, riječi. Točke. Točno i uputno, višesmjerno i otvoreno, što znači pisanje bez straha o strahu, bez uzmarka pred patetičnim i sentimentalnim tonovima, prizorima, uvjerenjima i stanjima privremenosti i neusuglašenosti sa sobom, s drugima, prisutnima i onima kojih nema: „Patetičan / zar još razmišljaš / Koliko na vršku iglice / može stati anđela?“ Pitanje koje je poslovično

² Boris Biletić, *Radovi na nekropoli*, Ceres, Zagreb, 1996.

³ Kritika će toj vertikali pridružiti širi plan: „Kada je riječ o paradigmatomskom konceptu, valja mi ustvrditi kako je on neodjeljivi dio gotovo svakog poetskog teksta Biletićeve knjige. Njegova je osnovna funkcija re/prezentiranje kontinuiteta kako na poetičkom, idejnom i povijesnom planu. Na poetičkom planu žanrovski se jasno mogu odčitati utjecaji hermetične tradicije, naravno talijanske provenijencije, kao i uplivi horvatićevske poetike. Temporalnost Biletićeva diskursa u svakom je slučaju tradicionalno utemeljena, orijentirana na pamćenje s izrazitom svijesću o značaju kontinuiteta, a tu se prije svega misli na arhaičnije segmente hrvatske prošlosti.“ Sanjin Sorel, „Radovi na nekropoli“. U: *U znaku Kairosa: književna kritika o djelu Borisa Domagoja Biletića*, Ceres, Zagreb, 2015., str. 161.

⁴ „Biletićeva pljuvačka nema krvi, ima stoga baš matoševskog ciničnog sarkazma, presvučenog mletačkom svilom; ima krležijanskog raspupalog riječovlja; ona ne sažiže prijezirom kao u Pier Paola; ona ne ubija kao u Kamova – ona nježno zida, grotu po grotu, stinu po stinu, kamik po kamik, nadmenu nekropolu civilizaciji.“ Milan Rakovac, „Les fleurs de mort Borisa Biletića sa samog sljemena naše nekropole“. U: Boris Biletić, *Radovi na nekropoli*, Ceres, Zagreb, 1996., str. 99.

mučilo srednjovjekovne teologe, služilo u svrhu odbacivanja angelologije i skolastike, sada je dio dokonosti i ispraznosti, potrošenog jezika, kojem tek treba pronaći i dodijeliti novu ulogu, funkciju. Usvajanje jezika način je otkrivanja našeg mjesta i uloge u svijetu, što znači da je pjesnik u prihvaćanju i odbijanju, prepoznavanju i usvajanju bliskih tekstova, poetika i nazora. Biletić je pjesnik koji se riječima rado utječe Kristu ili nekom od drugih likova kršćanskoga vjerovanja u život i nakon smrti. Prividi i opsjene ovoga svijeta prenose se na drugi ili druge imaginarne svjetove koji zrcale ljudsku nevoljnost i izgubljenost. Riječ je o zamjeni uloga, preuzimanju i preoblikovanju predloška, što će se u ponešto drugačijem kontekstu nazvati literariziranjem filozofije.⁵

Obilježavanje praznog mjesta

Ogledanje s vremenom i postupna narativna gradnja pojedinih životnih dionica, iskustvo gubitka i osmišljavanje vlastite prisutnosti na sceni, koja je sve samo ne dostupna konačnom pravorijeku o smislu, nadaje se kao važno tematsko i strukturalno središte Biletićeve poezije. Sve se već dogodilo i živi od svoje ponovljivosti, ljubav i smrt, na primjer, ali nije li trenutak za oprez ili prihvaćanje onoga što se dobiva i stječe sudjelovanjem u „obrednoj slutnji“, u ritualu: „Te blage veljače mramor bijaše topao / Da li od suza mojih sestara i moje zaostale / Negdje u zraku ljeskutave na južnome suncu“ (*Pod Goricom grob*). Pjesma je dvostruko složena, podnaslovljena i strukturirana kao diptih, od dviju preklopivih cjelina, koje čuvaju svoju samostalnost, ali ih povezuju sudionici, likovi pjesme (onaj koji govori, otac i sestre). Drugi dio, koji čuva ton konačnosti riječi, nadrealizam prizora, magiju i čudo smrti otvaranja „trećeg oka“, ujedno je ono što je iznutra, nevidljivo i skriveno mjesto ispisivanja imena, živih i umrlih, ali i dopisivanja, govora o iskorijenjenosti i definitivnom odlasku, napuštanju.

⁵ „Ne kažem da i takav postupak ne promiče stanovite idejne elemente kao poticaj, ali oni nisu prvovrsni. Ta filozofija je palimpsestna, a novi poetozofski sloj postupka čini od ‘izvornika’ pozadinu, a ne krupni plan. Zbog ekspresivnosti teme, međutim, mnogima se doima kako je smrtopisnost u imanenciji tih pjesama. Svakako ne valja podcijeniti Biletićev odnos prema smrti, ali ga valja promatrati u predmetnotematskome sklopu s amoroznim fonom, mediteranizmom i, posebice, ktionskim odnosima u tim relacijama.“ Milorad Stojević, „Ktonijsko kao (sredozemna) sudbina“. U: Boris Domagoj Biletić, *Imam riječ: izabrane pjesme*, altaGAMA, Zagreb, 2006., str. 23.

Dvodijelnost pjesme, dvostruka slika, kadriranje prostorno i vremenski udaljenih prizora razvija se u prizivanju i uprizorenju pjesničke scene, kao ono što se uspostavlja i suprotstavlja kao: intimno i prošlo, subjektivno i zaključno. Upravo se na tom završnom mjestu pjesme izbjegava jednosmjernost čitanja, ponavlja ono što nestaje pred činjenicama, osvaja prazno mjesto: jezikom se gradi spomenik onome što nije pronađeno ili čega nema. Tema tuđine, ljubavi i smrti, neprolaznosti i gubitka, povlači se od prapovijesnog, ili ako se baš želi i antičkog. Kraj pjesme spaja živo i mrtvo, prolazno i potrošno. Pjesnik zaključuje da je srce kenotaf, intimni fragilni monolit. Pjevati ili pisati na osnovi praznog mjesta, stvarati svijet iz podzemlja stvari, baviti se onim što je ništa ili sve – ima li, ponovili bismo s pjesnikom, ljepšeg, strašnijeg ili težeg posla? Posao poezije, posao pisanja je domišljanje znakova i riječi za ono čega, možda, i nema!

Poezija je dobrodošao privid kojim se ispunja, ispisuje praznina, gubitak, bol. Razdvojeno i odvojeno, izgubljeno i pronađeno temeljne su sastavnice pjesništva koje govori o onome o čemu njezin subjekt ne može odlučivati: smrt, prolaznost, ljubav, gubitak... Niz se ponavlja s grafemima, znacima i tragovima, riječima, značenjima – niz se ponavlja u ritmu već rečenoga, pročitano i učitano, pjesma je niša za ono čega više nema ili ga nikada nije ni bilo. Na začudan način poezija stječe pažnju po onome što je u njoj naizgled višak, što je u nesporazumu s uspostavljenim skladom, metaforičnim ustrojem. Tko su alternativci u pjesmi o smrti i grobu? Tko se kome čudi? Nije stvar u dešifriranju „tko je kome što“, nego u posredovanju nesuglasja i otpora protiv lažnih sustava vrijednosti, protiv banalnog i perifernog. Bilo bi lijepo kad bi energetske i polemičke žar bio u skladu s pjesničkim slogom, pjevao Dedićevu „Što je pjesma meni i što sam ja njoj?“. Ali, uglavnom, ne radi se o suglasju i sporazumu. Biletić pjesnički radi iz dijaloškog manjka i monološkog viška drugih, iz gluhosti i rasapa svijeta, koji se zbog toga u jeziku nadograđuje, popravljiva i imenuje.

Je li to cijena upućenosti na tekst, ljubavničkog odnosa zanata i zanosa? – isključenost, osama i ponos. Pjevanje pjesnika, pjesnikovo pjevanje, kao zaleđe za pojedinca, za pjevanje svijetu. Uvlačenje povijesti u pjesnički tekst, nadomještanje gubitka na presudan način utječe na narav govorenja, na pravo pjesme da se bavi životnim okolišem i njegovim zgodama i nezgodama. Poziv i zauzimanje, moglo bi se tako čuti obraćanje, okret prema onome što je zaključano, zatvoreno, što traži ime bezimenih: „Oče, ja sam

grad nakon potresa, grad koji niče / Oče, ja sam potres koji vraća se utrobi zemlje“ (*Moj zaključani otac*). S. S. Kranjčevića navodimo i zbog uzvika i zbog stišanosti, zbog svođenja računa na riječi (splav, barka, brod) koje nas premještaju, potapaju u topla pulsirajuća mjesta, gradove... Ako je riječ splav, barka ili brod, pjesnici nisu osamljenici zagledani u vlastiti bezdan, oni splavare i prevoze ono što im prethodi, što im se nađe na putu, u nadi i čekanju idućeg mjesta, iduće luke.

Gromoglasnost se nadomješta drugim imenom (Oliver), a na rubu pjevnosti, odjekuje u stihu: „Čakavsko misto moga ditiinjstva pusto.“ Bilo bi uputno promotriti kako navedeno ime utječe na kontekst pjesme, na koji način u zavedeni red pjesme unosi nemir, što zrači, čuva i osvjetljava i onda kad su stranice knjige sklopljene i šute. San o jedinstvenoj slici svijeta zasniva se na uvezivanju različitih veličina, prisutnosti i odsutnosti, koji traju u jezgrovitim stihovima-pitalicama, bizarnim odgovorima. Put prema drugom i pustolovnom očekivano je put sumnje i iznevjeravanja, napuštanja sigurnog svijeta, rodnog tla. Život na mah, za trenutak prolaznoga i vječnoga. Sve što se učini sporedno ili rubno pokazuje se u tekstu pjesme važno i spasonosno kao hvatanje zraka!

Da bi izbjegao „pjevanje u vjetar“, lako prevodive konstrukcije u tzv. stvarnost, Biletić stvara lelujave i nestvarne pjesničke slike koje u sebi sadržavaju povijest putovanja, prenošenja i upotrebe (*Cimet*). Kušanje i koža, igra jezika i predmetnog svijeta, erotično tetoviranje znaka i riječi, dodane su vrijednosti za ono što je nauk, ili kanon, o ljubavi i grijehu, ili nečem sasvim drugom, običnom, svakodnevnom. Uplitanje golemog i konkretnog iskušenje je konstruiranja teksta koji će, kao koža prepotopne životinje, čuvati i nositi na oznake drugog svijeta, povijesti, za vrijeme od prije i poslije potopa. Otočnost je otvaranje pogleda ograničenog morem koje je ujedno dio velikog i nesagledivog svijeta. Montaža stvarnog i mogućeg, konkretnog i nemogućeg u naravi je njegove poezije koja u čakavskom čuva ponešto od težačkog i teškog, što nije isto, ali ga čini jezikom za ono što se krije iza bjeline i običnosti, iza mraka i rada. Čakavski je u njegovu slučaj izbor mogućeg za nemoguće, ili sadašnjeg za prošlo: „Črni san, kotula bila / črno nebo zemlja rodila / črnu veštu za pokuojenoga / bili facolić za rojenega“ (*Črno*). Crno i črno: blizina sna i zemlje, ritual rođenja i obred smrti, igra živoga i neživog. Djetinjstvo i starost – niz koji se sam od sebe dopisuje, razvija i mijenja, nastaje i nestaje, završava i počinje... Verši ča naprid gredu.

Negdje, ili u središtu čakavske pjesničke pustolovine, pjesnik navodi neizbježno u posvetnim pjesmama – Tina i Nazora, kao nastavljače tradicije koji su svojim „i jur i već“ dali slobodne čakavce. Bilježi zahvale i pohvale, pjeva o drugim zbog njihovih zasluga, kao naknadu za nedostatnost i nedovoljnost: „I ča, ste kuntenti sad & sat, / ha, staroste, ča ste storili / i učinili, nas, jušto takove, / tu mrvu mižerije“ (*Baloti i Črnji, neizbježno*). Odriče li se u podtekstu deminutiva u upotrebi glasovitog ča? Što je standard njemu i što je čakavskom on: „Standardni hrvatski jezik drugotniji je prema čakavskome varijetetu, jednako kao što je ovaj drugotniji prema standardu.“⁶ Biletić se ne upire održavati napetost ili zagovarati jedno ili drugo, on se prije ispomaže i dovija kako i jednom i drugom dati zasluženo mjesto, ili kako i u jednom i u drugom situirati vlastiti pjesnički glas, znak, pjesmu.

Zagovara li autor dekonstrukciju i okret ili čuva ono što se ne može sačuvati? Zavičaj i tradicija – ne iznevjeravaju li jedno drugo, uzajamno? Može li poezija sudjelovati u radikalnom odustajanju od ugovora s prošlošću? Čini se da Biletić sidri svoj pjesnički brod u sredini, dovoljno da bi naznačio pripadnost određenom književnopovijesnom kontekstu, ali se upušta u dijalog, ili se neštedimice obračunava s onim što ga dodiruje, smeta kod onih koji ga okružuju (vlasnici i lašci tolikih naših sudbina). Ironično se govori o pjesničkoj egzistenciji, neherojsko ah i pjesnikov dom predmet su njegove poruge, izvođenja na svjetlo dana, pjesnički „trenutak (ne)postojanja“. Što je *ne* u zagradi, što je nepostojanje bez zgrade? Uvijek kad kao pjesnik napusti zgradu (zgradu) ili sigurni prostor tradicionalnoga, obrane, on se zatječe u pustolovnosti i začudnosti događaja, čuda, blizak onima koji nemaju pravo glasa: „pa pomislim / što sve propustili jesmo / vjerujući // starim vremenima / i Bogu kojeg / u usta poljubih / u kućercima bijednih“ (*Omamljen ili svoj*). Omama i siromaštvo je područje čitanja teksta svijeta, naspram njegovih utvara o sigurnosti brojeva i računa. Prisutno je ono što je nevidljivo i skriveno.

⁶ Iako vrednovanje čakavske poezije u kritičko-esejističkim opservacijama nije predmet detaljnijeg interesa, ono se svakako tiče i Biletićeva pjesničkog opusa: „Oni koji su skloni čakavskoj poeziji imaju počesto jedan zajednički element – afirmirati jezik (*čakavštinu*), ali ne i *pjesnički* jezik koju ona (čakavština) stvara. Potom afirmirati isključivo zavičajne vrijednosti, a ne i misaone poetske procese koji mogu na relevantan način oblikovati te vrijednosti. S druge strane oni koji rade generalne zahvate kritičkoga promišljanja hrvatske poezije čakavsku poeziju čine nepostojećom, nevrijednom svrstavanja u tipologije, poetska određenja, generacijska i slična obilježja.“ Milorad Stojević, „Ilirski eksperimentalni prozor i sotonska pređa“. *Vijenac*, br. 395, 23. travnja 2009.

Nepodudarnost, metonimijske zamjene dijela i cjeline, govorno i standardno, mediteransko i kontinentalno, putovanje i druge zemlje, zavičajno i prostorno uvjetuju i oblikuju pjesničku (poetičku) mrežu. Izmicanje iz zavičajnog i bliskog, ogledanje s drugim, zrcali želju da iz ljubavi ode „kao iz groba“, da se napusti priča, što je u moći onoga ili one koja odlučuje. Mijenjaju se države, svjetla i uvidi, nježnost i rasap, što znači da pjesniku ne preostaje nego odgovarati „pozivnom broju vremena“, ali u tom se odazivanju na bolan način javljaju strah, samoća, nepomičnost i hladnoća.

Pjesnikova radna perspektiva određena je proturječnim, osjećanjem da je u svom jeziku izgubljen, a u tuđem nemoćan: „Što ti je sad činiti na rubu / rubnih rubova smisla?“ (*Potrošen u jeziku*). Dok se pita, on otvara pjesnički radni nalog: pisati! Tema potrošenog pjesničkog jezika govori o uzajamnosti i pomaganju, jer poezija recikliranjem potrošenog osigurava svoju prisutnost i protežnost, ali i mijenja vlastita značenja i kontekste: „Diskursno, Biletić je neprekidno – metajezično i metapoetički – svjestan jezične i stilske maske koju navlači svojem subjektu, kao i toga da se promjenom stila mijenja i konstrukcija toga subjekta i obrnuto. Zato se sve spomenute oscilacije u karakteru subjekta očituju u raznim vrstama poetskih diskursa – od apelativnog, rebelskog, melankoličnog, tragičnog, lirskog, arhaičnog do liričnog, metaliričnog...“⁷ Maska ili izokrenuta rukavica. Ponavlja se strahotnost i uzaludnost posla pisanja i stvaranja simboličkih vrijednosti na praznom, ispražnjenom mjestu. Ali, može li se drukčije?

⁷ Davor Šalat, „Subjekt složene identitetnosti“, pogovor, u: Boris Biletić, *Zato što vrijeme prolazi*, HDP, Zagreb, 1998.

Milan Rakovac

Zid u brazdi začinjavskoj 'z fundamenta

ili, ma ča to začinja začinjavac Boris Domagoj Biletić?

Črni tić (bili tić Biletić, nu), san mu bija napisa u vieršu prigodnici, sakramijski Bob „Boris“ Biletić!

U jednoj tek pjesmi (veličanstvenoj, doduše), u rukoveti novijih pjesama na čakavici, osmjelio se preko horizonta poetike i estetike i jezikoslovnosti, spod Babinpasa, spajajući u njoj jezike i kulture i epohe i suoga dida, ma kako da tobože nieće dā, sanjivajući sanje (a sanjiva hi i sad nā) kako i Martin Luther King, i črni Moro je na bot mrež nas črnih čakavci tuote skupa š njin, ma črnih črnatih, nego:

*... črnih da črniji ni črnji ne moru bit.
I Črnja mrež njimi: e, to bi bilo jeno čine,
velo čine... „Fellini njim samim.“
Ma ke film, make this film!*

Ma si vidija paka vruga na batu: da ča bilo – bilo je za vajak, aš da vrime ne pasiva, piše uon! T'r laglje će biti da je nego da ni? A tu negdje gvire Isaac Asimov i Arthur Clarke, a Učke zguora, u Empireju, se smihljaju Jure Žakan i Balota i Črnja – aj t'r vero naša vajak gori gre. Sakramiensko sime i simienja sime ča batvo ž njega potiegnu babevise kroza snig i grotu z vrime-na pripostanja valje 'vamo mrež nas.

Biletić, detto Bob (ma ne naš bob, nego po 'merikansku), se fida zatući nuos u nevidno i spridvidno i uzadvidno, rabi kuraja, nu, samo ča se vidi da vuon tamo i vidi, tamo, din, di drugo niš ni viti i tamo di još ne moreš viti. Kako zvore brazdu svitakraju pak zjama kamik i ga ukleše i u tuoj brazdi doprtoj zapre se zidajući prez ni gledati ni se libieći zidić, a zduola su funadamenti, a zguora čvrljuga, ma zguora neba samega kanta mu kanat „proti pozabljenja“.

*Ma
zala ljuta, zala ljutica
šegavica
to je sintagma
čakavska, hrvacka,
nju san iska
i naša
u njidrih
u ljudan
i ženana napošto,
i hotično
u sebi samena.*

Na van kako kreše Biletić i kleše i kuje i runi i truni i plesne i našge i busa i trupa i kopuna te ka'i da niete dà, ma je ben čuješ, žlepu mu, bolje nego'j baderljanska zvona ča san hi jedan bot sluša valje svitazduola u Woolongong 'Štralija di mi je bila zrana Marija Tuonova... Raca vikovična, a ča drugega?

Bob sinjiva i šenjiva i sanjiva vierše u voganj u lug mrež zvizde do črne školje pak nazda na se.

No, i ZATO ŠTO VRIME NE PROLAZI, jerbo jamačno prolazimo mi brže nego SUZE SVIETEGA LUOVRE ča jangušta rastroplju meteore zguora neba kako ča dotični rashiti veraš kako tobože da niete dà, napuštu, mierlo, kako da šenicu sije, prez vrah puoti.

Az / klesar / imam si pismu... Az klesar / ko opat poslanik / Az rob kamena...

Blato, pa / Ne zove se otok / U otoku. / Ma ni svi škoji / Ča pivaju, / I viški i lastovski / Himan spokoja / U meni.

Raspojasano skalpelozan (može li ovo?): ergo, dobrodošao u svoj svijet, poeta ilustrissime, di ča zvoni liplje nego kosir ča ti trcka na guzici na gancinu. Biletić se ko sluđena ptica sjurio u samo srce jame, fojbe, vulkana, kako vam i kamo li vam draže, u *magmu* (by Bob) tu tjeskobnu i neznanu, a znanu mu barem kostima i živčevljem, i spjevao nam ogrlicu ča je svaka mlada (udovića) more zajno-nà vrći 'kolo guta i da je kumpari. Biletić Bob rashićiva trdi

veraš kako da je š njin u svadnji, ka'i naši mladići z Rahovci i Štifanići ča bi zakantali u „Dopolavoro“ u „San Lorenzo Pasenatico“ domaćin fašiston dreto u nuos: „aj la koriente 'letrika že koriente fuorte, ki toka vila Rahovci perikulo di muorte...“. Ma ka'i bačvarić ča švikula u brajad „cencencen cento barile de vin“ i ugla kad ti se ruga z duba „puuušiii-mi-u-riittt-pušii-ii-miiii-u-riiiittt“. Ma, o Bob, vidi, nu, kako se u štokavskom, hrvatskome književnom standardu zovu *bačvarić* i *ugla*, pak vrži fussnotu-dnicu.

Ča san ima na pameti? A bi ga buoh. A da. Ono što me obujmi i više od prejasne (serenissime) Mu osione Gospodstvenosti, jest Biletićevo neodoljivo nagnuće trpknoj ironiji, rijetkome lijeku protiv patetike, nebeskom daru:

Tako, ko niš drugo, sve i ne štijuć / barde čakavske, san u hipu, namah i na bot / razumnija ča bi reć – žlahtan bit, ustvrđuje lakonski, a provjerava to seb'otkriće u najvećih, pitajući Balotu i Črnju: I ča, ste kuntenti sadč'sat, / Ha, staroste, ča ste storili / I učinili, nas, jušto takove, / Tu mrvu mižierije?

Bob pak nà sinja i šenja i dišenja ča mu se prividi i sanjiva i tuče u moždane valje iz priddobe pak ala lapiž u šake, ma to ni lapiž, to kako da je sikirica-dilančica i bradva u trdoj šaki marangunskoj ča z diebla duba debelega zgobljenih šori mirakuluožamiente dila i udila ča češ na ten svitu – skrinjicu za dušicu i slavuju i šaku cukra držati; hlepetac ča z brajad rasplaši bačvarića i kanat mu (bobovski), krunicu babi ča je zaspala i krunica (ča je, su rekli, nego Dobrila blagoslovija) je zlizla u voganj ka'i Bobova ljutica... Ma i vrnjaču ča miša po bronzinu šug ljutike-škalonje i ničesar drugega i vuona daje lipost na jeziku, ta vrnjača. K'o ne bude da je škrpelin klesar ča kus kamika privrže sad-nà, ma na miru vuoka u artefakt, i jedan na drugi si u hižu složi na tri puoda, a petešić se vrti na slimenu u ruoži vitrih, i ni las ne stane mrež'a nje ma ni kaplja ruose, a sve na suho prez mi ni japna ni sabluna ni malte ni vode, ljuti kaurine muoj, bi reka „Kiklop“ z Iža Malega.

Eli će biti kovač ča ukrežen kus želizda ferovije Lupoglav-Štalije razriže na kuse kušćice – ma pričiži žamak ča bi mi baba umisila sireći sir z mlika mlikatega naše vuovčice Pike pametnije nego'j pô našega komuna, pak z tih kušćići tik-tak ti skuje ko'š kosir ko'š kosiricu ko'š maršan ko'š kosu – ma valje srp i sikiru, i nie'š virovati. Tako Bob kleše i kuje i pili i riže i zida i ruši i tuče i miluje besidu. Ma besida je trža i meklja i huja ud kamika ud želizda ud duba, uona je sliparska i štirgarska i lako te namami h jami i iš te nutra a da ni ne znaš i jur te ni.

A ja se morah (moradoh) raspisati, jerbo baš i nije čekati od poete, suverenog vladara književnim standardom, kojim se poigrava kao da je njegov osobni i ničiji više, povratak u zavičaj i kopanje po moždanima e da bi iskopao nekazivo blago jezika starijega od sjećanja.

A igra se i s njim, s tim, dotično, prahrvatskim prajezikom, kao da piše amalgam bezjačkovlaški, jedan argo od dva, ili tri: osobna i osobita vrlina te preže, odskočene u subliman stih njena već naslova: ZAJIKA JANUS JAZIKA.

*Iz črnega dojdeš
te sprave u črno.
Pak ča bilo – za vajk je:
aš vrime ne pasiva...*

*Vidin se ka'j slipac
Ča se zamišlja
U špeglju od svit(l)osti
I ufanja ča nosi daleko.
A kamo? Bi ga vrag.*

*Neka su nan pur dica
– čitovata,
i drek njen budi!*

*Za nas pak druge lahko,
aš za mrvu bolji bit
drugo nimamo lazno.*

Irvin Lukežić

Sređivanje „književnih računa“

Boris Domagoj Biletić, *Istarsko troknjižje, Knjiga prva: Vodeća imena 20. stoljeća*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019.

Iako možda na prvi pogled ne izgleda tako, pisati o dobrim prijateljima, baš kao i o sebi samima, nikada nije jednostavno niti je baš previše zahvalno. Možda je tako stoga što smo prema bliskim osobama pretjerano subjektivni, što ih gledamo kroz, ako tako možemo reći, emotivne naočale. Međutim, upravo zbog toga, izazov je svakako veći negoli kada pišemo o osobama koje ne poznajemo, pa možemo biti daleko slobodniji, ne strahujući da ćemo u bilo kojem pogledu zastraniti ili u nečemu pretjerati. Unatoč ovim nelagodama i rezervama koje imam, odazivajući se pozivu da napišem nekoliko prigodnih besjeda u povodu izlaska najnovijih knjiga Borisa Domagoja Biletića, zapravo troknjižja, ipak ću to pokušati učiniti.

Biletić nedvojbeno pripada onomu tipu pisaca, kritičara i javnih djelatnika koji svemu što čine prilaze s velikom strašću i osjećajem osobne odgovornosti. Posebno to vrijedi za književnost kojom se predano bavi od mladih dana pa sve do danas – kao pjesnik, kritičar, urednik časopisa i knjiga, publicist i polemičar. Književni čin za njega nije traženje nekakva privremenoga bijega ili utočišta od stvarnosti, bijega u neki imaginarni, objektivno nepostojeći svijet, niti je besplodno umovanje u kakvoj kuli bjelokosnoj, gdje se povremeno povlači u tišinu i osamu, daleko od svijeta buke i poslenosti. Baš naprotiv, književni je čin za njega, bar kako mi se čini i kako ja to vidim, uvijek i prije svega način osobnoga odgovornoga djelovanja, nešto što podrazumijeva jasnu moralnu vertikalnu i ozbiljnost, veliku predanost i zauzetost, nešto što nema samo subjektivan, nego podjednako tako naglašeno nadindividualan, kolektivan značaj.

Za Biletića je, nadalje, književnost oduvijek bila posebna strast, posvećeno kreativno nastojanje, koje se javlja iz iskrenoga unutarnjeg poticaja, poticaja na javno istupanje i djelovanje kojim se postojano promiču posebne duhovne vrijednosti za koje se valja uvijek iznova boriti, kako bi ih se uspjelo očuvati i postojano održati. Svojestveno je to svakom savjesnom i

čestitom humanistu i piscu, koji svijet želi učiniti boljim negoli što jest ili je bio. Biletić posjeduje posebno radoznao, ali ujedno i uvijek borben duh, što ga čini na neki način stalno budnim i pozornim promatračem/tumačem današnje, ali i prošle stvarnosti. Budući da ima visoke spisateljske kriterije, u pravilu je nezadovoljan postojećim stanjem i zato ga nastoji, koliko može, popraviti. I čini to onako kako najbolje zna i umije, govoreći i pišući, artikulirajući svoju kritičku misao.

Za razliku od mnogih naših intelektualaca, koji nekako radije bježe od polemike i javnoga sučeljavanja, smatrajući takve pokušaje gotovo unaprijed bespredmetnima i osuđenima na neuspjeh, Biletić je uvijek otvoren za argumentiran dijalog s onima koji ne dijele njegova mišljenja, dapače, to smatra svojom obvezom. Jer, jedino se tako, slobodnim iznošenjem vlastitih stavova, ali uvijek u duhu tolerancije, svaki problem može objektivnije sagledati, razjasniti i razbistriti. Nažalost, u nas je pretjeran duh obzirnosti i samozatajnosti gotovo doveo do zamiranja erističke vještine i uopće kvalitetnoga javnoga govora, što nikako nije dobro za daljnji razvitak naše književnosti i kulture, čemu, barem deklarativno, uvijek težimo. Umjesto argumentirane javne rasprave i sučeljavanja stavova, nerijetko smo suočeni s običnom svađom ili, što je još gore, šutnjom i ignorancijom. Naravno da takvo stanje stvari nije održivo i da bi ga s vremenom trebalo mijenjati, jer pasivnost i nezainteresiranost, i općenito govoreći i u konkretnome slučaju, nimalo neće doprinijeti rješavanju najvećih problema.

Ne treba čuditi to što Biletiću, od svih tema koje se tiču hrvatske književnosti, posebno na srcu leže one u vezi s njegovom Istrom. Za njega je Istra daleko više od zavičaja, ona je njegov duhovni, kulturni i genealoški iskon, ona je nešto trajno prisutno u njegovu biću, posebno onome unutaršnjem, što ga sudbinski određuje. Istra za nj ima neku posebnu, antejsku važnost, snažan je poticaj svekolikom njegovu djelovanju, ona mu je *spiritus movens*, kategorički imperativ, neka vrsta neprocjenjivoga bogatstva baštinenoga u nasljeđe, ali prije svega ono što ispunjava osjećajem odgovornosti, povijesne odgovornosti prema prošlosti, koja mora naći mjesto u našoj današnjoj svijesti, toliko izloženoj neizmjerne količini svakojakih informacija, koje nas dnevno zbunjuju efemernošću i površnošću.

Kao što je poznato, Istra je imala osebujnu povijest, tijekom koje će ta naša pokrajina stoljećima postojati izvan matičnoga hrvatskoga političkoga i kulturnoga prostora, bivajući nešto poput pokrajinskoga *corpusa separata*.

tum. Premda je danas integrirana u jedinstven hrvatskih politički i kulturni prostor, još uvijek postoje mnogi problemi u percepciji osebujne istarske književne tradicije, podjednako tako i u njezinu izučavanju i interpretaciji. Dapače, kako vrijeme prolazi, kao da se javlja sve veća potreba za duhovnim kontinuitetom, vrjednovanjem i čuvanjem tradicije, kako ne bi bila prepuštena zaboravu, posebice u uvjetima današnje površne informacijske globalizacije i sve veće neupućenosti na svim područjima.

Svjestan činjenice da tu zavičajnu/hrvatsku/istarsku tradiciju treba ne samo nastaviti njegovati nego i postojano propitivati, Biletić je godinama i već desetljećima u različitim prigodama i knjigama pisao o istarskim piscima i njihovim sudbinama, o korpusima djela koja su nam ostavili u naslijeđe. U vremenu koje je protjecalo, i sam se neprestano razvijao i spoznajno nadopunjavao. Ono što je izvorno bilo zamišljeno kao cjelovit tekst, kasnije je ponekad revidirano i prerađivano i/ili nadopunjavano, tako da je nastao sasvim osebujan autorski književno/povijesno/kritički kolaž (pretežito studija i oglada širih uvida), objedinjen sada u trima svescima ove jedinstvene cjeline.

Teme kojima se Biletić ovdje bavi tek su naoko marginalne, stoga što dijelom nisu vezane za hrvatski književni *mainstream*, ma što to značilo. No, upravo su stoga za našu književnu i kulturnu povijest beskrajno značajne i važne, jer svjedoče o tome da hrvatska književnost, kao uostalom i kultura, ima mnoga lica, u njoj postoji mnogo usporednih tijekova i rukavaca, koji zapravo predstavljaju zasebne svjetove ili svjetove po sebi. I ako ne poznamo te rukavce, nemamo cjelovitu i jasnu sliku o našoj bogatoj i tako raznovrsnoj književnoj povijesti, čija su temeljna obilježja regionalizam, jezični i stilski pluralizam.

U našem slučaju riječ je, dakle, o istarskome književnom „rukavcu“ ili, da se poslužimo terminom Filipa Grabovca, „buku“, o kome Biletić govori i koji promišlja na svojstven, uvijek emotivan i osoban, ali i racionalan, precizan, temeljit i vrlo kompetentan način. Iz svake njegove esejističke rečenice vibrira autorova osjećajnost i energija, zauzetost za problem kojim se bavi i kojega uzima u razmatranje. Njegove su prosudbe odmjerene i duboko promišljene, misao jasna i argumentirana, način izražavanja temeljit i metodičan. Zahvaljujući tome, čak i tada kad se čitatelj s autorom možda i ne slaže posve, ipak mora uvažiti i cijiniti njegovu argumentaciju, poštujući pravo na drugačiji pristup. Autorovi ogleđi, osvrti, kritike i studije uvijek propi-

tuju ono bitno, suštinsko, aktualno i važno, istodobno noseći snažan pečat autorove osobnosti, njegova prepoznatljivoga esejističkoga stila i interpretacijskoga pristupa. Zainteresiran čitatelj zasigurno neće biti razočaran onime što mu je ovdje ponuđeno, tim prije što o ovoj problematici, nažalost, još uvijek nemamo dovoljno zadovoljavajućih novijih studija i interpretacija.

Pišući o svojoj Istri i njezinim specifičnim temama, Biletić pred očima uvijek nastoji imati širi nacionalni i kulturni kontekst, nastoji ne biti pukim slavitelem manje ili više slavne pokrajinske prošlosti ni prigodničarom koji popunjava stranice općim mjestima i istrošenim formulacijama, praznim frazama. Jednako tako vješto izbjegava svaki sentimentalizam, inače svojstven našem zavičajnom/provincijalnom diskursu, kao što se svojski trudi ne biti *laudator temporis acti*. Provincijalizam je, pak, stanje duha koje nema osjećaj za šire vidike niti registrira promjenu duha vremena, nego se neprestance okreće u krugu istih tema i rješenja, ne nalazeći izlaza iz postojećega stanja duha.

Boris Domagoj Biletić u trima knjigama zajedničkoga naslova *Istarsko troknjižje* oblikuje zanimljivo i poticajno štivo koje se odlikuje visokom kritičkom sviješću i kvalitetom, zrelošću i ozbiljnošću. Istra je, kao što bi rekao njegov slavni zemljak Matija Vlačić Ilirik, za Biletića *dulcissima patria*, koju on promatra „očima duše“ (Hamlet). Dapače, njegov uvijek posebno nadahnut diskurs o Istri – koja je u doslovnom i prenesenom smislu riječi *patrimonium*, ono što smo baštinili od očeva kao vlastitu suštinsku, identitetsku, intelektualnu, duhovnu i humanističku popudbinu – kao da u potpunosti razotkriva autora samog, njegovu dušu i njegovu, možemo reći, zapravo sudbinsku preokupaciju, jer ono o čemu pišemo uvijek i prije svega otkriva nas same.

Istarsko troknjižje, a u tome sklopu i prva knjiga *Vodeća imena 20. stoljeća* (koja upravo jesu ta, o čemu nema dvojbe: Viktor Car Emin, Mate Balota, Drago Gervais i Zvane Črnja), u simboličkom smislu predstavlja najnoviji pokušaj sređivanja „književnih računa“ između naše najzapadnije pokrajine i cjeline Hrvatske, s jasnim ciljem da to što je baštinjeno ostane ne samo trajno prisutno u okvirima nacionalne kulture nego i kritički valorizirano na objektivan način, staloženo, jasno i primjereno suvremenome povijesnom trenutku.

Ivan Bošković

Ponajbolji tumač književne Istre

Boris Domagoj Biletić, *Istarsko troknjižje, Knjiga druga: Značajnici i teme 19. i 20. stoljeća*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019.

Boris Domagoj Biletić nije samo najpoznatije ime književne Istre nego i jedno od najvrvnijih imena naše književnosti općenito, jednako poticajan kada je riječ o pjesništvu, uredničkom poslu, publicistici i književnoj povijesti, poticanju književnih i kulturnih događanja, uredniku brojnih knjiga i organizatoru druženja i skupova. Kao pjesnika, priznato je, prati ga glas, posve s pravom i razlogom, jednog od najistaknutijih pjesničkih suvremenika; kao urednik časopisa *Nova Istra* desetljećima ustrajno dokazuje da se i u „književnoj provinciji“ može uređivati glasilo koje prerasta okvire zavičajne tribine i nameće se ponajboljim časopisom u nacionalnoj književnoj zbilji; jednako vrijedi i za uredništvo mnoštva knjiga kojima obilato nadmašuje izdanja koja se tiskaju u većim središtima i s većim materijalnim potporama, dok mu se u organizaciji i poticanju kulturnih događanja i književnih skupova teško može naći ravnoga. Ne manje vrijedi to i za književno-povijesni i publicistički rad; osim što ustrajno promiče ulogu kulture i književne riječi u očuvanju imena naroda i njegova identiteta, Biletić marno otkriva nepoznate i nedovoljno poznate stranice nacionalne duhovne i književne memorije i ugrađuje ih u duh i govor sredine, u onaj nacionalni *couleur* u kojem se ogleda njezina životna prepoznatljivost. Takvim zauzetim i predanim radom Biletić se tijekom više desetljeća nametnuo ne samo središnjim imenom kulturnih i duhovnih događanja u istarskoj sredini nego i prvorazrednim intelektualcem i uvjerljivim tumačem njezine posebnosti i prepoznatljivosti u hrvatskoj cjelini. Zbog toga kritičar i može napisati da je Biletić „... intelektualac europskog formata, ponosan na svoju nacionalnu pripadnost, integralni Hrvat koji se jednako osjeća kod kuće u Đakovu, kao i u Puli, Istranin glagoljaške paradigme, bez autonomaških i regionalističkih antihrvatskih figa u džepu, Europljanin duboko uronjen u njezinu kulturu, kršćanski univerzalno impostiran. Djeluje kao izvanstranačka književna i nacionalna osobnost, kao moralni autoritet i glas razuma u sredini gdje

takav stav ne nailazi na pljesak“. Kada je riječ o navedenom, vjerujem da neću pogriješiti ako kažem da na to Biletić i ne računa. Pače, obrani ljudskoga i nacionalnoga identiteta u mjeri književne riječi kao najdublje legitimacije – što je istaknuto i u pozamašnoj bibliografiji priloga o njemu i njegovoj književnosti – Biletić uzvraća izdašnim djelom čije stranice rječito govore u prilog njegove jedinstvene uloge i težine književnih/kulturoloških intervenata u lokalnoj sredini, ali i u hrvatskoj kulturi općenito, koja svaki glas drugoga i drukčijega doživljava kao napad na svoje pravovjerje godinama krijepljeno ideološkom neupitnošću i (političkim) istinama. Takva (povlaštena i izdvojena) pozicija priskrbila mu je glas središnjega imena kulturnih i književnih događanja u istarskom životnom domicilu i jednom od domicila njegove književnosti, ali i u svim sredinama koje hrvatskim jezikom legitimiraju svoju sudbinu. I mnogo više i mnogo šire od toga!

Premda je napisao pozamašan broj tekstova o brojnim književnim temama i imenima, Istra, njezini ljudi, kultura i književnost Biletićeva su trajna opsesija. I sudbina njegove književnosti! Dovoljno je podsjetiti i spomenuti se *Bratulske jabuke*, *Glasa književne Istre*, *Istarskih pisaca i obzora*, *Moje Pule*, *Oko Učke – hrvatskoistarske teme...* kao i mnoštva oglada, kritika i kulturoloških priloga i natuknica što ih je kao „pristrani čitatelj“ objavljivao u novinama i periodici. Od tog obilja sastavljeno Biletićevo „istarsko troknjižje“ to rječito bjelodani i argumentira. Pod naslovom *Istarsko troknjižje II*, knjiga na 290 stranica obuhvaća niz tekstova različitog karaktera, znanstvene, književne i kritičke perspektive i utemeljenosti. Uz uvodni tekst *Integracija istarskih Hrvata jezikom i kulturom*, koji vrsnom akribijom progovara o višeslojnom (hrvatskom) identitetu Istre, podnaslov *Značajnici i teme 19. i 20. stoljeća* ponajbolje opisuje sadržaj knjige s priložima o Kalcu, Laginji, Nazoru, Žicu, Dukiću, Ciligi, Radetiću, Mihoviloviću, Perušku, Bostjančiću, slavonskom i istarskom Balentoviću te Nedjeljku Fabriju i Fulviju Tomizzi i njihovu „vježbanju boljega života“. Na kraju je uvršten popis korištene, preporučene i spomenute literature koji sadržaju osigurava relevantan književnoteorijski kontekst i nudi poticaje za nova čitanja i interpretacije.

Za čitanje Biletićeve „književne Istre“ prva dva članka u knjizi imaju posebno značenje. Prvi, o jeziku kao ključnom integracijskom čimbeniku kako u Istri tako i njezinoj književnosti, apostrofira jezik kao najdublju mjeru nacionalnoga identiteta u Istri, nasuprot centrifugalnim silama regiona-

lizma koje do današnjega dana, u različitim odnosima i slikama, nisu posve izgubile na svojem utjecaju. Složenost istarskoga identiteta kao „nestabilne“ povijesne kategorije Biletić otkriva na izvorištima narodne kulture i jezika kao uporištima svijesti o pripadnosti hrvatskome narodnom biću tijekom dramatičnih povijesnih stoljeća. Unatoč nesklonim i otegotnim okolnostima, zahvaljujući jeziku hrvatski se istarski čovjek djelatno i književno integrirao u nacionalno biće, a s njime i u širi europski civilizacijski i životni krajolik. Zadržavši u njemu svoju posebnost, Biletiću odrednica „hrvatskoistarski“ opisuje „krovnu (hrvatsku) sastavnicu regionalnoga kulturnog identiteta Istre“ i istarski (kulturni) identitet kao zavičajni ili regionalni u odnosu na (opće)hrvatski, pri čemu se pojmovi regionalnoga (zavičajnoga), nacionalnoga i univerzalnoga ne isključuju niti se moraju isključiti. Pri tome kulturni identitet, kao mnoštvenost oblika u kojoj se jedna skupina prepoznaje i razlikuje od druge, „stvara osjećaj povezanosti s poviješću koju je proživjela i kolektivnu sudbinu koju doživljava“. U istarskom prostoru na djelu je kulturni pluralizam kao pravi „kontekst afirmacije identiteta/identitetâ, čime se otvaraju nove mogućnosti dijaloga kao prirodnog konteksta prihvaćanja različitosti i raznolikosti“, a jedna od ključnih dominantni i determinanti svakako je glagoljica/glagnolizam/glagnoljaštvo kao razlikovni identifikacijski znak. U navedenom eseju/raspravi Biletić pod sitnozor stavlja i dvije sintagme koje opterećuju hrvatsko istarsko biće; prva je *Istria Nobilissima* koja plemenitost/„plemenitost“ odrednice pokrajine povezuje s romanskim/venetskim/talijanskim etnosom i vezana je za pokušaje talijanizacije hrvatskoga puka, te *sirotica Istra* koja je predmnijevala „akulturacijsku i asimilacijsku sudbinu i prihvaćanje jezika i kulture te etničke i nacionalne svijesti tzv. ‘povijesnih naroda’“. Kako ti glasovi još uvijek nisu iščezli iz svijesti pojedinih aktera istarskoga društvenog života, za razumijevanje složenih okolnosti i „razmrvljenog identiteta“ Biletić izdvaja Bertošinu studiju kao nadasve zahvalnu jer ključ istarskoga života/suživota vidi u prožimanjima, a ne sukobima aktivnih identiteta, kako u prošlosti tako i u suvremenosti.

U članku o Istri u povijestima hrvatske književnosti od Šurmina do Šice-la te o Istranima u antologijama nacionalnoga značaja, Biletić podastire i oprimjeruje to da se autori, djela, pojave i fenomeni određenih razdoblja „istarske“ književnosti bez ostatka drže „vrijednostima hrvatske književnosti kao cjeline“, što na svoj način legitimiraju i nacionalne antologije kao insti-

tucije nacionalnog pamćenja, neovisno o tomu što su voljom/iskustvom i uvidom antologičara iz pojedinih izostala imena koja sredina drži svojim bardovima i kanonskim imenima!

Ostale studije i prilozi u knjizi rezultat su autorova čitanja pojedinih više ili manje poznatih imena, jednih s povijesnim, a drugih, pak, s estetskim atribucijama. Osvrćući se na Kalčev prijevod/prepjev Rapicijeve poeme *Histria*, Biletić svjedoči o „zanimljivom prevoditeljskomu pothvatu“, a ujedno i „najvrjednijemu te dosad nevrjednovanu književnom ostvaraju A. Kalca“; o Laginji pak svjedoči kao o „znakovitom glasu hrvatske Istre“ bez čijega rada, uz ostale, „ne bi bilo ni našega jezika ni nas današnjih, sada i ovdje“. Osvrće se Biletić na Nazorov istarski opus s *Velim Jožom* na prvomu mjestu, u kojemu vidi „simboličnu okomicu (...) gdjekad zatajena ili potisnuta identiteta istarskih Hrvata“, baš kao što u Žicovoj *Istri* u Ujevićevoj biblioteci „Hrid“ prepoznaje „rijetko opsežnu, iscrpnu i pouzdanu te utoliko bitnu činjenicu nazočnosti Istre u svijesti šire hrvatske javnosti“ i „cjelovitosti nacionalnoga prostora“.

Posebno poglavlje u knjizi posvećeno je književnoj riječi u Istri pod fašizmom; u poticajnom nacrtu za opsežniju obradu Biletić zagovara to da se o navedenom vremenu progovara ozbiljno i argumentirano uz uvažavanje složenosti društvene zbilje i činjenica koje osvjetljavaju društveno vrijeme i odnose u njemu. Više su nego zanimljivi Biletićevi članci o veličini male-nih i Dukiću, o Ciliginim pričama i njegovim statistima i protagonistima vremena, o Radetiću i njegovim pričama te dokumentarno-publicističkom djelu *Istra pod Italijom*, o novinaru i publicistu, ali i pjesniku „s potencijalom“ Ivi Mihoviloviću, s Črnjom i o antologičaru *Korablje začinjavca*, o prozama Tone Peruška (Tone Kamenjaka), o nezanemarivim pjesmama Ivana Bostjančića...

Biletić piše i o međuratnoj istarskoj periodici u kojoj je (o)čuvana svijest o zavičajju i ljudima, ali i o (u bivšoj državi zapravo privatnome!) časopisu *Susreti* koji je uređivao „istarski Slavonac i slavonski Istranin“ Ivo Balentović i u njemu objavljivao općehrvatske kao i istarske teme, a završna je tema posvećena Fabriju i njegovu romanu *Vježbanje života* te predmetno-tematskim usporednicama s Tomizzinim romanom *Bolji život*, s naglaskom na motivu „zlosretnog eksodusa“ koji je postao ne samo Fabrijeva opsesija nego i „velika literarna činjenica“. Završna rečenica Biletićeva članka: „(...) da se tematizirano podneblje i kao tema i kao *locus* odnosno *topos*, bez misti-

fikacija i patetike novih mitologizacija, navlastito bez potiskivanja ma kojeg od svojih gradbenih identiteta, danas konačno može pokazati i potvrditi u pravome svjetlu spona, susretišta i stjecišta plemenitih i nadopunjujućih se nakana, u stvaralačkome prožimanju ideja pa i argumentiranoj opreci te kreativnoj raspri, uvijek s poštovanjem spram književnika i opusa koji nas se i više negoli tiču u prostoru i vremenu u kojemu nam ne preostaje drugo doli dostojno i dostojanstveno ostaviti intelektualna i kreativna traga, uvijek iznova i danomice vježbajući bolji život jednih za druge, sviju za sve...“, ta rečenica, dakle, nije samo poruka (i) Fabrijeva djela nego i poruka za bolji život svih na istarskim (i) hrvatskim stranama. U pluralnom identitetu Istre, povijesnoj alternativiti *ili-ili*, jedini je odgovor *i-i*, što na osobit način Biletićevi članci nose kao svoj (književni) teret i poruku.

Biletićevi tekstovi bjelodane i književno oprimjeruju to da je Istra posebna hrvatska zemlja – i zemljopisno, kulturno-povijesno i književno. U književnom smislu nadasve ne i dovoljno poznata, svojom književnom riječju ona je nedjeljiv dio hrvatske kulturne i književne baštine, hrvatskoga nacionalnog identiteta. I dok su se pojedinci uspjeli izboriti za značajnije mjesto i udio u tijekovima hrvatske književnosti, za neke je, ne i s pravom, regionalni nazivnik još uvijek (prevladavajuća) vrijednosna odrednica. Ne uspijevajući premostiti granice regionalnoga i zavičajnoga, ostali su uglavnom predmetom kritičkoga interesa i recepcije lokalnih autora, iako je na nekim njihovim stranicama, kako pokazuje Biletićeva knjiga, podosta (književnih) razloga kojima mogu uzvratiti kritičkoj/znanstvenoj znatiželji.

Ovom knjigom/izborom Biletić pokazuje to da nije samo priznat pjesnik, pouzdan antologičar i zauzeti promicatelj istarske hrvatske književnosti u nacionalnom kulturnom i književnom ozračju, nego i vrstan povjesničar književnosti, o čemu je svojedobno pisao i akademik Šicel u vezi s Biletićevom *Bartuljskom jabukom*, monografijom posvećenom Zvani Črnji.

U prilogima od kojih je ova knjiga sastavljena, bez obzira na njihov unutarnji ustroj, Biletić otkriva značenje pojedinih djela i imena kako u zavičajnoj tako i u ukupnoj nacionalnoj književnoj slici. Usto, on je istinski zanesen čitatelj koji voli, razumije i promiče književnu riječ, koji je svjestan svega što književna riječ znači u slici identiteta sredine i naroda. Njegovo čitanje „književne Istre“ stoga je uvijek afirmacija i njezine zavičajne i njezine nacionalne posebnosti, ali i čitanje „suprotno kampanilističkim regionalnim zanovijetanjima, s jedne, ili pak integralističkom malograđanskom

zazoru pred bogatstvom hrvatskih kulturnih, kulturalnih i kulturoloških različitosti“, s druge strane, čime se – njegovim riječima – nastoji „ostaviti vrata otvorenima i pogledu u jedan od zavičajnih pritoka jednoj i jedinstvenoj, no mnogolikoj, hrvatskoj kulturi i književnosti kao njezinu povijesno najstarijemu i najkontinuiranijemu očitovanju tijekom dugih stoljeća naše nazočnosti i u najzapadnijim domovinskim prostorima“.

Riječju, Biletiću je (književna) Istra najdublje nadahnuće, a on, bez sumnje, ponajbolji tumač njezine (književne) posebnosti!

Milorad Stojević

Tema Istra, tema Hrvatska, tema širā...

Boris Domagoj Biletić, *Istarsko troknjižje, Knjiga treća: (Nad)zavičajne vrijednosti*, 1984. – 2019., Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019.

Treća knjiga iz *Istarskoga troknjižja* Borisa Domagoja Biletića sadržava tekstove iz njegove kritičarske prakse te, usto, nekoliko polemično-esejističkih i „memoarskih“ tekstova. Iza njih stoji trideset pet godina književnog posla; kritički tekstovi izbor su iz članaka objavljenih u novinama, časopisima i zbornicima, bili su pogovori i predgovori, izlaganja na skupovima, predavanja s povodom ili prigodom, a neki se prvi put pojavljuju u ovoj knjizi. Premda se autor ponajprije bavi knjigom, počesto se estetski, ili koji drugi problem u tekstu poveže s povijesnim kontinuitetom i kojim izvanliterarnim čimbenikom, sociološkim, političkim. Doduše ima ovdje štiva u kojem je knjiga povod za samo ta potonja razmatranja. S tim u vezi jasan je Biletićev angažman glede nacionalnog interesa i vidokruga teme o kojoj piše.

Iako je tematski određena Istrom, *(Nad)zavičajne vrijednosti*, 1984. – 2019. ništa manje ne govore o univerzalnom, općeljudskom te naposljetku – o hrvatskome, tom potonjem možda i najviše. Zato bi se temat mogao lako i izokrenuti, tako bi zapravo tekstovi „teme Istra“ postali „tema Hrvatska“.

Za razliku od prvih dviju knjiga *Istarskoga troknjižja*, ova je s manje analitičkog instrumentarija, što i jest u imanenciji kraćih kritičkih više-manje „namjenskih“ tekstova. Biletić je to i napomenuo u *Autorovoj opaski uz izdanje*, svjestan da ne može izvan žanrovskog uzusa i da su to zapisi o tome kako je neke knjige (i probleme) „čitao, doživljavao i tumačio u navedenom vremenskom rasponu“. Uistinu, kraća kritička forma, ovisno o zadaći, dopušta više poopćavanja, doživljavanja, ležernijih ocjena i pohvala, ali i sintetsku ponudu i oštriju, izričitu prosudbu.

Na stanovit način ovu treću knjigu *Istarskoga troknjižja* doživljavam i kao treću knjigu Biletićeva *Pristranog čitatelja*¹, samo je u ovoj iz troknjižja

¹ Biletić, Boris Domagoj: *Pristrani čitatelj, I. (Izabrani književni ogledi, studije i članci) i II. (Izabrane književne kritike i osvrti)*, Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula, 2007. Autor

tematika uglavnom (i naizgled) sužena na istarski književni i kulturni areal. Recepciji Biletić u ovom slučaju nije namijenio da bude aleatorička, imaju te kritike i stanovitu edukativnu namjenu glede ukusa u istarskoj (i ne samo njezinoj) sublitterarnoj proizvodnji, ali i u istovrsnoj „metropolskoj“ književnosti. Edukativnost proizlazi iz samog odabira tema i problema, ali i iz Biletićeva kritičkoga stila.

Dug je niz istarskih prosvjetitelja, na kraju im je veliki Zvane Črnja, koji su, svatko na svoj način u svoje vrijeme, povjesničarska, kritička, politička i slična pera „trošili“ na emancipaciju od raznih predrasuda glede njihova kulturološkog prostora. S Borisom Domagojem Biletićem i njegovom viševrskom poslenošću na istarskom prostoru počinje razdoblje kritičke analize. Iako takvih nastojanja ima i prije njega, posebno u Črnje, Biletić putem kritičkih analiza knjiga i promišljanja o društvenim korelacijama drži „posao integracije“ dovršenim, bez obzira na socijalno paljetkovanje nekih pojava o kojima on žučno i raspravlja.

S tim u vezi on vidi problem u lošoj recepciji „zavičajne“ književnosti u samoj njenoj matici. Iako je i sama sva u zavičajnom elementu i sa sublitterarnom hiperprodukcijom svake vrste, matica hrvatske književnosti s neskrivenom, i neopravdanom, ohološću promatra književnost izvan metropole u estetski neprovjerenom i sumnjivom ključu. Naime, „teritorijalni nastanak“ bilo koje književne tvorevine nije nikakav estetski ključ vrednovanja. Naslijeđe je to, uhodano i provincijalno, iz prošlih vremena kada su metropolski golubovi pismonoše brže letjeli pa se tamo djelomično živahnije recipiralo trendove tada suvremene europske književnosti. A i onda su takvu vrstu vrijednosne nivelacije promovirali redom više-manje metropolski *provinci-ali*, *Provinzbewohneri*, *provinci-alsi*, *maloměštáki* i *tartománybelieki*, u kojih je obaviještenost bila založni kriterij. No, i poslije telekomunikacijske novovjeke pogode njihovo je stajalište vazda slično, te po njima u „provinciji“ i dalje nema električne, elektronske, morske i struje svijesti.

Boris Domagoj Biletić upravo upozorava na taj anakronizam; Hrvatska je s takovrsna stajališta književna provincija koja unutar svoga korpusa iznalazi i parcelizira svoju literaturicu na daljnje i „dalje“ literarne pokrajine. Štoviše, provincijalnim kriterijima ih vrednuje: (eventualnom) dru-

je za ovo dvoknjžje godine 2008. dobio najugledniju hrvatsku književnokritičku Nagradu „Julije Benešić“. (Nap. ur.)

gotnijom inačicom istog jezika i teritorijalnom „izmještenošću“, sve ostalo, uključujući estetske procese, čista je istodobno i metropolska imaginacija i intelektualna statičnost, uhodanost literarnog litorala, izvanliterarno samozadovoljstvo i mentalna komocija. U takvim je stajalištima Biletić blizak Črnji: estetski relevantno djelo nema granica, jezičnih, zemljopisnih, intelektualnih.

Nadalje, iako ne uvijek deskribirani, što u kraćim kritičkim tekstovima i nije moguće, estetski se nazori B. D. Biletića itekako (sintetski) naziru, i s punom su tolerancijom i prema onima koji nisu u krugu njegova kritičkog interesa. Posebno je to važno kada se govori o hrvatskom kontekstu u Istri, zato autor i sugerira podnaslov (*Nad*)zavičajne vrijednosti, ima time na umu hrvatske književne, povijesne i ostale, ponajprije kulturološke (dobre i manje dobre) kvalitete koje opslužuju (ili to mogu, a nisu prepoznate) matični korpus, budući da same za sebe, separatno, ne funkcioniraju ni na kojem planu, literarnom, izvanliterarnom, ponajviše kulturološkom, vjerojatno i političkom. Dakako, Biletić ustraje i na ireverzibilnoj relaciji, jer se samo na takav način postiže kompaktnost cijeloga hrvatskog prostora.

Iz Biletićevih je tekstova razvidno, i onda kada to izrijekom ne spominje, kako je istarski kulturni prostor u mnogočemu specifičan, ali i organski dio hrvatske kulturne zajednice, uklopiv u njezin estetski sustav, s jednakim ili sličnim vrijednostima i manama. Međutim, sama posebnost bez estetskih rezultata na strani je onih mišljenja koja drže da u Istri nema prevelikih umjetničkih ostvaraja, pa se onda sve svodi na povijesnu slavu muzejskih artefakata (dakle: izmogganih), tvarnih iskopina i nepročitanu umjetničku sadašnjost. Dakako, ne zaboravlja kontinuitet i dobrog pisanja i neophodnosti literarnog utilitasa u tradicijskom kontinuitetu, budući da je korist (utilitas) bila u imanenciji svrhe opstanka ne samo hrvatske književnosti u Istri nego i u utilitasu nacionalnog opstanka.

U tekstu *Pulski pisci u suvremenoj hrvatskoj književnosti*, iz 2008. godine, Biletić je napisao i ovo: „Lako (je) dokazati kako je posljednjih desetljeća – postupno od 1960-ih, od 1980-ih naglašenije, a s početkom 1990-ih vrlo uvjerljivo – Pula po nekim svojim autorima i nekolikim književno-knjižnim inicijativama doista postala bitnim hrvatskim književnim središtem. Naime, nakon kakva-takva hrvatskoga kulturno-književnog konteksta stvorenog u okviru zakašnjela narodnog preporoda na Poluotoku u smiraj i potkraj austrijske vladavine, pa nakon četvrt stoljeća posvemašnjeg ras-

hrvaćivanja pod fašističkim terorom, trebalo je, dakle, nekoliko desetljeća da hrvatska književnost u novim okolnostima i u najzapadnijemu dijelu domovine dobije svoje književno središte – Pulu“.

U svojim kritičkim razmatranjima, B. D. Biletić ne upada u zamku vernakularnih kriterija, naslovno određenje troknjižja ne uvodi povlastice estetskih kriterija, nego samo tematski „privilegij“. S tim u vezi ključno mu je pitanje: je li zavičajnost vrijednost ili alibi za subliterate, skribomane, ljude „vlastite namjene“ i bez umjetničkih kriterija. Ti potonji u Biletića nemaju prolaznu ocjenu, jer upravo takvi stvaraju krivu predodžbu o tzv. regionalnoj, zavičajnoj i sličnoj „literaturi“ kampanilističke provenijencije.

Opisujući kakav književni, kulturni i sličan problem, portretirajući čiji opus (ili ih sintetizirajući), Biletiću je strana *kritička zaslađenost*, „krijumčarenje“ estetskog nema povlasticu. Jednako tako, Biletić neće kriti zadovoljstvo kada u nekoj knjizi pronađe poticaj i za svoja razmišljanja o estetskoj razini knjige, potom o distribuciji njenih dobrih osobina na socio-literarnom planu, a u krug njegova kritičarskog interesa pripadaju i knjige velika na ili publikacije o njima.

Takve su npr. memorabilije istarskog (i hrvatskoga) političkog aktivista i svećenika Bože Milanovića, starijeg književnika i publicista Ernesta Radetića (o *Istri pod Italijom, 1918. – 1943.*), publicista Dušana Tumpića (*Hrvatska Istra*), povjesničara Darka Dukovskog (*Istra i Rijeka u Hrvatskojme proljeću*), književne povjesničarke Mirjane Strčić (o istarskom prepородu) i još poneka publikacija o kojoj Biletić piše. On te knjige drži vrijednima u sagledavanju tradicije hrvatstva, u podsjećanju na njegovo zatiranje, zajedno s jezikom i književnošću koji su amblematski simboli otpora tom procesu u doba talijanskoga posjedovanja Istre.

Posebno mjesto u Biletićevim kritičkim osvrtima čine razmišljanja o čakavskom jeziku i njegovim literarnim dosezima, ponajprije na istarskom području, ali se temeljni problem odnosi na recepciju „zavičajnosti“/zavičajnosti u hrvatskoj književnosti. Biletić je jedan od onih suvremenih kritičara, a sve ih je više, koji jezik shvaća estetički, a ne politički i paralingvistički, ali se to počesto i isprepliće. Za njega je važno estetsko ostvarenje, a ne mjesto jezika u hijerarhiji onih koji kroz animozitet prema drugotnijem prosuđuju i ono što forma ne nosi kao sadržaj. S tim u vezi B. D. Biletić afirmativno piše o pjesništvu i knjigama Daniela Načinovića, Rudolfa Ujčića, Eveline Rudan, Nade Galant, Slavka Kalčića... ne zato što su pisane čakavskim jezi-

kom, nego zato što su spomenuti pjesnici na njemu znali izraziti respektabilnu pjesničku vrijednost.

Knjigu B. D. Biletića ne valja shvatiti kao kroniku ili konačnu (dovršenu) elaboraciju tema i problema o kojima ovdje piše, iako su mnoge od njih tek s Biletićevim tekstovima došle na vidjelo. To su jednostavno tekstovi koji ih promiču, gdjekad parcijalno, gdjekad u široj deskripciji, te ih treba shvatiti kao dio relativne cjeline Biletićeva cjelokupnog kritičkog opusa. Znači, ove kritičke napise treba promatrati komplementarno, u kompletu s većim esejističkim radovima iz ostalih dviju knjiga troknjižja, ali pogotovo s knjigama prije ove. Sve su one vezane za temu Istra, temu Hrvatska, a te teme nisu izdvojene iz šireg konteksta, književnog, kulturološkog, povijesnog, socijalnog, političkog...

Neno Mikulić rođen je 1964. godine u Splitu. Kemijsko-tehnološki fakultet završio je u Zagrebu 1987. godine. U prosincu 2002. godine diplomirao je slikarstvo na Umjetničkoj akademiji u Splitu u klasi prof. Gorkog Žuvele. Živi i radi u Splitu. Izlagao je na 40-ak samostalnih i 10-ak grupnih izložbi u zemlji i inozemstvu. Dobitnik je prve nagrade na natječaju Pasijske baštine u Muzeju „Mimara“ 2005. godine. Bavio se novinskom karikaturom i stripom te je objavljivao karikature u svim vodećim listovima u hrvatskoj. Dizajnirao je plakate za HNK Split i Teatar Exit u Zagrebu, a izradio je i više naslovnica za romane u zemlji i inozemstvu. Djela mu se nalaze u fondusu Moderne galerije u Zagrebu, Galeriji sv. Krševana u Šibeniku te u privatnim zbirkama diljem svijeta.

PREMA SUNCU

Ususret Olimpijskim igrama u Tokiju

Obrazloženje nagrada i pohvala na natječaju *Prema suncu*

Nakon što je Kuća japansko-hrvatskoga prijateljstva u Tokamachiju, izgrađena za mojega veleposlaničkog mandata u Tokiju (2005. – 2010.), potvrđena za referentno i smještajno mjesto hrvatskoga olimpijskog tima u Japanu 2021., na moj se prijedlog, dok sam boravio u Zagrebu, delegacija DHK-a sastala s predsjednikom Hrvatskog olimpijskog odbora g. Zlatkom Matešom i dogovorila suradnju u vidu haiku natječaja ususret Olimpijskim igrama u Tokiju. Pridružilo im se i Veleposlanstvo Japana u RH, pa je raspisan natječaj na koji se javilo više od 300 haiku pjesnika, haijina i amatera, s oko 600 trostiha; dodatno i tridesetak školaraca. Prosudbeno povjerenstvo u sastavu: Nikola Đuretić, afirmirani haiku autor, Yutaro Nishida, diplomat zadužen za kulturu u japanskom veleposlanstvu u Zagrebu, te moja malenkost kao predsjednik, odlučili smo da tri predviđena nagrađenika, darežljivo financirana od Hrvatskog olimpijskog odbora, budu redom: 1. Enes Kišević, 2. Ivan Ivančan i 3. Tomislav Maretić.

Čak trideset devetero sudionika zavrijedilo je pohvale jer natječaj, iako temeljen prvenstveno na sportsko-olimpijskim temama, nije zanemarivao slobodne teme, osobito one povezane s potresima u Hrvatskoj, s veleposlašću krunatoga virusa, kao i trostihe na dionicama (kajkavskoj, čakavskoj i štokavskoj) trojednoga hrvatskog nam jezika, a pod egidom „Zlatne formule ča-kaj-što“, koja je 2019. proglašena kulturnim dobrom i stavljena na Nacionalnu listu zaštićene nematerijalne baštine. Transcendirali smo, pritom, podjelu na klasični i moderni haiku (očito vanu u glasovitom natječaju *Vladimir Devide Haiku Award* na engleskom, koji sam 2010. utemeljio u Japanu nakon smrti majstora i promicatelja haiku poezije u Hrvatskoj i među Južnim Slavenima, akademika i matematičara, Vladimira Devidea). Nije čudo da je prema broju nagrada na međunarodnim natječajima malo-

ljudna Hrvatska, zajedno s domovinom haiku poezije Japanom, te sa SAD-om – istinska haiku velesila.

Očigledno postoji tajna veza između haiku poezije i hrvatske vezanosti za nju; vjerujem da uzajamno japansko-hrvatsko prepoznavanje proizlazi iz ekološke osviještenosti i uvažavanja čistoće i prirodnih ljepota naše Domo-vine – jer haiku jest bitno ekološka pjesnička vrsta, a vjerujemo i zbog tradicije hrvatskih, još i kraćih dvostišnih formi – bećarca, gange, rere, ojkalice, koje nisu daleko od trostih.

U malome reći mnogo i otvoriti s nekoliko riječi veliki metafizički prostor držim bitnim za ovu japansku, a danas već i hrvatsku i svjetsku, asket-sku formu.

Nije na obrazloženju Povjerenstva da eksplicira detaljnije što haiku jest, svatko to može pronaći u brojnim izvorima, u knjigama i na međumrežju, pa nam je sada prvenstvena zadaća pozabaviti se nagrađenim autorima.

Svačiji ćemo haiku pročitati dvaput, jer takav je običaj u Japanu, domo-vini ove književne forme; jedino božanski Teno, japanski car, ima pravo prošiti haiku triput.

Prvonagrađenik – Enes Kišević (čitam haiku), vjerojatno nadahnut skokovima Blanke Vlašić, ostvario je vrhunski haiku koji otvara nutarnji prostor misaonog svladavanja ljestvice kod skoka u vis, pa je tako ovaj visinski ostvaraj zaslužen pod kapom prve nagrade. Drugonagrađeni jest Ivan Ivančan (čitam haiku) koji otvara japansku temu samuraja čiji pogled svijetli jače od njegova zadjenutog oružanog zaštitnoga znaka, sjećiva katan-e – kada ljudskost svladava svoj problematični ratoborni nastavak. Trećenagrađeni – Tomislav Maretić (čitam haiku) vraća pozornost na ljude zaposlene pod kišobranom od kojih jedan zastaje pred rascvalom forzicijom zapažajući ljepotu i uživajući u njoj na tmuran kišni dan.

Čitav je niz dobrih haiku pjesama između pohvaljenih 39 sudionika; izdvojio bih posebice Silvu Trstenjak, Borisa Nazanskog, Jakšu Matošića, Gorana Kovača, Jelenu Stanojčić i Sanju Albaneže; slijede također vrijedni autori Vlasta Mažuranić, Aljoša Vuković, Ivo Markulin, Julienne Bušić, Danijela Grbelja, Željko Funda, Dinora Stipančić, Dejan Pavlinović, Amir Kapetanović, Mate Maras, Dragan Vučetić, Nevenka Erman, Nada Jačmenica, Nada Zidar Bogadi, Denis Ćosić, Lana Derkač, Dimitrije Popović, Danijel Načinović, Sara Kopeczky Bajić, Dragutin Hrzenjak, Tomislav Milohanić, Slavica Grgurić Pajnić, Albin Horvatiček, Diana Rosandić, Hrvoje

Marko Peruzović, Nina Kovačić, Anita Rengel, Zrinko Šimunić, Dobrila Zvonarek, Dinko Skočir, Marija Dejanović, Milko Valent i Ana Jakopanec.

Neki od potonjih mogli su biti i među nagrađenima; no u tomu i jest draž natjecanja da i brži nekad stižu na cilj kasnije, eda se poslužim sportskom terminologijom, ali i olimpijskom – važno je sudjelovati! Cijeli je niz afirmiranih hrvatskih književnika među njima – što nas posebno veseli jer ukazuje na prodornost i sveprisutnost haiku poezije u mentalnome sklopu hrvatskoga čovjeka i autora.

I za kraj – budućnost haiku poezije ostaje na najmlađima; nekoliko vrijednih učiteljica slalo nam je zbirno haiku pjesme svojih tridesetak đaka i od zaprimljenih izabramo haiku Anamarije Kapusta (čitam haiku), OŠ „Sveti Đurđ“, i Hane Tomašić (čitam haiku), OŠ Gornji Mihaljevec. Čestitamo svima nagrađenima i pohvalom izdvojenima, ali i onima nespomenutima, od sveg srca!

Zahvaljujem organizatorima i podržateljima ovog hvalevrijednog natječaja: Društvu hrvatskih književnika koje je bilo maksimalno otvoreno i spremno na inicijative i suradnju, predsjedniku Zlatku Kriliću i tajniku Marku Greguru, te tajnicama Maji Kolman Maksimiljanović i Vlatki Poljanec; velika zahvalnost gospodinu Zlatku Mateši, predsjedniku HOO-a, kao i Japanskom veleposlanstvu u Republici Hrvatskoj i veleposlanici – Njenoj Ekselenciji Misako Kaji (čitaj Kađi).

Hvala svim sudionicima, onima koji su odabrani, još više onima koji nisu odabrani, želeći da budu sretnijega pera kod sljedećeg natječaja. Potonjima poručujem: nemojte odustajati. Haiku pisanje dostojno je Vaše ljubavi, naše planetarne posvećenosti i zemaljskoga opstanka.

Sve će izdvojene haiku pjesme biti objavljene u časopisu DHK-a *Republika*.

Zahvaljujem na pozornosti i srdačno Vas sve pozdravljam iz dalekoga Teherana, s podnožja planinskoga lanca Alborza.

Sursum corda!

Za Prosudbeno povjerenstvo
akademik Drago Štambuk, predsjednik

Teheran, svibnja 2021.

Nagrađene haiku pjesme

Prva nagrada

Enes Kišević *Prije skoka uvis
skakačica ljestvicu
preskače u sebi*

Druga nagrada

Ivan Ivančan *Samuraj.
Blistaviji od katane
– njegov pogled!*

Treća nagrada

Tomislav Maretić *šetnja kišobranā –
samo jedan zastane
pred forzicijom*

Pohvaljene haiku pjesme

Silva Trstenjak *grmčec vuzmenkih
na prvom botki se žuti
skorjica blata*

*(busen narcisa
na prvom se pupoljku žuti
korica blata)*

Boris Nazansky *Uskrs u parku
tata, kći i njen zeko
nose maskice*

Jakša Matošić	<i>Preteškoj krošnji tek jednu smokvu grli četa zlatara.</i>
Goran Kovač	<i>Bejle nevejste v rejke se glidajo lepe so.</i>
Jelena Stanojčić	<i>olimpijada 2021 nijemo se utrkuju virus i čovjek</i>
Sanja Albanče	<i>Tić na puneštre. Sunce nan prihaja. Škurina beži.</i>
Vlasta Mažuranić	<i>džepovi puni zrelih trešanja preskaču ogradu</i>
Aljoša Vuković	<i>Olimpijske igre – jedini bez maske Fuji i Sunce</i>
Ivo Markulin	<i>u suton na cilj pobjednički trče zadnji maratonci</i>
Julienne Bušić	<i>Zabijeljeno lice Sunce se penje i pada Lice ostaje</i>
Danijela Grbelja	<i>ishitrena odluka – premještanje puževa u susjedni vrt</i>

Željko Funda	<i>boćanje s otiskom prstiju kotrlja se lopta</i>
Dinora Stipančić	<i>Bura nosi. Kamo greju galebi posteje nemaju.</i>
Dejan Pavlinović	<i>na ekranu u zoru i suton isto sunce</i>
Amir Kapetanović	<i>Rumen oka vri u visu u modrini. Osoj taži žed.</i>
Mate Maras	<i>beskrajna plavet za lađom bijela brazda šum preobrazbe</i>
Dragan Vučetić	<i>Starci zajedničkim nogama bezbrižno šetaju</i>
Nevenka Erman	<i>noćni huk sove na tren ušutka zvižduk vlaka u prolazu</i>
Nada Jačmenica	<i>borba puls preskače granice</i>
Nada Zidar Bogadi	<i>U predgrađu svaki prozor svira svoju pjesmu.</i>

- Denis Ćosić *Zgažene teku,
nasred puste ulice,
ježeve oči.*
- Lana Derkač *Otvoren prozor.
Obala je ispružila ruku,
izduženi rt.*
- Dimitrije Popović *Noć se povlači
u plamteću zjenicu
nebeske školjke*
- Danijel Načinović *I Sunce žudi
dobacit ljetna koplja
k zelenom polju.*
- Sara Kopeczky Bajić *Iz mojih usta
ispada tvoje ime
grašak mahune*
- Dragutin Hrženjak *Tokyo, skromno
sunce obasjava i
moju zastavu*
- Tomislav Milohanić *Zemja i svitlo

umišen zemjon
dočkati svitlavinu
z srcen sunca*
- Slavica Grgurić Pajnić *na leđima
poskakuje torba –
Tokio 2021*
- Albin Horvatiček *Pup na pup proljeće.*

Diana Rosandić	<i>Ljeto u moru valovi bježe dublje u prividni mir.</i>
Hrvoje Marko Peruzović	<i>U krošnji breze Crno perje gavrana Sjaji kao noć</i>
Nina Kovačić	<i>olimpijski krugovi... zvuk shamishena prati zbor Ladarica</i>
Anita Rengel	<i>Za tiha jutra još snene plave oči otkriju trešnju.</i>
Zrinko Šimunić	<i>nakon potresa rumov lonac se rosi kapima ruma</i>
Dobriła Zvonarek	<i>Nasred ulice srušenoga grada niknuo jaglac.</i>
Dinko Skočir	<i>Koštica kruške u tankoj suhoj travi. Noć sporo pada.</i>
Marija Dejanović	<i>vesela buka ispod moga prozora prolazi ljeto</i>
Milko Valent	<i>Lip je naš Japan. Grlil bu Kroaciju kao <u>ča-kaj-što</u>.</i>

Ana Jakopanec

*Kroz trešnju vjetar
latice poletjele
dalje s vjetrom*

Dječji haiku

Anamarija Kapusta
(OŠ „Sv. Đurđ“)

*Daleki istok.
Tamo u sjeni, možda
skriva se zlato....*

Hana Tomašić
(OŠ Gornji Mihaljevec)

*Sunce izlazi.
Rukometna lopta sja
puna ljubavi.*

Autor: Neno Mikulić

KNJIGA U FOKUSU

Krešimir Nemeć: *Leksikon likova iz hrvatske knjiŹevnosti*

Ivica Matićević

Tko se boji leksikona još? Pet zašto i pet zato...

Uz *Leksikon likova iz hrvatske knjiŹevnosti* Krešimira Nemeća, Naklada Ljevak, Zagreb 2020.

Zašto volim leksikone? I najgori je bolji od nepostojećeg. Kultura bez leksikona je poput rasjećenog drveta, s odbaćenim granama koje se nikako ne mogu nakalemiti natrag... Drvo ne zacjeljuje, kultura vrta ostaje u neredu. Leksikoni unose red u prividni kaos slučajnosti i podsjećaju da je vatromet i hektika bjesomućnog znanja moguća samo u našoj glavi, ali ne i uvijek izvan nje. Kultura jedne sredine obiljeŹena je, među ostalim, i spoznajama o samoj sebi. Leksikoni su vrhunsko stručno pomagalo, znakovi kojima si pomazemo, posložena i servirana slagalica, mjera našeg uspjeha, semafor propuštenih prilika i korisna doza samouvjerenosti. „Źelim ti da napišeš dobar leksikon“, jedna je od najljepših Źelja kolegi u struci. Biti dobar leksikograf gotovo je jednako statusu „biti lajkan 10 000 puta“ na najpopularnijem i najkorisnijem YouTubeovu kanalu. Valjda.

Zašto leksikone ne moŹe pisati svatko? Vrlo je lako zamisliti da i najbolji pisac ili stručnjak za neko područje, u ovome slučaju filologije i povijesti hrvatske knjiŹevnosti, ne zna sastaviti tekst za leksikon. Sputava ih leksikonska disciplina mašte, mrske prešutne stege Źanra, minuciozan, a opet nekako kaćiperan, ekonomijom izraza definiran slog. Samo onaj tko je jednom u svom stručnom Źivotu napisao i deset kartica leksikonskog teksta zna koliko je to teŹak i odgovoran posao. Biti jednostavan u izrazu, a biti iscrpan u sadržaju, u produktu. Sintaksa opisa prilagođena kontroli duha i

reduciranju esejističkog izleta u lakoću intelektualnog čavrljanja. Ne može to svatko. Struka i kultura jedne sredine moraju postati dostatno bogati i raznovrsni, premreženi funkcionalnim kadrovima da mogu podnijeti „ograničenosti“ leksikonske mjere za predmetnu obradu. Tko se leksikona laća, mora biti svjestan da se nalazi na skliskom stilskom i žanrovskom terenu. Pisanje leksikona nije za avanturiste u struci i kojekakve simpatične mudre glavice, tu se hoće upornost na duge staze, štreberskog grijanja stolice i propuštanje večernjeg televizijskog programa u kontinuitetu, pa makar vam partner/partnerica prijete raskidom svetog sakramenta. Čak i po cijenu da vas proglase dosadnim, predvidljivim žanrovskim papkom, proračunatim protestantom duha čiji je radni stol doduše bez prašine, ali i bez ideja i istraživačkog duha. Pogrešno i krivo. Dosljedan rad i poštovanje kriterija jedne važne referentne knjige nikada ne može biti pogrešno i krivo. Krleža je sve to jako dobro znao, iako o hollywoodskim glumicama i nogometasima nije navodno znao ništa. Ali je zato znao sve o francuskim sirevima iz Larousovih leksikona. Osnivajući leksikografski zavod prije sedamdesetak godina pozvao je najbolje hrvatske leksikografe, a neke je spasio i od navodnih političkih progona... Pisati leksikone, riješimo to jednom za svagda, ne može svatko. Nije mogao ni Krleža, zato je imao Krunu Krstića i Matu Ujevića.

Zašto smo ipak izbjegli Barčevo prokletstvo? Zato što smo pokazali da hrvatska znanost o književnosti od Barčeva eseja *Između filologije i estetike* (Savremenik, br. 1, 1929.) i aktualnog Nemećova leksikona itekako ima razloga biti ponosna na sebe. Kaže u poznatom tekstu veliki povjesničar da u to vrijeme između dvaju ratova svaki od hrvatskih istraživača književnosti pred svojim predmetom obrade stoji sam... pa zdvaja o tome kako u hrvatskoj književnoj kulturi nema ni dovoljno relevantnih studija, ni biografskih članaka, ni detaljnih istraživanja, ni leksikona ni enciklopedija... kako svaki onaj kojemu je do proučavanja književnosti mora uvijek i iznova krenuti od početka, jer – eto – nemamo, nemamo i nemamo... Zahvaljujući, dakako, i samome Barcu koji nas je častio mnogim studijama i knjigama, danas ipak „nešto“ i imamo. Pedesetih godina 20. stoljeća, nakon osnutka Hrvatskoga filološkog društva, kojemu je prvi predsjednik upravo Barac, a tajnik Zdenko Škreb, napose radnih sekcija HFD-a za teoriju književnosti i metodologiju povijesti književnosti, te osnutak Akademijina Instituta za jezik i književnost nekoliko godina prije, ponovo s Barcem u glavnoj ulozi, s fakultetskim odsjecima tadašnje jugoslavistike i komparativne književnosti,

krenulo se u osvajanje i pretvorbu nacionalne franšize Nemamo & nema-
mo u *work-in-progress* Imamo & ostale književne droge. Barac na jednoj,
institutskoj i strukovnoj, Krleža na drugoj, leksikografskoj strani, štrikanje
i štavljenje nacionalne književne kulture... mnoštvo studija, bibliografija,
doktorata, simpozija, sve do prvoga nacionalnog Malog leksikona hrvatske
književnosti 1998. četvero autora Bogišić-Čale Feldman-Duda-Matičević i
seriji leksikona u nakladi Školske knjige početkom ovog stoljeća (među nji-
ma i Leksikon hrvatskih pisaca čiju koncepciju potpisuje Krešimir Nemeć,
a uređuju još i Dunja Fališevac i Darko Novaković...). Vrhunac je treba-
la biti, ali nekako nije, *Hrvatska književna enciklopedija* Krležinog Leksi-
kografskog zavoda, urednika Velimira Viskovića et al. Iako nije dvojbena
njezina dugoročna vrijednost, četiri sveska pokazuju izvjesnu manjkavost
u politički, svjetonazorski i ideološki motiviranim tekstovima, zatim u ret-
karini i opisnom slogu (Drago Glamuzina i Tatjana Gromača, primjerice,
imaju 10 redaka više od Petra Gudelja, Dobriša Cesarić ima gotovo 20
redaka manje od Nike Bartulovića, itd.), jer nesklapnu hrpetinu suradnika
urednički tim nije uspio dovoljno disciplinirati, tj. sklopiti u fino ugođeni
deskriptivni mehanizam. S druge strane, pojedine natuknice, poput one o
povijesti hrvatskoga prevodilaštva iz pera Marka Grčića, trajan su prinos
tome odsječku nacionalne kulturne i književne povijesti, jer tako dimenzio-
niranog tematskog teksta dosad nismo imali u studijskom istraživanju. Baš
zato što računa na sveobuhvatnost, baš zato što je to veliki državni projekt
sa snažnom infrastrukturom koji si ne smije dopustiti veće previde, čudi
izostavljanje Anice Bilić, Zorana Malkoča, Adriane Car Mihec, Krešimira
Blaževića... Zato mi se *Enciklopedija* Matice hrvatske čini nekako dražim
i bolje napravljenim poslom. Uostalom, to je i neko moje dijete, pa imam
pravo biti ponešto zaljubljen u projekt. Šteta da urednici (Igor Zidić, Jelena
Hekman i ja) nisu pronašli daljnji zajednički jezik s Matičinom upravom za
nastavak, ali i prvi i jedini svezak svjedoči kako je dobrim dijelom povijest
Matice hrvatske ujedno i povijest novije hrvatske književnosti. Superior-
na u likovnom i grafičkom smislu Leksovoj *Enciklopediji*, Matičina, prva
korporativna enciklopedija u nas, pokazuje napredak u sintaksi opisa, jer
natuknice u cjelini sveska ne robuju unaprijed određenoj retkarini, a opis je
nerijetko prošaran esejističkim pasażima, subjektivan, emotivan, ali ipak u
konačnici podločan argumentiranom mišljenju potpisnika natuknice. Zato
mi se i personalna enciklopedija o Krleži čini boljim produktom od četve-

rosveščane Leksove tvornice natuknica, isforsirane, kozmetizirane, nerijetko pseudoobjektivne knjižurine, natankane opsesijom da mora biti nešto od čega ćemo svi pasti na dupe. A nismo. Jedino je ego glavnog urednika „zaslužio“ svoju primjerenu medijsku pompicu. Ipak je dobro da smo i to dobili, barem zbog one Barčeve zloguke opaske koja, srećom, ostaje zarobljenicom njegova, a ne našega vremena.

Zašto je Nemećov novi leksikon poseban? Zbog toga što je prvi takav u hrvatskoj književnoj praksi. Naravno da se o likovima oduvijek pisalo i da će se pisati, jer lik je temelj književne strukture, ali nikad nismo imali ovako strogo usustavljen niz likova u jednom nizu, u jednoj knjizi... To onda sigurno znači da je olakšano i njihovo međusobno uspoređivanje, bez obzira na to koliko su različiti, jer dolaze iz različitih vremena, iz drukčijih književnih svjetova, nastaju iz različitih pobuda i naposljetku, drukčije su oblikovani i predstavljeni. Nemeć nije imao dvojbi kakav opisni slog uspostaviti. To je slog učenog, obaviještenog pisca koji se s tim likovima toliko puta susreo i koji je o njima uostalom mnogo i pisao. Prepoznaju se dijelovi opisa iz nekih autorovih radova, iz njegove povijesti hrvatskoga romana ili iz pojedinačnih studija... a to je posve očekivano, jer bi bilo besmisleno izmišljati naknadnu toplu vodu, a ona već u nekom drugom analitičkom mediju postoji. Posebnost je leksikona što ga ispisuje identična ruka njezina autora, što je održana sumjerljiva kvaliteta opisa, što jednom upotrijebljen termin znači za autora isto to i kad ga spomene na drugom mjestu. Nema potrebe za gonetanjem nekog začudnog smisla ove ili one fraze, ovog ili onog pristupa... A taj je pristup u cjelini prepoznatljiv kao laviranje između strukturalizma, semiološkog sondiranja književnosti i „pomnog čitanja“ upravo teksta književnog djela. Dodamo li tome širinu rabljene stručne literature i mramorni stil piščev (koji kadšto da je barem malo otopljeniji, emotivniji, esejističkiji...), pred nama je uistinu solidna, uspješno certificirana građevina koju nastanjuju hrvatski književni likovi. Zato svijet sjena koji nastanjuje tisuće stranica hrvatske kanonske književnosti nije tek prigodni mimohod likova, pripadnih im djela i autorskih poetika, nego postaje vojska snažnih, slabih, voljenih i prevarenih ljudi poput nas koji su stvarani da bi nama uljepšali život ili ga barem malo učinili boljim. Mnogima će se učiniti kako je leksikon previše pisan za elitnu publiku, a premalo za široki krug kulturnih konzumenata, ali nije tako: Nemeć vjeruje da se opisnim slogom publika i odgaja, da je se „prisiljava“ da shvati, konzultira, traži i

usvaja. Leksikon nije poligon edukacijskih mogućnosti, ali je zato tekst koji se nada da bi mogao biti spona za dalje, dublje i više. Zašto se prilagođavati, zašto ne zahtijevati?! Posebnost je ove knjige što ona ne podilazi čitatelju, nego od njega traži pažnju, razmjernu dozu posvećenosti i izvjesni pogled u to što suvremeni diskurs i književni metajezik može ponuditi. Srednjoškolicima ionako uvijek ostaje internet i tamošnja uopćavanja i fraziranja oko lektirnih naslova, a ovaj leksikon u svom opisnom slogu postaje vlastita mreža dostignuća suvremenog, educiranog govora o književnosti. Uostalom, zašto autor ne bi razmišljao ovako: „Ovo je moj opis likova u hrvatskoj književnosti, tko umije bolje, neka napiše novi leksikon!“ Od književnog istraživanja ne mogu napraviti lako i organsko tijesto koje će se uvijati kako kome odgovara, kad znamo da književnost nije laka meta za gonetanje i kada znamo da se sastoji od mnoštva sastojaka koji zahtijevaju stalnu, istančanu, pomnu i nerijetko zajedljivu frazu koja će je dešifrirati. Molim vas, samo mi nemojte spominjati Bitijev *Pojmovnik suvremene književne teorije!* Zajedljivosti koliko hoćete, jer su namjerna finoća i jednostavnost sintakse za papke i mamine maze kojima netko drugi piše zadaće iz hrvatskoga. Nemećov *Leksikon*, dakle, kao knjiga, kao entitet u Gutenbergovoj galaksiji, u svom klasičnom dosadnom pisanom izdanju, dakle, kao vulgarni i samodostatni tekst koji treba uzeti u ruke i čitati redak po redak protiv internetskog dajžestiranja i parafraziranja fabule kako bi se zadovoljio obli­gatorni lektirni kurikulum... Hvala autoru što nije podlegao neurotičnoj zbilji snižavanja kriterija u zemlji u kojoj elitno obrazovanje tako malo znači, a napose ako ste izvan stemovskog arhipelaga. Da postoji nešto kao „državna politika ironije u obrazovanju“, valjalo bi svakome gimnazijalcu pokloniti ovaj Leksikon da barem vidi, da barem malo vidi da postoji dorađeni sustav znanja o književnim likovima i književnosti koje većina njih duboko prezire i tjera ih ili na mučninu ili na pubertetski smijeh. Kakvi su čudni ti magistri i doktori književnosti, niti prodaju paracetamol, niti se ljudi pred njima u strahu sami razodijevaju... Da smo normalna zemlja i kultura, ovakve bi knjige bile mali praznik i svečanost na široj percepcijskoj i recepcijskoj razini, ovako su „tek“ svečanost u časopisu jednog književnog društva o čijim bi članovima leksikon tek trebalo sastaviti, ali nikome se baš i ne da.

Zašto ne mogu autoru i njegovoj knjizi uputiti nijednu ozbiljnu zamjerku? Kažu da je kritičaru nekog djela lako hvaliti, teže je pronalaziti objašnjenja zašto nešto ne valja ili nije dobro ili nije onako kako mi

to zamišljamo da bi trebalo. Zar sam išao linijom manjeg otpora, zar sam zatomio u sebi onaj kritički žar, jer mi je teško pronaći objašnjenja da nešto – eto – nije baš kako bi trebalo... ili: kako si to zamišlja mali Ivica... Naivne li misli, lakomisleni čitatelju! Ja samo još uvijek vjerujem u pošten i odgovoran rad, a to je ova knjiga. Zar da se hvatam za sitničavost koja bi graničila sa zavisti, jer ne mogu pronaći ništa drugo, pa reći kako je opisni slog mogao možda biti manje akademski ili kako eto među 77 likova nema meni važnih i dragih šegrta Hlapića, Đure Martića, djevojčice Srne, Petra Stakana, Petra Revača ili Ive Remetina, a ima meni posve nevažnoga Dželaludina Pljevljaka jednog precijenjenog autora... Ovo je autorski leksikon i posrijedi je autorski, subjektivni izbor, ali ujedno i otvoreno djelo u koje se može dodavati i oduzimati za neko možda sljedeće izdanje, što bih volio da se dogodi. Čini mi se da se Nemeć odlučio za ono što je jedino moguće u ovakvom tipu okvirno zadanog kataloškog preglednika i listanja jedinica: u izboru jedinica relativno subjektivan, uvažavajući slobodu izbora i vlastiti doživljaj književnosti, ali zato u opisu izabranoga pokušati postići što objektivniji stručni opis, pomno uvažavajući rezultate i analize prethodnika uključujući svoj nemali agregat znanja o predmetnim likovima... Postići da ono što bismo nazvali „opća spojna svijest“ doista dobije svoj konkretan izraz i neposredan obris. Nemeć se odlučio na nezahvalan posao, odradio ga je u cjelini knjige, u izboru likova i u opisnom slogu, vrlo dobro i odlično, bez slaboga mjesta jer je opis ujednačen, proizašao iz središnje inteligencije, a ne iz pera desetak različitih glava, pa prigovori kako nema ovog lika, a ima onog drugog, kako pojedini pisci imaju možda i suvišak svojih protagonista, a neki tek jednog ili nijednog, čini mi se da nije objektivni prigovor, nego najobičnije zanovijetanje. Kad već nemamo što drugo, onda ćemo udariti po onome što je najlakše – da vidimo sad koga tu ima, a koga nema u Leksikonu. Bez veze. Doduše, to bi bio relativno dobar kritički prigovor ako bi doista nedostajao neki toliko važan lik da se bez njega ne može zamisliti cjelina hrvatske književnosti... ali kako se to nije dogodilo, onda valja pristati na zaključak kako smo dobili dobar leksikon i koristan vodič kroz tematiziranu povijest hrvatske književnosti, napose proze. Moja bi urednica pitala „tko se boji lika još“, a ja bih joj odgovorio „samo onaj koji nije pročitao temeljna djela naše male, ali bogate književnosti“. Zamišljam kako bi se na polici svakog zaljubljenika u književnost, namjerno ne spominjem studente književnosti, trebali jedno pored drugoga naći Krešina leksikonska

ćitanka likova i Julijanina fiktionalna majstorija spomenuta naslova, poput dviju stranica istog lista papira. Pa malo okrenuti jednu, pa malo zaviriti u drugu stranicu... Nadalje, projiciramo li stvar i dalje u identićnom Źanrovskom kljuću, valja se zapitati: ima li netko namjeru napisati leksikon motiva u hrvatskoj knjiŹevnosti... tko će li se i kada na to odvaŹiti i moŹe li to hrvatska knjiŹevnost i njezina kritika podnijeti? Barem toliko da još jedan leksikon dobije poseban tretman u knjiŹevnom časopisu...

Nemećov *Leksikon* otvorio je spoznajnu kutiju dobrih duhova, namjera i obiĉaja utemeljenu na bogatoj nacionalnoj leksikografskoj praksi, omogućio nam je dodatni uvid i vrijednu vizuru hrvatske knjiŹevnosti. Nije trebalo ništa posebno uĉiniti, „samo“ se trebalo dosjetiti, sjesti i napisati. Zvoni li vam poznato prva rećenica iz spomenuta Barĉeva eseja: „Mnogo se teoretizira uvijek onda kad se malo radi.“

Višnja Sorćik

Zašto žalim za Arsenom Toplakom?

Uz *Leksikon likova iz hrvatske književnosti* Krešimira Nemeća

Leksikon likova iz hrvatske književnosti akademika Krešimira Nemeća prvi je leksikon koji, možda to nije bila autorova namjera, ali meni kao onoj koja dugi niz godina „poučava“ gimnazijalce o književnim djelima raznih autora u raznim razdobljima, pruža osjećaj „žala“ zbog propuštene prilike konačnog spoznavanja onoga čega sam bila zatomljeno svjesna svih ovih godina moga poučavanja. Mislim pri tom na sve one nepravedno izostavljene likove naše književnosti koji su mi sada tako živi i tako mi pružaju ruke ne znajući koliko je škola, odnosno obrazovni sustav trom i nepokretan. Ne samo sustav, tromi su i oni koji su dio njega – mi poučavatelji. Mi želimo promjene, ali kada do njih i dođe, nismo spremni prihvatiti ih, sigurnije se držati onoga što je tu odavno.

Zato žalim Arsena Toplaka. On je drugi lik o kojemu autor piše u *Leksikonu*. U vrijeme u kojemu sam studirala, za Kamova nismo čuli, kao ni za avangardu. Kada sam počela predavati, u čitankama ga nije bilo. Kasnije su se pojavili ulomci iz njegovih novela i nekoliko pjesama. Roman *Isušena kaljuža* tek bi se spomenuo kao dio Kamovljeve stvaralačke biografije. Ni danas nije školska lektira, a i ulomci se rijetko pojavljuju, ako se uopće pojavljuju.

Možda je roman u cijelosti učenicima prekompleksan (kao i mnogi drugi), ali Toplakovi stavovi o životu, kao i avangarda općenito, lako korespondiraju s učeničkim stavovima i raspoloženjima u razdobljima njihova života u kojemu se traže u „prevrednovanju svih stvari“ i osporavanju ustaljenih vrijednosti, pa i apsurdnosti postojanja. Možda se pitanje Roquentin ili Arsen čini presmionim, ali birala bih Arsena, tim više što će se sa Sartreovim stvaralaštvom sresti i razumijevajući filozofske smjerove.

I tako, govoreći o liku Arsena Toplaka, ukazujemo na velik broj likova iz hrvatske književnosti koji svaki sa svojom pričom stoje pred nama u *Leksikonu* koji čitamo katkada kao znanstveni tekst, a katkada kao književno-znanstveni, esejistički tekst. Mnogi od njih nisu dijelom školske lekti-

re. Stoga ću veću pozornost posvetiti onim autorovim prikazima likova s kojima se susreću naši mladi čitatelji kojima će ovaj, prvi takav leksikon u nas, zasigurno pomoći u boljem razumijevanju pojedinih likova, ali će im ostaviti mogućnost polemiziranja između osobnog doživljaja i autorovih znanstvenih iskaza.

Likovi su poredani abecedno prema imenu lika (*nomen est omen*) u širokom povijesnom kontekstu. Ono što pomaže nama kao usmjerivačima u emocionalno-spoznajnom procesu koji se događa u susretu s književnim likovima jest autorova tvrdnja izrečena u *Predgovoru Leksikona* o načinima na koji se može pristupiti likovima u djelima starije i novije književnosti, odnosno u djelima u kojima su pojedini likovi arhetipski primjeri određenih karaktera ili su, pak, kako autor navodi, „karakteristični s velikim psihološkim rasponom“.

Izrazito je korisno potkrepljivanje određenih tvrdnji dijelovima teksta jer učenici na taj način jasnije uočavaju kako argumentirati osobne stavove i općenito izdvajati tzv. važna problemska mjesta u strukturi teksta, naravno, korisno je to i nama koji s njima krećemo na put dubinskoga iščitavanja teksta.

Osobito je značajna i svrhovita usporedba s likovima sličnih karakteristika, kao i naglašena povijesno-društvena komponenta koja je za razumijevanje pojedinih likova izrazito bitna, bez obzira na to što se danas inzistira na razumijevanju djela jedino kao estetske tvorevine, što u mnogim primjerima nije dostatno za cjelovito razumijevanje pojedinog djela, pa onda i shvaćanja postupaka i razvoja pojedinih likova. Danas, kada je jedan od elemenata predmeta Hrvatski jezik Kultura i mediji, velika nam je pomoć i autorovo navođenje filmskih i kazališnih izvedbi nastalih prema pojedinim književnim tekstovima.

Iako sam se s autorovim analizama pojedinih likova susretala u njegovu uistinu impozantnom znanstvenom opusu, ovaj je *Leksikon* „priča za sebe“, a za nas je podsjetnik na ono što imamo i na što prečesto zaboravljamo.

Izdvojila bih likove koje nisu dio obvezne lektire, ali ih sada možemo birati po vlastitom nahođenju; i u tom našem „biranju“ ovaj će nam *Leksikon* biti velika pomoć.

Prvi od navedenih likova u *Leksikonu* koji bih ja svakako izabrala iz brojnih razloga, a svi su tako životni i tako aktualni, lik je Doktora iz Krležina romana *Na rubu pameti*. Mislim da bi učenici lakše komunicirali s tekstom

ovoga romana negoli s romanom *Povratak Filipa Latinovicza* (što nikako ne znači da se ne trebaju susresti i s ovim romanom). Autor, govoreći o liku Doktora, ukazuje na društvene pojave kao što su hipokrizija, otkrivena istina koja dovodi do „hajke na čovjeka“, čovjek koji ostaje sam protiv svih. Mislim da bi bilo lako uočiti i oprimjeriti negativne pojave u društvu, kritički se na njih osvrnuti jer je roman, kako autor navodi, „dijagnostika društva“. Mladi su, posebno, po mojem iskustvu, izrazito kritični prema određenim društvenim pojavama i znam da bi vrlo jasno i s puno žara raspravljali i o društvu i o Doktorovim odlukama, Domaćinski bi također bio zahvalna tema.

U obrnutoj je perspektivi u odnosu na lik Doktora lik Fabricija Viskova iz Brešanova romana *Ispovijedi nekarakternog čovjeka*. Autor govoreći o tom liku ističe kako je Fabricije Viskov „pravi majstor preživljavanja u vrtlozima povijesnih mijenja“. Upravo zbog toga bilo bi važno upozoriti na potrebu čitanja ovoga romana jer parafrazirajući Balzaca – povijest nas uči o velikim povijesnim događajima, a književnost o sudbini malih ljudi u tim događajima.

Među likovima koji jesu dijelom lektire, ali kojima nije dana dovoljna pozornost su likovi Krste Frankopana iz Nehajevljeva romana *Vuci* i likovi iz Zagorkine *Gričke vještice*, posebno kontesa Nera Keglević. Autor demistificira lik Krste Frankopana čime on nikako ne prestaje biti junakom, nego dobiva jednu sasvim ljudsku dimenziju na kojoj autor i ustraje: „Njegova ‘obična’ ljudskost u snažnom je kontrastu s uzvišenošću ciljeva za koje se borio.“ Nakon ovakve analize lika lako je usporediti Kumičićev stvaralački postupak u romanu *Urota zrinsko-frankopanska*, odnosno mijenjanje strukture povijesnog romana. I sada moram spomenuti nešto što je gostujući u našoj školi rekao N. Fabrio govoreći o likovima Zrinskih i Frankopana u našoj povijesnoj priči, a rekao im jest: „Zapamtite, djeco, uništivši nam obitelji Frankopan i Zrinski, Hrvatska je obezglavljena, a time smo počeli zaostajati u razvoju za ostalim zapadnoslavenskim zemljama nekih 50 godina. Stoga ih nikada nemojte zaboraviti! Zauvijek su zaslužili naše kolektivno pamćenje.“ U dvorani je dugo bila tišina...

A sada o djelima koja su dio obvezne lektire.

S romanom *Zlatarovo zlato* susrećemo se vrlo rano, u njegovu razumijevanju nema teškoća, ali prikaz Dore Krupićeve kao arhetipski lik „kućnog anđela“, njena gotovo nestvarna dobrota, uvelike nam pomažu u postizanju razumijevanja likova fatalnih žena hrvatske književnosti, kao što su Klara

Grubarova, Laura ili kasnije barunica Castelli. Čini mi se važnim napomenuti u prilog autorovih tvrdnji o liku Klare Grubarove kako je učenici doživljavaju kao fatalnu ženu, ali i da su neki su od njih skloni tvrditi kako je i ona na neki način žrtva: s jedne strane nemogućnosti da u ranoj mladosti donosi odluke vezane za svoju sudbinu i da ona prvi put upoznaje ljubav kada zavoli Pavla. Zahvalna je ta njihova spoznaja jer nam olakšava razgovor o naravi ljubavi, pa i pomoću ponuđenih dijelova teksta iz *Leksikona*, odnosno autorova tumačenja Klarinih postupaka. Autor navodi i druge likove hrvatske književnosti koji imaju Dorine osobine, među njima je Anka iz Kozarčeva romana *Mrtvi kapitali*, pa dijelom i Lucija Stipančić

Likovi koji su u *Leksikonu*, a koje bih nazvala iz svoje perspektive zavičajnicima, zahtijevaju našu pozornost jer su dio neke slavonske priče. Likovi vezani za Slavoniju, a koja ih i djelomično određuje, kronološki bismo mogli navesti, počevši s Reljkovićevim *Satirom*, Vinkom Lešićem, zatim Tenom, sve do Ilarije Šalića, Guše Rigalina i Đuke Begovića.

Autor u *Satiru* ističe prosvjetiteljsku notu koja će se zadržati i u *Mrtvim kapitalima* Josipa Kozarca. Ni *Mrtvi kapitali* nisu dio obvezne lektire pa učenici ne upoznaju toliko nam potrebnog sanjara Vinka Lešića na čijem bi se primjeru moglo pokazati koliko Slavonija može. Druga je priča *Tena*, pripovijetka istoga autora, puno toga rečenoga o Teni i povezanosti njezne sudbine i sudbine Slavonije je dvojbena. No, Tenu, pa i Slavoniju, čiji odsjaj ljepote i ukradenih bogatstava moramo osloniti na društveno-povijesni kontekst onoga i ne samo onoga vremena. Vrijeme je to propadanja seoskih zadruga, vrijeme Vojne krajine, stoga bih rado učenicima predložila raspravu o, iblerovski rečeno, lijenosti Slavonca. Jasniju bi sliku i o ovome problemu mogli sagledati upoznavši se s Kosorovom dramom *Požar strasti*. Autor govoreći o dvojici glavnih likova Guši i Ilariji ukazuje na podvojenost svijeta na Dobro i Zlo, ali i na žed Slavonca za zemljom, jer kako Ilarija služi zemlji, tako služi i Dobru. Autor zaključuje, govoreći o Guši Rigalini, kako su u njemu sjedinjeni „izvanredno reljefni simbol zla, ali istodobno i jedinstvo čovjeka i zemlje“. Ova bi drama bila izniman uvod u roman *Đuka Begović* Ivana Kozarca jer bi se na taj način lakše odgovorilo, ako odgovora uopće ima, na pitanje: je li Đuka tipičan Šokac? Autor u potpunosti sagledava vrlo kompleksnu Đukinu psihu – od njegova odgoja, težnje za slobodom, promjenjivosti čudi. Većina autorovih zapažanja o Đukinu liku zapravo su pravo problemsko pitanje otvoreno za raspravu.

Mogli bismo među likovima koji su uklopljeni u *Leksikon* izdvojiti posebno „korisne“ (za pomoć pri karakterizaciji likova u nastavi) likove Ivica Kićmanovića, koji otvara veliku temu iskorijenjenosti u hrvatskoj književnosti, zatim tu su likovi Gige Barićeve, barunice Castelli, Leonea Glembaya, Filipa Latinovicza i naročito Maestra iz Marinkovićeve romana *Kiklop*. Opažanja i izdvajanja osobina Maestra lika otvaraju niz pitanja za raspravu koja su možda čak i bliža učenicima od onih vezanih za Melkiora Tresića.

U analizi likova često ćemo pronaći rečenicu, usporedbu ili tvrdnju koja nam otvara književne svjetove, a jedan lik priziva mnoštvo drugih. Kada autor napominje kako Lj. Maraković Đuru Andrijaševića naziva „Hamletom naših dana“, putokaz je to za raspravu, za sukobljavanje mišljenja, ili kada uz sve već dobro poznate osobine Leonea Glembaya kao preosjetljivog umjetnika, autor prikaže i njegovu drugu stranu, prema kojoj vidimo kako je upoznat s mnogim poslovima Glembajeve tvrtke i da pažljivo prati zbivanja oko sebe, onda odmah dani tekst „koristimo“ kao početak ne samo istinskog razumijevanja Leoneova lika nego i pojma glembajevštine i Leoneove konstatacije kako je sve to mutno u nama.

U vrijeme pojave hiperinflacije tekstova o književnim djelima i raznih internetskih pseudoinformacija i analiza, ovaj je *Leksikon* najava kraja lutanjima i istraživanjima kako učenika, tako i nas pred kojima se otkriva čitava paleta likova koji su, čini se oduvijek ovdje, ali i onih o kojima bismo trebali razmišljati i na koje bismo se trebali podsjetiti.

Višnja Sorčik profesorica je hrvatskog jezika u Gimnaziji Matije Antuna Reljkovića u Vinkovcima i autorica gimnazijskih čitanki

Filip Karaćić

Źivi leksikon

Krešimir Nemeć, *Leksikon likova iz hrvatske knjiŹevnosti*, Naklada Ljevak, 2020.

KnjiŹevni povjesničar i teoretićar Krešimir Nemeć 2020. godine objavio je *Leksikon likova iz hrvatske knjiŹevnosti* u nakladi izdavaćke kuće Ljevak. U predgovoru autor istiće da u nekim razvijenim kulturama postoje slićna djela vrijedna paŹnje. Takvi su, primjerice, Sollarov *Dictionary of Literary Characters* iz 2011. i *Lexikon literarischer Figuren, Personen, Typen und Gruppen* Beatrix Műller-Kampel i Eveline Thalmann iz 2013. godine (2020: 9). Uzimajući u obzir analitićko-karakterološki pristup kojim se u *Leksikonu* sluŹio Nemeć, razvidno je da mu je bliskiji potonji leksikon, koji likovima pristupa „analitićki dublje“, pri ćemu u obzir uzima „njihove literarne, povijesne, društvene i psihološke karakteristike“, dok je Sollarov leksikon određen natuknicama koje nude „samo osnovne informacije“ (9). Hrvatska knjiŹevnoteorijska produkcija do prošle godine nije imala slićno djelo i Nemećova je knjiga, kako navodi autor, „prvi leksikon knjiŹevnih likova u nas“ (9).

Karakterološka konstelacija kakvu je zamislio i izveo Nemeć, „u povijesnoj vertikali od Marulićeve *Judite* do danas“ (9), jedinstveno je djelo hrvatskoga knjiŹevnoteorijskog univerzuma na nekoliko razina. Nakon uopćenog predgovora koji donosi tumaćenje autorskih intencija i osnovne teorijske pojmove autor prikazuje „stotinjak reprezentativnih likova iz hrvatske knjiŹevnosti“ (9). Iz akumuliranog znanja o (hrvatskoj i europskoj) knjiŹevnosti, autor donosi niz *gotovih* (arhe)tipskih likova, koje i sam navodi kao „posebno podrobno obraćene“ (10), citirajući pritom relevantne i cijenjene knjiŹevnoteorijske izvore. Dijalogizirajući s tradicijom hrvatske i europske knjiŹevnosti, knjiŹevne teorije i filozofije, autor nadahnuto otkriva tipske razvojne etape, pritom razuđujući svaki lik na njegove osobite karakteristike. Tako je prikazan razvoj tipa *femme fatale* od Šenoine Klare Grubar do Kovaćićeve Laure G. na poćetku natuknice, „Klara Grubar (...) prva *femme fatale* hrvatske knjiŹevnosti, demonska zavodnica kojom vlada ju seksualna poŹuda i strastvena Źelja za posjedovanjem“ (195), a potom i

na njezinu završetku: „No vrhunac ekspresivnosti i dijabolićnosti u prikazu lika *femme fatale* svakako je postigao Ante Kovaćić kreirajući Lauru u romanu *U registraturi*“ (199).

Na slićan su naćin premreŹeni i srodni likovi nedoraslog i senzibilnog intelektualca od Œenoina prijana Lovre do Nehajevljeva Đure AndrijaŒevića: „Kao literarni tip Đuro AndrijaŒević objedinio je karakterna svojstva i etićke dvojbe brojnih hrvatskih intelektualaca u rasponu od Œenoina prijana Lovre, preko Gjalskijeva Janka Borislavića, Leskovarova Marcela BuŒinskog ili Novakova Amadeja Zlatanića“ (71). Pritom ne izostaju ni izvanhrvatske knjiŹevne silnice i utjecaji potvrđeni u ranijim kritićkim radovima, kao u primjeru iz nastavka natuknice o Đuri AndrijaŒeviću: „U vezi s Nehajevljevim romanom u kritićkoj literaturi spominjali su se razlićiti mogući strani poticaji, od Gonćarovljeva *Oblomova* do Garborgovih *Umornih ljudi*“ (71).

Autor istodobno – uz spregu organskoga znanja i umjeŒne hrabrosti – donosi *nove (arhe)tipove*, izgrađujući ih na britkoj, konciznoj i aforistićkoj egzekuciji iza koje se krije ozbiljan dugogodiŒnji istraŹivaćki rad. Tako je Ivica Kićmanović „predvodnik tuŹne kolone polutana ‚bastardnih‘ hrvatskih mladića, naivnih i druŒveno neprilagođenih inteligenata“ (136), a Maestro „karizmatićni majstor kavanskih diskusija, (...) lucidni dijagnostićar moderne civilizacije i kritićar tehnoloŒkoga bezumlja“ (281). VjeŒta sposobnost karakteriziranja i izvođenja tipoloŒkih odrednica kod *novih (arhe)tipova* ogleda se u onim knjiŹevnopovijesnim paradigmatima u kojima autor moŹe znaćajnije manevrirati karakternim strukturama, Œto se ponajprije odnosi na razdoblje 20. stoljeća, koje i sam autor zapećaćuje kao razdoblje karaktera „s velikim psiholoŒkim rasponom“ (10). U *likovnim profilima* kakve piŒe Nemeć doista su posebni prvi ulomci svake natuknice, bilo da se radi o jednoj rećenici ili kraćem paragrafu. U tim se cjelinama kao postavke nadaju nadahnuta tipska određenja knjiŹevnih junaka i junakinja, protagonist(ic)a i antagonist(ic)a te statićnih i dinamićnih likova u kojima se iznosi najvaŹniji karakterni sloj, neovisno radi li se o socijalnom, psiholoŒkom, etićko-moralnom, fizićkom ili kombinaciji nekoliko njih. U uvodnim sekvencijama, osim karakternog određenja, autor nerijetko ustanovljava i vrijednosni sud o likovima (i djelima) te nalazi njihovo mjesto u okviru hrvatske knjiŹevne poetike ili poetike individualnih knjiŹevnika. Takve su opaske o likovima Line, Lucije Stipanćić i Marcela BuŒinskog:

„Čitav Kumičićev roman temelji se na igri crnih i bijelih figura, baš kao u šahu, ali Lina je ipak podnijela najveći teret karakterološkoga pojednostavljivanja. Uz Kovačićevu Lauru Lina je najnegativniji ženski lik u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća.“

„Lucija Stipančić (...) jedna od najbolje ocrtanih ženskih figura hrvatskoga romana 19. stoljeća“ (269).

„Marcel Bušinski (...) paradigmatički lik dekadenta u hrvatskoj književnosti“ (305).

Nakon svakoga zgusnutog uvoda autor – više ili manje eksplicitno – u ostatku natuknice ekstrahira svoje teze, temeljito ih proširujući povijesnim kontekstom, ključnim fabularnim nitima, analitičkim ulomcima, antologijskim citatima i izvanknjiževnim prinosima, rasterećujući pritom balast čvrstih karakteroloških indikativa s početka. Uzimajući u obzir pomno odabrane natuknice, njihovu stručnu sadržajnu složenost te vanjsku strukturu i nesvakidašnji koncept djela, autorove zamisli postaju (pret)postavke za nove književne, književnopovijesne i književnoteorijske nadgradnje. Pritom valja naglasiti da budućim nadgradnjama i dogradnjama ovaj leksikon neće biti puki temelj, nego čvrsta, armirana konstrukcija s potpunom funkcionalnošću svih elemenata.

Citati su posebno istaknuti: ako nisu navedeni izdvojeno (sadržajno i oblikovno), autor ih vješto inkorporira u natukničko tkivo, kao kurzivne sintaktičke cjeline – riječi, kolokacije i (umetnute) surečenice – koje među ostalim definiraju kronotopske okolnosti djelâ i analitički *ogoljuju* pripovjedne linije, dramske sukobe, ali i narav samih likova (ili, riječima autora, „potkrjepljuju određene karakterne crte, načine djelovanja, specifičnosti u izražavanju“; 9). Širok je dijapazon takvih citata u natuknici o Filipu Latinoviczu:

„Filipov povratak u domovinu višestruko je motiviran. Život u tuđini, u *sutonu jedne stare civilizacije*, bio je neko vrijeme zanimljiv i stimulativan za njegovo umjetničko profiliranje“ (95).

„Po njegovu mišljenju *pojave u životu zapravo nemaju nikakve unutarnje logične ni razumne veze*, nego se odvijaju *jedna pokraj druge istodobno*“ (95-96).

„Filip i Joža – to su dva svijeta, dva jezika, dva kontinenta te glavni junak može samo konstatirati da su nepremostive daljine između *nepokvarene prirodnosti ovoga kočijaša* i njega koji se predao artistskom životu...“ (97).

Autor je tim efektinim, izravno citatnim postupcima višestruko obogatio tijelo svake natuknice, pri čemu citati nisu iskorišteni tek kao popuna ili potvrda određenih teza, nego su i retroaktivno istaknuti kao važni mali punktovi unutar originalnih knjiŹevnih djela. Usto, autor je takvim stilizacijama leksikonske natuknice – koje su u leksikografskoj praksi u manjoj ili većoj mjeri obrubljene normativnim konturama – vješto poetizirao, čime je natuknicama o knjiŹevnim likovima osigurao upravo živ(otn)ost istih tih knjiŹevnih likova. Živ(otn)osti pridonosi i svojevrsni interaktivni sloj u ideji natuknica koje „uzajamno korespondiraju“ i „umreŹuju se u galeriju portreta“ (11). Interaktivna je i medijska korelacija: djela koja su prerađena za kazalište, filmove i serije s jedne su strane flankirana vizualnim isječkom, a s druge strane općim informacijama o adaptaciji (primjerice, neizbježni su u hrvatskoj kulturi portreti barunice Castelli-Glembay u izvedbi Ene Begović [24], Ivica Kićmanovića u izvedbi Rade ŠerbedŹije [136] i dr.). S druge strane, djela koja nisu ekranizirana ili postavljena na kazališne daske predstavljena su ilustracijom naslovnice djela (primjerice, *Isušena kaljuŹa* Janka Polića Kamova [18]) ili fotografskom reprodukcijom sa simboličko-aluzivnim punjenjem (primjerice, Brešanov Fabricije Viskov [88], Andrićeva Jelena [160] i dr.). Nekoliko je likova predstavljeno slikarskim ili kiparskim djelima (primjerice, Gundulićev Osman II. na povijesnim portretima [350; 353] te Šenoini Pavao Gregorijanec na Ivekovićevoj grafici [356] i Dora Krupićeva kao kiparski rad Ive Kerdića [59]).

Nemećov *Leksikon* bit će koristan svima koji se – na ovaj ili onaj naćin – bave hrvatskom knjiŹevnošću: teoretićarima, kritićarima i knjiŹevnicima, ali i knjiŹevnim didaktima na sveučilišnim ustanovama i(li) u srednjim školama. Najzad, ne i manje vaŹno, bit će – a vjerujem da već jest – visokostručni vademekum studentima i srednjoškolicima, posebice maturantima koji će pišući svoje eseje uz ovaj priručnik (na)učiti oprezno i vješto aktualizirati, ali i primjereno citirati. Knjiga je bez sumnje izniman doprinos karakterologiji u hrvatskoj knjiŹevnosti i knjiŹevnoj teoriji uopće, a Krešimir Nemeć ovim se *živim leksikonom* iznova raskrio kao autoritet i *živi leksikon* hrvatske knjiŹevnosti. U tom bi se smislu ovo djelo moglo nazvati i autorovom krunom dosadašnjega bavljenja hrvatskom knjiŹevnošću, ali – ipak ne bih zaključivao prerano, imajući u vidu svjeŹinu koju knjiga donosi – nazovimo je tek jednim dragim kamenom u niski te krune.

Filip Karačić magistar je kroatistike i povijesti umjetnosti, enigmatičar, sastavljač pitanja za više popularnih kvizova (*Tko želi biti milijunaš?*, *Potjera*, *Tog se nitko nije sjetio*, *Kvizne situacije*)

Dora Krupićeva, spomenik u Zagrebu,
autor Ivo Kerdić

Petrica Kerempuh, spomenik u Zagrebu,
autor Vanja Radauš

Moj najdraži književni lik

Toni Kolumbić - Jeličićev antijunak

Nije jednostavno ni lako odabrati kriterij izbora najimpresivnijeg lika iz hrvatske romaneskne literature. Galerija je raznovrsna i iznimno bogata, a mogućnosti pristupa su mnogobrojni. Odbacivši teorijsko, analitičko, statusno i opće uvriježeno mišljenje, odabrao sam potpuno subjektivan doživljaj. A on je dominantno emotivan. Posebno dva poglavlja iz jednog Jeličićeva romana, koje sam iščitavao desetke i desetke puta, pa na koncu po njima i snimio film pod naslovom *Prijeki sud*.

Rijetki će čitatelji u imenu Toni Kolumbić prepoznati subjekt i povod preispitivanju osobnog svjetonazora. Djelomično i zato što je riječ o glavnom licu romana *Šašava luna*, slabo čitanog i uglavnom zaboravljenog hrvatskog pisca Živka Jeličića. Krleža ga je cijenio kao „odličnog pisca sa slabim marketingom“. Nadahnut životom svojega oca, koji je bio sudac Prijekog suda u teškim vremenima Drugoga svjetskog rata, Jeličić je udahnuo kompleksan život tragičnom mediteranskom intelektualcu, odvjetniku Toniju Kolumbiću.

Perfidno priveden, s još dvojicom domaćih pravnih stručnjaka, u vojno poglavarstvo talijanskih okupacijskih snaga u Dalmaciji, Kolumbić je prisiljen pedantno i pravovaljano napisati fantomsku presudu grupi mladića, pripadnika oslobodilačkog pokreta, koji su bez suđenja već prije streljani. Suočen s prozirnim laskanjima, a zatim i fizičkim prijetnjama, Kolumbić se u strahu lomi i pristaje na sve.

U hrvatskoj, pa i u europskoj književnosti teško da bi smo pronašli paralelu s piscem koji s toliko snage i strasti prati moralnu bijedu svojega protagonista. Jedinostvenom količinom poniženja, straha i nemoći, Jeličić vodi svojega Tonija kroz niz groteskno dramatičnih situacija. Daleko nadahnuće mogli bismo možda pronaći u kombinaciji lika kneza Miškina Dostojevskog i Kafkina Jozefa K. Iz kruga u krug tog mediteranskog *Pakla*, Toni Kolumbić pada do samog dna izbjegavajući suočenje s istinom. A istina je nemilosrdna ma koliko je odvjetnik Kolumbić izbjegavao. On, čovjek vrhunskog obrazovanja, civilizacijskih normi i uzvišenih moralnih principa,

dobrovoljno daje legalitet zločinu. Strah za biološku egzistenciju postaje satrap ljudskog dostojanstva.

I kada čitatelj u tom mraku poniženja ne nalazi ni tračak svjetla, ukazuje se Jeličićev literarni i humani genij. U pratnju Kolumbiću uvodi malodobnog nijemog sina, svojevrsnog Vergilija. Na samom kraju, u rasapu tog demonskog svijeta zločina i mraka, Kolumbić će tek u suzi oka svojeg djeteta spoznati pravu istinu: svu bijedu kukavičluka. „Sram žrtve, najmučniji sram koji ikad čovjek može osjetiti“, kaže Sandor Marai. A pisac će pokazati razumijevanje i milosrđe prema svojem grešnom junaku, što je odlika svjetonazora koji uvažava ljudske slabosti i prašta im. Unatoč svemu, on je na njihovoj strani. Uostalom, kao i mi koji dijelimo autorovo suosjećanje.

Branko Ivanda, filmski redatelj

Gospođa Adela

Najizazovniji su oni književni likovi za koje ne postoji „pretinac“, oni koji se otimaju etiketiranju i prkose podjeli na pozitivne i negativne. Ti i takvi nastanjuju se u vašim mislima. U klasičnom *romanu lika* srest ćemo upečatljive portrete neobičnih junaka (ovdje se ističu, naravno, Don Quijote i gospođa Bovary), ili tipičnih likova u tipičnim okolnostima – poput Oca Goriot. Roman Nade Gašić *Devet života gospođe Adele* izvodi na književnu scenu običnu ženu u neobičnim okolnostima: vremešnu Zagrepčanku u kojoj će mnogi prepoznati tetu ili susjedu, koju upoznajemo u vrijeme korone udružene s potresom. Spisateljica spaja u jedno djelo tri tipa romana: *roman zbivanja*, *roman prostora* i *roman lika*. Lik Adele Premec upio je u sebe oris i karakter grada čiju sudbinu dijeli sa sugrađanima u trenutku kada katastrofalan potres pomiče iz ležišta (i preneseno i doslovno) živote Zagrepčana. Objedinjen s globalnim strahom od pandemije koronavirusa, oba postaju njezini *privatni strahovi*.

Gospođa Adela je moćan lik, lice i naličje vremena u kojem živimo. Dok europske zemlje, po prosjeku životne dobi stanovništva, sve više „stare“, sve neumoljiviji postaje zastrašujući imperativ „ostati mlad“. Starost više ne vezujemo ni za znanje ni za mudrost, koje su se stjecale iskustvom, jer je svima i svakom, samo jednim klikom, dostupno, ako već ne znanje, onda

bar informacija. Starost, ako nije probitaćna za prodaju lijekova i ortopedskih pomagala, postaje nepristojna tema za koju nema mjesta u medijima. Starost, uglavnom, nije lijepa. Zna biti tuŹna i smiješna, kao što će Adela ne jednom natjerati ćitatelje da joj se smiju ili da je Źale, a ponekad i da konstatiraju: baš je gadna. Adela je olićenje borbene samoŹivosti i staraćke nemoći koja se povremeno pretvara u okrutnost. Ova osamdesetogodišnjakinja ponekad se ponaša kao dijete, hirovito i egoistićno, pretvarajući svoju slabost u nemilosrdnu snagu. Ali ćitatelj zna: da nije takva, Adela vjerojatno ne bi Źivjela tako komotno. Pomoć njezinih roćaka uvjetovana je igrom maćke i miša koju stara dama spretno vodi s njima, ucjenjujući ih oporukom. Ravnodušnost koja caruje u njihovim odnosima kljućna je crta ljudskih odnosa današnjice što će autorica prikazati na više mjesta u romanu, prije svega govoreći o potresom nastradalom Zagrebu.

Izbor osamdesetogodišnje Źene kao središnjeg lika romana dopušta Nadi Gašić predstaviti sadašnjicu u najautentićnijem obliku: za Adelu je jedino vaŹno „sada“, jer nije sigurna u postojanje sutra, a sretno jućer bilo je tako davno... *Yesterday all my troubles seemed so far away...* Na roćendanskoj gozbi Adela se sjeća nekadašnjeg slušanja Beatlesa. Teško je u prvi mah povjerovati da je gospoća slušala *rock*, mladalaćka pobuna koju vezujemo uz ovaj glazbeni pokret nikako ne ide uz sliku starosti. Rock *ne paše* uz starost: njihov suŹivot jednako je nezamisliv kao što je sadašnjoj mladeŹi nezamislivo sebe, u budućnosti, vidjeti kao starce s tetovaŹama. Ime junakinje priziva na svjetlo sliku rane mladosti kroz asocijaciju na Puškinovu pjesmu *Adeli*. I „naša“ Adela, na jedan posve nevjerojatan naćin, uspijeva u sebi spojiti različite dobi ljudskog Źivota: u razgovoru s djećakom ona kaŹe *mi, djeca*, poput DrŹićevih mladića dijeli „recepte“ za mladost. I nepoznati djećak osjeća da ova Źena nije *baka*, zato je oslovljava s *teta*. Pred ćitateljem je drŹeća Źena, jaka kao nosivi zidovi starih zgrada – do jaćeg potresa. S ulice se ne vidi koliko su devastirani stanovi. Adela ne pušta nikog u „vlastitu sobu“. Samo će se jednom sjetiti nekoga kog je čekala na kolodvoru, *zabadav, zmirom...* Prešućeno ponekad progovara glasnije od Źamora svakodnevice.

Adela dobro bira Źrtve i brani pravo na frizuru, uŹiva u šopingu i uzdiše za ministrom... Ova Źena ima više lica, i sva su Źenska. Zato je njezin treći strah – starost. I na kraju najvaŹnije: Adela je *Źiva*.

Alla Tatarenko, redovita profesorica Sveučilišta „Ivan Franko“ u Lavovu, Ukrajina

Femme fragile ili tko će se za nas zauzeti?

Da se ne lažemo – biti žena nikad nije bilo lako. Ni onda ni danas. Čak i kad govorimo o ženama koje žive samo kroz pero autora i u knjižnom arku, ustvrditi da im je put lak i život bezbrižan bila bi bezočna laž.

Ženska me priča uvijek dotakne – njezine suze, njezina hrabrost, odvažnost, spremnost na trpljenje, odgojem uvjetovana poniznost, njezina, s vremena na vrijeme, neopisiva ludost... I premda hrvatska književnost čuva brojne ženske likove, meni se uvijek čini da ih je premalo. Da su tu najčešće samo da guraju radnju, zamute vodu, podrže ili ocrtaju bolje nekog muškarca ili neku situaciju...

Istini za volju, imamo Marulićevu Juditu i Kukuljevićevu Sofiju – heroine spremne žrtvovati sebe za veće dobro, hrabre i odvažne. Tu su i, meni drage, besprizorne zavodnice, spletkarošice, fatalne žene (*jesu li uistinu?*) poput Laure ili Klare Grubar, potom prosvjetiteljice sa zadatkom kakva je, primjerice, Šenoina Branka, o samosvjesnoj, samostalnoj, emancipiranoj Truhelkinjoj Zdenki da i ne govorim... Ipak, najviše imamo poniznih, poslušnih, tragedijom i nepravdom određenih junakinja koje, tek u rijetkim slučajevima, ako je sreće i piščeve naklonosti, na koncu, poput Nere, završe uz svoga Sinišu.

I ako me pitate koja me je od njih najviše dotakla, koja je na meni ostavila najviše traga, odgovorit ću bez razmišljanja – bila je tanana, pa visoka, pa fina, kao breza.

U cijeloj joj je hrvatskoj književnosti zapalo tek nekoliko stranica Kolarove pripovijetke, a i na njima samo leži – bolna, jedva živa... Janica je rođenjem predodređena za žrtvu i patnju, za propast: iz siromašne obitelji, bez miraza, udana, istina za čovjeka kojeg voli, ali koji njoj ni ljubavlu ni nježnošću ne uzvraća. Izmučena teškim radom, zahtjevnom svekrvom, nezainteresiranom rodbinom... od narušena zdravlja, više boli ponižavanje i nepravda.

Pobunit će se, istina, Janica, tu i tamo, otresti se na svekrvu, ali Pirova je to pobjeda...

Na koncu će se, slomljena gubitkom djeteta koje joj nije bilo dopušteno ni oplakati ni otugovati, izudarana besosjećajnošću i surovošću okoline, bez ikoga svoga, smrtno razboljeti, predati, odustati... Janica je žena kojoj su uzeli sve – ljubav, majčinstvo, pravo glasa (*sam joj Kolar u priči dodjeljuje tek*

3 replike)... I premda će se poslije pokazati da je samim svojim bivanjem dotakla srca, omekšala grube i posramila ohole, što to više Janici vrijedi?

Ponekad gradovi mogu biti veće provincije od najzabaćenijeg seoca, baš kao što i u najobrazovanije obitelji nekad dopadnu najzatucaniji, najprimitivniji ljudi. Osobno poznajem nekoliko Janica. Turopoljski čardaci sad su, doduše, građanski stanovi, svakodnevni poslovi uključuju ured, trgovinu, škole i vrtiće... Današnje se Janice brinu o mužu i djeci, svim se silama trudeći održati privid idealnog obiteljskog života, tako različitog od onoga iza zatvorenih vrata. U izglaćanim haljinama, sa šminkom koja prekriva modrice, odavno pomirene sa situacijom, bez radosti, bez glasa, bez sebe...

I sama se ponekad, kad me zapeče kakva grozna nepravda, pomalo osjetim poput Janice... Ne traje taj osjećaj dugo, ali ga ne mogu ignorirati. Ne mogu i ne želim.

Jer u ovom svijetu u kojem ljudi okreću glave jedni od drugih, koji te uči da je grubost prema slabijem odličan način za prikrivanje vlastitih manjkavosti, koji svjedoči da se najlakše penje preko tuđih ramena i tuđih snova, jedna vitka, tanana breza nije ništa drugo doli smetnja... A opet – ona jedna, jedinstvena, svijetu donese više ljepote, svjetlosti i boje nego stotine onih koji su nalik jedni na druge. I zato mi je Kolarova pripovijetka i draga i svevremenska i važna.

Na koncu, u ime svih onih obespravljenih, posramljenih, poniženih žena, u Janičino ime, pitam ja vas:

Tko će se za nju zauzeti? Tko će je zagrliti kad je bez nade, tko će je briniti kad je uplašena, tko će je utješiti kad je tužna?

Tko – ako nećemo mi?

Karmela Vukov Colić, novinarka, televizijska i radijska voditeljica

Najdraži Šenoin lik

Često me posjetitelji Kuće Šenoa, muzeja Augusta Šenoe i njegove obitelji, pitaju koji mi je književni lik Augusta Šenoe najdraži i ja odmah odgovorim – učiteljica Branka!

Zato će možda biti zbunjujuće što ću nastaviti pisati o *Zlatarovu zlatu*, ali nadam se da će na kraju biti jasno. Stvarno se nadam, jer mene ljudi

ponekad pogrešno shvate, ali ja ne mogu pisati o učiteljici Branki, a da ne počnem s autobiografskim štiklecima vezanima za *Zlatarovo zlato*.

Prošle nedjelje upoznala sam djevojčicu Mariju koja ide u četvrti razred osnovne škole. Pročitala je slikovnicu *Zlatarovo zlato*, a u nedjelju je došla na naš razgled *Zlatarovo zlato kroz šetnju i priču – uči o povijesti Zagreba*. Doveda ju je majka.

Marija me podsjetila na mene jer sam u njezinoj dobi prvi put pročitala roman *Zlatarovo zlato*. Tijekom šetnje Kaptolom i Gradecom često sam je pogledavala i u njoj vidjela sebe. Puno smo pričale, a onda sam joj objasnila o čemu se radi – moja mama mi je nakon četvrtog razreda osnovne škole darovala ovaj roman s posvetom za odličan uspjeh na kraju školske godine. Napisala mi je u posveti da mi roman *Zlatarovo zlato* poklanja malo prerano, ali zna da ću ga ja više puta u životu pročitati.

Ja sam u inat za ono „malo prerano“ već tijekom školskih ferija pročitala *Zlatarovo zlato*. Imala sam deset i pol godina. Razumjela sam koliko sam mogla, i do danas, a prošlo je od tada 50 godina, pročitala sam roman uistinu više puta, kako je mama pretkazala – čini mi se osam puta.

Zlatarovo zlato meni je definitivno najdraži roman Augusta Šenoa.

A sada nastavljam o učiteljici Branki, mojemu najdražem Šenoinom književnom liku, ponovno povezano s mojom mamom.

Mama je završila učiteljsku školu u Osijeku i po dekretu, kako je to onda bilo, dobila posao učiteljice u Hrvatskom zagorju, u selu Remetincu kod Novog Marofa. To su bile pedesete godine prošloga stoljeća. Njezin razred činili su učenici od 1. do 4. osnovne, svi istodobno u učionici. Čuvam fotografije iz toga doba, učenici nas mijani uz svoju učiteljicu, moju mamu. Mama je imala mali stan u školi i zimi je morala ustati znatno ranije kako bi naložila peć u razredu. Upoznala je tatu na proslavi Nove godine 1955. u Remetincu, preselili su se u Zagreb. Mama se zaposlila kao učiteljica u Osnovnoj školi na Selskoj cesti. Došla je na mjesto Mate Lovraka kada je on otišao u mirovinu. Danas škola u Selskoj cesti nosi ime Augusta Šenoa. U to vrijeme ja sam se rodila. Kasnije je mama završila Filozofski fakultet, rastala se od moga tate. I dalje je radila u školi. Jako je voljela svoj posao i nju su voljeli njezini učenici, pa sam ja često bila ljubomorna. Nas dvije živjele smo same i još nismo poznavale Zdenka Šenou. Gledale smo ga u žiriju tada vrlo popularnih kvizova i pitale se ima li taj zgodni gospodin kakve veze s našim Augustom Šenoom.

Kako sam napisala, ja sam nakon četvrtog razreda osnovne škole počela čitati djela Augusta Šenoe. Do tada sam gutala sve što je Mato Lovrak napisao. Nakon *Zlatarova zlata*, ničim izazvana pročitala sam prvi put pripovijest *Branka*.

Mlada učiteljica Branka toliko mi se sviđjela da sam je crtala po opisu Augusta Šenoe na koricama bilježnica. Sjećam se, ponekad sam joj dodala neki modni dodatak iz „moga“ doba. Jednom sam nacrtala da nosi ručnu torbicu kakvu je imala moja mama. Drugi put sam je nacrtala s punđom, jer se tada tako češljala moja mama. Žao mi je što nisam sačuvala te bilježnice. Učiteljicu Branku poistovjetila sam s mamom. Ne znam koliko sam mislila da Šenoa piše o mojoj mami, nadam se ne valjda predugo. Znala sam kada je August Šenoa živio i da je moja mama rođena 50 godina nakon njegove smrti. Ali bez obzira na to, moja mama za mene je bila učiteljica Branka.

Pamtim mamine borbe za bolju nastavu, sretne učenike, lakše torbe, slova u udžbenicima koja ne smiju biti ni prevelika, ni premala, borila se za bolju i zdravu hranu u školskoj kuhinji, da su učenici što više na otvorenom, na zraku i suncu. Tvrdila je da će bolje zapamtiti školsko gradivo ako uče u prirodi, pa je i mene često vodila s njima na izlete. Dopustila je jednom da joj ptičja pera utaknu u kosu, pa im je pričala o Indijancima i otkriću Amerike. Drugom prilikom, dok smo sjedili kao žabice uz potocić, pričala nam je o visokoj gori i izvoru potoka, kako se potok ulijeva u veću rijeku, a ta rijeka još u veću rijeku i na kraju voda koja nam hladi noge završit će u Jadranskom moru. To je bila lekcija o domovini uz potok i sendviče. Vjerujem da i oni pamte taj školski sat kao i ja.

I učiteljica Branka vodila je svoj razred u prirodu. Učeci ih o cvijeću, drveću, životinjicama učila ih je ljubavi o domovini. Zato sam mislila da Šenoa piše o mojoj mami.

Zatim je mama upoznala Zdenka Šenou. Saznale smo da je on njegov jedini unuk. I eto, već 43 godine ja sam član obitelji Šenoa.

Ponosna sam što je August Šenoa cijenio žene. Zalagao se za njihovu pismenost, ali ne kroz učenje u kući, nego kroz javno školovanje. Kao gradski službenik godinama se zalagao za osmogodišnju javnu školu za djevojčice u Zagrebu i uspio u tome. Bila je u Opatičkoj ulici kod Popovog tornja. Zato je sada na pročelju kuće u kojoj je bila škola njegova bista, rad kipara Emila Bohutinskog (nažalost, ne piše zašto je tu bista August Šenoe, pa malo ljudi danas zna razlog).

August Šenoa napisao je da žene mogu biti potpuno ravnopravne s muškarcima, ne moraju materijalno ovisiti o muškim članovima obitelji ili se udati ako to ne žele, jer se mogu same uzdržavati. U to vrijeme, u drugoj polovini 19. stoljeća, mogle su se školovati i biti učiteljice. August Šenoa često ističe da su žene intelektualno jednake muškarcima, kao i u mnogim vještinama. O tome zanimljivo piše u *Viencu* broj 31 iz 1879. spominjući kipara Ivana Rendića i njegovu nadarenu učenicu.

August Šenoa ističe da su žene stup obitelji, a time i društva.

Iako još sasvim mlada, tek završivši školovanje, učiteljica Branka priča svojoj prijateljici Hermini što za nju znači učiteljski poziv i prihvaća odlazak iz Zagreba u zabačeno selo Jalševo. Ni poslije, kada nailazi na prepreke, ljudski jal i zločestoću, Branka ne odustaje od svojih ideala.

Još kao malena djevojčica, divila sam se učiteljici Branki na njezinoj hrabrosti, odlučnosti, borbi za pravdu i svoje stavove, sama protiv svih. Srećom, u ovoj pripovijesti, a ponekad i u stvarnom životu, nađu se pametni ljudi koji to znaju prepoznati, pa je učiteljica Branka ipak imala pomoć, a na koncu je pronašla i ljubav svog života, grofa Belizara. No, za diviti se da je ona bila spremna na celibat na koji su učiteljice tada bile obavezne i da joj udaja nije bila smisao života kao drugim djevojkama. No, i kada se udala za Belizara, iako više nije mogla raditi kao učiteljica, ona je i dalje okružena mladima i poučava ih na drugi način životnim vrijednostima, a oni je obožavaju jer ona zna:

„Na mlađima stoji svijet, njihov rad – naša budućnost.“

„Obrazovanje naroda je zvijezda što nam uvijek pred očima lebdi.“

Iako se to rijetko spominje kada se piše o pripovijesti *Branka*, August Šenoa u njoj iznosi školsku, ali i agrarnu reformu. Tu pripovijest trebalo bi podijeliti saborskim zastupnicima na početku mandata i pismenim ispitom provjeriti jesu li pročitali s razumijevanjem. Zatim bi možda malo razmislili prije nego što dignu ruke za neke zakone.

Na kraju pripovijesti Branka i Belizar nalaze se na groblju iza Petrove crkve u Vlaškoj ulici u Zagrebu. Tu, na grobu njezine majke, Branka govori svom Belizaru da će postati otac.

Majka Augusta Šenoa umrla je kada je njemu bilo samo osam godina. Pokopana je na tom groblju iza Petrove crkve. Slutim da je i on od svoje voljene žene Slave na majčinu grobu čuo da će prvi put postati otac. Nažalost, to nigdje nije zapisano, ali ja i dalje u toj sceni iz pripovijesti *Branka* umjesto Branke i Belizara vidim Slavu i Augusta.

August Šenoa je u svojoj ženi Slavi vidio i volio upravo takvu ženu kakva je bila učiteljica Branka, a to se daje iščitati iz njegovih zaručničkih pisama, a i iz pisama kada su već bili u braku.

Učiteljica Branka zapravo je sam August Šenoa. Što sam više čitala Šenou i proučavala njegov život i rad, u to sam bila više uvjerena. Tom čovjeku, toliko ispred svoga vremena, možemo se jedino diviti. I zato je i moja mama za mene bila učiteljica Branka.

Sretna sam kada učiteljice dovode učenike u Kuću Šenoa. Razgovaram s njima i učenicima i u većini njih vidim učiteljicu Branku iako je prošlo 140 godina od kada je August Šenoa napisao ovu pripovijest.

Osmislila sam dva razgleda Zagreba: Vazda moj Zagreb i Zlatarovo zlato kroz šetnju i priču. Ne čudi valjda što oba razgleda poput razreda vodi učiteljica Branka.

A August Šenoa se, uvaljen u svoj naslonjač, smješka.

Jasmina Reis, voditeljica Kuće Šenoa

Giga Barićeva, Milan Begović

Iako se možemo pohvaliti dugom i bogatom književnom tradicijom, o čemu svjedoče i spomenici izavnog 11. stoljeća, a i sastavni smo dio svih svjetskih relevantnih književnih razdoblja (srednjovjekovna književnost, humanizam i renesansa, barok, prosvjetiteljstvo, klasicizam i racionalizam, romantizam, realizam, moderna...), tek smo u 21. stoljeću dobili prvi leksikon književnih likova u nas.

Leksikon likova iz hrvatske književnosti akademika Krešimira Nemeća objavljen je 2020. godine i obuhvaća stotinjak reprezentativnih likova iz hrvatske književnosti, prozne, dramske i epske, koncipiran dijakronijski, počevši od Marulićeve *Judite* do danas, po momemu mišljenju, s naglaskom „do danas“, jer likovi iz hrvatske književnosti 21. stoljeća (s iznimkom Miljenka Jergovića i likom Dželaludina Pljevljaka, u romanu *Volga, Volga*, 2009.) nameću nastavak pisanja novog leksikona koji bi obuhvatio bogatu galeriju likova nastalih u 21. stoljeću, kada se javlja i fenomen medijske književnosti, ali i generacija mlađeg književnog naraštaja hrvatskih pisaca. Imajući, naravno, na umu da je *Leksikon likova iz hrvatske književnosti* kapi-

talno djelo ove vrste u nas i da je autor morao podvući granicu, tim više što navedeni likovi predstavljaju kanon hrvatske književnosti.

Odluka o tome koji mi je najdraži lik iz hrvatske književnosti iz navedenog djela izazvala je buru osjećaja koja je, bez pretjerivanja, trajala danima. Osvijestila sam velik broj i ženskih i muških likova s kojima sam suosjećala, u koje sam bila zaljubljena kao i opise i rečenice njihovih autora, pri čemu je protok vremena u čitanju igrao najveću ulogu... pokazao je univerzalnost života kao takvoga, ali i vrijednost književnoga teksta koji ne blijedi.

Odluka o najsnažnijem liku također je izazvala istovjetne emocije i još jednom me osnažila u uvjerenju kako imamo bogatu i ekspresivnu književnost, te velike književnike kojih se, nažalost, uglavnom prigodničarski sjetimo.

Imajući sve navedeno na umu, moj izbor je Giga Barićeva „(Milan Begović, *Giga Barićeva*, roman iz zagrebačkog poslijeratnog života, 1930-1931; *Bez trećega*, 1931) središnja figura u romanu i drami nastaloj po posljednjem poglavlju romana“ (*Leksikon*, str. 117).

Više je razloga za ovaj izbor, Giga (Margareta) Barić je hrvatska Penelopa koja vjerno čeka povratak svog supruga s kojim se vjenčala na bojišnici u Galiciji 1916. godine, te brak i nije bio konzumiran, ali Giga unatoč svemu odbija prosce i čeka svog supruga, za koga i ne zna je li živ, a kada se napokon sretnu, nastupa obostrano razočaranje, koje rezultira ubojstvom.

Trebaju li nas devedesete godine prošloga stoljeća i vrijeme Domovinskog rata potaknuti na razmišljanje koliko je ženskih likova poput Gige Barićeve prošlo ovim nesretnim prostorima, koliko preživjelih ratnih udovica, majki ostalih bez djece, djece bez roditelja, silovanih i poniženih žena čekaju svoje mjesto u literaturi ili vape za pravdom, a da ne posegnu za revolverom poput Gige Barićeve.

Dakle, nadaje se zaključiti kako Giga Barićeva nije tip ženskoga lika kakav možemo pronaći u hrvatskoj književnosti, ali bismo je lako mogli pronaći u životu ratnog vihora, koji se, nažalost, ciklički ponavlja.

I napokon, možda i najvažnije, Giga Barićeva nije tip ženskog lika, ona je potpuno izgrađena i psihološki okarakterizirana književna osoba, ili kako je naveo akademik Nemeć „... može [se] govoriti o visokom stupnju identifikacije muškog autora sa ženskim likom (*masculine identification*)“ (str. 117).

Jasna Kovačević, voditeljica Knjižnice i čitaonice Bogdana Ogrizovića u Zagrebu

Lucija - heroina marginaliziranih

Noćas sam sanjala kako ležim u bolničkom krevetu priključena na respirator i zamišljam da mi se umjesto tekućinom što, prolazeći kroz nazogastričnu sondu, glumi hranu, želudac puni krupnim komadima domaćeg kruha u čiju je debelu koricu baka uvijek utiskivala znak križa. Taj je san odredio ovaj tekst.

Ne mogavši otjerati val iznenadnih sjećanja na najtežu godinu moga života, onu kad sam bila tako blizu tome da više ne živim, odlučujem mjesto u ovom tekstu dati suvremenoj antijunakinji, mladoj ženi kojoj je prerao preostalo samo sjećati se. Ostavljam postrani sve drage i pisanja vrijedne likove hrvatske književnosti kako bih slijedila glas žene koja osuđena na trajnu šutnju komunicira isključivo trepćući.

Lucija, jedna od protagonistica romana *Sinovi, kćeri* (2020.) književnice Ivane Bodrožić, heroina je marginaliziranih koju sam dugo čekala jer duboko vjerujem da je najsnažnija moć književnosti identifikacija čitatelja s likom. Prepoznavanje i upisivanje sebe u tekst kako bismo, čitajući o tuđem fiktivnom životu, bolje razumjeli onaj stvarni, vlastiti.

Ni osobe s invaliditetom ni transrodne osobe, a ako se mene pita, ni naše napaćene majke, donedavno nisu imale takav lik, a onda je književnica koju od proznog prvijenca pa do dana današnjeg neistomišljenici neopravdano smatraju kontroverznom autoricom nastavila dosljedno činiti ono što je činila i u prva dva romana – *Hotel Zagorje* (2010.) i *Rupa* (2015) – baviti se tabu-temama. U trećem ostvaraju Bodrožić uspijeva izaći iz uobičajenog mjesta radnje svojih romana, Vukovara, grada za koji je vežu i najljepša i najbolnija sjećanja, nadržasta tako vlastitu bol i gubitak, potvrđujući izvanredno spisateljsko umijeće i čudesnu senzibilnost.

Mjesto radnje u *Sinovima i kćerima* cijelo je društvo i njegove u ljudske umove tvrdo ucrtane granice, a likovi su pripadnici marginaliziranih skupina i oni koji ih okružuju. Za svakoga netko s kim se može identificirati.

Mi, višegodišnji pacijenti raznoraznih ustanova čije je tijelo mnoštvu ljudi tek posao, predmet kojemu će svakodnevno dovođenje u pristojno stanje produžiti rok trajanja, dobili smo Luciju što tijekom jutarnje njege o sebi misli ovako: „Nemam načina da bilo koga istjeram van, ne mogu okrenuti ključ u bravi, ni staviti stolicu ispod kvake. Ulazak u sobu nepokretnih je kao nasilno penetriranje. Dignu mi spavaćicu, razmaknu noge, otvore vra-

ta, podignu razinu naslona kreveta, nagnu mi se ispred lica, plaću, šapuću, krevelje se u iskrenom ili lažnom sažaljenju. Ne mogu čak ni okrenuti glavu ustranu kad znam da je lažno, nego moram trpjeti samozadovoljne izraze tuđih lica jer su odvojili vrijeme za mene“, i šuteći sasipa svu težinu našeg postojanja u ovom zatvorenom, ograničenom društvu čitateljima u lice.

Transrodne osobe dobivaju Dorijana, tankočutnog mladića rođenog u tijelu žene na čijem putu do samoostvarenja Lucijina ljubav ima iznimno važnu ulogu, a majke prvu književnu majku koje se duboko u sebi usudi razmišljati o tome tko je bila prije nego što je postala majka. Vraća film života, gleda u ono što su joj učinile predrasude, očekivanja drugih i pogrešne odluke, vlastite ili tuđe. Svega je svjesna, ali za promjenu je prekasno. Rođena u drugom vremenu, potekla iz obitelji u kojoj su se „... crni dani nasljeđivali uvijek i neizostavno po ženskoj liniji“ (Bodrožić 2020: 13), nije sposobna razumjeti kćer i njezinu „zabranjenu“ ljubav prema Dorijanu jer ta ljubav pripada u ono o čemu se šuti uvijek, a posebno nedjeljom kako piše na osobito važnom i uznemirujućem mjestu u tekstu. „Mi nedjeljom ne idemo na izlete, juha se kuha od ujutro, ručak je rano, nedjeljom se šuti...“ Nedjelja je sveta, a svet je i simbol križa, muke Gospodnje. Sve što propituje njegov autoritet nije dobro. U takvom društvenom sustavu odgojena je Lucijina majka, u takvom društvenom sustavu živimo i mi danas. Između likova u romanu *Sinovi, kćeri* kao i između nas i naših roditelja, proteže se transgeneracijska trauma.

Koliko ju je teško prebroditi i slobodno, uzdignute glave, pogledati prema budućnosti najbolje pokazuje sama Lucija kada tijekom razjašnjavanja vlastitog pokušaja samoubojstva koje ju je dovelo do stanja posvemašnje bespomoćnosti medicinski nazvanog „Sindrom zaključane osobe“ zaključuje:

„Htjela sam pobjeći od prošlosti. Ta se prošlost jedim dijelom sastojala i od nas koji smo se pronašli baš u trenutku u kojem si se iznutra raspapao spremajući se da kroz kožu, sluz, krv i šavove izađeš van. Sve što se dogodilo do tog trenutka preobrazbe trebalo je politi benzinom i zapaliti kako bi se jednom ondje zazelenila trava, kako te nitko poslije, očaran najljepšom živom zelenom, ne bi pitao što se nalazi ispod“ (Bodrožić 2020: 71).

Patrijarhalni sramovi uzgojeni krivim odgojem primoravaju nas da ne živimo, nego se pokušavamo uklopiti, i tako sami sebi oduzimamo priliku za sreću. Lucija to shvaća tek na bolesničkoj postelji. Pogleda prikovana

za strop, s nemogućnošću da ispusti i jedan jedini zvuk, prisiljena je promotriti okolinu i samu sebe iznutra, s mudrošću onih koji nemaju više što izgubiti. Netko bi mogao pomisliti da je to najteža pozicija, ali ja mislim da je ova kompleksna (anti)junakinja na neki čudan, iščašen način povlašćena. Osluškujući razgovor ljudi koji joj ulaze u sobu, ona svjedoči sve većem svakodnevnom nazadovanju društva za čije je stanje njezina dijagnoza savršena metafora i postaje njegova najstroža i najpreciznija kritičarka. Da je tome tako, izvrsno pokazuje ovaj ulomak:

„... moj brat bio je prestravljen idejom da će mu izjednačavanje Oljine i Dijanine ljubavi s ostalim ljubavima u našoj zemlji oduzeti Boga i domovinu. Najednom je ispalo da su Svemogućí i Domovina toliko krhki da će ih u prah pretvoriti nježan dodir između dvije žene. Borio se da, ako ih netko jednako predan kao i on, dok hodaju s rukom ispod ruke pogodi kamenom u leđa, za to, umjesto prijave, dobije pljesak“ (Bodrožić 2020: 106).

Tiha i nepomična kritičarka, samo misleći, ne može učiniti ništa kako bi poboljšala stanje u društvu i u svome mikrosvijetu, ali njezina se priča nastavlja odvijati u svim čitateljima koji nakon čitanja bubre od želje da postanu pokretači pozitivnih promjena na području ljudskih prava.

Rečenicama proširivati čitateljske vidike i tjerati ih da se trude biti bolji ljudi, utiskivati u njih otpor prema bilo kakvoj mržnji, najviše je što jedna spisateljica i njezina junakinja mogu napraviti onima koji su njima Drugi. Upravo su to Lucija i Ivana, zajedno s Dorijanom i Majkom napravile meni. Njihove će riječi dugo prebivati u mom sjećanju, podsjećajući me da se klonim svega što ne donosi mir. Tako će me štititi puno dulje nego što je to u djetinjstvu mogao znak križa na korici kruha – blagoslovljena hrana za dobre djevojčice.

Mirna Brođanac, mag. kroatistike i komparativne književnosti

Ima li žena pravo bogato se udati?

Povijest zavodjenja možemo pratiti kroz mijenu glagola u našem jeziku koji su definirali odnos žene prema muškarcu kojeg je namjeravala zavesti, kako bi sebi osigurala ljepši i lakši život, pa smo od sasvim benignog „kometiranja“ i preko „bludničenja“ došli do „prostituiranja“ i u današnjim vremenima dobili novi izraz koji objedinjuje sve od ranije, a to je „sponzoruša“.

Ako bismo tražili „sponzoruše“ u hrvatskoj književnosti, zasigurno bi barunica Castelli bila na pobjedničkom postolju. Što misliti o ženi o kojoj ćemo u proznom tekstu o Glembajevima saznati i neke pojedinosti kao što je odrastanje u bijedi i siromaštvu, o čemu u samoj drami nećemo imati prilike čitati jer će ih Krleža izostaviti? Ipak, njezin svijet gradit će Krleža na kompleksnosti tijela i uma, gdje će ona kao gospodarica svog tijela njime vladati kako bi živjela kao barunica. Što znači izabrati život gdje ćeš možda biti lišen svojih osjećaja i osjećajnosti, svijet u kojem će te voditi samo nagoni? Netko će reći da u tome nema ničeg više od kompleksa niže vrijednosti i samoljublja, ali ako promotrimo aspekt egzistencijalnog smisla, imamo li pravo mrziti barunicu Castelli zbog toga što je iskoristila dva muškarca, jednog radi bogatstva, a drugog radi ljubavi? Ona je sasvim sigurno u jednom trenutku željela osjetiti i nešto nematerijalno u svom životu, a to je bio trenutak u kojem se okreće k Leonu u želji da osjeti i ljepotu nematerijalnog. Je li ona uistinu osjećala ili je mislila da osjeća, o tome mnogi danas pišu i još će pisati, ali možda je važnije zapitati se je li žensko tijelo sposobno živjeti bez senzualnosti ili će ta strana uvijek nadjačati svaku želju za materijalnim? Život možemo artikulirati i kroz žrtve, ako je ona svoju prazninu osjećaja hranila puninom materijalnih dobara ili je pak punina osjećaja prema Leoneu hranila njezinu prazninu materijalnog života. Najvažnija igra temelji se na identitetu njezina bića koje je varijacija onoga što progovara kroz tijelo u odnosu onoga što progovara kroz usta. Razapeta u tom unutarnjem sukobu i prazna u duši, oslobođena je od svih. Možemo je zvati „parazitom“ koji je izabrao bogata muža, pa neka pati jer je to i zaslužila, ali joj ne možemo oduzeti pravo ni subjektivno ni objektivno da to nije smjela ili nije trebala učiniti. U skladu s nužnošću, proces izbora životnog partnera potvrđuje da je možda simulacija jedini pravi život.

Višnja Gašparin, viša stručna suradnica za kulturnu suradnju Centra za kulturu Trešnjevka

Da ti pravo kažem, Gosparu

Puno je književnih likova s unutarnjom borbom dubokom poput grobova vlastele, ali uvijek sam nalazio nešto posebno u nemoći Lukše Menčetića da primijeni ono što je tako dobro shvatio i tako lijepo izrekao. Lukša ostaje u *služanjstvu* svome vremenu i povijesnome kontekstu koji mu veže ruke i riječi, ali njegove misli kao *brenzuje ispod žmula* iznova i iznova udaraju o rubove i ne daju mu mira. Kao da su u šoku i nevjerici što ne mogu preći zapreku koju tako jasno vide i razumiju. I ta epizoda s Lukšom podsjeća me na muhe ispod staklenoga zvona kojima se najednom zvono podigne i put je slobodan. Ipak, donedavni gospodari tog malog carstva neće vani. Ostaju gdje su i bili, *brez volje, brez želja i brez posala*. Zašto onda volim gospara Lukšu koji je u zadnji tren sam sebe iznevjerio kao što je iznevjerio i šansu da postane nepredvidljiv i slobodan lik? Rijetko je čija drama za mene bila toliko uvjerljiva i jasna kao nemogućnost ovog lika da postane ono što zna da bi trebao postati. Gospar Lukša jako dobro zna da stalna u tom svijetu samo mijena jest. Njegov neuspjeh krije se u nemogućnosti čovjeka da razumije stvari sve do trenutka kad je već kasno, kad jedino što preostaje da ublaži gorčinu jest *djelo od pokajanja*. Zakasnio je gospar Lukša, kao i svaki pokajnik.

Njegovo pokajanje kreće od razumijevanja i očajničke potrebe da se suoči s duhovima koje uzaludno razmahuje od sebe. Na toj taraci gdje u silnome naletu volje i želje da te duhove zapiše i na taj način ih se oslobodi, Lukša nas vodi kroz uspone i padove svoje snage u toj nepravednoj borbi. *Jer sve gine i sve raste, novi ljudi – nove misli*. Tako lijepo gospar Lukša razumije sve, a tako tragično ne razumije ništa. Stoga ne iznenađuje što je Lukšino djelo od pokajanja često titravo i nejasno kako i njemu tako i Dumu Marinu koji sve to zapisuje. Njegovo pokajanje luta od potpune uvjerenosti u ono što govori do patetičnih ispada o smislu svega – *Što sam mogao, zar je sve bilo uzalud* – pa do panike i kaosa u kojem sve propada, ništa više nije za njega, nikoga neće vidjeti ni čuti, nikad više. I najednom tu je Vuko, izgubljeni sin, tu je njegova prilika za spas, njegov most iznad rijeke pogrešaka koje su svi ponovili i tu je – ništa. Njegovo pokajanje neuspješno je i tragično. Dramski vrhunac *Dubrovačke trilogije* i klimaks tragike gospara Lukše za mene je bio i ostao jedan od snažnijih trenutaka u književnosti. Uhvatio sam se za njegovu prvu riječ i još uvijek visim s posljednje.

Nikad nisam zamjerao gosparu Lukši što je u ključnome trenutku pustio onom dijelu ponosa, koji nam je tako lijepo predstavljen kao štetan, da ga

vratu među robove svoga društveno-povijesnog konteksta. Na neki način sam ga još i više zavolio. Zbog ogromne želje mene kao čitatelja da Lukša napravi ono što vlastela prije njega nije, moje razočaranje je veće, ali mi je jasnija i snažnija simbolika cijele drame. Kao što je i Lukša ostao pokošen odgovorom mladog Vuka tako sam i ja ostao njegovim.

Ma da ti pravo kažem, Gosparu, i ja bih je prodao...

Sanin Karamehmedović, glazbenik (*Silente*), mag. kroatistike

Mihovil

Mihovil i ja upoznali smo se davne 1982. godine, simpatičan lik, ali bila sam premlada, bio mi je preblizu, moj vršnjak, dečko kao mnogi drugi u godinama kad sve uzimamo zdravo za gotovo, to je tako i zauvijek će biti.

Danas uviđam kako su mladići kao što je Mihovil vrsta u izumiranju, možda je upravo u to vrijeme počelo njihovo tiho nestajanje, oni koji su preostali ne osjećaju se dobro u vlastitoj koži, a drugačije ne mogu i ne znaju. Kako sačuvati istinsku dobrotu, osjećajnost i poštenje u današnjem svijetu s tako malo godina?

Tko je Mihovil? Glavni lik romana *Večernji akt* student je Akademije likovnih umjetnosti, živi s Bakom u skromnim prilikama, ima dugu tamnu kosu i djevojku, maturanticu Dinu, ambiciozan je, ali šutljiv. Život mu mijenja spoznaja kako može nacrtati, precrtati, naslikati i falsificirati što god poželi, za njega je to u početku samo igra, ispitivanje vlastitih mogućnosti, kao što sam kaže savladavanje škole od prvog razreda pa do velike mature.

„Da ga je netko upitao kako misli postići da mu papir dobije odgovarajuć ton i kvalitetu, kako patinirati, odakle mu boja, da ga je netko upitao bilo što u vezi s falsifikatima, Mihovil mu ne bi znao odgovoriti. Jedino što bi znao reći bilo bi: 'Ja crtam', i to bi bilo točno.“

Ne bi bilo romana niti bi se Mihovilov lik dalje razvijao da se u priču nisu umiješali najrazličitiji likovi, prijatelj Zoran, velečasni kojeg je angažirala Baka, Zoranov otac i šogor, predstavnici vlasti, osobe zainteresirane za Mihovilov talent isključivo zbog vlastitog probitka. Mihovil naivno misli: „Čovjek treba da bude dobar, pošten, iskren... To je i ljudski zakon. A to je i Bogu ugodno ako ga ima.“ Njegova želja je upotrijebiti taj novootkriveni

talent u plemenite svrhe, ali on postaje karizmatični idol najrazličitijih kategorija ljudi, o njemu i njegovu talentu, o razlici i vrijednostima između originalnih umjetničkih djela, izvornih rukopisa i falsifikata vode se političke, teološke, filozofske rasprave, stvaraju se do tada nezamislivi savezi.

Iskušavajući granice svojega talenta i mogućnosti, Mihovil dolazi do nevjerojatnih spoznaja, jedna od njih je da nije sposoban kopirati falsifikat, ali eksperimentirajući uočava nevjerojatnu količinu falsificiranih slika i, ono što će posebno zabrinuti vlasti, dokumenata.

„... vi niste samo u stanju da načinite nešto što će izgledati kao istina, nego ste u stanju i da razlikujete pravu istinu od laži. U stanju ste, dakle da mijenjate zbilju i svijest ljudi u toj zbilji.“

Bez rada, bez slikanja, Mihovil se razbolijeva, a sve veći pritisak koji osjeća potiče ga da zaštiti osobe do kojih mu je stalo, pritom otkrivajući još jednu sposobnost – mogućnost mijenjanja vremenske dimenzije, mijenjanja samog sebe i povlačenja iz života kojim ne želi živjeti. „Ja sam izabrao stranu“, mudruje Mihovil.

„Važno je samo da se djeluje. Hoće li to biti u ime sile dobra ili u ime sile zla, posve je irelevantno, jer je rezultat svagda isti. Jer, i sile dobra i sile zla služe se naizmjenice originalima i falsifikatima. A težnja da se postigne savršenstvo, da dakle prevlada bilo original, bilo falsifikat (u ovome slučaju, to je falsifikat), može biti samo ljudska i ništa drugo. Od toga, treba li reći, ništa nije važnije.“

Zanimljivo je kako je roman *Večernji akt* prvi put objavljen 1981. godine, a 1982. godine Haruki Murakami objavljuje roman *Lov na divlju ovcu* u kojemu opisuje scene tipa „sad me vidiš, sad me ne vidiš“, katom u hotelu možete prošetati samo u točno određeno doba, inače ne postoji. Možda je likove oba romana teško povezati, ali ideja je tu, kao slike Mihovila i starog Kolarića, paralelka.

Mihovil je prekrasan lik, osoba koju nije ponijela medijska popularnost, nacionalna histerija, onaj koji nije pokleknuo pod pritiskom vlasti, dečko koji mi svakim čitanjem romana vraća mirise Zagreba i nadu da negdje još postoje neki samozatajni mladi talentirani ljudi koji se neće prodati za sitniš.

Vidite, mladiću, zbilja je bilo nešto od vas.

Dubravka Šćukanec, voditeljica mrežne stranice o knjigama

Pročitala Dubravka Š.

Damir Miloš: Bijeli klaun

Najbliži lik hrvatske književnosti svakako mi je protagonist bezvremenskog Miloševa romana *Bijeli klaun*. Ovaj roman za djecu i odrasle na neki je način gnostički, utvrđujući da je najvažnije znati dobro pitati kako bi se mogao dobiti odgovor, a glavni je lik u mnogočemu nalik protagonistu filma „Matrix“. Zbog svojih slabosti i neprilagođenosti, ovi su likovi vrlo blisku recipijentu. S druge strane, oba lika posjeduju određenu transcendentnost i čistoću, što ih čini svojevrsnim „idealima“ kojima bi čitatelj/gledatelj trebao težiti.

Kad dječaka njegov mentor, starac, upita želi li čuti istinu ili priču koja nije istinita, ali je lijepa, ovaj prizor podsjeća na scenu iz „Matrixa“ u kojoj Morpheus Neu nudi izbor između crvene i plave pilule. Izabiranjem crvene pilule, odnosno istine, protagonist se prvi put suočava s „realnim“ svijetom. Baš kao što Neo izlazi iz „matrice“ lagodnog života koji nije stvaran, Bijeli klaun napušta snoviti svijet šarenog cirkusa i izlazi u sivilo svakodnevne užurbanosti. Kao i Neo, Bijeli klaun je svojevrsni (proto-)mesijanski lik koji se bori protiv otuđenosti i apatije modernog svijeta samom svojom prisutnošću, tjerajući prolaznike na razmišljanje. Njegova je misija hodati svijetom „sve dok oko njega ne budu živjeli sretni ljudi“. Na taj način, on podređuje vlastitu privatnu sreću dobrobiti čovječanstva.

Paradoksalno, suočavanje s bojama istodobno je suočavanje s njihovim odsućem. Boje su prisutne u snu, u cirkusu, prirodi, tijekom interakcije s ljudima, ali ne i u gradu, koji predstavlja „stvarni“ svijet sivila i otuđenosti. Dječakova potraga za bojama istodobno je potraga za platonskim Idealnim, onim kakve bi one trebale biti: duboke i visoke, mirisne poput trave, hladne kao snijeg, vatreno tople, glatke, mokre, vjetrene, nasuprot čemu stoji suhoparnost stvarnoga svijeta u kojemu su boje samo sjene svojih idealnih formi.

Bijeli klaun spoznaje kako se matriksovska istina „pravi klaun je tužan klaun“ odnosi na čovjeka u „pravom“ svijetu. Zaglušeni bukom velikoga grada i površnim šarenilom cirkusa, ljudi se ne fokusiraju na ono esencijalno u svojim životima. Kako bi „popravio“ taj svijet, Bijeli klaun svojom pojavom tjera ljude na razmišljanje: i na čuđenje. Njegova je funkcija povezati svijet formi i svijet materije te naposljetku dovesti boje u crno-bijeli svijet.

Paula Rem, književnica, komunikologinja i judaistica

Autor: Neno Mikulić

ANTIKVARIJAT

Zvonimir Majdak: *Bolest* (1964.)

Julijana Matanović

Jednostavno, bolest

Prije četvrt stoljeća, na jednom sam kongresu posvećenom suvremenoj književnosti, postavila pitanje vezano za kriterije po kojima se određuje pripadnost pojedinoj nacionalnoj književnosti. Bila sam uvjerena da bismo nakon 1990., godine koja se može predstaviti i kao jaka periodizacijska granica, o tome trebali razgovarati. Progovorila sam glasom povjesničara književnosti premda je mojoj čitateljskoj duši oduvijek bila najdraža rečenica da riječi pripadaju isključivo onima koji ih shvate, a shvaćanje ne poznaje međe, prirodne i umjetne granice. Kolege daleko većeg znanstvenog autoriteta od moga smatrale su moje pitanje suvišnim. Kao i obično. Oni koji su se odlučili uključiti u raspravu zalagali su se da granična godina bude 1991., dakle početak Domovinskog rata. Tvrdoglavo sam branila 1990., godinu osamostaljenja. Navodila sam konkretno imena pisaca koji su ostali živjeti izvan novih fizičkih granica, ali koji su se osjećali hrvatskim piscima, upitala sam za one koji su se doselili u nove granice iz prostora zajedničke države i obogatili hrvatsku književnost drukčijim tematskim slojevima i iskustvima... U površnim raspravama spominjale su se teme, jezik, izvodi iz knjige rođenih, memoarski zapisi. Uskoro sam razumjela da nepostojanje kriterija vezanih za pripadnost pruža, najiskrenije rečeno, jako komotnu situaciju. Kriterije formiramo prema pojedinačnim slučajevima, ovisno o našim simpatijama ili antipatijama i tada, jasno, posežemo za znanstvenom aparaturom vjerujući da smo njome, lukavo i visokim stilom, prikrili temeljne motive, tako slabe i tako ljudske. Izgradila sam vlastiti odnos prema toj temi i sve rješavala sastavnim veznikom „i“. Ono što je Bog u prirodi razdvojio, povezujemo mostovima, a ono što u književnosti razdvajaju stručnjaci, spajamo posežući za sitnim „i“. I zbog toga mi se od „pripadnosti“ počelo

važnijim činiti propitivanje stanja „pročitivosti“ vlastite književnosti. Suočili smo se s činjenicom da je hrvatska književnost ranijih razdoblja uvelike neocijenjena, da mnogobrojni autori nisu ušli u povijest književnosti ne samo zbog toga što se u trenutku objavljivanja svojih djela nisu uklapali u dominantnu književno-stilističku matricu vremena nego i zbog toga što su u svojim tekstovima oživljavali one glasove koje je službena politika osudila na šutnju. Tih sam se godina usudila čak i prijaviti kolegij *Hrvatska književnost nakon godine 1990*. I kako to kod nas najčešće biva, cijela je priča završila tako da me nazvao novinar najuglednijeg političkog tjednika i upitao je li istina da ja tvrdim kako do 1990. hrvatska književnost nije ni postojala. Namjeravao je o tome napisati tekst. Uspjela sam ga uvjeriti da mislim potpuno suprotno i da je naša književnost bila daleko bogatija nego što su nam do te 1990. književne povijesti, zakočene i književnim i izvanknjiževnim razlozima, pokazivale. I doista sam se nadala da ćemo se konačno početi ponašati prema napatcima Stanka Lasića, objavljenim u prvom broju Viskovićeve *Republike* (7-8/1986.), a poslije i u monografiji o Zagorki. Jedan od njegovih naputaka tiče se i potrebe iskazivanja tolerancije prema supostojanju temeljnih književnih vrsta. Jer, da bi jedna književnost bila velika, ona ne mora biti napisana na velikom jeziku. Nju velikom čine njezini sudionici, oni koji trebaju znati da su i prije njih živjeli neki važni pisci i da se u isto vrijeme pojavljuju mlađi koji će dominantne naslijediti. Svaki autor ima svojih deset dobrih godina, znao mi je tih devedesetih godina prošloga stoljeća, govoriti klasik suvremene hrvatske književnosti, jedan od onih kojeg već polako zaboravljaju. I bio je u pravu. Znao je da će ga još za života poslati u književnu ropotarnicu, da će ga zatajivati i oni kojima je nekada bilo čast popiti sok za stolom za kojim je on sjedio. Nije im bilo teško čak ni dovući pomoćnu stolicu iz susjednog kafića. Znao je da će se ti isti potruditi i da se to dogoditi što prije.

Danas svjedočimo atmosferi koja podržava program „Sve je počelo s nama“. Možda je to za svačiji ego i dobro, ali za našu književnost nikako nije. Ako i čitamo svoje kolege, vrijednosne sudove o njihovim knjigama donosimo najčešće unaprijed, ovisno o tome igramo li u sastavu iste momčadi. A taj sastav nije sačinjen po kriteriju bliskih umjetničkih poetika, tu nema tradicionalnih sukoba „starih i mladih“. Izbornik nije profesionalac. Točno, profesija mu započinje također s početnim „p“ i on nikada ne spa-va. Sve podsjeća na atmosferu iz priče *Zaraza* Nedjeljka Fabrija. U popisu

zaspalih profesija, pripovjedač je izostavio političare. Olako ocjenjujemo i one čije smo tekstove prestali čitati, ali ipak o njima javno progovaramo i pri tome ne zaboravljamo podsjetiti na to što je spominjani autor izjavio o klimatskim promjenama, državnoj maturi i porijeklu aktualnog virusa. S puno lakoće navodimo imena pisaca koje nikada nećemo pozvati na *svoj* sajam knjiga, iako su ti pisci među najčitanijima u knjižnici grada u kojem se sajam organizira, prije dodjela nagrada provjeravamo je li pisac „naš“ ili „njihov“... Prešućujemo one koji su nam pisali preporuke, recenzije, povjerali nam svoje biografije. Činimo to nakon što smo iz treće ruke saznali da ti, koji su vlastita pluća oslabili pušući u naša leđa, više nisu omiljeni kod onih drugih, trenutačno daleko moćnijih, glasnijih i utjecajnijih. I teško jednom piscu priznajemo da može biti uspješan u ispisivanju različitih žanrova. Spremni smo i njegov povijesni roman, na ozbiljnoj tribini uoči vlastitog habilitacijskog predavanja iz suvremene hrvatske književnosti, predstaviti kao krimić samo zbog toga što smo mu odlučili dodijeliti ulogu pisca krimića. Vjerujući da ćemo ga takvim opisom „oslabiti“ u očima svoje ekipe. Jesu li za nas stvarno postali nevažni autori na čija smo djela polagali dlanove i proglašavali ih, čak ni od koga upitani, svojim uzorima, a onda ih nismo – i to samo dva mjeseca od njihova odlaska – ni spomenuli na festivalu na kojem je taj isti autor, dok je još bio u snazi i svojim imenom i druge činio većima, redovito sudjelovao. Ako vjerujemo u vlastitu veličinu, ne bismo se smjeli bojati darovitih ljudi i ne bismo smjeli zatajivati pojedince samo zbog toga da bi nas netko, kome se želimo svidjeti, uvrstio u finaliste velike nagrade. I taj veliki, na kraju krajeva, kad ostane sam i bez svjedoka, ne misli dobro o onima koji pred njim smanjuju svoju visinu.

Zvonimir Majdak. Koliko smo ga puta spomenuli posljednjih godina? Upravo Majdak može poslužiti kao dokaz onoga pravila prema kojemu pisci koji su u stanju pisati na više različitih načina češće postaju žrtve te svoje sposobnosti. Nije problem što ga čitateljstvo klasificira i pamti samo po jednoj vrsti njihovih djela, nego je problem što to čini i književna kritika, a i književna povijest. Majdak je od prvog romana, dakle od 1964., pisao dva tipa proznih tekstova, one literarno ambicioznije, i one lakše i daleko bliže širokoj publici. Uz njegovo spominjanje danas ćemo vezati isključivo drugi tip.

Majdak je romanom *Kužiš stari moj* (1970.) postao popularan autor. Uslijedilo je niz romana urbane tematike i jednostavnoga stila. No, on nika-

da nije odustao od ambicioznije vrste pripovijedanja. I bilo mu je jako stalo da se o tome govori. Sjećam se dobro njegova gostovanja na kolegiju Suvremena hrvatska književnost, na Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Nekoliko minuta prije dolaska pred studente priznao mi je da ima tremu. Sa studentima je razgovarao o romanu *Starac* (1988.). I bio je sretan što sam baš taj roman stavila na popis njihove lektire. I bio je sretan što sam ga se uopće sjetila. I njega, i romana.

Vijest o njegovoj smrti jako me pogodila. Otišla sam, u srpnju te 2017., na ispraćaj osjećajući da moram zahvaliti čovjeku koji me je, među ostalim, i savjetovao da u prvom kolu „svog hita“, nakon Zlatka Crnkovića objavim *Sofijin svijet* Josteina Gaardera. U maloj dvorani zagrebačkog krematorija bilo nas je desetak.

U ovom *Antikvarijatu* želimo podsjetiti na Majdakov mladenački roman, roman *Bolest*. Želimo podsjetiti prvo one koji su ga čitali i zaboravili (bilo izdanje *Bolesti* iz 1964., bilo drugo – dopunjeno – iz 1988.), ali i nagovoriti na čitanje one koji roman nisu upoznali, a kojima je tema o traumama, bolestima, često polazište znanstvenih i stručnih članaka na kojima namjeravaju zaraditi nekoliko bodova potrebnih za popunjavanje tablica propisanih u matičnim povjerenstvima za akademska napredovanja. O snazi prvog Majdakova romana odmah se pisalo u časopisu *Republika* (9/1964.). Jozo Laušić naglasio je tada kako „Zvonimir Majdak upravo tim romanom nagovještuje pravog problemskog proznog pisca“. Zvonimir Majdak je, samo da podsjetimo, bio i urednik *Republike* (1973. – 1979.).

A ako u *Bolesti* ima i alegorije, onda *Bolest* pokriva i vrijeme u kojem živimo. Bolesno, raskošno u svojim dijagnozama i bogato po broju samoprozvanih ljekara.

Pavao Pavličić

Povijest *Bolesti*

Postoji jedna pretpostavka koja vrijedi za sve situacije u kojima se protagonistica ovoga romana – žena – zatječe, pa iz te pretpostavke slijede i sve ženine teškoće, a i svi meandri fabule. Evo o čemu je riječ: žena se nalazi u svijetu koji je samo naoko nalik na ovaj koji poznajemo, ali je zapravo drugačiji, jer u njemu vrijede neka druga pravila, koja je teško dokučiti, a ženin se problem i sastoji u potrebi da ta pravila razabere i da im se prilagodi.

Jer, žena je očito u tome svijetu neka vrsta stranca: ona kao da je jedina koja pravila ne poznaje, dok su svima drugima ona manje-više nešto samorazumljivo, pa je to razlog više da se žena osjeti osamljenom i ugroženom. Osobito to dolazi do izražaja onda kad žena počne putovati u potrazi za lijekom: tada neprestano nailazi na prepreke i stalno mora učiti nova pravila. Zapravo bi se moglo reći da ona, tražeći lijek za svoju bolest, pomalo upoznaje svijet o kojem do tada nije imala pojma, pa utoliko nije čudno što se kao prizorište zbivanja pojavljuju i selo, i mali grad, i malo veći grad, i prošteništa i kupališna lječilišta, kao da se žele obuhvatiti razni tipovi ljudske zajednice. Pri tome se može govoriti i o nekoj gradaciji u stupnju apsurdnosti onih pravila po kojima funkcionira svijet koji ženu okružuje: od manje čudnih, prelazi se na sve čudnije i čudnije situacije.

Na prvi pogled se čini kako žena nema mnogo razloga da se čudi apsurdima s kojima se susreće, i to zato što i sama dolazi iz manje ili više apsurdnoga ambijenta, pa tako prijelaz nipošto nije nagao. I doista, kad se promotri kako je ona živjela prije nego što je počela putovati, lako se uočava da ni taj život nije u skladu s onim čemu nas uči svakodnevno iskustvo.

Prije nego što je oboljela, žena je živjela u svijetu u kojem je bila posve sama. Oni koji je okružuju, naime, nisu sami, nego su skupa: njih povezuju spona koje za ženu ne vrijede. Upravo zato ti drugi nemaju ni imena, a ni ikakve individualnosti: njih i žena i pisac zovu naprosto *ukućanima*, a ne zna se koliko ih ima, kako izgledaju, koliko su stari, u kakvu su srodstvu sa ženinim mužem. Njih žena uvijek doživljava skupno i uvijek ima dojam

da su oni protiv nje, pa kad ima nekih teškoća u svome domu, onda je to uvijek zbog urote tih sveprisutnih ukućana.

Ako je pak ambijent u kojem ženu zatječemo na početku priče alogičan, po čemu se on onda razlikuje od ambijenata s kojima se ona susreće kad počne putovati? Još određenije: što bolest zapravo mijenja u njezinu životu?

Oni apsurdni što ih žena doživljava kod svoje kuće i oni apsurdni s kojima se susreće na putovanjima imaju jednu zajedničku crtu: svi se tiču međuljudskih odnosa. Kod kuće je ženi tegobna njezina osamljenost i stalna borba ukućana za nekakvu korist. Na putovanjima joj je teško imati posla s raznim vrstama državnih namještenika ili zdravstvenih radnika koji se bahato odnose prema strankama. Nasuprot tome stoji svijet prirode i materijalne zbilje u kojemu nikakva apsurdna nema. Ali, taj je svijet utoliko neumoljiviji, jer tu su vremenske nepogode, štetočine, propadljivost stvari, blato i prljavština. A više od svega, tu je neimaština i glad, kao opasnost koja neprestano vreba, ulijevajući ljudima najveći strah. Zbog toga ljudi nastoje osloboditi se ovisnosti o prirodi i materijalnoj zbilji. Čine to svatko na svoj način i ne birajući sredstva, pribijavajući se drugih ljudi i videći u njima konkurenciju.

Ako je, pak, egzistencijalna tjeskoba izjednačena s ovisnošću o svemu što je materijalno, onda je logično da neovisnost o materijalnome postane simbol društvene moći. Tako su službenici u gradu moćni zato što su imućni, ali još više zato što nemaju onaj problem koji imaju molitelji što se oko njih jate. Liječnici nisu moćni zato što mogu izliječiti bolesnike (doista, nema ni jednoga dokaza da su uistinu nekoga izliječili), nego prije svega zato što su sami zdravi. Vratari nisu tako moćni zato što mogu nekoga pustiti da uđe, nego zato što sami ne moraju ulaziti. Osobito je u tom pogledu karakteristična ona scena u kojoj doktor ugleda na ženinu licu kapljicu znoja, pa je zato šalje da se okupa: ta je gesta zapravo demonstracija sile i povlačenje društvene demarkacije između njih dvoje.

A vrijedi i obratno: ovisnost o materijalnome znak je nižega društvenog statusa. Nije valjda bez značenja što se – osobito u prizorima gdje žena putuje – mnogo govori o jelu: putnici u vlakovima neprestano jedu i neprestano nutkaju ženu da im se pridruži. Ženi je, međutim, to neugodno, pa premda sama nema ništa protiv jela (na svoja pješaćenja ona nosi kruh ili jabuke, pa to onda s uživanjem jede), zazorno joj je što njezini suputnici daju hrani tako važno mjesto u svome životu: njihovo jelo je previše obilato, pa ono na neki način vlada nad tim ljudima. A žena jasno sluti – premda

to nigdje ne kaže izravno – da je vezanost za hranu zapravo znak robovanja materijalnome, pa posredno i niskoga društvenog statusa. Da bi se čovjek oslobodio društvenog apsurdna, mora se najprije osloboditi ovisnosti o materiji, a to znači da ne smije dopustiti da nagon za jelom – koji u sebi utjelovljuje svaku vrstu gramzivosti – njime zagospodari.

Dakako, to ne znači da žena misli kako je takav sustav društvenih odnosa dobar i pravedan: ona se o njegovoj ispravnosti i ne pita, nego ga uzima kao nešto o čemu je uzaludno prosuđivati. Ali, ona kao da vjeruje u ova-kvu jednadžbu: što više čovjek ovisi o tjelesnome i materijalnome, to više negativnoga sadržaja ima u životu i to je bliže propasti. To dolazi ponajviše odatle što je žena bolesna: bolest je najjača manifestacija naše tjelesnosti, što znači naše ovisnosti o predmetnome svijetu. Zato što je bolesna, žena vidi da takva ovisnost nije dobra, pa se utoliko više čudi zdravim ljudima koji se prepuštaju tjelesnosti.

Ako se nakon svih ovih zapažanja može o simboličkoj ulozi bolesti išta odlučno reći, onda je to ovo: bolest stoji u nekakvoj vezi sa zlom. Ta veza, međutim, nije ni jednostavna ni jednoznačna, pa njezin opis mora obratiti pozornost na razne aspekte njezina smisla.

Očito je, na primjer, da zlo s kojim je bolest povezana nije individualno, nego je opće. Nije, dakle, toliko važno što bolest šteti pojedincu i vodi – u krajnjem slučaju – do njegova nestanka; mnogo je važnije što ona ima moć ukazati na postojanje zla. To zlo pak postoji i u onim sferama koje se ne tiču bilo čijega – pa čak ni kolektivnoga – zdravstvenog stanja: bolest jednostavno otkriva zlo u svijetu i u ljudima.

Sasvim eksplicitno: bolest razvija ženinu sposobnost da uoči zlo i ondje gdje ga prije nije vidjela. Ili, ako ga je i vidjela, bila je sposobna prevladati ga uključujući ga u svoje poetsko poimanje svijeta koje se očitovalo u pjevanju i u crtanju. Bolest joj, međutim, oduzima tu mogućnost, najprije tako što joj priječi da se osami i preda se obredima koji je štite od zla, a potom i tako što je vodi na mjesta gdje se mora suočiti sa zlom, ili je stavlja u situacije u kojima se zlo mora neposredno baviti, najčešće kao njegova žrtva. Kako se zlo manifestira, već smo ovdje djelomično i vidjeli: ljudi koje obuzme zlo postaju gramzivi. Postaju gramzivi u više nego jednom smislu. Hlepe oni ponajprije za materijalnim dobrima, pa otimaju jedni drugima novac ili pak navaljuju na hranu. Hlepe, nadalje, za pažnjom i moći, pa zato kao bolesnici ugnjetavaju svoje njegovatelje, a kao liječnici kinje pacijente. Hlepe,

napokon, za tjelesnom nasladom, pa se neumjereno i besramno prepuštaju spolnim užicima. Pri tome je valjda važno i to što se te manifestacije zla osobito dobro vide u društvenim ustanovama gdje ih nikako ne bi trebalo biti, jer te ustanove i služe borbi protiv zla: najviše gramzivosti ima kod liječnika, a najveća je tjelesna raspusnost u prošteništu (gdje se liječi duša), i u toplicama (gdje se liječi tijelo). Na svim tim mjestima žena se osjeća izgubljenom i ugroženom.

To dolazi otuda što bolesnik prema njezinu mišljenju nije posve nemoćan, nego ima mogućnost izbora. Bolest, naime, svakome daje priliku da uvidi postojanje zla, ali mu ostavlja slobodu da izabere kako će se prema toj spoznaji odnositi. Bolesnik, dakle, može izabrati da se i sam prepusti zlu, a može izabrati i da odbaci zlo i da zbog toga bude izložen patnjama o kakvima do tada nije ni slutio. Žena, očito, izabire ovu drugu mogućnost: kad već vidi zlo, ona se odlučuje držati podalje od njega. A pri tome uviđa da će je to koštati silnih muka, jer ne samo da će susretati sve veća zla nego će, kako bolest napreduje, biti prisiljena i sve grozničavije tražiti lijek, a time i biti izložena opasnosti da poklekne. Ta je gradacija posve dobro vidljiva, ta se priča kreće od situacija u kojima žena lako uspijeva ostati po strani od zla, do situacija kad mu s mukom odolijeva, da bi u pretposljednem poglavlju simbolički potonula u blato, što znači da ju je zlo umalo progutalo. A u posljednjem poglavlju zlo doseže svoju najvišu točku: žena gubi i muža i obitelj i imetak, pa joj se tako zlo ukazuje u čistom obliku, postajući stvarno i opipljivo.

Ako, dakle, bolest izoštrava osjetila i omogućuje čovjeku da se suoči sa zlom, onda neki od motiva u priči imaju višestruko značenje. Recimo, žena pomisao da će bolesnici jednom preuzeti sav svijet u svoje ruke ima dva moguća tumačenja. Može ona značiti da će brojčano prevladati oni koji vide zlo, pa će zato biti i veći izgledi u borbi protiv njega. Ali, može ta pomisao značiti i to da će postati brojniji i utjecajniji oni koji su i sami već u vlasti zla. U drugu ruku, pretpostavka da je uzrok ženine bolesti težnja za ljubavlju sugerira kako se bolest krije i u zdravlju, pa ako je bolest zapravo sposobnost da se vidi zlo, onda to mora značiti da se u dobru krije zlo. Da, dakle, i u onome što ljudi smatraju plemenitim i poželjnim također spava klica buduće propasti.

Jedno se pitanje sada nameće samo po sebi; glasi ono otprilike ovako: ako bolest ima moć bolesniku otkriti postojanje zla u njemu i oko njega,

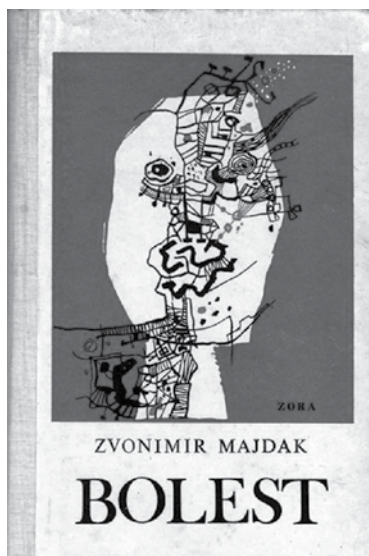
odakle onda ta moć potječe? Što je to u bolesti što bistri bolesnikov pogled? Kakva je doista veza između bolesti i zla i kakvo je točno značenje bolesti u simbolizacijskom sustavu romana?

Kad je oboljela, žena je prvi put postala svjesna vlastite smrtnosti: smrt je prestala biti apstrakcija – nešto što se događa drugima, i to samo ako su stari – a postala je opipljiva, i to do te mjere da ju je bilo moguće osjetiti u vlastitom dahu, na vlastitom licu, u vlastitom bilu. A svijest o vlastitoj smrtnosti izoštrava, dakako, i pogled na stvari. Ako je čovjek svjestan da će sam umrijeti i da će umrijeti i svi oko njega, onda strože sudi o svojim i o tuđim postupcima, kao i o sustavu vrijednosti na kojem se ti postupci zasnivaju. Iz perspektive sveopće smrtnosti, zazorna je pohlepa za koristi i za nasladom, jer se time zanemaruje i unizuje ono što je u životu lijepo i što bi moglo biti temeljem smislena života. Zlo se, dakle, ukazuje prije svega kao nešto što nanosi uvredu životnoj sveobuhvatnosti, jer pokušava tu sveobuhvatnost nadomjestiti nekim sitnim i prolaznim vrijednostima. Na ruku zlu ide svako ponašanje koje zanemaruje činjenicu da smo svi smrtni, kao i svako ponašanje koje tu činjenicu krivo interpretira.

A upravo je to slučaj kod većine ljudi. Zato što su svjesni vlastite smrtnosti – i zato što su ogorčeni tom spoznajom – oni se okreću zlu, pa misle da smrt mogu odgoditi zgrtanjem imutka, predavanjem tjelesnim užicima ili stjecanjem moći nad drugim ljudima. Žena ima drugačiji stav: ona vjeruje da se s bolešću može postići nekakav sporazum, pa makar i uz velike ustupke. A to jednostavno znači da spoznaju o vlastitoj smrtnosti treba prihvatiti, da treba živjeti s njom.

Što je, dakle, bolest, što znači njezina pojava u ženinu tijelu? Ona označava onaj trenutak kad je žena fizički osjetila vlastitu prolaznost. Nalazeći se u srednjim godinama, kad još ima snage, ali već posjeduje i iskustvo, ona uviđa kamo njezin život zapravo vodi: vodi prema fizičkoj propasti i uminuću. U prvi mah žena pomišlja da s tom spoznajom može sama izaći nakraj, ali joj se onda objasni da se mora obratiti za pomoć drugim ljudima, pa tako počinje njezino lutanje od jedne do druge instance. Pri tome je zanimljivo zapaziti što ona očekuje od onih kojima se obraća: ne nada se da će je svi ti stručnjaci (liječnici, ljekarnici, vlasnici toplica, vračara) posve izbaviti od bolesti, nego očekuje da joj barem dadu nekakvu utjehu. Pa ako se opet podsjetimo da je bolest zapravo svijest o vlastitoj smrtnosti, možemo reći ovako: te svijesti, kad se ona jednom javi, čovjek se nikad ne može posve

osloboditi, ali mu drugi ljudi mogu pomoći da je prihvati, bilo savjetom, bilo solidarnošću. A dodatna gorčina dolazi od spoznaje da oni na to nisu spremni. Dakako, nastojeći se obraniti od misli na smrt, čovjek se sve više suočava s njom i sve više postaje svjestan da je se nikad neće moći otresti. Ali, predati se zlu – potonuti u blato, pa makar ono bilo i ljekovito – nije nikakvo rješenje, jer time neće nestati ni spoznaja o vlastitoj smrtnosti, a kamoli smrtnost sama.

Zvonimir Majdak

Intervju u emisiji *Kutija slova*

(HRT – Hrvatski radio, Prvi program, 2015.)

Emisiju uredila i vodila Karolina Lisak Vidović

Dobar vam dan, poštovane slušateljice i poštovani slušatelji! Zvonimir Majdak prima danas [19. lipnja 2015.] Nagradu „Vladimir Nazor“ za životno djelo jer je svojim književnim stvaralaštvom obilježio vrijeme u kojem je djelovao, ostvarivši jedan stvaralački, zaokružen put djelima koja će ostati trajno dobro hrvatske kulture. A gdje je on danas? Kako razmišlja o našem vremenu i onom prohujalom doznat ćete u današnjoj *Kutiji slova*.

Zvonimir Majdak rođen je 1938. u mjestu Zrinska kraj Grubišnog polja. Diplomirao je jugoslavistikom na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, uređivao časopise „Republika“ i „Polet“ te biblioteku stranih pisaca u nakladničkoj kući „Mladost“. Suradivao je i na *Hrvatskom radiju*, nekadašnjem *Radiju Zagrebu*, punih trideset godina. Naša arhiva čuva mnoge njegove radiodrame, igre i komedije, a dijelove nekih od njih moći ćete čuti i u našoj emisiji. (...)

Zvonimir Majdak ili, kako ga još zovu, *hrvatski kralj trivijalne proze* jedan je od prvih tvoraca domaćih hitova na našoj književnoj sceni. Znao je pisati popularno, za široki krug čitateljstva i jedan je od začetnika tzv. *proze u trapericama*. Svojim je romanima, kao što je primjerice kulturni *Kužiš stari moj* iz 1970., otvorio novu stranicu hrvatske proze, a romani *Mladić*, *Kćerka* i *Starac* sigurno pripadaju u sam vrh hrvatske proze 20. st. Upustio se i u avanturu erotske literature pišući pod pseudonimom Suzane Rog. Njegov se književni opus temelji na iznimnoj lakoći i jednostavnosti pisanja te majstorskom fabuliranju, što je rezultiralo mnoštvom uspješnica u kojima je vješto znao uklanjati granice između ozbiljne i zabavne književnosti, a uostalom u književnost je prvi uveo zagrebački žargon.

U književnosti ste se zapravo javili kao *Tip na zelenoj livadi* i *Ukleti motociklist*?

– Da, to su dvije zbirke pjesama. Prva je *Tip na zelenoj livadi* koja je tiskana nigdje drugdje, ne biste vjerovali, nego u Novom Sadu u ograničenoj nakladi. Od cijele naklade ja imam jedan jedini primjerak, oni su numerirani, dvadeset i deveti imam, taj broj mi je vrlo drag.

Zbog čega?

– Drag mi je u raznim igrama. Ne igram prognozu, ali tako... ne zbog toga što je otisnut na knjizi, nego iracionalno, recimo to tako. *Ukleti motociklist* je objavljen u Zagrebu, u *Znanju*, kao zbirka koja je sadržavala neke stare i neke nove pjesme i koja je imala dosta velikog uspjeha.

Kako vi danas s ove vizure, s vašim iskustvom, gledate zapravo na status književnosti? Kakav je taj status danas, a kakav je bio nekad?

– Možda je danas lakše tiskati, objaviti prije svega zbirku pjesama, nego prije. Prije je bila jedna prirodna selekcija i nije se toliko pisalo. Nije bila tolika ponuda. To naravno ne mora značiti ništa loše jer iz mnoštva knjiga, knjižica, sveščića, stihova što se objavljuju i nude s vremenom se izbor iskristalizira i ta selekcija učini svoje. Ono što je nemoguće izbjeći, to je selekcija vremena. U stanovitom trenutku nešto može biti hvaljeno, uzdizano, nagrađivano, ali kako vrijeme protječe, ono nekim svojim svemirskim mjerilima mjeri, ocjenjuje i dopušta da to živi dalje.

Pitanje je vrlo kompleksno zapravo?

– Da, čini mi se da se nikada nije pisalo toliko. Možda zato što danas postoji mogućnost da svoje stihove *bacite* na web i da ih drugi čitaju. Tkogod klikne – otvori ih i čita, i onaj koji zna i onaj koji ne zna. Svi žele biti nazočni.

Vi ste zapravo i autor našega prvog hita. *Kužiš stari moj* prodan je u sedamdeset tisuća primjeraka. Danas, kad to mladi pisci čuju, vjerojatno im se zavrti od te brojke. Moglo se od toga lijepo živjeti?

– Ne bih rekao da se moglo. Isključivo kao profesionalni pisac moglo se živjeti od pisanja. To je morala biti strahovita produkcija i da vas stalno tiskaju. Iako zvuči impozantna ta brojka, ona je postignuta tijekom puno različitih izdanja pa se kumulativno dođe do te brojke. Ali da se moglo živjeti samo od književnosti, odgovor je – ne.

Nekako smo sad već *skočili* na *Kužiš stari moj*. Sjećam se, evo pala mi je na pamet, Sunčana Škrinjarić koja se ljutila kad su njezin opus mediji znali pojednostavljivati i reći da je ona bila dječji pisac. Vesna Parun ljutila se kad bi joj spominjali pjesmu *Ti koja imaš nevinije ruke*. Naravno, ljudi vole svrstavati u ladice i izdvajati samo neke radove u cijelom opusu. Tako je možda i s vama slučaj, kad se kaže Zvonimir Majdak, odmah im pada na pamet *Kužiš stari moj*, ali opus je dakako mnogo veći, iako ne možemo preskočiti razgovarati o tom romanu.

– Sigurno. Taj roman mi je bio kako se u žargonu kaže *odskočna daska*. Njegova sudbina je bila ta da je stjecajem okolnosti došao u ruke osobe koja je znala prepoznati nešto novo, nešto drugačije i da to vrijedi tiskati i ponuditi publici.

Bilo je tu puno toga novoga. Čitala sam kako je kritika pisala o tome, zapravo taj roman, osim drugih romana, djelovao je nekako ljekovito na našu domaću književnost. Vratili ste fabulu, u to doba se jako intelektualiziralo u našoj književnosti. Na sceni u kojoj je fabula zapravo bila ignorirana, ono što su neki pisci rješavali u sklopu nekih filozofskih sustava vi ste čitateljima ponudili u jednom jednostavnom ruhu svakodnevnog jezika, žargona, jezika ulice i životom zapravo jednog običnog čovjeka. To je zapravo bilo ljekovito. Kako ste se zapravo odlučili na to?

– Spontano, ja sam prvo napisao jednu kratku priču u tom stilu, s tim likovima (ne svima, jasno) i tu sam priču objavio u novinama. Priča je dosta loše primljena, zbog nekih izraza, zbog nekih situacija. Iako, tamo nema ništa na što se ne bismo danas s podsmijehom osvrnuli. Bilo je reakcija, ako se ne varam, neke gimnazije iz Osijeka koja se obrušila na redakciju kako je nešto takvo nepoćudno, neprikladno i zazorno tiskala. I to je bio početak nastanka romana. Naime, ta reakcija je bila inkorporirana u roman. Zapravo to je bio okidač po kojemu sam zaključio da bih mogao tu nešto duže napraviti, iako na početku kad sam počeo pisati nikad nisam mislio da ću moći napisati nešto duže od dvije-tri kartice.

Pa eto, uspjeli ste! Pročitala sam negdje da ste se davno riješili uspomena. Da ste knjige koje ste objavili kao urednik, njih sedamsto, poklonili knjižnici. To je lijepa gesta, ali da ste i svoje požutjele članke, intervjue i sl. potrpali u vreće i bacili?

– To je točno, to nije bila impulzivna gesta. Promislio sam o tome, što će to meni, to je samo papir koji će žutjeti. Što on znači meni, mojoj djeci, mojoj okolini? Da ga dam u Institut za povijest književnosti? Što to sve znači kad se ionako svi ti članci mogu pronaći u arhivi tiskovinama onoga vremena. Zaključio sam da je to balast s kojim ja ne želim otići. Ono što je ukoričeno, to će trajati neko vrijeme, ako bude digitalizirano, onda će trajati još duže. Nemam pojma što će se dogoditi... Primjerice, jedna nakladnička kuća stavila je neke moje knjige na internet tako da se mogu čitati preko elektroničkog čitača.

Koliko je ovo novo vrijeme dalo novo značenje vašemu djelu? Koliko se naši književni kritičari bave ponovnim čitanjem hrvatskih klasika?

– Meni je zadovoljstvo da mladi nalaze u mojim djelima ne nešto što je napisao *stari plesnjivec*, nego oni mogu korespondirati s tim vremenom, s tim likovima i da im je to interesantno. Primjer tomu je jedan mlađi čovjek koji još uvijek, istinabog povremeno, izvodi monodramu *Kužiš stari moj*. On ih izvodi u nekom klubu jer nema svog menadžera koji bi ga vodio itd. Ja sam bio na jednoj od tih predstava na kojoj su bili prisutni otac i sin koji su gledali predstavu u ITD-u koju je izvodio pokojni Mladen Budiščak. Sin je mogao imati dvadeset i tri godine, a otac oko pedeset. Poslije predstave, mene je zanimala reakcija sina, budući da je to, neću reći, *generacijski jaz*, nego godine. Sinu se to jednostavno rečeno dopalo! Dakle, nije vrijeme učinilo ono najteže što može učiniti prema piscu – da bude zaboravljen i da ono što je tada rekao danas bude irelevantno. To je znak da su neke stvari trajne i da se ne daju tako lagano skloniti s puta.

Neke stvari su trajne. Zapravo i književnost postoji ne samo zbog umjetnosti same nego zbog toga da nas sjeti tih nekih vremena i da nam odašilje poruke iz tih vremena. Kad sam razmišljala o našem razgovoru, palo mi je na pamet da vas moram pitati kakav bi danas bio Glista? I gdje je nestao taj Zagreb? Ima li još *takvog* Zagreba iz vaših romana, posebice iz *Kužiš stari moj*? Gdje su ti frajeri, štemeri, zavodnici, gdje su oni sada? Ima li Zagreb više *takvih* likova?

– Ja to ne mogu reći. Možda je to i loša strana što se Zagreb toliko proširio, razgranao, toliko je novih naselja. Nažalost, neka su gotovo prazna. Dakle, on se toliko difuzno izgubio da je to teško za vjerovati. Tada je bilo sasvim

drugo doba i druge su bile oznake toga doba, mnogo je toga potpuno nestalo. Dakle, neću reći da se sve okrenulo na glavu, nego sve ide svojim tokom koji je neupitan, tu se ne može ništa promijeniti. Može se izmijeniti duljina haljine ili se nositi kravata ili ne, nekakva takva vanjska obilježja, a mentalno mislim da se nije puno promijenio.

Spominjali smo stalno Glistu, tog fakina sa zagrebačke periferije. Pa evo, on kaže: *Kad se danas sjetim kak' nam je bilo odlično, čist' ne zavidim klin-cima koji će za nekoliko let ili već jesu, vrag ga znal, sve se pošemerilo, koji će, dakle, postati čageri i frajeri ravni nama, jer njima, koliko god se silili i napuhavali nikad neće biti gala kak je nama bilo, budući da se neki bog promijenio. Je l' tako?*

– U toj njegovoj rečenici, u tom njegovom razmišljanju, ima puno istine, *neki bog se promijenio*, a što se promijenilo? Puno toga, promijenila su se zapravo vanjska obilježja, na svakom koraku možete to primijetiti. Najčešće, nažalost, na gore, na lošije.

Veliki stručnjak naše književnosti, a i ne samo naše, Aleksandar Flaker nazvao je taj trend koji ste vi inaugurirali u našu književnost – *prozom u trapericama*. Znam da ne volite baš taj termin. Zašto? Što mislite o tom pretincu?

– Svaka čast profesoru, njemu je bilo zgodno staviti ga u taj pretinac, taj žanr proze koja je imala sve elemente drugačijeg socijalizma. Profesori vole klasificirati, tako im je lakše baratati pojmovima, objašnjavati studentima itd. Ali, što su traperice? One su nekada bile statusni simbol, a tko danas nema traperice?

Kad već citiramo stručnjake, tu nam je Igor Mandić, on je napisao da ste vi skinuli himen hrvatskoj prozi. Idemo sad malo na „ozbiljnije“ teme. Upustivši se u avanturu erotske literature, 1985. godine izašla je prva Suzana Rog. Kako ste se odlučili na taj korak? Kako je došlo do tog odmaka od ozbiljnije književnosti u erotsku literaturu, ako uopće možemo tako pitati? Vaša Suzana Rog otkrila je seks puno prije nekih današnjih pisaca koji se time diče.

– Moja Suzana?! Da je bar bila moja! Ha-ha-ha, ne znam čija je bila! Zapravo, to nije bio eksperiment, nego... ja sam uvijek smatrao, i danas smatram,

da se kroz takav način izražavanja, kroz takve likove, kroz takvu sredinu može reći puno toga ozbiljnog i krvavog, samo treba čitati između redova. Ne treba biti zblanut ili zblenut nad riječima koje se tamo koriste. Danas neke mlade osobe razgovaraju i upotrebljavaju iste riječi kojima je opisan gotovo cijeli Suzanin život; od njenih mladih, djevojačkih dana pa sve dok se ona ne uzdigne do visina Pantovčaka i Srebrnjaka. Kako je ona napisana – to je bezazleno! A ne znam je li netko primijetio i zamijetio kako je to pisano s jednom blagom dozom humora.

I ironije i društvene kritike.

– Apsolutno. Kad bih ja sada recimo išao održati seminar studentima i na čitanju jedne od Suzaninih rečenica koje bih izabrao upitao bih: *Je li ona prazna, je li beznačajna? Je li ona samo prostačenje ili u njoj ima bodlja, ima li u njoj onoga što se naziva kritika?*

Podteksta?

– Da, podteksta, između redaka, samo treba znati čitati.

Sad smo već načeli sljedeće pitanje. Jeste li primijetili da su se vaši romani čitali previše na razini te osnovne fabule? Čak ni kritika nije znala dovoljno zagrepsi ispod te površine.

– Ah, to bismo sada mogli razvesti i razgovarati... Nitko uopće nije htio uzeti, počitati, shvatiti Suzanu Rog. Odmah je bila prva reakcija: *Ma što je to, to je ništa!*, dok, gledajte, a to je sad moja greška što sam bacio sve izreske iz novina, u jednim novinama nije izašao osvrt na prvu knjigu Suzane Rog. Prvi je izašao *Baršunasti prut* i objavljen je jedan takav prikaz, superlativan, u smislu: *Evo nešto novo, ovo je neviđeno, ovo još nitko nije napisao!* jer ta gospođa/gospodin koji je to napisao nije znao tko je autor, nije znao da je to moj pseudonim. I, dakle, bez ikakvih predrasuda je to ocijenio na način kako je to on shvatio, a očito je shvatio onako kako sam ja imao namjeru da bude shvaćeno. Kako sam ja to i pisao. Ali, evo, bacio sam prikaz i sad nemam trag, morao bih ići kopati po kojekakvim arhivima da nađem taj članak i da kažem: *Evo, gledajte što su pisali o Suzani Rog! Kako su je ocjenjivali!*

Vaš opus dosta je raznolik, puno ste surađivali i na radiju. To je velika dionica?

– To je itekakva dionica! Sad se s nostalgijom i tugom mogu prisjećati tih dana jer znam kakve je sadržaje, emisije, programe imao radio i u kojim sam sve emisijama surađivao.

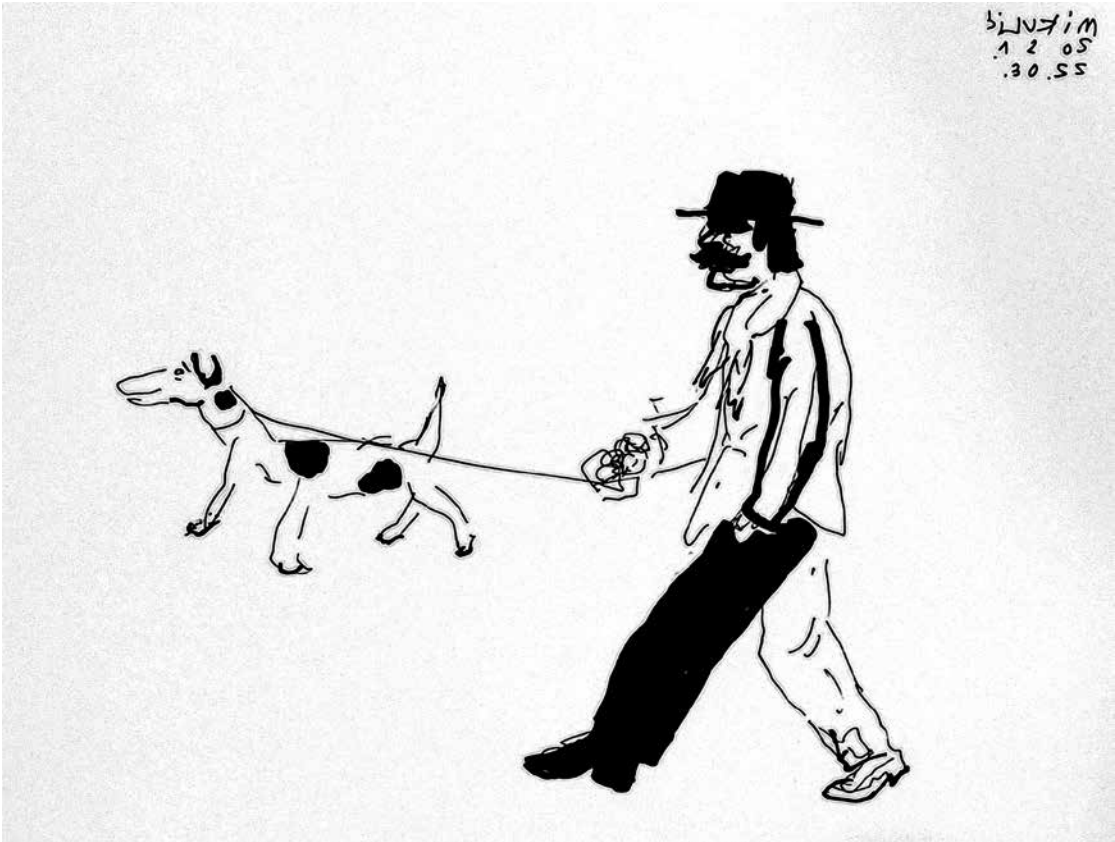
Sjetite nas malo.

– Neko vrijeme je bila, mislim da je gospođa Đurđa Mačković bila urednica, emisija *Književnost u četiri sata*. Budući da sam radio kao urednik za strane pisce, ja sam njoj davao najsvježije priloge iz književnosti što je u svijetu izašlo jer sam imao priliku i uvid u to. Dao bih joj karticu i pol teksta i to je išlo u eter, to je bila prva informacija o nekoj knjizi koja će biti prevedena ili možda neće biti prevedena. Uglavnom sam se bavio stranim piscima, domaćima nisam hvala Bogu! Druga moja suradnja bila je na radiodramskom programu, u onome dijelu koji se zove radiokomedija. Sada da me pitate koliko sam ja radiokomedija napisao od vremena g. Branka Hribara pa sve do drugih priloga – radioromana na Trećem programu, teško mi je reći. Taj angažman na radiju bio je zapravo moj prvi dodir s publikom, kroz radijski eter, onoga što sam pisao i napisao te što će poslije biti tiskano kao knjiga.

Sad me vraćate u neka vremena kad je bila emisija na Prvom programu koja se mislim zvala *Vesela večer* ili tako nešto, ja sam tamo humoristične pjesme recitirao direktno u mikrofon, ali to je jasno kasnije snimljeno na traku i emitirano. Nevjerojatno je koliko je tada radijski program bio bogat sadržajem, raznolik i nakraju slušan.

Jednom ste rekli da bi za vas prestanak pisanja bila Božja kazna.

– Da, to bi mi bila zabrana koju bih preživio, ali bi mi puno toga bilo uskraćeno. Prije svega unutrašnjeg zadovoljstva, jer pišući, pa i objavljujući u konačnici, ja gotovo da to radim iz nekog svog zadovoljstva. Zabavljam se sa samim sobom. Kombiniram, nalazim rješenja. Vjerovali ili ne, možda će me sada smatrati neorganiziranim ili zbrkanim, ja ne znam kako će roman završiti. Nisam od onih koji radi nacrt pa križaljku, pa sad ovaj lik ovdje, ondje. Kod mene je svako Stvaranje (velika riječ) gotovo ravno avanturi, i to onoj koja se ne može mjeriti s nekim drugim avanturama.

Autor: Neno Mikulić

SUVREMENA HRVATSKA KNJIŽEVNOST

Milko Valent

Pjena za rušenje

(*Novi Dekameron*, 2. dan)

Uvod

Zbog hrabre i vrlo intrigantne literarne ideje o renesansi odnosno o pisanju suvremene verzije glasovitoga *Dekameron*a, djelo *Pjena za rušenje* zahtijeva kratak uvod.

Većina riječi s mnoštvom uznemirujućih značenja u hrvatskom jeziku počinje slovom „k“: kuga, kolera, korona, karantena, koronarografija, kriza, karcinom, katastrofa, kultura, krivica, krvarenje, kolumna, kontekst, klitoris, kukast, krepak, krepati, kulinarstvo, kolokvijalan, kirurg, klinika, križ, Krist, Kamov, književnost, književnik, kritika, kut, kreteni, krađa, krasta, kršćani, krivolovac, kockar, kilav, Krleža, kolaps, kurva, kriminalac, korupcija, kriterij, kárati (koriti, svađati se), krava, kerubin, krutost, karizma, krizma, kurtoazija, krasuljak, krasopis, kič, krimić, krasotica, karavana i tako unedogled, baš kao i dugotrajna monsunska kiša kroz koju jedne noći jedan putnik-pjesnik kradom te krišom krikovima kroči sve od ulice Vlaške do ulice Praške. Za vrijeme mučne neslobode i gotovo potpunog „zatvaranja“ („lockdown“), a zbog koronavirusa, u toj su ulici, koja se nalazi u strogom centru Zagreba, prekrasan luksuzan prostran stan za ladanje unajmili na dva tjedna studenti komparativne književnosti, točnije rečeno sedam studentica i tri studenta (Mateja, Marta, Marina, Magdalena, za prijatelje Magda, Marija, Melita i Mirna te Ivan, Marko i Luka). Ta iznimno napredna grupa mladih ljudi, „najljepši buket intelektualaca s Filozofskog fakulteta“, kako se slikovito i poetski ambiciozno izrazio vragolasti Luka, odlučila je ostvariti svoju kontroverznu ideju. Naime, ta je grupa odlučila učiniti

veliku stvar povodom sedamstote godišnjice smrti Dantea Alighierija koji je, po njihovu mišljenju, s iznimkom Ivana, u *Paklu* napisao najljepši stih u povijesti književnosti („Lasciate ogni speranza, voi ch’entrate“ – „Napustite svaku nadu, vi koji ulazite“, dok Ivan smatra da je to stih o oskudici čije se autorice ili autora ne može sjetiti: „I noćas su leopardi žderali jorgovan“). Tim je dakle povodom ta grupa odlučila napisati djelo *Novi Dekameron*, ali ne u posve običnoj prozi kao što je to učinio Giovanni Boccaccio u svojem bravuroznome *Dekameronu*, već u proznom stihu, ili stihovima u prozi, pa ako je potrebno i u poetskoj prozi, a slijedeći vrsnu kvalitetu poetskih vrhunaca hrvatske poezije pisane u poetici neurotičnog realizma s natruhama nadrealizma. Ukratko, odlučili su se za tip suvremene hrvatske poezije (koju neki slabo educirani književni kritičari s nepravom nazivaju stvarnosnom poezijom) s kraja 20. i s početka 21. stoljeća, a u namjeri da djelomično tematiziraju *Bibliju*, jednoglasno se složivši da je to najuzbudljivije literarno djelo, doduše kolektivnog autorstva, prije Danteove *Komedije*, kojoj pridjev „božanstvena“ nije dao autor, već ga je kasnije dodao upravo Giovanni Boccaccio. Alternativan naslov toga djela, *Novog Dekamera*, također iznimno inspirativan, jest *Pjena za rušenje*. Nakon ovog *Uvoda* slijedi *Drugi dan* literarnog eksperimenta napisanoga u dvotjednoj izolaciji (10 dana rada, 4 dana odmora) na urbanom ladanju u centru glavnoga grada Hrvatske 2020., a redigiranog izvan izolacije u proljeće posljednjega dana travnja 2021. Za taj mjesec velik pjesnik nefunkcionalne ljubavi i braka, T. S. Eliot, kaže da je to „najokrutniji mjesec“. U kontekstu razarajuće globalne pandemije korone, s nemilim dodatkom teškoga potresa u Zagrebu, a kasnije i katastrofalnog potresa u Petrinji, Glini i Sisku, taj je pjesnik potpuno u pravu s napomenom da će svibanj, a vjerojatno i lipanj te srpanj ove godine biti još okrutniji mjeseci nego što je to bio travanj.

Antičko ljepilo (uvod u ozračje ciklusa pjesama)

Tražeci ga desetljećima, Diogen na kraju nije našao Čovjeka. Prekipjelo mu je. Toga jutra bacio je štap i svoju svjetiljku, tu svakodnevnu iluziju, te razočaran u ljudski rod otišao u birtiju.

Pio je alkoholnu medovinu vičući: „Ja sam građanin svijeta!“ Lokalni grčki alkoholičari i gazda birtije Zeus nisu ga shvatili. Nitko se danas ne čudi tome. Kozmopolitizam je i u 21. stoljeću unatoč globalnim zarazama vrlo rijedak fenomen. Diogen je u svojoj hrastovoj bačvi, sav shrvan, umro od tuge. Njegove su posljednje riječi bile: „Moja je biografija potpuno slomljena.“

Drugi dan

Demontirano nebo

u bolnicama bijelo se uvijek rimuje s crnim.

Svaki dan urbanog ladanja
mora biti uzbudljiv za našu laku
i tihu te mirnu noć.
Tako laku kao paunovo pero
u rano predvečerje
kad čak i plave autobuse
guta već daljina bliska crnoj smrti.
Danas će se za ovu laku noć
svatko od nas predstaviti na svoj način.
Potvrda identiteta prirodna je potreba
koju mora zadovoljiti svaki jezični
sisavac. Zatim će svatko od nas
i iskazati svoj stav o ljubavi,
nježnosti, prijateljstvu ili nekom
drugom pozitivnom fenomenu.
Zovem se Ivan. U slobodno vrijeme
izrađujem fatalne Āmorove strelice.
Svaka deseta pogađa cilj.
U proizvodnju otrovnih opijata, bakterija,
virusa i ljubavnih strelica umiješala se
zadnjih godina i Kina sa svojih 139
kreativnih, ali opasnih laboratorija.
Da, to je točno kao oko sokolovo kad leti nebom,

no moju kvalitetu ljubavnih strelica čak ni Kina neće nadmašiti, jer ja sam iskusan evanđelist, postmodernistički prijatelj Isusa u svakoj noći. Sad ću za zabavu diskretno demontirati nebo. Na ponekad vedrom nebu su uski oblačići. To su istrgani komadići blijedih palačinki s džemom od radikalnog šipka. Ljubav je čežnja za jedinstvom suprotnosti. Nježnost je predigra hormona i niti svile. Prijateljstvo je pokazivanje samoljublja na blag način. Svaki stvoritelj, koji je stvorio i Nebo s palačinkama i Zemlju s ljudima, preporučuje prijateljstvo kao najljepši oblik lijeka za zauvijek zdrav život prije zauvijek zdrave smrti.

Hrabrost je uvijek tiha

u vrijeme zaraze sve su sestre umorne.

Zovem se Marta. Po prirodi sam užaren depresivan karakter s trenucima vedre vedrine i divlje divljine. Svi vole moju tihu hrabrost da budem upravo ono što jesam. Moj je otac bogat odvjetnik. Nikad ne brani nevine ljude, jer ne voli one koji su, kako on kaže, doživotni gubitnici. Njegova su profesionalna strast bogati kriminalci, ubojice, arogantni bogati pedofili i bogati korumpirani serijski političari. Prema meni je uvijek nježan. Često mi tepa: „Martice, Marice, kako tvoje ljubavne kartice?“ Pritom misli na Diners, Visu, Mastercard, Maestro i ostale kartice iz majstorske radionice Kapitala.

Zatim mi kaže: „Laka ti noć u noći, kćeri
 moja neprekidno budna nadobudna!“
 Ljubav je žestok interval međusobnog
 razumijevanja onih koji se nikad neće
 razumjeti. Nježnost je razumijevanje
 prolaznosti znojnog tijela na znojnom tijelu.
 Prijateljstvo je sklonost dragim ljudima
 koji će rado prihvatiti prešutan ugovor
 o prekoračenju ovlasti i uz tih osmijeh
 oprostiti male, **a ponekad i veće** propuste.
 Osmijeh je potpis o nenapadanju.
 Ja sam hrabra, ali tiha. Tek u vrijeme
 kuge, kolere ili korone malo poludim.

Novo normalno

*novo normalno nije normalno.
 staro normalno također nije normalno.*

Zovem se Magdalena.
 Potječem iz siromašne radničke obitelji.
 Dosad sam za vrijeme studija književnosti
 postala duhovno bogata, čak i rastrošna.
 Sklona sam rekreativnim vjerskim izletima.
 U skladu s novim normalnim preko svoje
 uobičajene maske nosim medicinsku maskicu.
 Rijetko je perem. Kažem sama sebi: „Neka
 vladaju prirodni mirisi, jer su oni fenomen
 antitijela koja nikad ne stare!“
 Nikad nisam tužna. To sam rekla
 svojem Otkupitelju kad smo u Jeruzalemu
 nakratko pohađali Al-Gubbah, uglednu školu
 kreativnog pisanja po papiru. Često smo o
 svemu razgovarali, osobito o ljubavi.
 Jednom, za vrijeme velikog odmora, rekao mi
 je, između ostalog, što je, zapravo, ljubav.

„Ljubav je kemijski gorući grm. Ona je kratkotrajan kemijski šok, koji traje onoliko koliko je potrebno za bezgrešno začće djece koja će se kasnije igrati u dječjem vrtiću.“ Složila sam se s njim i dodala: „Upravo zbog toga ljubav umire prirodnom smrću. Nema propalih ljubavi. Postoje samo ljubavi koje su umrle. Svaka povijest radosne bolesti završava bez nade u bolje sutra.“

I ja volim komadiće palačinke na demontiranom nebu. Nježnost je istinski ulaz u nečije oči. Prijateljstvo je potvrda da je ulaz uspio. Današnja noć će biti laka. Bit će to paunovo pero bez motike. Bit će to novo normalno nalik starom normalnom. Bit će opet sve na svojem neurotičnom mjestu.

Plin bez boje, okusa i mirisa

u nebeskim skladištima sve je manje kisika.

Zovem se Marko.
Ja sam svakodnevni kisik.
Po naravi sam zaigran dječak,
čak i u ovoj zreloj studentskoj dobi.
Nekad sam s djevojčicama
na velikom kuhinjskom stolu
igrao ping-pong.
Ponekad i sad igram stolni tenis.
Ništa ne može zamijeniti
strast prema stolu.
Najviše me brine to
što svakoga dana
moram disati, kolokvijalno rečeno
udisati kisik.

Kad će napokon proizvesti
 bočice kisika za jednodnevnu upotrebu?
 To su bočice s jednim udahom za jedan dan.
 Ljubav je kad nekog jako, ali jako
 pa i prejako voliš. Nježnost tada sjaji tiho
 i dugo. Nježnost je štedljiva svjetiljka.
 Zbog toga se čudim starijim ljudima
 koji uzimaju Viagra, Cialis ili Levitra.
 To je zloupotreba kemije, silovanje prirode.

Prijateljstvo je, ako ne računam prijateljstva
 na Facebooku, iznimno rijetka pojava u
 svemiru. Svemir se prebrzo širi. Ljudi zbog
 toga prebrzo žive. Za pravo prijateljstvo
 potrebno je vrlo sporo protjecanje
 vremena. Ja sam kisik; beskarakteran
 plin bez boje, ukusa i mirisa. Bez mene
 ne bi postojali ljudi. Bez mene svemir je
 neuljudan mrak koji velikom brzinom
 juri kroz bezobrazno mladu tamu.

Blagoslovljena utroba

*riječ utjebe staromodan je oblik
 humanitarne pomoći.*

Zovem se Marija.
 Ja sam sasvim obična djevojka
 s lijepom kosom i najboljim ocjenama
 na fakultetu.
 Po naravi sam inteligentna,
 iako vjerujem majci da je moja utroba
 blagoslovljena. To osjetim svake
 subote kad sa svojim mladićem
 Mladenom jedem debele sendviče.
 Često sam zbunjena životom usred

urbane zaoštrenosti Zagreba.
Ponekad nervozno dišem, hvatajući
zrak pohlepno, pokvareno, no ipak
na plemenit način poput brze vjeverice.
Prije pandemije koronavirusa bila
sam s Mladenom u Zoološkom vrtu.
Na svoje oči uvjerala sam se da je vjeverica
brza kao zaljubljenost na prvi pogled.
Sve mi se maglilo pred očima kad sam
gledala Mladenovo lice naslonjeno na
zeleni Maksimir. Zadnje čega se sjećam
jest da smo u restoranu, mislim da se
zove Morski lav, jeli topli rižoto i pili
strahovito hladno pivo koje je po okusu
nevjerojatno podsjećalo na Grenland.
Još se mutno sjećam da smo na Vidikovcu
poslije jeli tamnosmeđu Zagrebačku tortu
koja me podsjeća na moje uspješne
pokušaje pisanja poezije. Nakon torte
i šetnje s Mladenom opet sam osjetila
da je moja utroba blagoslovljena.
Zaljubljenost je kad u Mladenu vidim Boga
koji će me oženiti jer sam, rekao mi je to,
u paničnoj potrazi za imućnim mužem
bogata duha. Toliko bogata da voli
Shakespeareovu tragediju *Macbeth*, i to
samo zbog toga što završava tragično.
Ljubav je baterija koja se brzo potroši pa
je moraš puniti svaki treći dan. Nježnost
je onaj osjećaj koji imaš dok puniš bateriju.
Prijateljstvo je interaktivan odnos u kojemu
pobjeđuje dominantan lirski subjekt. Danas
će biti laka noć u gluho doba dana. Ja
znam što govorim. Ja sam Marija, moćna
djevojka blagoslovljene utrobe.

Mobilni mobiteli

suvremena tehnologija uvećava nesreću.

Zovem se Marina. Svi znate da za vrijeme ljetnog odmora radim u svojoj maloj no uglednoj marini koja se također zove Marina. Studiram suvremenu svjetsku književnost. Čitam debele knjige, ponosne romane po obliku epske kao što sam to i ja. Moja neurotična baka Maja rekla mi je putem pokretnog telefona da se ne vraćam u rodni grad ako sve predmete ne položim s odlikom kao što je to nekad davno učinila ona. Moja baka stalno visi na bežičnoj niti mobitela i kaže, citiram, da su joj „mobilni mobiteli“ učinili starost lakšom. Kaže da je starost novo uzbudljivo djetinjstvo. Po cijeli dan putem „mobilnog mobitela“ brblja s nesretno zaljubljenim staricama iz Doma za sretno zaboravljene osobe. Kad to ne radi, na mobitelu igra igrice do jutra. Zatim, dok se mobitel puni, jede njoj najdraži doručak: Lino Čokolino sa slatkim mrvicama zen-praznine. Tako bih i ja htjela živjeti kad se jednom povučem u zasluženu mirovinu iz svoje marine, kojom i ja jednim dijelom spašavam nautički turizam u Hrvatskoj.

Ljubav je, reći ću na dragom tragu Kanta, kantautora duboko-debelih filozofskih romana, ljubav je, ako je okrunjena brakom, bračni ugovor, potpisan u tri kopije kod javnog

bilježnika. To je bračni ugovor o posjedovanju tijela potpisanih ljudi, to jest supružnika. Nježnost je vrlo mlada civilizacijska tekovina koja podrazumijeva mekoću i mekanu sabranost dvoje ljudi bez obzira na njihovu spolnu orijentaciju. Prijateljstvo je emocija od koje i noć postaje ljepša, postaje laka. Ova će noć biti uzorno uzorano polje lakoće prijateljstva. Zovem se Marina.

Platforma Zoom

*čak i bliska daljina na monitoru
ne može biti blizina.*

Zovem se Luka. Moj je grad večeras dobo platformu za daljinu, prividno blisku. Proždrljive oči galebova lete demontiranim nebom. One su kap u slapu. Slap pada u ponor bez povratka. Te oči ne mare za nesretne ishode letenja.

Nas nekoliko na platformi zumiramo književnu večer. *Online* platforme su proklet izum zaraznih bolesti. Gledaš i slušaš poznate ljude. Tako su blizu, a tako daleko. Svemir je nepravedan virus. Njega ćemo se riješiti cjepivom i završiti u mraku kao i sva živa bića, pa čak i brze okretne multidisciplinarne vjeverice.

Ljubav je iluzija s mnogo iluzija. Zbog toga čuvena vječna ljubav traje samo tri do četiri mjeseca. U najvećem

broju slučajeva traje kao klasično
 dugo toplo ljeto. Bog je to sve dobro
 uredio. Kao pjesnik slatkog umnožavanja
 djece najviše od svega obožava
 paradoksalne paradokse.
 Nježnost je nečujan urlik puberteta.
 Nježnost je Petar Pan koji ne želi
 odrasti i ostarjeti te biti na teret skupocjenoj
 državi i svim svojim bližnjima.
 Prijateljstvo je najskuplji dijamant.
 Dok to postane, treba s njega skinuti
 nekoliko tona blata i povijesti mesa.

Uski bijeli neboderi

*kad je čovjek na respiratoru
 svaka je pomoć dobrodošla.*

Zovem se Mateja.
 Po prirodi sam samozatajna
 i pomalo sramežljiva. Zbog toga
 me nekidan zaprepastila rečenica
 moje susjede iz ulaza koja je drugoj
 susjedi viknula: „Crkni već jednom
 da se svi u susjedstvu napokon malo
 odmorimo!“ Pritom joj je razvratnom
 prostačkom gestom pokazala srednji prst.
 U mojim očima crtice sramežljivih sjena.
 Ipak, rado pomažem ljudima, osobito
 vama koji ste sa mnom na urbanom ladanju.
 Svakoga dana, a za laku noć, svojom
 tankom osobnom iskaznicom na velikom
 staklenom okruglom stolu pravim uske
 bijele nebodere. Oni streme u visinu i
 veselo dodiruju Boga. Oni su pjena za
 rušenje predrasuda. Nikad se ne vraćaju

u nizinu gdje su rođeni, nikad ne silaze
na staklo na kojemu sam ih oblikovala
svojim požudnim prstićima, svojom
čvrstom rukom opće pomoćnice svijeta.
Ljubav je slična uskim bijelim neboderima.
Ljubav je pjena za rušenje predrasuda.
Nježnost je njezina desna ruka za radosno
pojačavanje doživljaja skromnog užitka i
za laki dan i za laku noć.
Zovem se Mateja
Neka Bog čuva mene,
kraljicu uskih bijelih nebodera!

Ples korone pod dvostrukim maskama

*beskorisno je staviti maskicu na masku.
virus ipak prodiru.*

Zovem se Melita.
Najviše mi se sviđaju
cvjetni ljubavni aranžmani.
Veselim se sutrašnjem danu.
U Marinu stanu na urbanom ladanju
nas desetero plesat ćemo u potpunoj tišini
pod dvostrukim maskama. Medicinsku
maskicu stavit ćemo na naše prirodne
maske, takozvane posustale identitete.
Bit će to korona *party* za sjećanje. Taj
party ja zovem „Ples s posve bezopasnim
neinfektivnim kapljicama“. Uh, bit će to laka
noć za sve nas, za 7 djevojaka i 3 mladića.
Slažem se s Matejom da je ljubav pjena za
rušenje predrasuda. Još ću pojačati njezin
stav i reći da je ljubav pjena za rušenje
malih i velikih strahova. Nježnost je
lijek protiv bipolarnog poremećaja i

svih ostalih poremećaja. Prijateljstvo je prisnost koju pjena za rušenje, kao sve ostalo, također može srušiti.

Crvena infrastruktura

cjepivo bez treće temeljite i opsežne kliničke provjere je sumnjivo.

Zovem se Mirna.
 No u mojem slučaju najčešće ne vrijedi ona stara latinska poslovice *nomen est omen*.
 Kad se razljutim, daleko je mirna Mirna. Tada sam rijeka bez povratka. Ja sam crvena infrastruktura. Izgledam sočno kao koronavirus. Iz mene gotovo uvijek štrca sladak sok poželjne žene koja nema proširene vene. Sve moje vene su skrivene, uske. Ja sam jedna od dvije fatalne žene na našem fakultetu. To dobro zna naš Luka otkad mi se u prvim danima korone htio približiti na samo metar razmaka. Digla sam takvu buku, koja je dotukla Luku. Poslije mi je bilo žao Luke. Otišla sam u svoju psihi crvene infrastrukture i hodala tom šumom, zapravo džunglom. Na kraju sam se izgubila, kao mala Alica, u demonskim fragmentima sebe: fatalne žene. Ljubav je noć koja traje do jutra. Nježnost je dan koji želi obasjati svjetlom drugo biće. Prijateljstvo je lijepa sebičnost u igri bez granica. Toliko od mene za mirnu i laku noć. Iskoristi dan kao noć i ozdravit će duša tvoja!

Tomislav Šovagović

Spremište Trešnjevka

(ulomci)

Remiza puzzle 1985.

Na početku bijaše Ljubljanka zvana Remiza, sve bijaše na i oko nje, i bez okretišta ništa ne postade. Staro drveno stajalište s kućicom za tramvajske karte dežuralo je naslonjeno kod javnog sata, živi, obnovljeni spomenik sjećanja na nekadašnje radnike, školarce, putnike svih vela koji su u ranim danima, zaklonjeni od mogućih padalina, čeznutljivo čekali tramvaje. Od našega dolaska početno stajalište nalazilo se kod upravne zgrade Zagrebačkoga električnoga tramvaja, s limenim uredom iz kojega je uniformirani otpravnik poput nogometnoga sudca izlazio i označavao polazak „trojke“, „devetke“ i „dvanaestice“ prema željenom odredištu, Žitnjaku, Borongaju ili Dubravi. Otac je negdje pročitao da tramvaji s Remize voze od 1935. godine.

Gledao sam socijalističku katnicu s gomilom ravnornjernih prozora, sklonište računovodstvenih i drugih ZET-ovih službi u kojima se izrađuju đačke, radničke, socijalne i umirovljeničke iskaznice, s jedinstvenim putokazima-ljudima koji pokazuju smjer sobe gdje nervozne tetke u propisano vrijeme primaju potrebnu dokumentaciju. Nakon uspješno obavljene procedure stječe se pravo na posebnom kiosku kupovati mjesečne marke ili kako se već tko odluči voziti iza doba umirućih švercanja na pulferu.

S nutarnje strane, u mrak ovalnih hala sporo su ulazili posljednji tramvaji umornih vozača, odlazeći, kako je i žuta tabla na njihovom zaglavlju svjedočila, u SPREMIŠTE TREŠNJEVKA, kako bi se koji sat odmorili do jutarnje smjene. Kulise oko njih bile su okrijepljene štulićevskom lozom iz pjesme „041“ gdje se nije što imalo dodati ili oduzeti, kao ni „Flashu“ koji uz tjeskobu glavnog junaka opjevava *neke poderane ulice, bljesak mokrih tračnica, prvi tramvaj preko Trešnjevke raste u mojim očima.*

Hodajući uz rešetke iza kojih su plava kvadratna i ovalna vozila snivala svoje električne snove, oporavljajući kola za nove bitke s gradskim tračnicama, shvaćao sam da je Ljubljanka idealno mjesto trudbeničkih predaha,

hvatanja zaleta za egzistencijalne bitke s metropolom, šefovima, socijalizmom, ili najčešće, sa samima sobom.

Remiza je bila i ostala naš svijet, jer se u običnu nabavku pješačilo petnaest minuta do pekarnice u Svetoivanskoj ulici, u sjeni zorom bučne Osnovne škole „Sava Kovačević“, namijenjene djeci s druge strane Ljubljanske avenije. Mirisi kruha, slanaca, krafna i drugih peciva osvajali su široku jednosmjernu ulicu i pružali nepogrešiv trag zrakom koji je vodio do staklenoga popločanoga „pedsoblja“ nalik hotelskom ulazu.

Na okretište se iz našega sokaka dolazilo autobusnom linijom 113, onom koja je, u polusatnim razmacima, spajala Ljubljansku aveniju s Hrgovićima, vijugajući do okretišta smještenoga tik uz umjetno jezero, zbigecano pred Univerzijadu 1987. godine. Ranije je, pričali su starosjedoci, autobusna linija išla od okretišta kod kapelice Sv. Križa do Trešnjevačkoga placa, prolazeći Horvaćanskom i Selskom cestom.

Izgradnja naše i drugih zgrada otvorila je Hrgoviće, a učinila zaboravljenom Peščansku cestu, raniju jarunsku kucavicu kojoj su Šimunićeva i Macanovića odsjekli davne krakove spajanja Horvata i Rudeša. Kao spomenik trasi nekadašnje Peščanske i najbolji putokaz strancima stajala je nedovršena „Cimosova“ zgrada, na križanju s Ljubljanskom avenijom, betonski kočničar zagrebačkoga sjeverca i okupljalište posrnulih narkomana. Povezivanje Jaruna sa sjeverne strane bilo je zamišljeno i tramvajskim putem, trasom koja bi ravno s Remize išla potokom Črnomercem uz četiri gigantska, kako su stariji govorili oficirska nebodera na Srednjacima, no politička obećanja, začudo, nikada nisu ostvarena.

Na okretištu je epicentar društvenoga života predstavljao „Narodni magazin NAMA“, smješten u podnožju peterokatnice, s bočnim tvrđavama u vidu dvaju nebodera blizanca. Svaki je s ukupno šesnaest katova i sedam prozora, u duljini svojega divovskoga zaleđa, pritiskao kvadratnim stupovima trgovačko utočište u kojemu se moglo nabaviti sve, od prehrambenih proizvoda, kožnate galanterije, odjeće za sve četiri sezone, rasvjetnih tijela, gramofonskih ploča i kasete. Stanovnici bliži nebu lakše su mogli brojiti dnevne i noćne tramvajske linije, njihovo uspavlivanje kada poput crtanoga lava Krezumice kidaju nalijevo, tračnicama koje vode u one hale, spavaonice za krugovima izmrcvarene žičane strojeve.

Prolazi između NAME i nebodera vodili su prema kućama stare Trešnjevke, vrtovima živicama skrivenoga voća i povrća, česmama okrepe lokal-

nih mangupa, najčešće na povratku iz kakve nepodopštine, zabilježene u stihovima Zagrebačkih festivala, pisanih rukom rođenih purgera, ali i dotepenaca kao što je bio Arsen Dedić, najpoznatiji tajni zagrebački ljubavnik, s kojim sam imao čast dijeliti mjesto rođenja i nostalgiju za sporim vlakovima *s Perkovića preko Knina*.

Upoznavanje Ljubljane cipelcugom vodilo je prema glasovitoj košarkaškoj dvorani „Kutija šibica“ i preko ceste do Grabe, igrališta nogometnog kluba „Trešnjevka“. Imali smo čast rodbinske povezanosti s obitelji Suntešić, graditeljima bolje budućnosti zelene momčadi. Njihova kuća nalazila se uz prvu stanicu prema centru grada, s kafićem sportskih čakula u prizemlju i bogatstvom pripovijedanja u domu stričeka Zvonka i gospođe Lidi je, šibenskih posjetitelja za zlarinskih ljetovanja, koja su prebrzo postajala zagrebačke zime, kišne i snježne, s temperaturom ispod ništice, neusporedivom s jadranskim vrućinama i crnim vinom, koje su odrasli ispijali u kupaćim gaćicama ispred utočišta na koraljnome otoku pjesnikinje Vesne Parun.

Navijalo se za „Monting“ i „Trešnjevku“, slalo preporučena pisma, ispisana na dječjem „Šnikerikik“ papiru, iz poštanskoga ureda na uglu Ulice Rade Končara i Selske ceste, promatralo odlazeće tramvaje, brojalo korake od izlaska iz našega haustora do ulaska u treća, kondukterska kola, gdje su uniformirana tijela, a nasmijana lica, žigom potvrđivala karte čija vožnja u jednom smjeru traje devedeset minuta. Kondukterska katedra, s pultom na koji su, barem dok tramvaj ne krene, mogla stati žestoka alkoholna pića, nudila je jednakost u evidentiranoj vožnji, iluziju da svi vrijede samo ako su stiješnjeni poput „Eva“ sardina, s valjanim komadićem papira via Trg Republike, Glavni kolodvor ili Ulicom proleterskih brigada naokolo.

U putničkim predasima, nedaleko od drvenoga mosta nad potokom Črnomercem, dok je otac s kumom Viktorom ispijao gorki pelinkovac u kafiću „Hercegovina“, otvarajući želučani prostor nezaobilaznim ćevapima s Remize, majka Jadranka objašnjavala je sekici Evi i meni da su u Ulici Ruže Crnković 35, u visokoj zelenoj katnici, sve do milijunskoga dobitka na „Lotu“ i preseljenja na Bukovac, živjeli rođaci Vranela i Boja Pamuković, nudeći konak svojoj pakovačkoj rodbini prilikom bolničkih pregleda i obavljanju drugih administrativnih zahvata u glavnom gradu SR Hrvatske.

Teglili smo vrećice većih nabavki iz NAME, mašući pospanim tramvajima, dirigitirajući Šetalistu Nikole Fallera, puteljkom uz potok gledajući prema glavnoj, bijeloj zgradi „Rade Končara“. Uvučena iza nje nalazi-

la se manja zgrada „Montaže“, očevo radno mjesto u prvim zagrebačkim godinama. Potok s imenom sjevernijega zagrebačkoga okretišta određivao je pješačku trasu, a godine naučile tražiti prečice kroz trešnjevačke uličice, čiju promjenjivu prometnu regulaciju nisu uspijevali usuglasiti ni vodeći stručnjaci, riskirajući automobilske nesreće, ajde, u manjim brzinama od onih na prebrzim avenijama.

Jednostavno je, neovisno o izabranoj ruti, izgledao naš svijet, baš poput prizemnoga stančića obitelji Karačon, u posljednjem trećem neboderu uz potok, gdje je očev radni kolega Stjepan savio gnjezdašce sa suprugom Marijom i dvojicom sinova, maleni prostor u kojemu se trajno kuhao džem od požeških šljiva bistrica, čaj od mente, šipka, kamilice i stotinu biljaka nabavljenih u slavonskoj ravni, koje su u prokuhanoj zagrebačkoj vodi dobivali završni šmek, zajedno sa zimnicom pripremljenom još za toplijih dana.

Nije na rukometnom igralištu, između triju svemirskih nebodera, bilo nikakvih bandi iz američkih filmova i spotova, barem ne dječaku vidljivih, jer prodavači cigli stajali su ispred kina „Triglav“, nekadašnjega „Osvita“ u Okičkoj ulici, na sigurnoj udaljenosti od dvije tramvajske stanice.

Kadar s Ljubljance uvijek se vraćao na Lebarovićevo uru, opominjući mamurne radnike da požure, ako budu imali sreće s voznim redom, jer se jedino javnim telefonom iz ostakljene četvrtaste telefonske govornice moglo šefovima javiti da se kasni, obiteljima da se strpe, ljubavnicama da ne moraju napuštati kuću ili stan – jer je zastoj, prolom oblaka, jer tramvaji spavaju, jer se život još nije zahuktao.

Pozdravljala je Ljubljanska avenija, naučila nas tumačiti da je naše skretanje na četvrtom semaforu lijevo, gledano iz smjera „Vjesnika“, novinsko-ga smeđeg nebodera u kojemu su noćna svjetla sugerirala novinarske bitke s rokovima, dok su ispred tiskare kombiji istoimene tvrtke strica Jole čekale prva izdanja za isporuku gradu, republikama, državi.

Običaj kupovanja sutrašnjih novina, na Ljubljanci oko pola devet uvečer, živio je zajedno s odlascima tramvaja na zaslužen počinak, a u „Večernjaku“ tražio, u šali, rezultat neodigrane utakmice ili politička odluka koja će tek sa zorom polučiti pravne i ostale posljedice. S tim specijalnim izdanjem pod miškom zviždukao je otac „ko nekad u osam“ melodiju radničkih jutara, čekajući sljedeću direktivu iz poduzeća, teren koji plaću znači, ako se drugovi iz Komiteta smiluju da i Slavonac na privremenom radu u Zagrebu smije poletjeti u inozemstvo, gdje su dnevnicke više. Dugogodišnji izostanak

glave obitelji nitko nije izračunao u računovodstvu moćnoga socijalističkoga kolektiva.

Uostalom, zbog službenih putovanja naša oskvrnjena obitelj ranije će upoznati sve tramvajske čari i nedaće, zimsku toplinu pregrijanih radijatora, gužvanje sa svim okretišnim miomirisima, strpljenje jednosatnoga stajanja i držanja za željezne rukohvate, pokraj kojih zamagljena stakla ne dopuštaju, čak ni nakon rutinskoga brisanja rukama, vidjeti gdje se skriva duša grada i kojom linijom stići u bolju prošlost, u kojoj ćemo ponovno biti zajedno kao i prvoga dana, kupovati kestene „baš su fini dok su vrući“ i kukuruze kod čađavih pečenjara, nasmijanih u tamnoplavim kutama, nepresušnih sirovina, najavljiivača sljedećega godišnjega doba.

Nisam znao pita li zagrebački tramvaj za putnike koji su se barem jednom provezli svim njegovim linijama i što ostane u tri sata ujutro s nedjelje na ponedjeljak, kada nakratko utihne škripa nenauljenih tračnica, a neispravna prednja žarulja odgodi polazak prvoga vozila iz trešnjevačkoga spremišta.

Osjeća li tko jedinstven trenutak potpune tišine, dok dežurni dispečer vadi džepni blok i kemijsku olovku, provjeravajući valjanost radioveze, srčuci nultu noćnu kavu, gorku, bez šećera, jaku poput usnuloga grada, ali slabu razbuditi umorno biće koje ne može povjerovati u početak radnoga tjedna, čuteći u trbuhu meškoljenje bunceka s kiselim zeljem, prerano pomiješano-ga sa samoborskom kremšnitom i zagorskim kiselišem.

Tada, u onom udahu drvenih pora starog okretišta, i izdisaju napukloga betona na upravnoj zgradi, slučajni prolaznik može vidjeti: ljubav prema Ljubljanci odvija se dok pošten svijet spava, jer kad se probudi, kreću rituali i običaji, laktarenja i podbadanja, stvari koje s ljubavlju nemaju ništa zajedničkoga.

Zato ljubav valja konzumirati noću, ako treba i bacanjem kamenčića na Lebarovićevu uru, da i ona zastane i pojmi veličinu ukradenoga, najsvetijega vremena.

Gajevom po Staglišću

Dijelio se naš kvart u užem smislu na Staglišće i Gajevo. Đaci s desne strane ceste, gledajući iz smjera Ljubljanske avenije, krenuli su u osnovnu školu „Jarun“, a s lijeve strane u „Ivana Meštrovića“. Okomita ulica Hrgovići postala je granicom dvaju mikrosvjetoa i jedino se potok Kustošak otimao

katatarskoj raspodjeli, koja je ionako pripadala Vrapču, prelazeći dijagonalno križanje s Ulicom Đure Šimunića, nastavljajući svoj tekući hod prema Jarunu.

U svakodnevnoj školskoj trasi uz potok, pokraj kojega su se hladili stanovnici starog Staglišća, najprije se dolazilo do gostionice „Mata“, obiteljske kuće prepune svadalačkih tonova, zveketa čaša i glasne radijske glazbe. Prigodom zagrebačkih posjeta, djedu je Šamuki upravo taj objekt bio najveća povijesna znamenitost, mjesto koje podsjeća na ladimirevačku krčmu „Jadran“ s ugla njegove ulice. Jedino što ovdje nije mogao naručiti pivo u podne, pa se, onako pogan, vratiti uvečer i zatražiti nepopijeni ostatak. A i umjesto „Osječkoga“ bio je prisiljen piti „Ožujsko“ ili „Karlovačko“ pivo, nesretan što nema platon pod čija bi sjedala stavljao desetke boca, kvaseći mukotrпно oranje na njivama.

Pedesetak metara dalje žuta fasadna kuća bila je bučna poput „Mate“, ali dopirući glasovi mnogo mlađi. Dječji vrtić „Jarun“, s dvorištem uz Kustošak, sličio je na Mjesnu zajednicu, smještenu preko ceste u kornjeru nogometnoga kluba „Borac“. Otac Josip govorio je kako je mjesto dječjeg odgoja nekada bio „Unikonzumov“ dućan, a stariji monter i pamtili su Frljužecovu trgovinu mješovitom robom, kada nije bilo samoposluživanja, s kupnjom osnovnih artikala na vaganje i komade.

Osjećaju li i kuće svoju prenamjenu? pitao se ovaj dječak, vjerujući da se u nekom zajedničkom svemiru svi žitelji istoga prostora, djeca, odgojitelji, trgovci, prodavači, nalaze i prepričavaju što se sve promijenilo u odnosu na njihov boravak. Jednom nesretnom prigodom, gorjela je zgrada dječjeg vrtića, vatrogasci su spašavali potkrovlje, a pod dimnim oblakom svjedoci zabrinuto vrtjeli glavama, krsteći se u znak nevjerice, ali i zahvalnosti što nitko nije ozlijeđen.

Davni objekti s jedne strane, a zelene šesterokatnice Hrgovića na drugoj strani, s uzvišenijim pogledom na cjelokupno naselje i magičnu granicu školski podijeljene djece Staglišće-Gajevo. Za razliku od naše raznobojne zgrade, zelene su imale i podzemne garaže, kao da su kupci stanova moćniji i bogatiji od „končarovaca“ bez osiguranoga parkirnoga mjesta.

„Nema to veze, drug Šojić iz istoga postrojenja ovdje je na ulazu 37, zajedno smo gledali gdje i što sa stanovima“, razbijao je otac dječčaku zabludu o društvenoj nejednakosti, iako je kolega iz „Montaže“ velike tvrtke sasvim slučajno dijelio prezime s filmskim komičnim direktorom iz „Tesne kože“.

„Bilo je ponuđeno živjeti u zgradi gdje je ‘Edo‘, pokazivao je otac na golemi plato, dovoljan za nogometno igralište, gdje je otvorena *pizzeria* čija je ukusnost nadilazila okvir Jaruna, jer nije baš da svugdje čuči vrhunski *pizza*-majstor i iza staklenoga pulta, da svatko može vidjeti, razbacuje duguljasto narezan sir i kockastu šunkaricu na tanko, okruglo tijesto. Popularnost „Ede“ mogla se zahvaliti i oslikanoj reklami preko većega dijela bočnoga zida nesuđene nam zgrade, koja, osim imena ugostiteljskoga prizemlja, sadržava i veliku, najveću kriglu.

„Dobro, je l’ se ovamo dolazi jesti ili osvinjiti?“ zapitkivao je djed Šamuka, čudeći se što imaju ljudi ići jesti po restoranima, ne znajući suvislo odgovoriti na protupitanje moje majke – a što imaju ljudi ići piti po birtijama, kao da ne mogu kod kuće popiti pivo.

„Ne razumeš, zlatno dete, to su društvene stvari, sfera visoke politike“, nervozno je djed palcem prebira po ostalim prstima, izbjegavajući zbog priziva savjesti poziv u „Edu“. Nije ga ni divovska, doduše nacrtana krigla natjerala na promjenu političkoga stava.

Na istom platou, nasuprot „Edinoj“ terasi smjestila se knjižnica „Staglišće“, zbunjujući nazivom, jer se očigledno nalazila u Gajevu. Dječaku više ništa nije bilo jasno, kao ni to zašto se mora plaćati zakasnina na posuđene knjige.

„Kao da ih jedem, razumije se da nije pročitano, a i to da će se vratiti“, neuspješno sam pojašnjavao roditeljima, a godine su donijele spoznaju kako zbog „Posljednjih Stipančića“ Vjenceslava Novaka, zametnutih u kutijama sa stripovima, sestra Eva dugo neće imati pravo upisa u istu ustanovu, kojoj sam poput bandita s Divljega zapada visio na tjalici: „Traži se mrtav ili pročitano.“ Kao da je knjiga nešto drugo, a ne ono što je sugerirala popularna beogradska emisija „Knjiga je da se čita“.

Originalna, odnosno istoimena ulica Staglišće nalazila se na onoj trasi sanjkaša, krijući u sebi restoran „Plešivička klet“, odredište većine naših obiteljskih slavlja, uz specijalitet kuće nazvan „Savski mamut“, kada već nitko nije ugledao jarunskoga soma Juru. Radije sam naručivao punjeni lungić i *gravče na tavče*, najzačinjeniji prilog gastronomske ponude. Prije odlaska na feštu, prva kuća Staglišća nudila je frizerski salon u prizemlju, a otac Josip zapanjeno promatrao koliko dame novina i razgovora stignu obaviti dok se ne postigne željen izgled.

„Mogli smo već pojesti jedan ramstek, velik ko slonovo uvo, dok žene završe s pričom“, govorio je otac Josip, sretan zbog „oživljavanja“ izumrlih

surlaš, ali tugujući za izgubljenim muškim vremenom pod ženskim haubama. Ako ništa drugo, barem se nagledao raznovrsnih kućica, uživajući u njima više nego u zbijenim gradskim stanovima, sve više pateći za rodnom Slavonijom, potpuno shvaćajući svojega Šamuku i nesnalaženje u metropoli.

I tako, čas Staglišće, čas Gajevo, obiteljske šetnje sve nejasnijom linijom razgraničenja, fleksibilnom imitacijom toka Kustošaka, protezale su se kao u djedovoj anegdoti o bečaru koji se kući vraćao zorom.

„Sinko, gledaj ide li apa desnim šorom, znači da je pio i kocko, ako ide levim – kurvo se“, prepričavao je Šamuka nadahnut hmeljskim proizvodima kod „Mate“, ponekad i u gostioničarskom subratu „Gaju“ u Koprivničkoj ulici, ispred koje ni bicikli ne izgledaju trijezno.

„I – pitala ga majka – kojom stranom ide, a deran veli – znaš šta, mam, ide malo jednim, malo preko drugim“, smijao se djed žabljom brazgotinom iznad očiju.

Kojim god krivudavim šorom nesigurna koraka hodio, mislio je, glavno da je sinova obitelj smještena na sigurnom.

Tri jedanaesterca noćnoga vlaka

Slavonski stolar čika Valent stigao je jutarnjim subotnjim vlakom u Zagreb kako bi svoju kćer Valentinu, koja je tražila posao dadilje, vratio u rodne Ladimirevce, smatrajući njezin odlazak mladenačkim hirom. Primili smo goste u skromni, još neposloženi jarunski dom, nenaviknuti na prostorije trosobnoga stana, koji je imao hodnik veći od soba.

„Ideš s nama sutra na Dinamo – Željo, sad kada si već tu“, pozivao je moj otac starijega susjeda iz djetinjstva, nudeći alkoholnom okrjepom, raspredajući o nepromijenjenim mijenama ravnice, bitkama s obradama drveta, sretni što narudžbe čika Valentu nisu prestajale. Stolarske i monter-ske jadikovke spontano su nadvladale nogometne teme.

„Vratio se Ćiro, vratila se publika“, svojim jakim rukama bodrio je susjed iz Mikolina kraja, gledajući Josipa kojega je poznao od malena, kuća do kuće, isti ladimirevački šor, siromasi istoga bogatstva. Zabrinuto je pojurio za jedva punoljetnom mezimicom, bojeći se da u vrevi zagrebačkoga mravinjaka ne izgubi busolu normalnoga života.

„Ne brini se, komšo, snaći će se Nina, glavno da Dinamo pobijedi“, tapšao je otac draga gosta, nazdravljajući s njim šljivarskim plodovima kotla

djeda Šamuke, komentirajući vrućinu, korčulanske požare i treći posjet Ivana Pavla II. Africi.

„Zagrlio se Papa s kraljem Hasanom, možda ima nade za čovječanstvo“, složili su se obojica, a meni je, slušajući razgovore odraslih, bila na usnama psovka babe Kate koja je stalno klela nekog boga Hasana, pretpostavljao sam, valjda ne marokanskoga, kad se već Papa s njime grli.

Nisam mogao usnuti od uzbuđenja zbog prvog posjeta Maksimiru i susreta s Dinamom. Unatoč promjenama u sastavu, igrali su još mnogi iz šampionske generacije 1982., a povratak slavljeničkoga trenera izazvao je golema europska očekivanja. Dovedi su mnogo nepoznatih igrača, nisam nikad prije čuo za Đuru Šmita i Željka Vukovića, a prema natpisima u Sportskim novostima moglo se vjerovati da će pridošlice iz ljubljanske Olimpije, Srećko Katanec, Dražen Besek i Stanislav Komočar – biti pojačanja. Zaspao sam dumajući o idealnih 11, prepuštajući glavnu odluku čovjeku s bijelim šalom.

„Prizemljili su ih porazi od vinkovačkoga imenjaka i Hajduka, ali danas pobjeđujemo“, već je uz ranojutarnju kavu navijao stari, provjeravajući ispravnost Citroenove Vise koja će nas povesti prema stadionu na istoku velegrada. Slavonski gosti, onako mamurni, ali ispunjeni, divanili su o vlakcu povratka, točnije, čika Valent se nećkao kojim se, putničkim ili ubrzanim, „a svaki dugo vozi“, vratiti u svoje stolarsko i obiteljsko utočište.

Doseljenik iz Hrvatskoga zagorja u Slavoniju nije se mogao načuditi koliko se Zagreb promijenio u odnosu na predratno mu djetinjstvo, vojničke dane u boronjaskoj vojarni i povremene velesajamske dolaske. Rastao je velegrad zgradama i neboderima, šireći se s obje obale Save istočno i zapadno, kao da neće stati sve do izlaska s autoputa „Bratstva i jedinstva“ kod Ivanić-Grada.

Prisjećanje na momačko razdoblje prekinuto je Valentinim dolaskom i listanjem plavoga oglasnoga lista, odnosno zaokruživanjem potencijalnih brojeva telefona obitelji koje traže čuvarice djece.

„Poljana Borisa Hanžekovića, je li to blizu?“ pitala je ladimirevačka djevojka, dok je prvo jutro rujna prelazilo u sparinu nedjeljnoga dana.

„Trebalo bi biti bliže jezeru“, napamet je govorio stari. Uskoro je gošća dogovorila posjet obitelji Č., potencijalnim poslodavcima, upravo u vrijeme nogometne utakmice.

„Lepo si to izvela“, mrštio se čika Valent, ali nije bilo mrdanja.

Nakon obilnoga ručka, sa spoznajom da je iza nas tjedan dana življenja u Zagrebu, svatko je krenuo svojim putem, trojica muškaraca u francuskom automobilu na dvoboj protiv sarajevskoga kluba s Grbavice, a tri gracije na razgovor za posao.

Na nesreću, trenutak prije izlaska, sestra Eva se neoprezno poskliznula na dvorišnim stepenicama i poderala koljeno, pa je njezina i majčina šetnja bila osujećena.

„Ostanite liječiti se, brzo ću ja“, rekla je slavonska djevojka i zalupila vratima.

Vozili smo se osunčanom avenijom, gledajući isparavanje asfalta na istoj petlji zagrebačke premijere, nedaleko koje proizvodi Tvornice žarulja blješte paklenom sparinom, a lijevi putokaz „Stadion Dinamo“ vodi vozače prema Heinzelovoj ulici, stapajući ih u karusel lijevka Donjih Svetica.

Plava stadionska košnica vječnih nadanja dočekala nas je redovima za kupnju karata, uz mirise pečениh kobasica i piva. Gledao sam prolaze između tribina, maštajući o istrčavanju na travnjak zajedno s plavim dečkima. Čika Valent je zbunjeno pogledavao rojeve grlatoga svijeta, shvaćajući da je ljetu kraj, jer svi su se vratili s mora, ako su kontinentalci uopće i imali priliku dočepati se obale. Osuđen na kupanje u Karašici s bjelouškama, uz tutnjavu vlaka preko željezničkoga mosta, znao je da nedjelja s „Dinamom“ mora biti posebna.

Uvukao sam se između dvojice odraslih, stišćući ulaznicu oko srca, kao najdraži trofej. Betonskim stubama penjali smo se visoko do svojih sjedišta i samo sam čekao trenutak kad ću ugledati pokošenu i zalijevanu maksimirsku travu, modro grotlo koje je dočekalo i našu premijeru. Koliko fotografija usrećenoga mnoštva sa zastava i šalovima, koliko televizijskih golova i radosti u šampionskom proljeću, kako su proletjele četiri godine sa samo jednim trofejem kupa i hoće li zapadna tribina izdržati lupanje dječakoga srca.

„Ovdje smo kao ptice nebeske“, dometnuo je čika Valent kada smo zauzeli prašnjava mjesta, prethodno obogaćena starim novinama. Nakon relaksirajućega treninga, igrači su, poput plavih i bijelih točkica na ekranu, istrčavali iz svlačionica pod južnom tribinom, praćeni mješavinom aplauza i zvižduka.

„Tko im je taj Đuro Šmit, čitao sam da je zabijao na pripremama“, zanimalo je čika Valenta, iskrivljujući vrat prema sjevernom голу, gdje je mjesto zauzeo varljivi čuvar mreže Ranko Stojić.

„Nije kao na Zagreb – Osijek, ali ima marve“, šarao je otac pogledom, dok smo pljeskali predstavljajući igrača obiju momčadi.

Utakmica je bila tvrda, puna prekršaja. Kvalitetni gosti ušli su u novu sezonu još potreseni polufinalom Kupa UEFA-e iz prošle sezone, kada su eliminirani od mađarskoga „Videotona“ potkraj sarajevskoga uzvata, dopustivši lošom obranom očevom mi imenjaku Józsefu Csuhayu postići bolan pogodak.

„Vjerojatno bi dobili Real kako su igrali, a i danas su dobri“, komentirao je čika Valent, a njegove riječi matematičkom preciznošću pratio je i semafor na kojemu je svijetlilo 0 : 2 na poluvremenu.

„Prepali se dinamovci što ih gledamo prvi put“, pljesnuo me otac po ramenima, dok je nervoza parala vruć predvečernji zrak, svjetla reflektora privlačila milijune komaraca, a uporni tipovi s košarama nudili zubnu zanimaciju, da se lakše prožvače slutnja poraza.

„Neće Ćiri biti dosta ni tri kutije danas“, govorili su muškarci ozbiljnih lica poluvremenom, uvlačeći cigarete, psujući izbor slobodnoga vremena.

„Bolje da smo hranili slonove i labudove preko ceste, a ne gledali ovu blamažu. Uaa, kako vas nije sram!“ trošilo se grla, s upitnom vjerojatnošću da baš svaki povik dopire do sporih igrača.

Drugo poluvrijeme promijenilo je raspoloženje i nedjeljne komentare, jer se sportska situacija na terenu stubokom promijenila. Sudac Trajče Mađoski je tri prekršaja u šesnaesteru „Željezničara“ okarakterizirao dostojnima najstrože kazne, a Mlinarić je sva tri pretvorio u pogodak. S uzavrelih tribina nije se moglo procijeniti je li bilo kontakta u trijumviratu situacija, a kroz raširene ruke stajacega naroda jedva se iz dječaćkoga rakursa moglo vidjeti „desetkino“ fintiranje gostujućega vratara Škrbe.

„Too, majstore, nema do našega Mlinke“, ponavljale su se ovacije Dinamovu asu.

„Nisam nikad vidio utakmicu s tri jedanaesterca. Vidjet ćemo u Sportskom pregledu kako se sve odvijalo“, nasmijano je analizirao otac, jer ovdje nije bilo moguće ponoviti snimak iz usporenoga kuta, kad je naš bio udaljen i tup.

Sa završnih 3 : 2 i himnom „Nebo se plavi, bijeli se Zagreb grad“ radosni smo se spuštali istim širokim stubama, postajući dijelom navijačke Save, obuzete slavljem dva boda, nikotinom i alkoholnim parama, sretne jer se žedna grla nisu trošila uzalud i najradije bi svih 40 tisuća gledatelja otišlo poljubiti junaka utakmice – mala varka Mlinarića Marka, pa tripud, kako je govorio radijski reporter Ivo Tomić. On je u pjesničkom stilu prenosio utakmice, tako da su i stadionski navijači nosili tranzistore, čekajući nasljednice rečenica „Dinamov med i mlijeko Velimir Zajec Zeko“, „Lane s Korane“ Boro Cvetković, „najtočniji vlak u Jugoslaviji“, izrečeno za šampionskoga vratara iz 1982. Marijana Vlaka.

„Purgeri moji novopečeni, meni je jedna utakmica u Zagrebu sasvim dovoljna“, rekao je čika Valent kada smo se napokon izvukli iz gužve i bijelom „Visom“ krenuli putem zapadnoga dijela Dinamova carstva.

Trojicu svjedoka pobjede modre momčadi dočekali su osmijesi u Ulici Đure Šimunića.

„Tata, dobila sam i prihvatila posao“, bacila se Valentina zvana Nina u zagrljaj nepovjerljivom čika Valentu, ali kada mu je uz kavu i fritule razjašnjeno da je riječ o pristojnoj doktorskoj obitelji, čija je glava kuće porijeklom iz Šibenika, uz spoznajnu da žive u našoj neposrednoj blizini, iskusnom stolaru nije preostalo ništa drugo doli slegnuti ramenima.

„A, Ninočka moja, ti najbolje znaš, ako osjećaš da je to tvoj put, ostani, ja ću noćnim vlakom via Koprivnica“, zagrljio je snažno stolar svoju kćer, dok smo izuvali tenisice prvoga maksimirskoga trijumfa, prepričavajući zgode i nezgode neobične utakmice s tri jedanaesterca.

„Ostajem u sigurnim rukama“, puna samopouzdanja rekla je Nina. Kako je i krasta na koljenu sestre Eve zarasla do večeri, tako se i gostujući slavonski dvojac nadao da će rana rastanka zacijeliti.

Ako ništa drugo, noćnim vlakom čovjek uvijek može otputovati onamo kamo ga srce vuče, udahnuti nostalgičan miris mladosti, pa istim kloparajućim tračnicama krenuti natrag, jer sljedeća nedjelja donosi novo prvoliگاško kolo i utakmicu protiv tuzlanske „Slobode“.

„Najteže je izboriti vlastitu slobodu“, pomalo filozofski kazao je Josip, ispraćajući čika Valenta na Glavni kolodvor, praveći se da ne vidi suze oca

i kćeri, suze u kojima se miješala radost zbog svladanoga „Želje“ i tjeskoba što stolarska radionica ostaje bez mlade logistike.

Nisam mogao usnuti te pobjedničke noći sastanaka i rastanaka, uz otvoren prozor i žablji kreknet, diveći se Mlinarićevoj preciznosti, siguran da mu je, nakon početne obostrane treme, naša prisutnost pomogla u realizaciji s kreča. Dva su s(p)retna boda putovala i tužnim vlakom u Bizovac.

Kako bake naučiti plivati

„Najljepše je kad nas bake čuvaju“, nismo skrivali sestra Eva i ja, radosni što nam u posjet dolaze slavonska joj baka imenjakinja i dalmatinska baba Kata. Osim za najsvetanije prigode, sakramente prve pričesti i svatove, bake su dolazile prema potrebi zbog opravdane roditeljske odsutnosti, a jedna je bila i odlazak u Budimpeštu na košarkašku završnicu Kupa europskih prvaka između Cibone i Žalgirisa.

Obje starice zbunjivao je velegrad sa sedamnaest tramvajskih linija, beskrajnim putovanjima s jednoga kraja na drugi, ali najviše teškoća u prilagodbi imale su zbog zarobljeničkoga osjećaja života u zgradi. Jedinu utjehu pružala je činjenica stana u prizemlju, mogućnost izlaska na terasu i livadu s orahom. Poput iskusnih ronilaca ususret novom zaronu hvatale su svjež zrak i zatim se vraćale u pećinu s umjetnom rasvjetom, nesnalazljive bez danjeg svjetla, radova u štali i vrtu, tako da su bile osuđene isključivo na kuhanje ručka i nadziranje (ne)poslušne unučadi.

Baka Eva zorom je kuhala kavu i mazala kruh mašću koju je posipala crvenom paprikom, uvjeren da je riječ o najboljem svjetskom specijalitetu. Teško se snalazila s mlijekom u tetrapaku, sigurna da mliječni proizvodi vrijede isključivo ako sama podoji krave i prokuha sadržaj lonca na bukovim drvima vlastitoga štednjaka. Smrznuti komadi piletine i junetine predstavljali su izazov ženi koja pušta krv pilićima na dvorištu i onako svježe ubijene stavlja u uzavreo lonac, pripravljaajući zdravu juhu oporavka poslije naporna okopavanja zemlje, čišćenja štale, skupljanja jaja na tavanu koja će za doručak ispeći u pougljenjenoj tavi, dvorenja zahtjevnoga djeda Šamuke, tijekom kojega je najvažnije bilo skloniti rakiju na nepoznato mjesto. Žalila se na bolove u kralježnici, stavljaajući crnu maramu oko glave, odlazeći predvečer na svetu misu u crkvu Duha Svetoga, kao jedini zagrebački ritual koji bi prihvatila bespogovorno.

„Meni bi dojadilo živjeti u tolikoj zgradi, puno bi se jedila“, iskreno je priznavala, buljeći u najvišu građevinu svojega življenja, jer o putovanjima je mogla samo sanjati, a ako je i ostatak svijeta bez ambara, čardaka i nji-ve – bolje da ni ne putuje. Puna ljubavi gladila je sestrično i moje lice, ali u mislima je bio noćni vlak povratka u Bizovac i Ladimirevce, nesretna što ne može nas preseliti onamo, osuđena na rijetke zajedničke dane. Mediji je nisu nimalo privlačili, čak je i najveće utakmice gledala s pola oka, a politička pitanja prepuštala je učenijim i prevrtljivijim ljudima.

Za razliku od bake Eve, baba Kata voljela je doručkovati griz, piti kavu od cikorije i ječma Divku i gledati sport, ali podjednako se loše snalazila bez stalnoga šetanja od ljetne do zimske kuhinje, potrage za posuđem i priborom za jelo koji je uvijek u onoj drugoj prostoriji. Nedostajalo je zalijevanje vrta, branje blitve i špinata, šivaći stroj, dvorišno pranje tepiha, razgovori s rodbinom i susjedima kojima po cio dan govori „ajte k nami, bit će vam ka i nami“. Zagreb je poštivala zbog dviju kćeri i četvero unučadi, ali osim većega izbora odjeće nego u šibenskoj trgovini „Riječanka“, nije vidjela razloge za selidbu.

„Ovdje se nitko ne pozdravlja na cesti“, žalile su se obje bake na običaje metropole, frekventnost nepoznatih lica i sudbina, mimoilaženje s osobama bez razgovora, dok u svojim postojbinama na pazaru, u autobusu, uvijek nađu zanimljivog sugovornika, o tome kako se nekada živjelo, a danas je sve drugačije, užurbanije, luđe.

Nasmijano su pozirale na obiteljskim fotografijama, ali ni na ovjekovječenim trenucima vremena nisu mogle sakriti nelagodu pred ritmom metropole. Zbog osobne, djeci nedokučive radne etike, baba Kata nije naučila plivati, jer je u život uz more stigla već u zrelim godinama, s previše obaveza za, kako je govorila, plandovanje na plaži.

Iz istog razloga nije plivala ni baba Eva, rođena nadomak rijeci Karašici, ali sa suviše seoskih zaduženja od prvoga zemaljskoga dana, jer Slavonci bi, da mogu, poslali novorođenče čuvati krave i svinje, samo da je dovoljno jako usuti sijeno u jaslje i stočnu hranu u valove svinjca. Nema milosti za neradnike, nema slobode izbora, nema ljenčarenja kada iz svih kutova kuće i okućnice vrišti sljedeći posao – mijenjanje posteljine, runjenje kukuruza, pripremanje zimnice, a o građevinskim glavnim pomoćnim radnicama na prebivališnim adresama da se i ne govori.

Sve što se odvija izvan kuće, a nema jasno opravdanje ili pripada dokolici, bakama je bilo gubljenje vremena.

Njima je Zagreb bio slobodna aktivnost, prihvaćena zbog malenih bića, nedovoljno sposobnih pojmiti ono čemu se bake ne uspijevaju otrgnuti. Navikama, običajima, bojaznima da će netko zloban komentirati kako se skiću „belim gradom“, a zaboravljaju na crna ognjišta, kako uživaju dok ljetina čeka svoja spremanja, smokve svoja branja.

Želio sam obje bake naučiti plivati, odvesti ih na Jarun ili plivalište Mladost, kada već ne uspijevam nagovoriti uz more i rijeku.

Želio sam da obuku kupaće kostime, nasmiješeno postave ručnike, ako treba i bez predrasuda se namažu kremom za sunčanje, bućnu u jezero ili bazen, a zatim pojedu sladoled u čašici i popiju gazirano piće.

Želio sam da osjete ljepotu izvan nametnutoga im stila kao jedinoga mogućega načina postojanja.

Želio sam da barem jednom zaplivaju leđno, makar izokrenute poput bova s pojasom za spašavanje, oslobođene svih dužnosti, ne mareći što voda kvari trajnu frizuru, jer ima vremena, posjetit ćemo i kvartovski frizerski salon.

Samo da se najprije okupamo, samo da najprije živimo.

Christopher Marlowe

Eduard Drugi

(ulomak)

Preveo i priredio Mate Maras

[**Kratak sadržaj.** Za vladavine Eduarda I. (1234. – 1307.), Piers Gaveston je oduvijek bio miljenik prestolonasljednika Eduarda. Stari kralj je Gavestona prognao iz Engleske, kamo se vratio tek nakon njegove smrti. Novi kralj Eduard II. (1284. – 1327.) na priređenom slavlju daje mu nekoliko naslova, posebnu stražu da ga čuva i pristup kraljevskoj riznici. Gaveston se smatra višim od ljudi oko sebe iako je većina dvorana plemenite krvi, a on to nije. Ponaša se slobodno i bahato, a kralju se posebno sviđa njegova ljubav prema glazbi i kazalištu. Zbog svega toga kraljevi plemići uskoro zahtijevaju da se Gaveston vrati u izgnanstvo. Eduard II. želi umiriti svoje plemstvo, pa pristaje na to i šalje Gavestona u Irsku.

Izabela Francuska, kraljica, želi pokazati naklonost Gavestonu da bi pridobila kralja, pa uz pomoć Mortimera pokušava olakšati njegov povratak. Plemići se urote protiv Gavestona, ulove ga i osude na smrt, ali prije njegova smaknuća Eduard zahtijeva da ga posljednji put vidi. Lord Arundel i Lord Pembroke slažu se s tim, ali Lord Warwick žestoko se protivi kraljevoj ideji i ubija Gavestona dok ga vode da se sastane s njim. Eduard je bijesan i za osvetu zapovijeda da se smakne Warwick, skupa s još jednim plemićem, Lancasterom.

Izabela se ljuti na Eduarda i uzima Mortimera za ljubavnika. Ona također odlazi u Francusku zatražiti vojnu pomoć protiv svoga muža, ali u tome nije uspjela. Naposljedku dobiva suradnju Johna Hainaulta. Eduard nije vojnik ni strateg i uskoro bude svrgnut. Bježi u Neath Abbey gdje je uhvaćen i sproveden u tvrđavu Kenilworth. Mortimerova moć raste, pa među

ranijim kraljevim pristašama zavlada strah. Jedan od tih ljudi je Edmund, Eduardov brat, koji bude uhićen za posjeta Eduardu u tamnici. Njega odvedu na dvor gdje u međuvremenu vlada njegov sinovac, Eduard II. (1312. – 1377.), koji je pod velikim utjecajem moćnoga Mortimera. Kada Mortimer zatraži Edmundovo smaknuće, s njim se složi kraljica Izabela, te oni nadglasaju Eduarda III. koji ne želi osuditi na smrt svoga strica.

Utamničenoga Eduarda II. prebacuju u tvrđavu Berkeley. Ondje se upoznava s Lightbornom koji je okrutan i bez savjesti. On ubija bivšega kralja tako da mu užarenim žaračem sprži utrobu; to užasno nasilje ne ostavlja vanjskih tragova na tijelu. Postoje svjedoci toga umorstva; jedan od njih, Gurney, ubije Lightbornea, ali odmah potom pobjegne s mjesta zločina. Mortimer šalje za njim u potjeru drugoga svjedoka, Maltraversa iz Cornwalla, smatrajući da je Gurney nepouzdan čovjek kojega treba ubiti. Međutim, Eduard III. je već otkrio njihovu spletku i izdaju. On optužuje Mortimera i daje ga uhititi. Potom zapovijeda da ga smaknu, a svoju majku baca u tamnicu prije vlastitoga ustoličenja.]

OSOBE

Kralj Eduard II.

Kraljica Izabela, kraljeva žena

Margaret, kraljeva nećakinja, kći grofa Gloucestera

Princ Edward, kraljev sin, budući Eduard III.

Grof od Kenta, kraljev polubrat

Gaveston, kraljev miljenik

Kraljevo društvo

Spenser Stariji

Spenser Mlađi, njegov sin

Baldock

Grof Arundel

Beaumont, krunski pisar

Levune, neki Francuz

Plemići, kraljevi protivnici

Grof Warwick
Grof Pembroke
James, Pembrokeov pratilac
Grof Lancaster
Grof Leicester
Berkeley
Mortimer Stariji
Mortimer Mlađi, njegov sinovac

Ostali kraljevi protivnici

Nadbiskup od Canterburyja
Biskup od Coventryja
Biskup od Winchestera
Trussel
John Hainault
Rice Howell

Kraljevi tamničari

Gurney
Matrevis
Lightborn

Opat, Redovnici, Velikaši, Siromasi, Konjušar, Kosac, Zatočnik,
Glasnici, Stražari, Vojnici i Pratitelji
Dvorske dame

PRVI ČIN, PRVI PRIZOR

Ulica u Londonu.

[*Ulazi Gaveston, čita pismo koje je dobio od kralja.*]

Gaveston:

Mili prinče, dolazim. (...)
To ne znači da volim London ili ljude,
nego da on sadržava onoga koji mi je tako drag:
kralja, na čijim grudima dajte mi da umrem
a sa svijetom i dalje budem u neprijateljstvu. (...)
Moram imat bujne pjesnike i umne,
glazbenike koji dirajući strune
mogu ganut sklona kralja kako želim:
pjesništvo i glazba njemu su veselje;
stog ću imat noću talijanske igre,
slatkorječje, komedije, krasne glume;
a danju, kad bude išao u šetnju,
paževi će bit u ruhu šumskih nimfa;
sluge ko satiri, klizeć travnjacima,
kozjim nogama će plesat poskočnice.
Takve stvari silno voli Veličanstvo,
moj gospodar! Evo dolazi kralj,
i plemići iz parlamenta. Stat ću sa strane.

[*Povlači se.*]

[*Ulaze kralj Eduard, Lancaster, Mortimer Stariji, Mortimer Mlađi, Kent, Warwick, Pembroke i Pratitelji.*]

Kralj Eduard:

Lancaster!

Lancaster:

Gospodaru.

Gaveston [za se]:

Toga Lancastera doista se gnušam.

Kralj Eduard:

Zar mi nećete to odobriti? [*Za se.*] Usprkos njima
provest ću svoju volju, a ova dva Mortimera,
što mi se tako protive, spoznat će da sam zlovoljan.

Mortimer Stariji:

Ako nas volite, gospodaru, zamrzite Gavestona.

Gaveston [za se]:

Ta hulja Mortimer! Bit ću njegova smrt.

Mortimer Mlađi:

Moj stric ovdje, ovaj grof, i ja osobno,
zakleli smo se vašem ocu, na samrti,
da se on nikada ne treba vratiti u kraljevstvo;
i znam, gospodaru, prije nego što pogazim prisegu,
ovaj moj mač, koji bi morao zlijediti vaše neprijatelje,
spavat će u koricama kada budete u nevolji,
a pod tvojim zastavama neka stupa tko hoće,
jer Mortimer će ovjesiti svoj oklop.

Gaveston [za se]:

Tako mi Boga!

Kralj Eduard:

Dobro, Mortimere, požalit ćeš zbog ovih riječi.
Tebi priliči da protusloviš svome kralju? –
Mrštiš li se na to ti, častohlepni Lancasteru?
Mač će poravnati brazde na tvojem čelu,
i pokositi ta koljena što su se sada ukočila.
Gaveston će biti sa mnom, a vi ćete znati
kakva je opasnost suprotstaviti se svojem kralju.

Gaveston [za se]:

Vrlo dobro, Eddie!

Lancaster:

Gospodaru, zašto tako rasrđujete svoje velikaše,
koji bi vas prirodno voljeli i častili,
da nema toga bijednoga i mračnoga Gavestona?

Četiri grofovije imam, osim Lancastera –
Derby, Salisbury, Lincoln, Leicester –
njih ću prodati da platim svoje vojnike,
prije nego što se Gaveston nastani u ovom kraljevstvu.
Stoga, ako bi on došao, smjesta ga prognajte.

Kent:

Baruni i grofovi, zanijemio sam od vaše oholosti;
ali sada ću progovoriti o svemu, nadam se.
Doista se sjećam, iz vremena mogeg oca,
kako je lord Percy North, kad se žestoko rasrdio,
izazvao Mowbraya u kraljevoj nazočnosti;
zbog toga bi, da ga njegovo veličanstvo nije voljelo,
bio izgubio glavu; ali kralj je pogledom
odobrovoljio neustrašivi Percyev duh,
pa su se on i Mowbray pomirili:
no vi se usuđujete izazvati kralja u lice. –
Brate, osveti se za to, i neka njihove glave
propovijedaju s kolaca, zbog uvredljivih jezika.

Warwick:

Oh, naše glave!

Kralj Eduard:

Jest, vaše glave; i zato bih želio da zajamčite...

Warwick:

Obuzdaj svoju srdžbu, plemeniti Mortimere.

Mortimer Mlađi:

Ne mogu, niti želim; moram govoriti. –
Rođače, nadam se da će naše ruke obraniti glave,
i odrubiti onu zbog koje nam prijetite. –
Idemo, striče, napustimo mahnitoga kralja,
i odsada govorimo golim mačevima.

Mortimer Stariji:

U Wiltshireu ima dovoljno ljudi da štite naše glave.

Warwick:

Cijeli Warwickshire zavoljet će ga, meni za ljubav.

Lancaster:

I na sjeveru Gaveston ima mnogo prijatelja. –
Zbogom, gospodaru; ili promijenite mišljenje,
ili gledajte kako prijestolje, gdje trebate sjediti,
pliva u krvi; i onu pohotnu glavu,
dragu glavu svoga ljubimca, kako se kotrlja.

[*Izlaze svi osim kralja Eduarda, Kenta, Gavestona i Pratilaca.*]

Kralj Eduard:

Ne mogu podnositi ove ohole prijetnje.
Jesam li ja kralj; i smije li se meni protusloviti? –
Brate, razvij moje zastave na bojnopolju;
uhvatit ću se u koštac s barunima i grofovima,
pa ću ili umrijeti ili živjeti s Gavestonom.

Gaveston:

Ne mogu više biti rastavljen od svoga gospodara.

[*Dolazi naprijed.*]

Kralj Eduard:

Što, Gaveston! Dobro došao! Poljubi mi ruku.
Zagrli me, Gavestone, kao što ja grlim tebe.
Zašto bi kleknuo? Zar ne znaš tko sam?
Tvoj prijatelj, osobno sam tî, drugi Gaveston!
Ni Heraklo nije više žalio za Hilarom
nego ja za tobom otkad si bio prognan.

Gaveston:

I otkada sam ja otišao odavde, nijedna duša
u paklu nije više patila nego jadni Gaveston.

Kralj Eduard:

To znam. Brate, pozdravi moga prijatelja. –
Neka se sada rote izdajnički Mortimeri,
i onaj umišljeni grof Lancaster. –

Ispunila mi se želja, uživam što te vidim;
i prije će more preplaviti moju zemlju
nego njime zaploviti brod da te odavde odveze.
Proglašavam te visokim lordom komornikom,
glavnim mojim i državnim tajnikom,
grofom od Cornwalla, kraljem i lordom od Mana.

Gaveston:

Gospodaru, ovi naslovi daleko nadmašuju moju vrijednost.

Kent:

Brate, i najmanji od njih može biti dovoljan
za nekoga tko je po rođenju viši od Gavestona.

Kralj Eduard:

Dosta, brate; ne mogu podnijeti te riječi. –
Tvoja vrijednost, mili prijatelju, daleko je iznad
mojih darova; radi izjednačenja, primi moje srce.
Ako ti budu zavijdjeli zbog visokih službi,
još ću ti ih dati; jer, samo da te počasti,
kralju Eduardu je ugodna kraljevska vlast.
Bojiš li se za osobnu sigurnost? Imat ćeš stražu.
Trebali ti zlata? Idi u moju riznicu.
Želiš li da te vole i da te se boje? Primi moj pečat,
zaštićuj ili osuđuj, i u naše ime zapovijedaj
što god obuzima tvoj um ili ugađa tvojoj mašti.

Gaveston:

Bit će mi dovoljno da uživam u vašoj ljubavi,
jer dok je imam, zamišljam da sam velik
kao Cezar koji jaše rimskom ulicom
sa zarobljenim kraljevima iza trijumfalnih kola.

[*Ulazi biskup od Coventryja.*]

Kralj Eduard:

Kamo moj lord od Coventryja ide tako žurno?

Biskup od Coventryja:

Obaviti pogrebne obrede vašeg oca.
Ali zar se pokvareni Gaveston vratio?

Kralj Eduard:

Jest, pope, i ovdje je da se osveti tebi,
koji si bio glavni uzročnik njegova progonstva.

Gaveston:

Istina je; i da nema poštovanja prema tim haljama,
nikada tvoja noga ne bi smjela kročiti na ovo mjesto.

Biskup od Coventryja:

Učinio sam više nego što sam bio obvezan učiniti;
i, Gavestone, ako se ne dozoveš k pameti,
kao što sam onda potaknuo parlament,
tako ću sada, a ti ćeš natrag u Francusku.

Gaveston.

Uz dužno poštovanje, morate mi oprostiti.

[*Gaveston pograbi biskupa.*]

Kralj Eduard:

Zbaci s njega zlatnu mitru, poderi mu stolu,
i ponovno ga krsti u smrdljivom jarku.

Kent:

Ah, brate, ne spuštaj na nj nasilne ruke!
Jer on će se požaliti Rimskoj Stolici.

Gaveston:

Neka se požali i paklenoj stolici!
Osvetit ću mu se zbog moga progonstva.

Kralj Eduard:

Ne, poštedi mu život, ali prigrabi njegov imetak:
ti budi lord biskup i preuzmi njegove prihode,
i neka ti služi kao tvoj kapelan.
Dajem ti ga; evo, radi s njim što te je volja.

Gaveston:

On će u tamnicu, i ondje će umrijeti u lancima.

Kralj Eduard:

Jest, u Tower, u Fleet, ili gdje god želiš.

Biskup od Coventryja:

Zbog ove uvrede, prokleo te Bog!

Kralj Eduard:

Tko je tu? Pratitelju, odvedi ovog popa u Tower.

Biskup od Coventryja:

Istina je, istina je.

Kralj Eduard:

Ali u međuvremenu, Gavestone, odlazi.
I zaposjedni njegove kuće i dobra.
Idemo, slijedite me, a ti kaži mojoj straži
da to učini, i živ i zdrav se vrati.

Gaveston:

Što bi pop radio u tako lijepoj kući?
Tamnica bolje pristaje njegovoj svetosti.

[*Izlaze.*]

PRVI ČIN, DRUGI PRIZOR

London.

[*Ulaze s jedne strane dva Mortimera; s druge strane Warwick i Lancaster.*]

Warwick:

Istina je, biskup je u Toweru.
A imetak i osoba predani su Gavestonu.

Lancaster:

Što! Zar će tiranizirati i crkvu?
Ah, opak kralju! Prokleti Gavestone!

Ova zemlja, pokvarena pod njihovim koracima,
bit će njihov prijevremeni grob, ili moj.

Mortimer Mlađi:

Dobro, neka bahati Francuz pripazi na život;
ako mu grudi nisu otporne na mač, umrijet će.

Mortimer Stariji:

Što je to! Zašto je lord Lancaster potišten?

Mortimer Mlađi:

Zbog čega je Guy Warwick nezadovoljan?

Lancaster:

Ona hulja od Gavestona postade grof.

Mortimer Stariji:

Grof!

Warwick:

Da, i pokraj toga što je lord komornik,
on je i državni tajnik, i gospodar Mana.

Mortimer Stariji:

Mi ne smijemo niti ćemo to podnositi.

Mortimer Mlađi:

Zašto ne požurimo odavde novačiti ljude?

Lancaster:

Sada uz svaku riječ ide „lorde od Cornwalla“!
I sretan je onaj za koga on jamči;
tko pred njim skine kapu, rado je viđen.
Tako, ruku pod ruku, kralj i on stupaju;
štoviše, stražar prati njegovo gospodstvo;
i cijeli dvor mu počinje laskati.

Warwick:

Tako, naslonjen na kraljevo rame,
on kima i kori i smiješi se prolaznicima.

Mortimer Stariji:

Zar nitko ništa ne prigovara tom robu?

Lancaster:

Svi se zgražaju, ali nitko se ne usuđuje reći.

Mortimer Mlađi:

I to pokazuje kolike su kukavice, Lancastere!
Da su svi grofovi i baruni mojeg mišljenja,
iščupali bismo ga iz kraljevih grudi,
i objesili toga seljaka na dvorskoj kapiji,
jer će, sav nadut od otrova preuzetne oholosti,
biti propast ta kraljevstvo i nas.

Warwick:

Dolazi milostivi lord od Canterburyja.

Lancaster:

Njegovo lice pokazuje da je nezadovoljan.

[*Ulazi nadbiskup od Canterburyja i njegov pratitelj.*]

Nadbiskup od Canterburyja:

Prvo je poderao i iskidao njegove svete halje,
zatim ga je silovito pograbio; sljedeće,
utamničio ga je, i zaposjeo njegova dobra.
Idi izvijestiti papu; odlazi, uzmi konja.

[*Izlazi Pratitelj.*]

Lancaster:

Lorde, hoćete li se dignuti na oružje protiv kralja?

Nadbiskup od Canterburyja:

Što trebam učiniti? I sam Bog je pod oružjem,
kad se nad crkvom vrši nasilje.

Mortimer Mlađi:

Onda ćete nam se pridružiti, kao i njegovi plemići,
da prognamo toga Gavestona ili da mu odrubimo glavu?

Nadbiskup od Canterburyja:

Što drugo, lordovi? Jer to me izbliza dira;
biskupija Coventry je njegova.

[*Ulazi kraljica Izabela.*]

Mortimer Mlađi:

Gospo, kamo ide Vaše Veličanstvo tako brzo?

Kraljica Izabela:

Daleko od svijeta, plemeniti Mortimere,
živjeti u žalosti i pogubnom nezadovoljstvu;
jer sada moj gospodar kralj ne gleda na me,
nego bunca o Gavestonovoj ljubavi.
Miluje ga po obrazu i vješa mu se oko vrata,
smiješi mu se u lice, i šapće mu na uho;
a kada dođem ja, mršti se, kao da kaže:
„Idi kamo hoćeš, vidiš da imam Gavestona.“

Mortimer Stariji:

Zar nije čudno što je tako začaran?

Mortimer Mlađi:

Gospo, vratite se na dvor; mi ćemo prognati
lukavog i laskavog Francuza ili izgubiti život;
štoviše, prije nego što dođe taj dan,
kralj će izgubiti krunu; jer imamo moć,
i usto hrabrost, da se potpuno osvetimo.

Nadbiskup od Canterburyja:

Ali ipak, nemojte dignuti mačeve protiv kralja.

Lancaster:

Nećemo, ali ćemo ukrasti Gavestona odavde.

Warwick:

A rat mora biti sredstvo, ili će on ostati.

Kraljica Izabela:

Onda neka ostane; jer radije ću trpjeti
sjetan život, i pustiti ga da luduje

sa svojim ljubimcem, nego da moj gospodar bude izvrgnut građanskim ustancima.

Nadbiskup od Canterburyja:

Lordovi, da se sve to olakša, čujte što kažem: mi i ostali koji su njegovi savjetnici, sasat ćemo se i uz opći pristanak potvrditi njegovo progonstvo potpisom i pečatom.

Lancaster:

Ono što potvrdimo razljutit će kralja.

Mortimer Mlađi:

Onda se možemo zakonito pobuniti protiv njega.

Warwick:

Ali recite, lorde, gdje će biti taj sastanak?

Nadbiskup od Canterburyja:

U New Templeu.

Mortimer Mlađi:

Slažem se.

Nadbiskup od Canterburyja:

A u međuvremenu, sve vas preklinjem da prijedete u Lambeth i ostanete sa mnom.

Lancaster:

Idemo onda, krenimo.

Mortimer Mlađi:

Gospo, zbogom.

Kraljica Izabela:

Zbogom, mili Mortimere; i, meni za ljubav, nemojte novačiti vojsku protiv kralja.

Mortimer Mlađi:

Jest, posluže li riječi; ako ne posluže, moram.

[*Izlaze.*]

PRVI ČIN, TREĆI PRIZOR

Ulica.

[*Ulaze Gaveston i Kent.*]

Gaveston:

Edmunde, moćni princ Lancaster, koji ima
više grofovija nego što magarac može ponijeti,
i oba Mortimera, dva čestita čovjeka,
s Guyem od Warwicka, tim silnim vitezom,
otišli su prema Lambethu; neka ondje i ostanu.

[*Izlaze.*]

PRVI ČIN, ČETVRTI PRIZOR

New Temple, London.

[*Ulaze Lancaster, Warwick, Pembroke, Mortimer Stariji, Mortimer Mlađi,
Nadbiskup od Canterburyja i Pratitelji.*]

Lancaster:

Evo dokumenta o Gavestonovu progonstvu;
bi li se vaša preuzvišenost htjela potpisati?

Nadbiskup od Canterburyja:

Dajte mi papir.

[*Potpisuje se; to čine i drugi poslije njega.*]

Lancaster:

Brzo, brzo, lorde; čeznem dodati svoje ime.

Warwick:

Ali ja više čeznem vidjeti ga prognana odavde.

Mortimer Mlađi:

Mortimerovo ime uplašit će kralja,
osim ako se ne okani toga prostog seljaka.

[*Ulaze kralj Eduard, Gaveston i Kent.*]

Kralj Eduard:

Što, ljutite se zato što Gaveston ovdje sjedi?
To je naša volja; hoćemo da tako bude.

Lancaster:

Vaša Milost dobro čini što ga smješta kraj sebe,
jer nigdje drugdje novi grof nije tako siguran.

Mortimer Stariji:

Koji čovjek plemenita roda može podnijeti
ovaj prizor? *Quam male conveniunt!*
Vidite kakve prezirne poglede baca taj seljak!

Pembroke:

Mogu li kraljevski lavovi maziti puzeće mrave?

Warwick:

Prostački podaniče koji, poput Faetona,
drzneš se sve do upravljanja suncem!

Mortimer Mlađi:

Njihov pad se bliži, njihove snage su klonule;
tako nas neće izazvati ni nadjačati.

Kralj Eduard:

Pograbite toga izdajicu Mortimera!

Mortimer Stariji:

Pograbite toga izdajicu Gavestona!

[*Pratitelji zanemaruju Eduardovu zapovijed, hvataju Gavestona.*]

Kent:

Je li to dužnost koju ste dužni kralju?

Warwick:

Mi znamo svoje dužnosti; neka on upozna svoje plemiće.

Kralj Eduard:

Kamo ga vodite? Stanite, ili ćete umrijeti.

Mortimer Stariji:

Mi nismo izdajice; zato ne prijetite.

Gaveston:

Ne, nemojte prijetiti, gospodaru, nego ih kaznite.

Da sam ja kralj...

Mortimer Mlađi:

Huljo jedna, zašto govoriš o kralju,

ti koji si jedva građanin po rođenju?

Kralj Eduard:

Kada bi bio i seljak, a moj miljenik,

naredio bih da mu se pokloni najponosniji od vas.

Lancaster:

Gospodaru, ne možete nas tako lišavati časti. –

Odlazite, rekoh, skupa s mrskim Gavestonom!

Mortimer Stariji:

I s grofom od Kenta koji ga zagovara.

[*Pratitelji odvođe Kenta i Gavestona.*]

Kralj Eduard:

Pa onda, pograbite svoga kralja!

Evo, Mortimere, sjedni na Eduardovo prijestolje;

Lancaster i Warwick, nosite moju krunu.

Je li ikada kralj ovako nadglasan kao ja?

Lancaster:

Onda naučite bolje vladati nama i kraljevstvom.

Mortimer Mlađi:

Što smo učinili, podržat ćemo krvlju iz srca.

Warwick:

Zar mislite da možemo trpjeti oholost toga skorojevića?

Kralj Eduard:

Zbog srdžbe i bijesa ostajem bez riječi.

Nadbiskup od Canterburyja:

Zašto se ljutite? Strpljenja, gospodaru,
i vidite što smo učinili mi, vaši savjetnici.

Mortimer Mlađi:

Gospodo, budimo sada svi odlučni,
pa će biti po našoj volji, ili ćemo izgubiti život.

Kralj Eduard:

Zbog toga ste se sastali, bahati drski velikaši?
Prije nego što se mili Gaveston rastavi od mene,
ovaj otok će plutati po oceanu,
i lutati po Indijskome moru.

Nadbiskup od Canterburyja:

Vi znate da sam ja papinski legat;
s obzirom na vašu podložnost Rimskoj Stolici,
potpišite njegovo progonstvo, kao što mi učinismo.

Mortimer Mlađi:

Izopćite ga, ako to odbije; i tada možemo
svrgnuti njega i izabrati drugoga kralja.

Kralj Eduard:

Jest, dotle to ide! Ali ipak neću popustiti;
izopćite me, svrgnite me, učinite najgore što možete.

Lancaster:

Onda ne okolišajte, gospodaru, nego smjesta to učinite.

Nadbiskup od Canterburyja:

Sjetite se kako su zlostavljali biskupa!
Ili prognajte onoga koji je to prouzročio,
ili ću ja smjesta osloboditi ove lordove
svake dužnosti i podložnosti tebi.

Kralj Eduard [za se]:

Ne pomaže mi prijetiti; moram pošteno govoriti;
papinskoga legata će poslušati. –
Preuzvišeni, vi ćete biti tajnik kraljevstva;
ti, Lancasteru, vrhovni zapovjednik naše flote;
Mortimer Mlađi i njegov stric bit će grofovi;
a vi, lorde Warwick, predsjednik Sjevera;
i ti Walesa. Ako time niste zadovoljni,
napravite zasebna kraljevstva od ove monarhije,
i razdijelite ih podjednako svi među sobom,
tako da meni ostane neki kutak,
da uživam sa svojim Gavestonom.

Nadbiskup od Canterburyja:

Ništa nas neće promijeniti; mi smo odlučili.

Lancaster:

Idemo, idemo, potpišite.

Mortimer Mlađi:

Zašto biste voljeli onoga koga svijet tako mrzi?

Kralj Eduard:

Zato što on voli mene više nego cijeli svijet.
Ah, nitko osim grubih i podivljalih ljudi
ne bi zahtijevao propast moga Gavestona;
vi, plemenita roda, trebali biste se nad njim sažaliti.

Warwick:

Vi, kneževskoga roda, trebali biste se njega otresti;
ne sramotite se, potpišite, i neka bezočnik ode.

Mortimer Stariji:

Potaknite ga, preuzvišeni.

Nadbiskup od Canterburyja:

Pristajete li da se on progna iz kraljevstva?

Kralj Eduard:

Vidim da moram, i zbog toga pristajem;
umjesto crnilom, napisat ću suzama.

[Potpisuje.]

Mortimer Mlađi:

Kralj je bolan od ljubavi prema svojem miljeniku.

Kralj Eduard:

Učinjeno je. I sada, otpadni mi prokleta ruko!

Lancaster:

Dajte mi to; razglasit ću vijest po ulicama.

Mortimer Mlađi:

Ja ću se pobrinuti da se smjesta progna.

Nadbiskup od Canterburyja:

Sada mi je srce na miru.

Warwick:

Moje također.

Pembroke:

Ovo će biti dobra vijest za pučanstvo.

Mortimer Stariji:

Bilo tako ili ne bilo, on se neće tu zadržati.

[Izlaze svi osim kralja Eduarda.]

Kralj Eduard:

Kako brzo jure da prognaju koga volim!
Prstom ne bi maknuli, da je to za moje dobro.
Zašto bi kralj bio podložan jednom popu?
Oholi Rime! Ti radaš častohlepne sluge,
s ovima svojim praznovjernim voštanicama,
od kojih blješte tvoje protukršćanske crkve.
Spalit ću tvoje trule građevine i prisiliti
papske tornjeve da poljube crnu zemlju!
Tiberski kanal nabujat će od popovske krvi,
i obale će porasti od njihovih grobnica!
A velikaši, koji tako podupiru svećenstvo,
budem li kralj, nijedan od njih neće živjeti.

[*Ponovno ulazi Gaveston.*]

Gaveston:

Gospodaru, čujem kako se posvuda šapuće
da sam prognan i da moram odletjeti iz zemlje.

Kralj Eduard:

Istina je, mili Gavestone. Oh, kad bi to bila laž!
Papinski legat tako hoće, i ti moraš
poći odavde, ili će mene svrgnuti.
Ali ja ću vladati da bih im se osvetio;
i stoga, mili prijatelju, strpljivo to podnesi.
Živi gdje hoćeš, poslat ću ti dovoljno zlata;
i nećeš dugo ostati, ili ako ostaneš,
doći ću k tebi; moja ljubav neće klonuti.

Gaveston:

Zar se sva moja nada pretvorila u ovaj pakao tuge?

Kralj Eduard:

Nemoj mi kidati srce riječima koje ga probadaju;
ti prognan iz ove zemlje, ja od samoga sebe.

Gaveston:

Otići odavde ne žalosti bijednoga Gavestona;
nego napustiti vas, u čijim dražesnim pogledima
ostaje Gavestonovo blaženstvo;
jer nigdje drugdje ne traži on svoju sreću.

Kralj Eduard:

Samo to muči moju ojađenu dušu,
što ti, htio ja to ili ne htio, moraš otići.
Budi namjesnik u Irskoj umjesto mene,
i ondje boravi dok te sreća ne pozove doma.
Evo, uzmi moju sliku, i daj da nosim tvoju.

[*Razmjenjuju slike.*]

Oh, da te mogu ovdje držati kao što ovo držim,
sretan bih bio! Ali sada sam najveći bijednik!

Gaveston:

To je nešto da se sažali kralj.

Kralj Eduard:

Ti nećeš odavde. Ja ću te skrivati, Gavestone.

Gaveston:

Naći će me, i tada ću biti još žalosniji.

Kralj Eduard:

Naša žalost je veća zbog ljubaznih riječi i razgovora;
stoga, rastanimo se u tihom zagrljaju... Stani,
Gavestone, ne mogu se s tobom tako rastati.

Gaveston:

Za svaki pogled, moj gospodar ispušta suzu;
videći da moram poći, ne obnavljajte mi tugu.

Kralj Eduard:

Još malo možeš ostati,
i stoga dopusti da te se nagledam;
daj, mili prijatelju, pratit ću te na odlasku.

Gaveston:

Velikaši će se mrštiti.

Kralj Eduard:

Ne marim za njihovu ljutnju. Idemo, krenimo.
Oh, dabogda se lako vratili kao što odlazimo!

[*Ulazi kraljica Izabela.*]

Kraljica Izabela:

Kamo ide moj gospodar?

Kralj Eduard:

Nemoj mi laskati, francuska droljo! Odlazi!

Kraljica Izabela:

Kome bih trebala laskati ako ne svome mužu?

Gaveston:

Mortimeru! S kojim, nemilostiva kraljice...
Ne kažem ništa više... Prosudite ostalo, gospodaru.

Kraljica Izabela:

Kada to kažeš, ti me vrijeđaš, Gavestone.
Zar nije dovoljno što kvariš moga gospodara
i udovoljavaš njegovim sklonostima,
nego moraš dovoditi u pitanje moju čast?

Gaveston:

Ne mislim tako; Vaša Milost mora mi oprostiti.

Kralj Eduard:

Ti si previše bliska s onim Mortimerom,
i zahvaljujući njemu Gaveston je prognan;
ali ja bih želio da primiriš lordove,
ili se nikada nećeš pomiriti sa mnom.

Kraljica Izabela:

Vaša Visost zna da to ne leži u mojoj moći.

Kralj Eduard:

Odlazi onda! Ne dodiruj me! – Idemo, Gavestone.

Kraljica Izabela:

Huljo! Ti meni kradeš moga gospodara.

Gaveston:

Gospo, vi meni kradete moga gospodara.

Kralj Eduard:

Ne govori s njom; pusti je da tuguje i pati.

Kraljica Izabela:

Zbog čega sam, gospodaru, zaslužila te riječi?
Neka svjedoče suze koje Izabela roni,
neka svjedoči srce što puca uzdišući za tobom,
koliko je drag moj gospodar jadnoj Izabeli!

Kralj Eduard:

I neka svjedoči nebo koliko si ti meni draga.
Plači tamo; jer dok se moj Gaveston ne opozove,
pazi da mi ne dolaziš na oči.

[*Izlaze Eduard i Gaveston.*]

Kraljica Izabela:

O, nevoljna i ražalošćena kraljice!
Oh, da je, kada napustih milu Francusku i ukrcah se,
ona zavodljiva Kirka, što hoda po valovima,
promijenila moje obličje; ili da je na dan vjenčanja
Himenov pehar bio pun otrova; ili da me ugušiše
one ruke što mi obujmiše vrat, kako ne bih doživjela
da vidim gdje me ovako napušta moj gospodar kralj.
Kao mahnita Junona napunit ću zemlju
užasnim žuborom mojih uzdaha i krikova;
jer nikada Jupiter nije laskao Ganimeđu
koliko je on prokletom Gavestonu.
Ali to će još više pogoršati njegov gnjev.
Moram ga preklinjati, moram mu lijepo govoriti,
i biti posrednica da se opozove Gaveston;
a on će se ipak vazda umiljavati Gavestonu;
i ja sam tako zauvijek nesretna.

[*Ponovno ulaze Lancaster, Warwick, Pembroke, Mortimer Stariji i Mortimer Mlađi.*]

Lancaster:

Vidite gdje sestra francuskoga kralja
sjedi kršeći ruke i udara se u prsa!

Warwick:

Bojim se da je kralj loše s njom postupao.

Pembroke:

Tvrdo je srce koje zlijedi takvu sveticu.

Mortimer Mlađi:

Ja znam da već dugo plače zbog Gavestona.

Mortimer Stariji:

Zašto? On je otišao.

Mortimer Mlađi:

Gospo, kako je Vaša Milost?

Kraljica Izabela:

Ah, Mortimere! Sada provaljuje kraljeva mržnja,
i on priznaje da me ne voli.

Mortimer Mlađi:

Odužite mu se onda, gospo, i nemojte ga voljeti.

Kraljica Izabela:

Ne, radije ću umrijeti na tisuću načina.
A ipak uzalud volim; on me nikada neće voljeti.

Lancaster:

Ne bojte se, gospo; sada kad mu je otišao miljenik,
njegovo pohotno raspoloženje brzo će minuti.

Kraljica Izabela:

Oh, nikada, Lancastere! Prisiljena sam
moliti vas sve za njegov opoziv.
To mi zapovijeda gospodar, i tako moram učiniti,
inače ću biti prognana iz društva Njegove Visosti.

Lancaster:

Za njegov opoziv, gospo! On se ne vraća,
osim ako more ne izbaci njegovo truplo.

Warwick:

A da bi vidio tako ugodan prizor,
nema ovdje nikoga tko ne bi nasmrtno tjerao konja.

Mortimer Mlađi:

Ali, gospo, zar biste htjeli da ga pozovemo natrag?

Kraljica Izabela:

Da, Mortimere, jer dok se on ne vrati,
mene je srditi kralj prognao s dvora;
i stoga, kao što me voliš i cijeniš,
budi moj zagovornik kod ovih velikaša.

Mortimer Mlađi:

Što! Htjeli biste da molim za Gavestona?

Mortimer Stariji.

Neka me za nj moli tko hoće, ja sam odlučio.

Lancaster:

I ja sam tako, lorde; razuvjerite kraljicu.

Kraljica Izabela:

Oh, Lancastere! Neka razuvjeri kralja,
jer on će se protiv moje volje vratiti.

Warwick:

Onda ne govorite za njega, neka seljak ode.

Kraljica Izabela:

Ja govorim za sebe, a ne za njega.

Pembroke:

Nikakav govor neće koristiti; i stoga prestanite.

Mortimer Mlađi:

Lijepa kraljice, nemojte pecati ribu koja,
kad se ulovi, ubije onoga tko je upeca;
mislim na onu groznu ražu, Gavestona,
koji sada pluta po irskim morima, nadam se.

Kraljica Izabela:

Mili Mortimere, sjedni malo kraj mene,
pa ću ti reći razloge takve težine
da ćeš odmah potpisati njegov opoziv.

Mortimer Mlađi:

To je nemoguće; ali recite svoje mišljenje.

Kraljica Izabela:

Tako dakle; ali to nitko neće čuti osim nas.

[*Govori s Mortimerom Mladim sa strane.*]

Lancaster:

Lordovi, ako kraljica i pridobije Mortimera,
hoćete li biti odlučni i ostati uza me?

Mortimer Stariji:

Ja neću protiv svoga sinovca.

Pembroke:

Ne bojte se; kraljica ga ne može promijeniti.

Warwick:

Ne može? Samo primijetite kako ga iskreno moli!

Lancaster:

A vidite kako hladno njegovi pogledi nijeću!

Warwick.

Ona se smiješi; sad je, života mi, promijenio mišljenje!

Lancaster:

Radije ću izgubiti njegovo prijateljstvo, ako pristane.

Mortimer Mladi:

Dobro, tako nužno mora biti. –

Lordovi, da se gnušam nad prostakom Gavestonom,
nadam se da vaša gospodstva ne dovode u pitanje,
i stoga, premda zagovaram njegov opoziv,
to nije njemu za ljubav, nego u našu korist;
da, za dobro kraljevstva, i našega kralja.

Lancaster:

Sramota, Mortimere, nemoj se obeščastiti!
Je li istina da je dobro bilo što je prognan?
I je li pravo da ga se opet zove doma?
Tako bijelo postaje crno, a tamna noć biva dan.

Mortimer Mlađi:

Lorde Lancastere, razmotrite okolnosti.

Lancaster:

Protuslovlja nisu dobra ni u kakvim okolnostima.

Kraljica Izabela:

Ipak, dragi lorde, čujte što on može navesti.

Warwick:

Što god kaže, to je ništavno; mi smo odlučili.

Mortimer Mlađi:

Zar ne želite da Gaveston bude mrtav?

Pembroke:

Ja bih to rado poželio.

Mortimer Mlađi:

Pa onda, lorde, dopustite mi da govorim.

Mortimer Stariji:

Ali, sinovče, samo nemoj mudrovati.

Mortimer Mlađi:

Ovo što zagovaram dolazi od gorljivosti
da popravimo kralja na korist naše zemlje.
Zar ne znate da Gaveston ima gomilu zlata,
koje mu u Irskoj može kupiti takve prijatelje
da će se suprotstaviti najmoćnijemu od svih nas?
I gdje god bude živio i bio omiljen,
težak će nam biti posao da ga svrgnemo.

Warwick:

Razmotrite samo to, lorde Lancastere!

Mortimer Mlađi:

Ali kad bi bio ovdje, mrzak kakav jest,
kako bi lako bilo podmititi nekog propalicu
da njegovo gospodstvo pozdravi bodežom;
i nitko ga ne bi optužio kao ubojicu,

nego prije pohvalio zbog hrabra pothvata,
i njegovo bi se ime uvelo u ljetopis
zato što je očistio kraljevstvo od takve kuge!

Pembroke:

On istinu govori.

Lancaster:

Jest, ali kako to da prije nije tako učinjeno?

Mortimer Mlađi:

Zbog toga, lordovi, što se nije na to mislilo.
Štoviše, kad on bude znao da o nama ovisi
hoćemo li ga prognati, i zatim pozvati doma,
to će ga prisiliti da spusti barjak svoje oholosti
i strahuje da ne bi uvrijedio ni najnižega plemića.

Mortimer Stariji:

Ali što će biti ako se ne promijeni, sinovče?

Mortimer Mlađi:

Tada možemo imati izliku za oružanu bunu;
jer kako god se budemo opravdavali,
to će biti pobuna protiv kralja;
tako ćemo na našu stranu dobiti narod,
koji je sklon kralju zbog njegova oca,
ali ne podnosi mahovinu izraslu preko noći,
kakav je netko poput lorda od Cornwalla
koji bi nas htio lišiti dostojanstva.
A kada se pučani i plemići udruže,
ni kralj ne može zaštititi Gavestona;
maknut ćemo ga iz najjače tvrđave koju drži.
Lordovi, ako u provedbi ovoga budem mlitav,
smatrajte da sam niska roda kao Gaveston.

Lancaster:

Pod tim uvjetom, Lancaster će pristati.

Warwick:

Tako ćemo Pembroke i ja.

Mortimer Stariji:

I ja.

Mortimer Mlađi:

Računam da sam ovime visoko počašćen,
i Mortimer će ostati na vašu zapovijed.

Kraljica Izabela:

I kada Izabela zaboravi ovu naklonost,
neka zatim živi napuštena i zanemarena.
Ali vidite, kakve li sreće, moj gospodar kralj,
nakon što je otpratio grofa Cornwalla,
opet se vraća; ova će ga novost jako obradovati,
ipak manje nego mene; ja više volim njega
nego što on može Gavestona; kad bi mene volio
upola toliko, bila bih trostruko blažena!

[*Opet ulazi kralj Eduard, ožalošćen.*]

Kralj Eduard:

Otišao je, i zbog njegova odlaska ovako tugujem.
Nikada mi žalost nije došla tako blizu srca
kao što ga obuze odsutnost moga milog Gavestona.
I, da ga sav prihod moje krune može vratiti,
rado bih ga prepustio njegovim neprijateljima,
i zaradio bih, mislim, tom skupom kupnjom prijatelja.

Kraljica Izabela:

Čujte kako nariče za svojim miljenikom!

Kralj Eduard:

Moj srce je kao nakovanj za tugu,
koja udara po njemu kao Kiklopov čekić,
i bukom preokreće moj pomućeni mozak,
i prisiljava me da mahnitam za Gavestonom.
Ah, da hoće neka beskrvna Furija ustati iz pakla,
i mene usmrtiti mojim kraljevskim žezlom,
kad sam prisiljen napustiti svoga Gavestona!

Lancaster:

Dovraga! Kako nazivate ove strasti?

Kraljica Izabela:

Milostivi gospodaru, ja vam donosim novosti.

Kralj Eduard:

Da ste vodili pregovore s Mortimerom?

Kraljica Izabela:

Da će Gaveston, gospodaru, biti opozvan.

Kralj Eduard:

Opozvan! Novost je predobra da bi bila istinita!

Kraljica Izabela:

Ali hoćete li me voljeti kad otkrijete da je tako?

Kralj Eduard:

Bude li tako, što Eduard neće učiniti?

Kraljica Izabela:

Za Gavestona, ali ne za Izabelu.

Kralj Eduard:

Za tebe, lijepa kraljice, ako voliš Gavestona;
objesit ću zlatnu ogrlicu oko tvoga vrata,
kad si toliko uspješno pregovarala.

Kraljica Izabela:

Ne vješajte drugih dragulja oko moga vrata
osim ovih,¹ gospodaru; i ne dajte mi većega bogatstva
nego što ga mogu imati iz ove bogate riznice. –
Oh, kako poljubac oživljuje jadnu Izabelu!

Kralj Eduard:

Još jednom uzmi moju ruku, i neka ovo bude
drugo vjenčanje između tebe i mene.

¹ Pretpostavlja se da je kralj zagrlio kraljicu, pa ona govori o njegovim rukama.

Kraljica Izabela:

I neka bude sretnije nego prvo! Nježni gospodaru,
lijepo se obratite ovim plemićima
koji očekuju blagonaklon pogled,
i na koljenima pozdravljaju vaše veličanstvo.

Kralj Eduard:

Hrabri Lancastere, zagrlj svoga kralja!
I, kao što gusta magla iščezava pred suncem,
tako neka i mržnja pred smiješkom tvoga vladara.
Poživi sa mnom kao moj prijatelj.

Lancaster:

Ovaj pozdrav ispunjava mi srce radošću.

Kralj Eduard:

Warwick će biti moj glavni savjetnik.
Ove srebrne vlasi više će ukasiti moj dvor
nego kričava svila ili bogati vez.
Ukori me, mili Warwick, ako zastranim.

Warwick:

Pogubite me, gospodaru, ako uvrijedim vašu milost.

Kralj Eduard:

U svečanim povorkama i javnim nastupima
Pembroke će nositi mač ispred kralja.

Pembroke:

I sa svojim mačem Pembroke će se za vas boriti.

Kralj Eduard:

Ali zašto mladi Mortimer hoda sa strane?
Budi zapovjednikom naše kraljevske flote;
ili, ako ti se ne sviđa ta visoka dužnost,
proglasit ću te vojvodom našega kraljevstva.

Mortimer Mlađi:

Gospodaru, ja ću tako *vojvoditi* vaše neprijatelje,
da će Engleska biti mirna, a vi sigurni.

Kralj Eduard:

A što se tiče vas, lorde Mortimere od Chirka,
čija postignuća u našim izvanjskim ratovima
ne zaslužuju obično mjesto, niti prostu nagradu,
budite zapovjednikom unovačenih trupa
koje su sada spremne napasti Škotsku.

Mortimer Stariji:

Time je Vaša Milost visoko počastila mene,
jer rat se najbolje slaže s mojom naravi.

Kraljica Izabela:

Sada je kralj Engleske bogat i jak,
jer je stekao ljubav svojih slavni velikaša.

Kralj Eduard:

Jest, Izabelo, nikada mi nije bilo lakše pri srcu. –
Krunski pisaru, uputi naše jamstvo
za Gavestona, u Irsku.

[*Ulazi Beaumont, s jamstvom.*]

Poleti, Beaumonte,
brzo kao Iris ili Jupitrov Merkur.

Beaumont:

Bit će učinjeno, milostivi gospodaru.

[*Izlazi Beaumont.*]

Kralj Eduard:

Lorde Mortimere, prepuštamo vas vašoj dužnosti.
Sada uđimo i kraljevski to proslavimo.
Uoči dolaska našeg prijatelja grofa od Cornwalla,
imat ćemo opće viteško natjecanje i turnir;
i zatim će se svečano obaviti njegovo vjenčanje.
Zar ne znate da sam ugovorio njegov brak
s našom rođakinjom, nasljednicom grofa Glouceстера?

Lancaster:

Čujemo takve novosti, gospodaru.

Kralj Eduard:

Toga dana, ako ne za njega, onda meni za ljubav,
tko bude sudjelovao na turniru,
neka ne bude štedljiv; nadoknadit ćemo vašu ljubav.

Warwick:

U tome, i svemu što nam zapovjedi Vaše Veličanstvo.

Kralj Eduard:

Hvala ti, dragi Warwick. Idemo, uđimo i uživajmo.

[*Izlaze svi osim dvaju Mortimera.*]

Mortimer Stariji:

Sinovče, ja moram u Škotsku; ti ostaješ ovdje.
Prestani se sada protiviti kralju;
vidiš da je po prirodi blag i miran,
i, ako tako tepla dok govori o Gavestonu,
pusti ga bez smetnje da mu bude po volji.
Najmoćniji kraljevi imaju svoje miljenike:
Aleksandar Veliki je volio Hefestiona,
nesavladivi Heraklo plakao je za Hilasom,
i Ahilej je tugovao za Patroklom.
I ne samo kraljevi nego i najmudriji ljudi:
Rimljanin Tulije volio je Oktavijana;
ozbiljni Sokrat divljega Alkibijada.
Pa pusti kralja, njegova je mladost savitljiva,
i obećava koliko god možemo poželjeti,
neka slobodno uživa u tome lakomislenom grofu;
jer će ga zrelije godine odbiti od takvih sitnica.

Mortimer Mlađi:

Striče, mene ne žalosti njegova pohotna sklonost;
ali prezirem kada netko tako nisko rođen
zbog vladarove naklonosti bude tako drzak,

i razbacuje se blagom kraljevstva,
 dok se vojnici bune zbog pomanjkanja plaće.
 On na svojim plećima nosi gospodarov prihod,
 i, kao Mida, šepiri se na dvoru,
 sa svjetskim probisvijetima za petama;
 njegova ohola odjeća je toliko upadljiva,
 da izgleda kao Protej, božanstvo preoblikovanja.
 Nikada nisam vidio tako odjevena kicoša;
 nosi kratak talijanski plašt s kukuljicom,
 obrubljen biserima, i u toskanskoj kapi
 dragulj koji je vrjedniji od krune.
 Dok drugi prolaze ulicom, kralj i on
 s prozora se smiju ovakvima kao što smo mi.
 I rugaju se našoj pratnji, ismijavaju naše ruho.
 Striče, to izaziva moju srdžbu.

Mortimer Stariji:

Ali, sinovče, sada vidiš da se kralj promijenio.

Mortimer Mlađi:

Onda sam i ja tako, i živim da mu služim;
 ali dok imam mač, i ruku, i srce,
 nikada neću trpjeti takve skorojeviće.
 Vi dobro znate na što mislim; idemo, striče.

[*Izlaze.*]

Bilješka o autoru

Christopher „Kit“ Marlowe (1564., Canterbury, Kent – 1593., Deptford kraj Londona) bio je veliki pjesnik i prevoditelj, najbolji elizabetanski dramatičar prije Shakespearea na kojega je značajno utjecao. Od najranije mladosti njegovi prijevodi rimskih klasika, tragedije pisane novim stihom (*blank verse*), te popularne lirske pjesme donijeli su mu ugledno književno ime.

Osnovnu školu završio je u rodnom gradu, ali o tome nije sačuvan nijedan dokument. Potvrđeno je poslije da je kao siromašno dijete dobio stipendiju za srednju školu i da se naposljetku upisao na sveučilište u Cambridgeu. Po završetku visokih studija preselio se u London, gdje se družio s mladim umjetnicima i književnicima.

Njegovo kazališno djelo osiguralo mu je trajno mjesto među engleskim književnim velikanima: *Didona, kraljica Kartage* (*Dido, Queen of Carthage*, oko 1586.); *Tamerlan Veliki, Prvi dio* (*Tamburlaine the Great, Part I*, oko 1587.); *Tamerlan Veliki, Drugi dio* (*Tamburlaine the Great, Part II*, vjerojatno 1588.); *Malteški Židov* (*The Jew of Malta*, oko 1589.); *Doktor Faustus* (*Doctor Faustus*, oko 1589.); *Eduard Drugi* (*Edward the Second*, oko 1592.); *Pokolj u Parizu* (*The Massacre at Paris*, oko 1593.).

Prerana smrt Christophera Marlowea ostala je zagonetna do danas. Ubijen je u prenočištu gdje se družio sa sumnjivim osobama. Ostala je sumnja da su pjesnika likvidirali vladini agenti po narudžbi Tajnoga vijeća. Unatoč kratkom životu, Christopher Marlowe napisao je sedam uspješnih drama s kojima je počeo čudesan procvat elizabetanske kazališne književnosti. Učinio je to na virtuozan način uvodeći slobodni stih (*blank verse*), jampski pentametar, koji je ostao popularan među pjesnicima sve do danas.

Bilješka o prijevodu

U katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu postoje samo dva zabilježena prijevoda autorovih djela:

Christopher Marlowe, *Tragična povijest života i smrti Doktora Faustusa*; preveli Flora i Tonko Maroević; tiskano u: Kolo 11 (2001. [i.e. 2002.]), Zagreb, 1995.

Christopher Marlowe, *Pjesme*, prepjevao i priredio Mate Maras; tiskano u: Književna smotra 3-4 (169-170), Zagreb, 2013.

Ovaj prijevod nastao je prema predlošcima:

Christopher Marlowe, *Edward the Second*. ElizabethanDrama.org.

Christopher Marlowe, *Edward II*. Wickisource, the free online library.

The Project Gutenberg *EBook of Edward II.*, by Christopher Marlowe.

Na kraju valja spomenuti da će se predstava cjelovita *Eduarda Drugoga* uskoro prikazati na hrvatskom jeziku u Teatru Bulić.

Iva Mirčić

Tri priče

Irina

Na danjem svjetlu, preko dvostrukog stakla, izgledala je drugačije. Pokušavam se sjetiti jesam li je ikada vidio danju. Šutljiva i umorna. Vjerojatno nije oka sklopila.

Irina je noćni tip. Kao uostalom i ja.

Mišići lica napeti su do krajnjih granica. Pažljivo traži nešto u torbi. Naposljetku je odlaže, skida kožnate rukavice, pa nastavlja potragu. Torba je velika i ruka joj se unutra gubi do lakta.

Irina voli velike torbe. Balonere s velikim džepovima. Šešire široka oboda i velike šbare.

U stanu se ne izuva iz velikih papuča. Muških, nekoliko brojeva većih. Nikada ne posrće. Hod joj je zadivljujuće lagan.

Vječno mi bježi za nekoliko koraka.

Ne poznajemo se temeljito ni dugo. Ali kaže da pripadam u njezinu kategoriju ljudi i da je to dovoljno. Da ona uostalom ionako ne traži previše.

Ne govori puno. Isprva sam mislio da je to zbog jezične barijere, ali ni s drugima nije bila rječitija. Riječi su za nju tek jedan oblik komunikacije. Suviše plošan, prost i manjkav.

Čeka u redu i otpuhuje šiške s lica. Toliko često to radi da sam umalo pokupio tu njenu gestu, kao što jesam neke druge.

Prostor se puni ljudima. Nekoliko putnika je ispruženo preko stolica i spava čvrsto stišćući prtljagu. Dobro bi mi došla kava. Glavobolja nadire, a tek treba izdržati pola dana vožnje.

Kad god je moguće, biram putovati vlakom. Avioni, kao i sama putovanja u vezi poslala nimalo me ne oduševljavaju.

Irina bi rekla da se previše žalim. Ona nikad ne prigovara. Složim se s većinom njenih opaski i zaključim da treba uživati u malim stvarima. Ne postoje male stvari, kaže Irina.

Irina zna plesati na svaku vrstu glazbe koju čuje. Ponekad mi se čini da poznaje sve ljude u gradu. Otpije votku brzinom kojom meni nikada neće poći za rukom. Pitam je kako uspijeva. Sliježe ramenima. To je najčešći odgovor na postavljena pitanja ili zatražen savjet.

Na put se odlučuje iznenada. Pitam je hoće li se vratiti. To ne možeš znati, kaže. Odlazi zbog slobode. Pakira stvari u svoje velike torbe. Jedino što je spremila s posebnom pažnjom, bile su slike.

Irina je na cijeni, tražena, o tome nikada ne želi razgovarati. Slučajno sam saznao. Kad sam htio da pogledamo njezinu izložbu zajedno, odmah-nula je rukom i odvela me na koncert u predgrađe.

Načuo sam da je izgubila mjesto na akademiji, i da su vremena takva da se ničemu ne treba čuditi.

Prepire se sa službenicima.

Stavlja sve stvari na hrpu i uzima kožnatu futrolu sa slikama. Počinje ih dijeliti onima koji ispraćaju putnike.

Otpuhuje duge šiške s lica dok ide prema meni. Ruke zavlači duboko u džepove.

Prevelika vrijednost, bez propusnice i dozvole.

Dio mene odlazi, dio ostaje, kaže mi.

Mnoštvo iza stakla zbunjeno drži slike i pogledom prati njezin laki hod.

Ne osvrće se. Prima me za lakat, iz torbe vadi polaroid i prije nego što se snađem pruža mi fotografiju.

Ponesi me sa sobom na jug, kaže.

I odlazi.

Vidjet ću je još jednom, u grupi putnika koji kartaju.

Na klupi među novčanicama njezin sat, naušnice i broš.

Mademoiselle

Da si se barem mogla vidjeti tog dana. Bila si to ti više nego ikad, ali udaljena od one kakvu sam najbolje poznavao. Bila si umorna, oslabjele su ograde koje si dizala tih dana između nas. Lijena izgovoriti makar jednu riječ da odagnaš moje sumnje. Bilo ti je svejedno. Tvoje su oči bludjele daljinama o kojima nisam znao ništa.

Znala si biti kruta i neumoljiva, posve odlučna u svojoj neuhvatljivosti. Upravo tada sam za tobom čeznuo najviše. Bila si prisutna, ali nedostupna. Mogao bih te promatrati stoljećima a da ne uspijem odgonetnuti tajnu puta koji vodi do tvoje nutrine. Nisi bila neophodna da bih živio, ali uz tebe sam se osjećao drugačije. Bila si izazov. Ipak, katkad si bila sasvim nemoguća, toliko da bih požalio što sam ti prišao.

Naši slučajni susreti nikada me nisu iznenađivali. Sve je to bilo krajnje prirodno. Nije trebalo misliti ni o čemu, nije se trebalo zamarati i razbijati glavu, nismo imali planove. Bili smo uznici slobode, jasno definiranih granica.

Pokazala si mi sve moje slabosti, oduzevši mi sposobnost da se branim tvojima, s tobom se nije moglo pregovarati. Naši su sati katkad bili neumorno nadmetanje, nikad nisam znao koji korak vodi u propast. Svaki tren bio je rizičan. Makar i neugodna, tvoja prisutnost je neprimjetno postajala moja potreba. Koliko god se nemogućim to činilo, dosegнули bismo ponekad taj trenutak kada bi sve izgledalo savršeno. No takvo što nije bilo za nas. Sazdani od sličnog materijala, nismo se podudarali. Riječi su ponekad padale kao pljuske. Bila si jedina koju nisam vidio plakati.

Da si se mogla vidjeti tog dana, moja draga. Znala si da se više nećemo susresti, a ja to nisam ni slutio. Pa ipak pamtim tvoje izgubljene oči. Nisam ti mogao uhvatiti pogled. Nikada ne bih uhvatio srž njegove dubine. Nisi dopuštala.

Da si se mogla vidjeti tog dana, našeg posljednjeg sata, bila bi zadovoljna.

Otišla si ostavljajući me uvjerena kako ću te još iste večeri vidjeti. Ali naše se staze više nisu ukrstile. Nosio sam tvoju prisutnost još dugo. Katkad bi mi se činilo da vidim tvoj hod ili pokret ruke u gomili. Zazvonio bi tvoj glas u rijetkim noćnim tišinama. Znao sam da i ti imaš slične trenutke.

Bijasmoo svjetovi istrošene nježnosti. Nisam umio suprotstaviti se tvojoj odlučnosti. Tko zna, možda smo se spasili.

Da si se mogla vidjeti taj dan, znala bih kakvom te pamtim.

Papuče

Bila je jedina koja je iz naše kuće otišla bez otkaza.

Bilo je to iznenađenje za moju suprugu i njezin ego.

Sofiju je preporučila jedna od prijateljica koje su dolazile četvrtkom popodne. Vrijedna je i pouzdana.

Dolazila je dvaput tjedno, ponedjeljkom i četvrtkom. Tada bi ispekla tortu, kolač ili što je već zamislila moja supruga za svoje popodneve gošće.

Četvrtkom navečer, nakon povratka s posla, pojeo bih sve ostatke.

Dolazila je rano, prije nego što bih pošao na posao. Nije bila od onih razgovorljivih. Pozdravila bi i čekala da je moja supruga uputi u potrebe dana. Presvukla bi se i krenula od kuhinje. Zadržavala se najduže na balkonu, nije samo zalijevala cvijeće, brinula se o njemu kao prava vrtlarica.

Orhideje su cvjetale kao podivljale.

Na balkon se izlazilo iz dnevnog boravka i iz moje radne sobe.

Nekad bih ostao raditi u njoj cijeli dan, u polutama, tek malo razmaknutih zastora koji propuštaju jedva zraku sunca.

Sofija bi na balkon iznosila tepihe. Pitaо sam se koliko ima godina. Nisam mogao pretpostaviti. Lice joj je izgledalo svježе, bez šminke, prekriveno s tek malo pjegica. Jesam li joj trebao ponuditi pomoć? Tepisi su teški.

Namještala ih je i četkala detaljno i predano, njezino lice je istodobno ocrtavalo usredotočenost i doimalo se kao da je miljama daleko. Negdje u svom utočištu, pomislio sam, promatrajući bakrene iskre njene kose na suncu.

Naglasak joj je bio drugačiji, snažan i nepokolebljiv, kao i glas.

Udubljena u posao, ponekad bi se nasmiješila. Pitaо sam se kakve su njene uspomene.

Divio sam se spretnosti i brzini kojom je laštala kristalne čaše, a da pri tom ni jedan atom njenog lica ne odaje zamor, dosadu ili misao o besmislenosti posla koji upravo čini.

Izgledala je kao savršen model za junakinju romana koji se nikad neću odvažiti napisati.

Odavala je dojam nekoga tko uživa u svemu što radi. Možda je jedna od onih koji uvijek vole biti nečim zaposleni.

Bilo je nešto hipnotično u njenim pokretima. Moja supruga često bi je prekidala. Bez riječi ju je slijedila kroz stan, u hodu namještajući stvari.

Voli čitati. Primijetio sam to promatrajući je s balkona kada bi odlazila kući. Na tramvajskoj bi stanici posezala za knjigom i čitala.

Moja supruga daje joj vrećice pune odjeće koju ne nosi. Skupocjene, očuvane stvari. Zahvaljuje se uz širok osmijeh, a na odlasku stvari baca u kontenjer tik do naše zgrade i vadi knjigu.

Počeo sam ostavljati vrata radne sobe otvorenima. Jednom sam je tu zatekao.

– Divna biblioteka – rekla je vrativši knjigu na policu.

Kimnuo sam.

Dugo sam je stvarao. Desetljećima. Klasici, suvremeni pisci, stručne knjige mojih kolega. Značajan dio zbirke bio je na izvornom jeziku. Većinu nisam izvukao s police, ali bila mi je dovoljna i sama spoznaja da su tu. Te su knjige moj posao i moja prilika. Možda jedina koja je ostala.

Predavanja su bila sati kada sam bio spašen uzaludnosti.

Zamišljam se kako joj sve to govorim i postajem smiješan sam sebi. Ponekad vidiš razumijevanje u tuđim očima i prije negoli išta izgovoriš.

Izvlači jedan svezak iz Tolstojevih sabranih djela, na izvorniku. Kupio sam ih od uličnog prodavača u Petrogradu. Otvara na sredini i čita naglas. Na ruskom.

Iznenaden sam. Podiže obrve na način kao da time izriče svoj sud.

Pitam se koja je njena priča.

Ponekad pjevuši dok radi.

Preskače mjesta u podu gdje parket škripi.

Ničim ne naglašava svoju prisutnost. To nas čini sličnima.

Zavidim joj.

Promatram njezin hod. Stoji uspravno na suncu, čekajući tramvaj.

Odlazi.

Ostavlja čežnju i zaboravljene papuče.

Iva Mirčić piše priče i osvrte kao suradnica Udruge Nova stranica Zagreb. Za istu udrugu, kao i za Centar za kulturu Trešnjevka, priprema i moderira književne večeri i promocije.

Autor: Neno Mikulić

Igor Žic

D'Annunzio, Updike, Greenway & Žic

Ne vjerujem da bi itko razuman ova četiri prezimena stavio u istu rečenicu, a kamoli u naslov eseja! No, postoji razlog za to i uz malo strpljenja čitatelj će saznati zašto je primjeren ovakav naslov povijesnim lutanjima – kojima se stiže do razumljivije sadašnjosti.

Kad sam u ožujku 2018. u predvorju riječkog hotela *Bonavia* ugledao gospodina Greenwaya – o kojem ništa nisam znao u tom trenutku! – shvatio sam da je riječ o *čovjeku s vrha svijeta*. Nešto u njegovom vojničkom držanju, u vrlo ozbiljnom američkom engleskom i u pogledu odavalo je čovjeka koji je svugdje bio, prateći i stvarajući povijest. Procijenio sam da ima osamdesetak godina, ali da je vrijeme samo doprinijelo njegovoj opreznosti i odmjerjenosti. Njegov američki engleski bio je pun diplomatske uviđavnosti, rutinskog opreza i prigušenog straha od mogućih nesporazuma.

Tri dana imao sam privilegiju voditi ga po Rijeci i Opatiji i razgovarati ne samo o onom što ga je ponovno dovelo u Hrvatsku (bio je tu i tijekom Domovinskog rata) nego i o njegovim pogledima na svijet, na vojne sukobe, na prošlost i budućnost. Razlog za njegov dolazak bio je u pripremi knjige o vanjskoj politici američkog predsjednika Woodrowa Wilsona, neposredno poslije Prvoga svjetskog rata. U toj budućoj knjizi jedan dio trebao je biti posvećen Gabrieleu D'Annunziju i njegovoj Riječkoj državi iz 1919. – 1920. godine. Ono što je zanimljivo, g. Greenway je u Bostonu uplatio cijeli aranžman: od avionskih karata i hotela do lokalnih vodiča, koji su trebali biti dobro povijesno informirani. Njegovo putovanje uključivalo je Zagreb, Rijeku, Veneciju te D'Annunzijev muzej *Vittoriale* na Lago di Garda. To je bio početak našeg odnosa, koji se potom razvio u nešto složenije, gotovo zamršeno.

Ljudi koji dolaze s *vrha svijeta*, uvijek imaju precizno razumijevanje omjera – možda nisu uvijek upućeni u sve detalje, ali razumiju principe. S njima je vrlo lako razgovarati jer su točni, precizni i logični. I, možda, ponekad hladni i distancirani. Ljudi koji su bili svugdje, uglavnom, ne pripadaju nigdje. To je vrlo česta pojava kod djece diplomata, ali i kod stranih dopisnika, koji su svojevrsna izvanbračna djeca politike, medija i obavještajnih službi. Mislim na ono vrijeme prije interneta...

G. Greenway bio je dopisnik *Timea* i *Lifea* iz stotinjak zemalja svijeta i „... uvijek je bio začuđen idejom da mu ljudi plaćaju kako bi putovao u udaljene krajeve i kako bi pisao o tome što je vidio“. Zvuči prostodušno optimistično, ali situacija je, kao i uvijek, nešto kompleksnija.

G. Greenway rodio se 1935. godine u svijetu koji je bio posve drugačiji od današnjeg. Recimo, Sjedinjene Države imale su 130 milijuna stanovnika, dok ih danas imaju gotovo 330 milijuna! Odrastao je u zapadnom predgrađu Bostona, duhovnog centra Amerike – a i danas živi u staroj obiteljskoj kući! Upotrijebivši *Google Street View*, vidio sam mu kuću, na prekrasnoj lokaciji u šumi, uz rijeku.

Nekoliko njegovih predaka bili su potpisnici američke Deklaracije nezavisnosti 1776. Majčin pradjed, Thomas Scott, bio je predsjednik *Pensilvanijskih željeznica*, a očev pradjed George Lauder bio je prvi rođak i partner Andrewa Carnegieja u njegovom poslu s čeličanama. Za mlađe čitatelje, Carnegie je u trenutku smrti bio težak oko 300 milijardi dolara, tri puta više od Jeffa Bezosa, najbogatijeg čovjeka u ovom trenutku, a mog *dobrog prijatelja*, koji mi je, po uplati, dostavio, preko svog *Amazona*, u roku od pet dana, knjigu *Foreign Correspondent (Strani dopisnik)*. Kako su sjećanja varljiva, uvijek ih je dobro povezati s bilješkama.

Cijela knjiga *Strani dopisnik* nastala je na krajnje staromodan način: g. Greenway izvukao je hrpu svojih blokica ispisanih žurnim zabilješkama s oznakama: Phnom Penh, 1967.; Jerusalem, 1977.; Peshawar, 1983.; Berlin, 1989.; Bagdad, 1991.; Kabul, 2010. Potom je sjedio i napisao tekst koji su, na staromodan način, dotjerivali ljudi iz nakladničke kuće *Simon & Schuster*. Za starije čitatelje, koji misle da je tiskano izdavaštvo propalo, ova kuća objavljuje više od 2000 naslova godišnje i ima prihode oko 750 milijuna dolara.

Uvodna poglavlja knjige možda su i najbolja, jer su bolno iskrena i maestralno napisana. Vrlo ležerno autor piše kako se prijavio na Harvard i bio

primljen, ali se ipak odlučio za Yale. U to doba upoznao je i Joy Brooks, tada na koledžu Bernard, s kojom se, poslije nekoliko godina u marincima, vjenčao i ostao s njom do danas – pa su i u Rijeku došli zajedno. Gospođa Greenway završila je i orijentalne studije na Columbiju, ali uvijek je ostala tek podrška svom lutajućem (*like a rolling stone*) suprugu. Otac alkoholičar, ubio se poput Hamingwaya. A Hamingwayev sin Patrick trebao ih je voditi na safariju kroz Tanzaniju. No, Hamigway se ubio...

Kad je 1972., u vrijeme afere Watergate, g. Greenway došao u *Washington Post* (novine koje su srušile Nixona!), prvog dana na posao mu je navratila gospođa Graham, vlasnica tog, u tom trenutku, najutjecajnijeg dnevnika na svijetu. Urednik joj je poželio predstaviti g. Grenwaya, tada četrdesetsedmogodišnjaka, no ona je samo odmahнула rukom i rekla: „Znam Davida... oženio se mojom nekadašnjom dadiljom!“ Dobro je biti u centru svijeta! Kako je Jeff Bezos danas vlasnik *Washington Posta*, ne znam kako bi on reagirao na susret s g. Greenwayam. Možda bi samo rekao: „Znam Davida... To je onaj čiju smo jednu knjigu prodali u Hrvatskoj!“

U Rijeci smo obišli sva važnija mjesta koja su imala neke veze s D'Annunzijem i njegovim pompozanim protofašističkim predstavama i raspravljali o politici, književnosti, knjigama, filozofiji, Wilsonu, Trumpu... Razgovarali smo i o njegovoj knjizi *Foreign Correspondent*. Nakon odlaska ostali smo u intenzivnoj prepisci, a ja sam objavio esej *Čovjek s vrha svijeta* u *Vijencu* br. 630, od 24. travnja 2018.

On se javio e-porukom:

„Dragi Igore, upravo sam ti htio poslati primjerak svoje knjige i žao mi je što si po nju išao Jeffu Bezosu. Odlazak na jezero Garda uspio je u tome što mi je dao novi uvid u d'Annunzijeve način razmišljanja. Siguran sam da si bio u *Vittorialeu*, ali ja nisam bio spreman na prenatrpanost i mračne interijere, tako staromodne za razdoblje dvadesetih godina. Ali onda je zapovjedio da se izgradi nova kuća – jednostavna, u stilu *art décoa*. Ali nije doživio dovršenje zgrade.

Cassetta Rossa u Veneciji je bila zatvorena, vapi za obnovom. Kažu da vlasnik živi negdje drugdje u Veneciji, ali da nije raspoložen za razgledavanje te zgrade u kojoj je nekad živio D'Annunzio.

Vittoriale je bio fantastičan, vrijeme sunčano i toplo, a turista još nije bilo. Većina hotela još nije bila otvorena za sezonu. Vidjeli smo puno učenika u *Vittorialeu*, posebno na palubi *Puglie*.“

Odgovorio sam mu:

„Poštovani gospodine Greenway, ključ za razumijevanje D'Annunzijeve svijeta su njegove kazališne scenografije. Guvernerova palača u Rijeci u njegovu je vrijeme bila slikovita poput *Vittorialea*. Bila je puno tamnije nego danas, s navučenim zavjesama. Cijeli niz njegovih govora u Rijeci događao se noću, uz svjetlost baklji. Uglavnom je pisao tijekom noći.

Oduvijek je govorio da voli lijepe stvari i voli ih stavljati u sobe bez ikakva ozbiljna smisla. Njegova estetika počiva na konceptu: samo previše je dovoljno! D'Annunzio se na neki način bojava praznog prostora. Živio je umjetnost *horror vacui*. Njegov život bio bi beskrajna praznina bez lijepih predmeta i bez publike. I, naravno, bez inteligentnih, snažnih i lijepih žena.“

Uskoro mi je poslao knjigu Johna Woodhousea, povjesničara književnosti s Oxforda – *Gabriele D'Annunzio: Defiant Archangel*.

Javio sam mu se, nakon što sam je letimično pročitao.

„Dobio sam Woodhouseovu knjigu *Gabriele D'Annunzio: Prkosni arkanđeo!* Moram vam zahvaliti na trudu i dobroj volji što ste mi je poslali! Pročitao sam neka poglavlja. Ne sviđa mi se ono o D'Annunziju u Rijeci, a stvarno mi se sviđelo posljednje poglavlje o *Vittorialeu*.“

Upravo od tog poglavlja krenuo sam dalje ispisujući još jedan esej o D'Annunziju.

Rijeka je grad kojem su posvećena tri muzeja u Italiji: u Rimu je *Arhiv i povijesni muzej Rijeke*, u Trstu *Muzej dalmatinske, riječke i istarske kulture*, no za grad je najvažniji D'Annunzijeve muzej *Vittoriale* na Lago di Garda. Taj muzej je suštinski za razumijevanje turbulentne riječke povijesti, posebice u onom razdoblju nakon prvog svjetskog rata, kad je, nakratko, potpala pod Italiju.

Gabriele D'Annunzio, taj *Pjesnik – Komandant* od Rijeke je napravio svjetski problem u razdoblju 1919. – 1920. Nakon što je otišao iz Rijeke 18. siječnja 1921., smjestio se u svoj stari prostrani apartman u palači Barbarigo u Veneciji, koji je tada plaćala francuska vlada. U apartman je dovuкао i dosta namještaja i predmeta iz Rijeke, kojim je bio *dekorirao* Guvernerovu palaču tijekom petnaest mjeseci svoje *Talijanske uprave Kvarnera*. Palača na Canal Grande ima spektakularno pročelje ukrašeno mozaicima od muranskog stakla i na neki način savršeno je odgovarala D'Annunzijevoj estetici – zavodljivo lijepo, no na samom rubu kiča.

Tamo je nestrpljivo čekao dok su njegovi izaslanici tražili primjerenu nekretninu u kojoj bi mogao uspostaviti svoj muzej i urediti mauzolej. Svim izaslanicima zaprijetio je da budu brzi, jer će se u protivnom baciti u Veliki kanal, nesposoban više živjeti u umirućem gradu na lagunama! I zaista, unutar tjedan dana svih šest izaslanika vratili su se s različitim prijedlozima. D'Annunzio je odabrao vilu *Cargnacco* u mjestu Gardone Riviera na Lago di Garda.

Vila je u tom trenutku imala sedamnaest soba i prostran park. Bila je sagrađena u 18. stoljeću, a 1877. kupio ju je austrijski inženjer Ludwig (Luigi) Wimner, načelnik Gardone. On je vilu prodao uglednom njemačkom povjesničaru umjetnosti Henryju Thodeu 1910. Thode (1857. – 1920.) je poznat, osim po knjigama o talijanskoj renesansi i njemačkim suvremenim slikarima, i po sjajnoj knjizi, dokumentarnom romanu *Frankopanov prsten* (izvorno objavljen 1895., na hrvatskom 1944.!) o Krstu Frankopanu i njegovoj ženi Apoloniji Lang.

Thodeova prva žena, Daniela Senta von Büllow, bila je pastorka Richarda Wagnera. Njezina majka, Wagnerova druga žena, bila je Cosima Liszt, kći slavnog kompozitora Franza Liszta. Lisztu je izvorno pripadao veliki koncertni klavir Stainway u glazbenoj dvorani. Thode je živio u vili do Prvoga svjetskog rata, kada ju je morao napustiti kao stranac iz neprijateljske zemlje. U vili je ostala njegova velika knjižnica i niz predmeta vezanih za kompozitore Wagnera i Liszta.

D'Annunzio je zakupio vilu već 30. siječnja 1921. – s ciljem da ne plaća zakup i da je ovako ili onako preuzme. Koliko god su ga oduševljavali predmeti vezani za njemačke kompozitore, pa i koncertni klavir, odlučio je vilu degermanizirati i posve je podrediti svom liku i djelu.

Kako je vila formalno prešla u vlasništvo lokalne uprave 10. travnja 1921., pojavila se legalna mogućnost da je D'Annunzio kupi. Digao je veliki kredit od 130 000 lira u *Banco di Roma* i 31. listopada 1921. kupio vilu. Kredit nikad nije ni pokušao isplatiti. Već u studenom 1921. mladi arhitekt Gian Carlo Maroni (1893. – 1952.) radio je na obnovi zgrade. Istodobno, D'Annunzio se sporio s Thodeovim nasljednicima oko vile i predmeta u njoj. Kako je D'Annunzio bio okretan, malo je ucjenjivao velike talijanske izdavače Trevesa i Mondadorija, tjerajući ih da objavljuju njegova nova i stara djela, no ipak je najviše postigao time što je velik dio troškova obnove – i brojnih nadogradnji! – na sebe preuzela talijanska država – koju

je predstavljao njegov prijatelj Benito Mussolini! Trik je bio u tome što je D'Annunzio 22. ožujka 1923. poklonio svoju vilu talijanskom narodu, pa je bilo logično da talijanski narod participira u njezinu uređenju. Ime *Vittoriale* je D'Annunzijeva kovanica, u smislu i pobjeda i nagrada za pobjedu!

Tijekom siječnja 1925. torpedni čamac MAS, kojim je pjesnik-vojnici sudjelovao u *Izrugivanju Bakra (Beffa di Buccari)* 1918., dolazi u *Vittoriale*. Uskoro dolazi i ratni brod *Puglia* – koji je sudjelovao u incidentu u splitskoj luci 11. srpnja 1920., kada je poginuo kapetan Tommaso Gulli! Pjesnik je dao brod rastaviti i prenijeti do *Vittorialea*, gdje je bila ponovno složena pramčana sekcija. Brod je na nekih 300 metara iznad jezera, simbolično usmjeren pramcem prema Splitu!

Poslije tri godine strpljiva rada te uz jedva preboljenu koronu, H. D. S Greenway objavio je knjigu *Loaded with Dynamite* i poslao mi je iz Bostona. Putovala je 23 dana, a poštarina ga je koštala više nego što košta knjiga! Objavio sam osvrt u *Vijencu* br. 708, od 22. travnja 2021.

„... Zahvalio mi je (rukopisnom posvetom u knjizi!) elegantno i simpatično pretjerano: *Za Igora, bez čije pomoći ovo nikad ne bi bilo napisano*. Kako je došlo do neobičnog imena knjige – koje može čitatelje zavarati i odvući na krivi put?

Robert Lansing, državni tajnik Sjedinjenih Država 1915. – 1920., zapisao je: ‘Kad predsjednik Woodrow Wilson govori o samoodređenju, koju jedinicu ima na umu? Misli li na rasu, teritorijalno područje ili zajednicu... Izraz je jednostavno nabijen dinamitom. Pobudit će mnoge nade koje se nikada neće moći ostvariti.’

Dakle, g. Greenway krenuo je od pariške mirovne konferencije 1919. godine i pratio je tri eksplozivne priče rođene na Wilsonovom samodoređenju naroda. Za Rijeku su bitna prva dva poglavlja – o Wilsonu i mirovnoj konferenciji u Parizu, te o D'Annunziju, dok su nam druga dva – o Abd-el Krimu i njegovoj državi Riff u Maroku i revoluciji Sun Yat-sena u Kini, izrazito egzotični i daleki...“

Dobivši osvrt prije nego što je izašao, napisao mi je nešto vrlo zanimljivo.

„Tako mi je laknulo, Igore. Bojao sam se da ti se možda neće svidjeti. U pravu si, naravno. To su četiri neovisna eseja, ali nadam se da su dovoljno povezani da to ima smisla.

Jesi li pročitao kratku priču jednog od najboljih američkih pisaca – Johna Updikea? Riječ je o muškarcu koji svoju treću suprugu vodi na putovanje

po Europi. Slučajno se voze uz jezero Garda i odluče svratiti do *Vittorialea*. Ona odbija ići tamo. *Zašto se moramo brinuti za ovog starog nacista?*

Suprug joj objašnjava da D'Annunzio nikada nije bio fašist, iako je fašizam preuzeo njegove ideje, te da je bio jedan od najvećih – ako ne i najveći pjesnik svog vremena! – kao i da je Italija bila na američkoj strani u Prvom svjetskom ratu.

Ona je samo rekla: 'Sigurna sam da bi tvoja prva supruga voljela D'Annunzija.'

Odgovorio sam mu:

„U kućnoj knjižnici imam pet-šest romana koje je napisao John Updike. Pisao sam o njemu i nazvao ga najboljim protestantskim piscem u Sjedinjenim Državama. Mislim da postoji nekoliko američkih Židova koji pišu bolje. Stvarno mi se svidio njegov roman *Bježi, Zeko (Rabbit, Run, 1960.)*.“

A on mi je poslao zbirku priča *The Afterlife (Zagrobni život, 1994.)* u kojoj je i priča *George and Vivian – I. Aperto, Chiuso*. U toj priči Updike je samo zagrebao po vrlo ozbiljnom problemu zvanom Gabriele D'Annunzio te se, u osnovi, bavio odnosom muškarca i žene – čime se primarno bavio u svim svojim brojnim djelima. No, prvo ponešto o autoru.

John Hoyer Updike rodio se 18. svibnja 1932. godine u Readingu u Pennsylvaniji. Rodni gradić poslužio mu je kao predložak za izmišljeni Brewer. Do trinaeste godine živio je u Shillingtonu, u kući čiji su vlasnici bili John i Katherine Hoyer, djed i baka po majčinoj liniji. Godine 1936. krenuo je u javnu školu u Shillingtonu, koju će nastaviti pohađati i nakon što su se njegov otac, John Hoyer Updike i majka, Linda Grace Hoyer, zajedno s bakom i djedom preselili na veliku farmu udaljenu 11 milja. Inače, ta šestero sobna kuća od pješčenjaka bila je rodna kuća njegove majke.

Godine 1950. John Updike upisao je književnost na Harvardu i počeo crtati i pisati za humoristični časopis *Harvard Lampoon*. Godine 1953. oženio je Mary E. Pennington, diplomiranu povjesničarku umjetnosti, kćer prezbiterijanskog svećenika iz Chicaga. Najvišom ocjenom diplomirao je 1954. godine odabравši kao temu englesku poeziju XVII. stoljeća. Akademsku godinu 1954. – 1955. proveo je u Engleskoj, na Oxfordu, kao polaznik Ruskinove Likovne akademije. Zahvaljujući tamo sklopljenom poznanstvu pridružio se 1955. godine redakciji *The New Yorker* kao kolumnist i pisac priča. Poslije dvije godine ostavlja taj prestižni posao i prelazi u Ipswich (Massachusetts), koji mu je poslužio kao predložak za izmišljeni Tarbox u *Parovima*.

Prvu knjigu, zbirku poezije *Izrezbarena kokoš i druga krotka stvorenja*, objavio je 1958. godine. Iduće godine tiskao je roman *Sajam u ubožnici* i zbirku priča *Ista vrata*. Vrlo brzo nameće se kao važan pisac tako da dobiva stipendiju Guggenheim za rad na romanu *Bježi, Zeko* te nagradu Rosenthal za *Sajam u ubožnici*. O ranoj prihvaćenosti govori i podatak da je priča *Dar iz grada* uključena u izbor Najbolje američke kratke priče 1959. godine. U tom razdoblju intenzivno je proučavao danskog egzistencijalističkog filozofa Sorena Kierkegarda te švicarskog neortodoksnog teologa Karla Bartha. Kao profesionalni pisac uspio si je organizirati život na način da je pisao svako prijepodne, šest dana u tjednu.

Godine 1960. već je imao četvero djece (Elisabethu, Davida, Michaela i Mirandu), nastojeći dati ljudskost svom življenju izvan papirnatog svijeta. No, došlo je do sudara dvaju svjetova i u romanu *Bježi, Zeko* morao je promijeniti pojedine ulomke zbog suviše eksplicitnih opisa seksa.

Nezaustavljivi uspon dosegao je jedan od vrhunaca kad je 1. travnja 1962., u dobio od samo 32 godine, izabran u Nacionalni institut umjetnosti i književnosti. Godine 1963. dobio je vrlo cijenjenu Nacionalnu književnu nagradu za roman *Kentaur*. Već 1965. bio je član i Američke akademije umjetnosti i znanosti. Njegova slava raste – i romanom *Parovi* on se uspinje na sam vrh američke duhovne (snobovske?) piramide, pritom dobro zarađujući spretnom aktualizacijom problema seksualnih sloboda u američkoj provinciji. Roman mu je donio i prvu naslovnicu uglednog magazina *Time*.

Broj njegovih knjiga je zastrašujući, a broj nagrada ih i nadmašuje, pa je, vjerojatno, teško u povijesti svjetske – ozbiljne! – književnosti naći tako plodnog i uspješnog pisca. Osobno, moj pogled na njega je znatno suzdržaniji. Što sam više stranica pročitao to sam više osjećao kako se između nas naglo povećava prostor puste zemlje, neplodan teritorij na čijem se horizontu ukazuju drvene zgrade usamljene farme i podjednako usamljene crkve. Plodan, discipliniran gotovo poput Thomasa Manna, ali nekako hladan, zaokupljen samim sobom na način koji budi sumnju i donosi odviše dosade. Takav je i u priči *Aperto, Chiuso*.

„Čitajući preko njenog ramena, Allenson je rekao:

– Trebali bismo ići pogledati D'Annunzijevu kuću. Tu je, niz cestu.

Ona ga je pogledala nepovjerljivo. – Tko je bio D'Annunzio?

– Drago dijete – rekao je Allenson. – On je bio jedan od najslavnijih pjesnika još od Byrona. Mislim, zaista slavan, ne slavan zbog književne izni-

mnosti. Malo mi je nejasno zašto. Neka vrsta pred-Hemingwaya, obožavao je velike geste. Veliki ženskaroš. Zar nisi vidjela članak o njegovoj kući nedavno u *Art & Antiques*. Izgleda poput turskog harema“ (str. 169-170).

Cijela priča je neugodno, površno čavrljanje glavnog junaka Georgea Allensona i njegove nekadašnje, dvadeset godina mlađe ljubavnice, koja mu je postala treća žena. D'Annunzio je u ovoj priči doživio da postane tek sumorna, ocvala dekoracija u minijaturnoj drami američke površnosti.

„Jedan stari grimiznocrveni kabriolet bio je izložen iza stakla – *L'automobile dell'impresa di Fiume*. – Carica Rijeke? – upitala je Vivian. – Mislim da ne. Nešto se dogodilo u Fiume“ (str. 172).

Vrhunac obilaska parka zatvorenog muzeja bio je susret s pramčanim dijelom krstarice *Puglia*, visoko na brdu.

„– *Nave* – Allenson je pročitao. – Brod. Kako tu može biti brod? Ali bio je, s jarbolom, kabinom i metalnim lijevcima za zrak, nadvisujući vrhove krošnje drveća, ispod njega. Neka vrsta divovskoga kentaura, stražnji dio palube bio je izveden u kamenu, a prednji dio naoko stvaran, no uz svu težinu herojskog podizanja uz obronke kako bi se nespojivi dijelovi utisnuli među topolama i tamnim čempresima. Znao je da bi moglo pomoći njegovu braku, da se odrekne ovog čuda, ali dječak u njemu nije mogao odoljeti da se ne uspne uz stepenice i ne zakorači na mramornu, a potom i na drvenu palubu i pogleda preko ograde na more stabala, dok lišće topole treperi poput sitnih bijelih kapica. Vrativši se stepenicama, bio je zadihan, a noge su mu bile teške. – To je igračka – rekao je Vivian. – Sve su to igračke.

– Kao i sam rat, rekla je ona.

– No, hajde – on je molio. – Nisam ja to sagradio. Ja sam samo američki turist, kao i ti“ (str. 175).

Susreti ljudi zaista imaju smisla samo ako je jedan prešao puno duži put. Na žalost, u suvremenom svijetu površnost je postala temelj na kojem se ubrzano grade *još starije i još ljepše* ruševine moderne civilizacije.

Trodnevno druženje i trogodišnja prepiska s H. D. S. Greenwayem više su na mene utjecali od tisuća stranica Johna Updikea. Mislim da je, nažalost, rečenica: „Ja sam samo američki turist“, vrlo precizan opis njegova pristupa životu i književnosti. A o D'Annunziju se i dalje pišu nove knjige i novi članci, jer njegov život i djelo nose toliko proturječnih ideja i događaja, da se mogu promatrati uvijek iz nekog novog kuta...

Autor: Neno Mikulić

Domagoj Brozović

Uvodna riječ

*T*errorizam teorije kratki je članak pokojnog anglista Ive Vidana objavljen u *Republici* 1986. godine koji je gotovo proročanski opisao fenomen samodostatnosti akademske teorije književnosti u nadolazećih tridesetak godina i njezinih uglavnom negativnih posljedica. Iako Vidan ne navodi konkretna imena ili barem suvremene književnoteorijske pravce koji su zaslužili epitet terorizma, u njegovoj se fenomenološkoj analizi jasno mogu prepoznati pojedini opskurni odvojci filozofije jezika koji su od 80-ih godina 20. stoljeća do danas postupno zavladaali književnom znanošću, i to na štetu njezinih prevažnih disciplina – povijesti književnosti i književne kritike. Drugim riječima, na štetu književnih činjenica koje više nisu u središtu znanstvenoga interesa.

S druge strane, Vidan ne bira riječi kada govori o „hipertrofiji izvanjske uporabe književne teorije“, o „teorijskom diskursu koji se proširio na račun više-manje elegantnog amaterizma“, o „teorijskoj djelatnosti vrlo ograničene korisnosti“ ili o „beskompromisno nekomunikativnim esejima“. Ovakav tip teorijske avangarde autor prisposobljuje s preskriptivnom marksističko-socrealističkom poetikom koja na istovjetan način postavlja imperativ konformističkog profesionalizma. No, takav način pristupa ne gleda na književnost kao na tradicijsku svojinu cjelokupnoga društva, nego kao na akademski ili politički konstrukt predodređen samo odabranom manjini. Znanost o književnosti nažalost više nije izbalansirana, a teorija književnosti po Vidanovu mišljenju neargumentirano dominira nad povijesti književnosti i književnom kritikom. Odgovornost prema književnim činjenicama, istraživanje utjecaja u kulturnoj mreži i prepoznavanje književnoestetske vrijednosti ustupilo je mjesto brzim teorijskim rješenjima, a u književ-

nost i kulturu zainteresirani i upućeni sloj društva više ne komunicira s tzv. profesionalnom elitom. Drugim riječima, ovdje imamo posla s našalost još uvijek aktualnim problemom jer akademski autizam suvremene teorije književnosti doista terorizira javnu sferu nevitlačnošću i neautentičnošću – svojim akademskim diskursom i specifičnim žanrovskim izričajem, teorija ne rješava probleme, nego dodatno produbljuje krizu kulture.

708

To, međutim, ne bi smilo biti jedini uzrok zabrinutosti. Postoji nešto što pogađa sve inovativne kritičke pristupe podjednako. Treba imati na umu da opreke i razlike između kritičkih operacija koje služe sistematizaciji i operacija koje služe običavanju/vrednovanju vjerojatno nikad nisu bile tako velike kao danas. Stvarnu društvenu funkciju kritike, prije svega iskazivanje vrijednosnih konfiguracija, takozvana znanstvena kritika (koja nipošto ne mora biti akademska) svelike propada takozvanoj dnevnoj, aktualističkoj kritici. Jaz se produbljuje već i stoga što se ovaj prvi tip kritike, pretežno spoznajni, odriče tradicija urbane retorike (koja je u prošlosti obilježavala pisanje takvih profanidnih zna- laca kao što su bili Curtius i Auerbach) te insistira na diskursu koji ponekad postaje sam sebi svrha.

Nije teško uočiti da stanje koje vodi takvim naskolima nije po- željno jer ono nepotrebno smanjuje broj potencijalnih sudionika u razgovorima o književnosti, a u očitoj je suprotnosti upravo s onom idejom univerzalnosti koja je jedna od temeljnih misli novovjekovne književne kulture. Međutim, uzaludno je i besmisleno zadržati nekakav duh prošlosti. Prije će nas uvjeriti konstatacija da nije čudo što se proširio tako reći tehnološki pristup književnosti u epohi u kojoj je dilje- lektika suvremenog, informacijskog odnosno postmasovnog društva znat- nom dijelu književnosti nametnula uloga koja je obilježena intelektual- nom kombinatorikom.

Sve su to pitanja koja zbog svojih bipoteka izgledaju nerješiva. Ali problemi se, znatno, u povijesti nikada ne rješavaju – oni se razvo- ravljaju. Zanimljivo bi bilo znati na koji će način ovdje uočena proble- matika jednog dana postati neaktualna: da li zbog određenih pomaka u komunikacijskom sustavu književnosti ili zbog radikalnijih promjena u uporabi pisane riječi. Ovakvo ili onako, obavijest o tome moramo pre- pustiti budućnosti.

IVO VIDAN

Terorizam teorije

Sablazt kruži Evropom – to je sablazt terorizma. Crvene brigade i ka- tedarski diktatori nisu identičan pojam, doduše, pa razmatrajuci ga imamo posla s nešto-jednom stvaralcom. Ipak, ovaj fenomen danas su dio iste klime isključivosti i apsoluta, što se nameću i djeluju u praksi društvenih izbora i praksi rasudnog diskursa. Nas ovdje, u ovoj dvo- rani, trenutačno zanima kritika, a terorizam kojemu smo s obzirom na nju izloženi, jest terorizam književne teorije. Razmotrimo kako se on očituje u našoj svakodnevnici – u svakodnevnici kulture koju živimo. Teorija književnosti odavno se učil. Nekad, prije rata, ta je škol- ska teorija zapravo bila skup troja i figura, poput retoričkih sredstava. U obliku koherentnog i preuzetnijeg sustava ona se nametnula kao eks- plikacija socijalističkog realizma; u našim učilištima bio je to tzv. Ti- morejev. A zatim, opet iz Istočne Evrope, s ishodišnim poticajem iz

Ivo Vidan

Terorizam teorije

Sablasi kruži Evropom – to je sablast terorizma. Crvene brigade i katedarski diktatori nisu identičan pojam, doduše, pa razmatrajući ga imamo posla s neizbježnom „raz-lukom“. Ipak, ovi fenomeni danas su dio iste klime isključivosti i apsoluta, što se nameću i djeluju u praksi društvenih izbora i praksi rasudnog diskursa. Nas ovdje, u ovoj dvorani, trenutačno zanima kritika, a terorizam kojemu smo s obzirom na nju izloženi, jest terorizam književne teorije. Razmotrimo kako se on očituje u našoj svakodnevici – u svakodnevici kulture koju živimo.

Teorija književnosti odavno se uči. Nekad, prije rata, ta je školska teorija zapravo bila skup tropa i figura, popis retoričkih sredstava. U obliku koherentnog i preuzetnijeg sustava ona se nametnula kao eksplicacija socijalističkog realizma; u našim učilištima bio je to tzv. Timofejev. A zatim, opet iz Istočne Evrope, s ishodišnim poticajem iz Rusije, došla nam je teorija – preko Amerike – iz pera sve do danas neuništivog Welleka. U samoj Americi njegov je učinak bio benignan, a i u nas više je o njemu bilo govora, nego što je djelovao idejama.

Sve to danas je više-manje antika. O kasnijim školama nećemo međutim govoriti posebno. Pozabavimo se radije pretpostavkama u našoj kulturi, koje su omogućile ne tek prisustvo teorije, nego hipertrofiju njezine izvanjske uporabe. Zatim, reći ćemo još koju o nekim fenomenima te njezine prisutnosti i napokon pokušati procijeniti učinak njezina „terorizma“.

Jedna teorija razvoja u društvu koje je ukinulo privatno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju implicira konzekvence i privredne i ideološke; uza sav pragmatizam i služenje neposrednim interesima politike, marksizam je tu shvaćen kao temelj i teorijski okvir s neospornim intelektualnim dignitetom. Dok je socijaldemokracija bila, u svojoj teoriji, žrtvom – ili možda dobitnikom – političkih slučajnosti (kontiguiteta) i filozofske nedosljednosti, na našim je stranama marksizam, uza svu dijalektikomaterijalističku frazeologiju, shvaćen kao kriterij spoznajne prakse i vrednovanja moralnog i estetskog. Za prosudbu umjetničkih fenomena postajao je, ako ne recept,

a ono jednostavan sustav mjerila. I nije s nepravom rekao Sveto Petrović u jednoj davnoj polemici da je – navodim po sjećanju – socijalistički realizam prvi estetički nauk u nas koji je deprovincijalizirao mjerila književne kritike. Rekao je to – ili nešto u tom smislu – nakon ere monopola te doktrine, u vrijeme kad se tražilo nešto što će više zadovoljiti, ali što ipak mora i u svojoj oporbi shvatiti implikacije svoga polazišta.

Argument te teorije bio je da je ona znanstvena. Znanost je dakle shvaćena sasvim pozitivistički, kauzalno, u jednostavnoj genetičkoj shemi bazanadgradnja. A znanost, naravno, univerzalan je argument, koji se može obarati samo još znanstvenijom znanstvenošću.

Nismo se u to vrijeme još služili izrazom „paradigma“, ali udobno pojednostavljenje, što ga takva shema ili model omogućuju, i tada je vrlo dobro došlo. Pogotovo ako je oslobađalo od metafizičke povijesnosti i umjesto toga se oslanjalo na lingvistiku – znanost koja, napokon, proučava samu građu književnog iskaza.

Ako je univerzalna primjenljivost marksizma bila naš specifični problem, znanstvenost strukturalizma utješno je bila prisutna u čitavom mjerodavnom zapadnom svijetu, pa čak, nešto stidljivije, i na Istoku. Unoseći navike, slike, uzore iz antropologije, psihoanalize, jezikoslovlja, ona je – s druge strane – lišila znanost o književnosti autonomnog postupanja, nečega, valja reći, čega se ta znanost zapravo bojala: one ilegitimne intimnosti između poezije i kritike, koju je nekada, prostodušnom smionošću, propovijedao i provodio Croce.

Možda su tri razloga što se u nas takvom intenzivnošću razvio interes za teoriju književnosti – pa i zanimanje „književnog teoretičara“. (1) U godinaima neizvjesnosti oko toga što će od izvornih samostalnih novih, pa i starih, tekstova biti službeno odobreno, a što bačeno ili minorizirano pozivanjem na autoritet materijalističke povijesti same, u tim je godinaima opća teorija društva, mišljenja, pa i prirode, bila jamac sigurnoga znanja – a takvog jamca želio bi danas posjedovati svatko tko bi da u našoj, ne baš prepućenoj i prenačitanoj sredini, progovorivši o knjigama stekne neko poštovanje kojemu se opravdanost teško daje provjeriti. (2) Kasnije, znanost je dobila širi prostor argumentacije i nije više stajala kao zaštitni znak jedne ideologije: znanstvenost nas je povezivala sa svijetom i davala nam izvjesnost da postajemo, da jesmo, dio svijeta na najvišoj razini svijesti. Napokon, teorijski diskurs se skoro svugdje proširio na račun više-manje elegantnog

amaterizma, iako – i tu je bitna razlika na našu štetu – briga za profesionalni *image* (zbog taštine i radi karijere) nije drugdje u jednakoj mjeri potisnula osjećaj za relevantnost u kontekstu kulturnih gibanja. (3) Ima još jedan bitan razlog naše ljubavi premda teoretiziranju u povodu književnosti. Ono je neke vrst misaone kratice, kojom se brže, naizgled, stiže do (tobožnjeg) cilja. U društvu ne imućnom, s razmjerno malo obrazovanih čitača, gdje se do knjiga (na razini o kojoj je riječ) dolazi teško i gdje još nije proteklo dovoljno vremena da bi se stekle i provodile navike civiliziranog razgovora izvan potrage za neposrednom korisnošću, u društvu gdje su „akademska diskusija“ i „debatni klub“ pogrdne riječi kojima se naime označava dijalog kojemu je svrha često smatrana gubljenjem društveno korisnog vremena (to je naime bistrenje pojmova i traženje zadovoljavajućih definicija), u sredini dakle gdje su intelektualne ustanove kompromitirane ili konzervativnošću ili/i konformizmom, osjeća se da valja požuriti prema ključu, *vademecumu*, pouzdanoj formuli spoznaje.

Da se kultura nalazi u krizi, nije teško uočiti i neosporno je da je neko posredništvo u obliku kakve sistematske interpretacije korisno kako bismo se potaknuli razmišljati kako ona funkcionira. Dapače, racionalna komponenta u književnosti, glazbi, slikarstvu, pretpostavlja neka sistematizirana znanja kako bismo u procesu umjetničkog djelovanja mogli sudjelovati kao konzumenti. Oko toga nema zapravo bitne razlike od poslijeratnog marksizma do današnjeg (ili da nije već jučerašnji?) poststrukturalizma.

Ono što nedostaje da i ta krizna situacija – a nekrizna i ne može biti u našem vijeku – između sudionika kulturnog življenja bude autentična, jest aktivni, proživljen, obaviješten odnos spram posebnomu i pojedinačnom kao tkivu kulture. Kad govorimo o književnosti mislimo tu na čitanje i poznavanje, prisnost s nekim tekstovima, na fenomen koji je u nekim manje demokratskim društvima bolje funkcionirao, naime to da tekstovi kolaju i da djeluju u jednom za održanje i za unutrašnju transformaciju društva bitnom dijelu pučanstva koji se u odnosu na kulturu sastoji od zainteresiranih i upućenih amatera. Mi umjesto toga imamo samo profesionalnu elitu – tu ne mislim ni na vrijednost, ni na kakvoću, nego na neku upućenost u mehanizam proizvodnje i konzumacije – dakle niz, skupinu pisaca, urednika, opisivača, časopisnih suradnika, suboraca ili konkurenata. S iznimkom pojedinih knjiga, koje obrađuju kontroverzne političke teme, mi na nekonfekcijskoj razini nemamo literaturu, koja bi bila svojina društva

ili dijela, neprofesionalno obrazovanog dijela društva. Rezultat je to našeg društvenog razvoja, mogućnosti naobrazbe, egzistencijalnog pragmatizma na koji su mnogi prisiljeni. Na drugoj pak strani, u izolaciji svog duhovnog bivstvovanja književna inteligencija pribjegava hermetizmu kao utočištu. Nema izgleda da bude društveno efikasna, pa se zavlači u kornjačin oklop svojih metaknjiževnih razmišljanja, probavljajući u tu svrhu tek tanke listiće salate sa stvarne trpeze književne ponude.

Žaleći što je to tako, hoću naglasiti da uzročnikom takve klime literarnog života ne smatram teoriju, pa ni profesionalne teoretičare književnosti. Orijentacija o kojoj govorim starija je, trajnija i dublja. S jedne strane, korijen joj je u izrazito anti-intelektualnom usmjerenju društvene prakse, u krilatici o jedinstvu teorije i prakse, s time da praksa ima prvenstvo, a teorija tu praksu uopćava; na ovo reagira između ostalog i teorija književnosti. Ona odgovara na potrebu da se snađemo i da unesemo red u vlastito razmišljanje kad se suočavamo s praksom. Uostalom, na tezu o prvenstvu prakse ima reakcija i u samom rukovodstvu društvene strukture. Već prije mnogo godina pričala se navodno istinita anegdota o visokom, vrlo cijenjenom funkcioneru, koji je po povratku iz posjete švedskoj izjavio: „Ekonomika im doduše dobro hoda, ali su u ekonomskoj teoriji jako slabi.“

Naša književna situacija neautentična je (neautentična – jer ne pridonosi vitalnosti cjelokupnog kolanja svijesti i senzibiliteta i ne djeluje na društveno najaktivnije segmente pučanstva). Uzrokom tomu nisu – želio sam prethodnim reći – književna teorija ili književni teoretičari, ali je njihova produktivnost alibi za općeprijetnu tendenciju da se potisne, potcijeni, zaobiđe pojedinačno djelo, pa tako i grupe tekstova domaćih i svjetskih, da se ne vidi što ono govori i kako nagovara naše podneblje.

Takozvana ideološka analiza shvaća se u nas kao mehanička formula s unaprijed danim rješenjima, umjesto postupkom podrivalačkog prevrednovanja, koji će razotkriti mistificirane ili potisnute duhovne sadržaje i njihovo djelovanje. Umjesto toga, cijenimo statičke konstatacije o formalnim aspektima književnih pojava i – iznad svega – klasifikacije. Nije da svi zajedno imamo previše teorijskog znanja, ali imamo previše javnih iskaza (dakle i napisa) o teoriji, često i beživotnog referiranja o svim mogućim teorijama, postupcima, kategorijalnim sistemima. Informirani smo, ali to ostaje izvan naše žive sadašnjosti jer njime ne tičemo sveta mjesta u književnosti prošlih vremena, potpuno smo zanemarili istraživanja o tomu, kako

je i tko primao tekstove i ne pratimo kako su ti tekstovi djelovali na ukupnu svijest neke generacije; takva je teorijska djelatnost vrlo ograničene korisnosti. Ona je, dapače, često „kontraproduktivna“ (ako mi je dopušteno da unesem taj izraz): tradicionalne teme i dalje se tretiraju na uhodan način, a ezoterika noviteta ostaje izvan dosega šire neprofesionalne publike. Štoviše, izrazi „historičar književnosti“, ili „kritičar“ danas više ne označavaju autoritet znanja i obrazovanosti. Svaki neofit, ne mičući se preko granica diskursa neke nove struje o kojoj nas želi obavijestiti, dobiva u štampi i medijima naziv „književni teoretičar“ ili „kulturolog“! Ipak, čini mi se da se u novije vrijeme fizionomija naših časopisa mijenja na bolje. Međutim, tko ih prati osim profesionalaca (a među te ubrajam i šačicu najartikuliranijih studenata)? Kao da se literarna kultura želi zadržati u nekom rezervatu. Od vremena demagoško-populističkih parola, kojim je živi spomenik sagrađen u Brešanovu *Hamletu*, došli smo do beskompromisno nekomunikativnih eseja na Trećem programu radija, gdje, za crkavicu, frustrirani neslušani humanistički člankopisci krčme treću kopiju svojih na nečitanje unaprijed osuđenih rukopisa.

Taj rezervat za vrhunsku refleksiju o književnosti, a i književnosti same, znači i to da su usmjerivači naših kulturnih procesa uspjeli da izvornu, po svojim implikacijama nužno uznemirenu i uznemirujuću književnost – a Brešanov *Hamlet* udarni je primjer među prerijetkim iznimkama – kanaliziraju u mlaćne rukavce izvan matice zbivanja. Sa svoje pak strane, teorija nas terorizira tako što nas okružuje fantomima. Visokoparni stil, kojim klišeji kulturnjačkog diskursa u kasnijem dijelu večernjeg TV dnevnika smjenjuje diskurs političkih i privrednih prakticista iz ranijeg dijela dnevnika, i time signaliziraju gledaocima da kultura nije nešto što bi i njima govorilo i u čemu bi oni našli pobude za sebe, nego da je nešto za nekoga drugoga sasvim sigurno bez ikakve veze s njihovim interesima, potrebama, životima – takav stil ima korelat u spominjanim emisijama III. programa. Usporedimo s time jasne, izravne ocjene, i konkretne, na zemlji stojeće analize i razgovore u emisijama France Culture ili odgovarajućim programima BBC-a (od kojih smo mi nekad i preuzeli termin „III. program“ i primijenili ga na nešto treće i iz treće ruke derivirano). Vokabular teorije ima da s jedne strane preobrazi uznemirujući govor intelektualne refleksije u uspokojavajući mrmor drijemeža; a s druge strane, stvara samoobmanu u visokoodnjegovanom načinu mišljenja kojim će se najbolje sačuvati u potpunoj izdvojenosti

od današnje. Sadašnjici je rezerviran govor administriranja financiranja za verificirane programe institucija, a ne onaj za povijesne i duhovne konflikte zbilje.

Danas, u ovom prostoru govorimo o kritici. Ja sam, prečesto pojednostavljajući, kritizirao ne kritiku, nego položaj što ga je potaknuta gibanjima u društvenoj klimi, uzurpirala teorija. Između područja teorije, kojoj možda početni impulsi dolaze sa sveučilišta, a odražava se u proizvodima samostalnih pera, koja žele potvrđivati, pa zato kadšto i prenglasiti svoju legitimnost, a na kontakt s neprofesionalnom publikom i ne računaju, dakle između tih pozicija s jedne i novinarske recenzije s druge strane jaz nije velik. I ta recenzija naime služi se izražajnom aparaturom teorije. Primjenjuje je tako na trivijalnu, „zabavnu“ književnost koju prezentira akuratno, bez vrednovanja, bez nelagode što, ako je i bilo jedne ili dvije knjige nešto nižeg, ali poštovanja vrijednog ranga, u hrvatskoj se književnosti već dvadeset godina nije pojavio ni jedan roman makar i približno razine *Kiklopa* ili *Mirisa, zlata i tamjana*. Naprotiv; stručnim diskursom o „Ich-formi“ i o postupcima koje su opisali ruski formalisti samonaglašava se sofisticiranost recenzenata dok hvale čitkost i zabavnost konfekcijske proizvodne autora, koji su u svojim pretkomercijalnim počecima svjedočili o sposobnosti za originalnost. Iznimka su obavještenja o potencijalnim skandalima, što se javljaju u vezi s tekstovima na susjednim terenima, Beogradu, Ljubljani – ali o kojima se mi ovdje i ne moramo izjašnjavati.

A kritika (ona koja nije ni teorijski napis ni recenzija) koja ide u meso i živac teksta, koja obrazovanom laiku dopunjuje vlastite poglede na višeznačnu poticajnost kompleksnih književnih ostvarenja – imamo li je? I koliko? I kakav je njezin status, kod kakve publike? I da li ona funkcionira? Otvara li probleme? Postaje li mjesto i povod duhovnih – i društvenih – prijevora? Ako je ima, mislim da je potpuno izvan dosega pažnje onih koji stvaraju neko kulturno javno mnijenje. Uostalom, u tomu dijeli sudbinu literature, one koja se odrekla privilegija, što ga daje disciplinirano praćenje svjetskih formula trendovskih nekonvencionalnosti.

Kritika – ona koja će biti medij u kojemu će se književnost zapažati, u kojemu će se rehabilitirati njezin status neophodnog sastojka intelektualne klime u zajednici, ta kritika naravno da bez teorije ne može. Ali baš kao što su voda i vatra neophodne, ali i loši gospodari, ne treba se ni teorija svojom verbalnom sveprisutnošću nametnuti kao povod i razlog književnog razgo-

vora, za koji se neka knjiga ili opus svodi tek na pretekst. Ako je tekst samo to, on je trupina, čije tkivo služi mrtvozorniku da zaradi plaću, a podaci se o njoj arhiviraju. Jedino ako se radi o zločinu analiza se proširuje, a o nalazima se obavještava javnost. Zar se time smijemo zadovoljiti? Dajmo da tekstovi žive, otkrivajmo im relevantnost po društvenu dinamiku duhovne kulture, a teorija će nam tu biti od tim veće koristi što nenametljivija, nepreuzetnija, ali skroz funkcionalna bude njezina prisutnost. Bit će tako ako, doduše izvan njegova konteksta, primijenim riječi jednog metateoretičara svjetskog ranga: *Zu den Sachen selbst!* (Ka stvarima samim!).

Republika, 42 (1986.), br. 7-8, str. 708-713

KRITIČAREV IZBOR

Dunja Detoni Dujmić

Dunja Detoni-Dujmić rodila se u Križevcima, a u Zagrebu je završila gimnaziju i studij komparativne književnosti i engleskog jezika te je doktorirala. Radila je kao urednica u Leksikografskom zavodu „Miroslav Krleža“ i u Školskoj knjizi.

Od 1970. objavljuje u brojnim časopisima i zbornicima. Proučava problematiku novije hrvatske književnosti (monografije o F. Galoviću, D. Šimunoviću, *Krugovima*, T. Ladanu), napisala je prvu povijest hrvatskoga ženskog pisma od 1800. do 1945. (*Ljepša polovica književnosti*, 1998.), autorica je knjige eseja o hrvatskim književnicama od 1945. do 2010. (*Ljepi prostori*, 2011., Nagrada *Zvane Črnja*), proučava i književne veze hrvatskih s angloameričkim piscima. Objavila je knjigu književnih kritika *Mala noćna čitanja* (2017., Nagrada *Julije Benešić*) te izbor studija i eseja *Susreti u kontekstu* (2020.).

Autorica je osam pjesničkih zbirki te je zastupljena u više antologija novijega hrvatskog pjesništva, a pjesme su joj prevedene na španjolski, engleski, njemački i bugarski. Za pjesničku zbirku *Tiha invazija* dobila je Nagradu *Tin Ujević* (2011.), a dobitnica je i povelje *Visoka žuta žita* za sveukupni književni opus i trajni doprinos hrvatskoj književnosti (2020.).

Autorica je više stotina natuknica o hrvatskim književnicima za domaće i strane leksikone i enciklopedije. Glavna je urednica *Leksikona stranih pisaca* (2001.), *Leksikona svjetske književnosti – Djela* (2004.), *Leksikona svjetske književnosti – Pisci* (2005.) te izvršna urednica *Leksikona hrvatske književnosti – Djela* (2008.). Priredila je i popratila pogovorima tridesetak izabranih ili sabranih djela hrvatskih književnika za edicije *Stoljeća hrvatske književnosti*, *Vrhovi svjetske književnosti*, *Croatica* i dr.

Uredništvo

Nečastivi u malomu mistu

Nikola Đuretić, *Nevrijeme*, Zagreb, Studio moderna, 2020.

U svojem četvrtom romanu *Nevrijeme* (2020.) Nikola Đuretić polako i pripovjedački pronicavo rasprostire pred čitateljem detaljistički razrađene prizore iz dalmatinskoga mikrokozmosa inzularnoga tipa; istodobno ih sustavno prožimlje tradicionalnom mimetičkom pripovjednom perspektivom i diskursom pupčano vezanim uz socijalne i prostorne posebnosti. Iza takvih se parametara pak sustavno iščitava pripovjedačeva angažiranost na polju društvene pragme i sposobnost očitavanja mentalitetnih posebnosti vezanih uz specifično mediteransko ozračje, najčešće uz „močvaru uspavane popodneve fjake“ (str. 99). Istodobno, autor se poigrava i žanrovskim uzorcima različitih podvrsta: od žanrovske socijalne proze s tranzicijskim tematima do povremenih, mjestimice i potisnutih lica i naličja svojevrsnoga kriminalističkog zagonetanja. Na događajnom planu očituje se pak sustavno stišavanje: radnja se vrti oko duge i nespretno policijske potrage za zagonetnim provokatorom, noćnim remetiteljem otočne nirvane, koji preglasnim emitiranjem *Internazionale* poziva na građanski neposluh i time izaziva revolt lokalnih moćnika. Postupno

traganje za krivcem poduzimlju pretežno karikaturalne figure malomišćanskih ideologiziranih predstavnika vlasti opsjednutih osobnim probitcima (primjerice: gradonačelnik, razni dvojbeni poduzetnici, mešetari, vlasnici ili reflektanti na jeftino kupljene nekretnine, pa redarstvenik, doktor, ljekarnik i slično); oni se sustavno suočuju s vlastitom nesposobnošću pri traganju za subverzivnim bukačem te višekratno zabunom uhićuju nedužne pojedince.

U krug korumpiranih i licemjernih pojedinaca autor uvrštava i skupinu nimalo nedužnih sumještana: od brice, poštara, mesara, pomorskog kapetana, otočnog ridikula do članića udruge katoličkih žena, ali i ženevampa koja svojim erotskim ispovijedima izluđuje lokalnog svećenika. Ti likovi također svojim karikaturalnim psihofizičkim pojavama, svojim statusima i nastupima na svojstven način oponiraju vlasti i namjerno usporavaju potragu za neuhvatljivim krivcem. U tako uspostavljenoj, a ciljano usporenoj konstelaciji događaja, pripovjedač se prepustio opisnoj inventuri prostora i njegovih žitelja, zornom predočivanju fenomenološkog sloja i ambijentalnih znakova, a ponajviše osobitostima lokalnoga govora. Pripovijedanje je premreženo opsežnijim, dijalogiziranim pasusima koji plijene dijalektalnim leksikom, fraza-

ma i idiomima tipičnima za lokalitet – pa je to ujedno i literarno najdojmljiviji segment ove proze. No takve se jezično vitalne razgovorne sastavnice priče često umnožuju, odnosno, isti se događaj opetovano prepričava iz usta do usta, umalo bez promjene rakursa. Moglo bi se pretpostaviti da je autor time nastojao upozoriti na mehanizam širenja i raspačavanja glasina u nekom skućenom, provincijskom mikroprostoru, pa je i na taj način sugerirao dinamiku neizvjesnosti, ritam neke, doduše potisnute, napetosti iščekivanja na događajnom sloju priče. Pretpostaviti je, također, kako je autor s istom namjerom u poodmaklu radnju završnoga dijela romana, kao efekt iznenađenja, umetnuo i neke inače za žanr tipične kriminalističke rekvizite: pojavu obezglavljena trupla koje je izbacilo more te otkriće tajnoga uzgajališta marihuane nepoznata podrijetla. No u općem pripovjednom traganju za krivcima autor je dao do znanja da ne drži odviše do žanrovskih šablona; glavni akteri otočnih događaja zapravo ne uspijevaju saznati tko je noćni izazivač (autor je tu privilegiju prepustio sveznajućem pripovjedaču koji izravno upoznaje čitatelja s identitetom krivca, dok tragatelji uglavnom ostaju u blaženom neznanju). Međutim, ne rješava se ni nepoznata tko je tajni uzgajivač marihuane,

a pitanje je i tko je zapravo obezglavljena žrtva, zašto se truplo pojavilo na samom kraju priče, a rješenje enigme svelo na usputne dvojbe jednog od sporednijih likova. Čini se kako je i time Nikola Đuretić naglasio da mu je društvena potka, kojom naglašava inertnost i nesposobnost lokalnih „šerifa“ kao i tromost provincijskog ozračja – zapravo važnija od dosljednije uporabe bilo kakvog žanrovskog instrumentarija.

Kad je u pitanju narativna tehnika, autor se opredijelio za perspektivu tradicionalnoga sveznajućeg pripovjedača u izravnoj „ulozi“ otočnoga istražitelja; također, pripovjedač je taj koji umije zaviriti u „šipražje misli“ (str. 185) svih likova i nastupiti kao njihov glasnogovornik, iako se povlači u pozadinu kad iznosi neposredne dijaloške prijepore i verbalno odmjeravanje snaga među lokalnim govornicima. Njihov je jezični ornamentarij pun ciničnih podbadanja, šaljivih i sardoničnih primjedaba, crnohumorno, ironijski, čak i groteskno predodređenih prizora – pa kao dio dijalektalnoga sklopa postaje u tekstu medij književne karakterizacije.

Autorova je, dakle, namjera prvenstveno bila ispričati hrvatsku priču iz naše nedavne prošlosti, a možda i suvremenosti. U toj priči sudjeluju ideološki konvertiti i korumpirani moćnici groteskних pojava, koji se u

monotonij svakodnevi beskrupulozno bave svojim mračnim poslanjem. U duhovnoj uskogrudnosti provincijskoga mentaliteta sudjeluje čitav malomišćanski kolektiv i pritom svatko ima svoj tajni i javni život te dostatnu količinu himbenosti; u njezinu iščitavanju pomažu i razni ambijentalni, čak i atmosferski pokazatelji, koji utječu na ljudsku ćud i postupke (ljetna jara koja se sustavno smjenjuje s nesnosnom sparinom), zatim inzularna klaustrofobičnost i osjećaj nemoći (najčešće u žena) te razni mentalni mehanizmi utemeljeni na psihofizičkoj, erotskoj i dogmatskoj agresiji. Temeljni mimetički postupak ovoga narativa o „nečastivom“ u malom mistu ima više odvojaka: jedan je upravljen prema onom, mjestimice odviše eksplicitnom diskursu kojim autor obznanjuje koliko mu je važna uloga literarnoga korektora društvenih anomalija na prostorima do kojih mu je nedvojbeno stalo. („Pa cijelo mjesto zna da se krade gdje se stigne, da se prodaje u bescjenje sve što je bilo vrijedno u gradu, ali nitko se ne usudi ni pisnuti. Svi se prave, ‘čine fintu’, kako bi ovdje rekli, da ništa ne vide. Svatko šuti i pognute glave nastoji preživjeti od danas do sutra. Evo, zbog toga je odlučio dići glas, pozvati ljude da progledaju, da se pobune, da kažu: dosta je bilo toga lopovluka i zuluma! Ustajte... ustajte

prezreni na svijetu...“; str. 176.) Drugi odvojak pokazuje znakovite iskorake u iracionalne slojeve te kvarne sredine: naime, neke se fabularne sastavnice sustavno pokazuju nerješivima, a nastojanjem na humornim pa i grotesknim kvalifikativima u značajevima i postupcima likova – izvrgava se ruglu elementarno i neiskorjenjivo zlo u ljudskim naravima. Zato taj korumpirani inzularni prostor postaje metonimija šire društvene patologije, svojevrsnoga nevremena, kako čitatelju sugerira autor odabirom naslova o događajima nalik vremenskim nepogodama prisjelijima u zao čas.

Otkucavanje

Mihaela Gašpar, *Nemirnica*, Zagreb, Disput, 2019.

Glavni junak romana *Nemirnica* (2019.) Mihaele Gašpar čovjek je s misijom, svojevrsan mjerač/popravljivač vremena koji, što priča više odmiče, zapravo sve tragičnije zaglavljuje u tom istom neuhvatljivom vremenu. Stoga se psihoprofil protagonista te vrste može iščitati kao paradigmu tragična pojedinca suočena s paklom vlastita mikrokozmosa na silaznoj crti prema egzistencijalnom kraju. I koliko god poziv urarskog majstora govorio o prizemljenosti njegove uloge (doduše u nekom nedefiniranom

socijalnom kontekstu), simbolizam satnog mehanizma kao nevidljive i jedva čujne mjerne kazaljke u srcu naprave za mjerenje prolaznosti (koju satni stručnjaci navodno nazivaju „nemirnicom“) – govori o potresnoj snazi privida, odnosno, upozorava na uznemirujuće sadržaje koji se kriju iza maske običnosti, prosječnosti ili normalnosti ljudskih psiha, zarobljenih u dinamici svakodnevice. Konciznim, poetiziranim diskursom kraćih poglavlja, izrečenih u *ja*-formi (s mjestimičnim širenjem u poopćeni *mi*-iskaz), autorica razvija mračnu priču u kojoj se zrcali „titraj“ svijesti o svima nama. Reklo bi se: ovo je narativ o ponoru ljudske naravi kojega je malotko svjestan. Mihaela Gašpar zato ciljano ulazi u intimu osjetljiva i otuđena promatrača na umoru koji rezignirano lovi okrajke sjećanja te u tragičnoj retrospektivi nasumičnih biografskih sekvenci otkriva tragove ritualne ponovljivosti propadanja u svim razdobljima života kao i sustavne znakove upozorenja da tijelo stareći sve brže otkucava prolaznost i ravnodušno napreduje prema kraju. („Pronašao sam spremačicu koja će mi pomoći u pospremanju sebe iz života na vrijeme. Bez žurbe. Obavit ću to kao da ličim stan. Ili mijenjam prozore“, str. 83.)

Naslovi poglavlja najavljuju i uopćuju ideju ovog narativa sintagmama

o „svijetu punom zamki“, svijetu koji „miriše nepoznato“, koji je „ugušen“, „obrastao korovom“ ili koji uglavnom nečujno „otkucava“; ta se poglavlja mogu iščitati kao dio podsvjesnoga košmara lika na umoru koji je dio i preslika destruktivnoga svijeta, lika u kojemu se prepleću osjeti emotivne uskraćenosti, podjednako u odnosu prema drugima kao i posvemašnjeg odustajanja od sebe. („Meni je svejedno. Mogao sam reći bilo što. Bilo je svejedno jer ionako sam mrtav, sve ostalo stvar je detalja“, str. 50.) Štoviše, lik okružen „zidovima od šutnje“ (str. 76) odašilje svoju povijest iz retrospektivna sjećanja, ali se odatle nazire nešto puno gore od predsmrtnih frustracija i rezignacijskih trauma. Ulomci te povijesti otkrivaju kvarno tkivo te, u isti čas pojedinačne i univerzalne, ljudske naravi sa svim potrebnim dokazima o praznini, grešnosti, sebičnosti, povodljivosti, nedostatnosti etičkih parametara, napokon i bilo kakva kajanja, dodajući im i „uteg starosti“ (str. 34). Stoga bujica protagonistove svijesti bez imalo suosjećaja otkriva ponore osobne povijesti te ih integrira u tekst priče. Ostarjeli i rezignirani urarski majstor suočen s polaganim umiranjem rekonstruira u svijesti najbolnije točke privida i laži, a ponajviše zla kojima je bio obojen njegov naizgled običan i neuzbudljiv život: od ubijanja voljenoga psa i sit-

nih prevara do emotivne zakočenosti pa i okrutnosti u odnosu prema majci, kćeri, ženama, prijateljima, napokon i sebi kao bezvrijednom biću na odlasku, prepuštenomu na milost i nemilost „zvijeri svijeta“. („Kad otvore prozore, na nas puštaju zvijer svijeta koja mahnitno maše našim tijelima i lomi nam kosti, siše iz naših očnih duplji, ruje njuškom po našim raspadnutim utrobama“, str. 160.) Uvod u umiranje je neka strašna boleština, predočena kao slabost tijela i volje, odsutnost duha vitalnosti, bolest koja utamničuje pojedince i združuje ih u istoj misiji okrutnosti čak i u času umiranja. („Nadvio sam se nad nju, zagledao u njezine oči u koje sam se bezbroj puta dotad zagledao i rekao: ‘Dovraga, krepaj više, što čekaš...’ Te je noći umrla“, str. 169.)

Aludirajući na crne rupe ljudskih psiha, na moralne kataklizme koje se kriju iza krinke običnosti u svekolikom vremenu banalnosti i laži („Čovjek najgnusnije laže samom sebi. I onda kad je otrovan vlastitim lažima, kad mu je utroba nabijena olovom od laži i kad s one strane kapaka nije tama, nego laž, ne može živjeti bez laži; ona mu je poput vode i zraka“, str. 166) – Mihaela Gašpar reducira pa i posve ogoljuje povijesnu pozornicu svoga gubitničkog lika nesretne svijesti te njegove pratnje – uronjenih u pravi socijalni

vakuum. Nadoknađujući društveni kontekst, najradije se usredotočuje na gole fenomenološke pojave iz likova okruženja, na „drangulijama natrpanu svakodnevicu“ (str. 131). Tada ciljano dolazi do hipertrofije i sparivanja malih predmetnih insignija koje pripadaju svima i nikomu, koje imaju svoj neovisan život i tajne međuodnose u ispisivanju znakova vremena. Ali i ti se znakovi mijenjaju, stare, propadaju i postaju suvišni kao i njihov nevoljni promatrač. („Nisam mlad, a ni star. Ali sve moje stvari su stare. Ostarjele su prije mene“, str. 140.) U tom „kazalištu“ okrutnosti i nihilizma gdje jedino „mržnja nudi kakav-takav mir“ (str. 118), povremeno se ukazuje lik univerzalne žene (imenom Sofija autorica aludira na grčku riječ *sofia* u značenju mudrosti) – tu, dakle, sudjeluje i najmudrija žena koja frustriranu svijest subjekta ovog narativa prati od rođenja i spokojno u njega ucjepljuje kraj („Moja smrt treba neko ime, jer ovako bezimena može biti bilo čija. Mojoj je smrti potrebno lijepo žensko ime. Smrti moja zoveš se Sofija“, str. 139.) Dakle, riječ je o gospođi Smrti koja će se u skladu s autoričinom idejom lajtmotivski pojavljivati u romanu kao depresivan podsjetnik prolaznosti nekog tako i tako bezvrijednoga življenja u okruženju ljudskih niskosti. Tu je mračnu i depresivnu misao

autorica izrazila složenom, nerijetko i parataktički razvedenom rečenicom s nizovima metaforičkih izričaja koji tkivu ove proze dodaju poetski predznak. U spletu takvih izričaja, povezujući tiktakanje satne nemirnice s pulsiranjem srca u tjelesnom mikrokozmosu, pesimistički se najavljuje sumrak pojedinca koji je izgubio svoje mjesto u svijetu te neizvjesnost svega ljudskog osim smrti.

Na staklenim nogama

Nada Gašić, **Devet života gospođe Adele**, Zagreb, Sandorf, 2020.

Iako se u agramerskom žargonu nerijetko čuje fraza „treća sreća“ kao jamstvo očekivane uspješnosti, treći roman *Devet života gospođe Adele* (2020.) dosad pohvaljivane i nagrađivane autorice Nade Gašić – ne bi se mogao tako nazvati. Namjera je autoričina bila napisati humorističan roman urbanoga lika, roman koji uz humorni diskurs plijeni čitateljevu pozornost elementima ironije i groteske u kombinaciji sa sporadičnim nastupima bajkovitosti i fantastike. A čini se kako je autorici više od svega bilo do parodiranja zagrebačkog aktualiteta u godini tiskanja ove proze (odatle i podnaslov romana *Proljeće u Zagrebu 2020.*), jer je u priču uključila dvije kataklizmičke pojave

koje su te godine doista pogodile prostore protagonističina prebivanja: „pijani zemljotres“ i „oholu koronu“ (str. 14). No svaka aktualnost ukoliko nije protkana sveltrenošću nema književnu vrijednost sama po sebi. Naime, autoričin je problem taj što je u svoj tekst pokušala uključiti previše ideja odjednom i zbog tog razloga uglavnom ostala plutati na površinskim slojevima svake od njih. Prolog i devet poglavlja ove priče ispresijecane epizodnim anegdotama u kojima se zapravo ne događa ništa značajno, govore u isti čas o tragičnom i banalnom liku osamdesetogodišnjakinje koja se na svoj način sučeljava sa starošću, samoćom, licemjerjem bližnjih i nemilom svakodnevicom u koju su se uvukle zastrašujuće prirodne nepogode, najavljene bajkovitim prologom o podrijetlu i širenju ubojita kineskoga virusa. Pripovjedačica se potom uglavnom usredotočuje na svakodnevicu svog lika, prikazuje suhoparne životne sadržaje kroz prizmu iritantno ponovljive rutine koja obiluje banalnostima raznih vrsta, a značaj glavnog lika prikazuje u rasponu od samodopadnosti i egoizma, od prepredenih manipulacija bližnjima do prvih (možda i glumljenih) pojava demencije, ovisnosti o alkoholu te neizbježne depresije u nedvojbeno iščašenoj zbilji. Na raspolaganju su i dva prostorna sloja:

staričin građanski stan pretrpan relikvijama bivšega salonskoga života, svojevrsan muzej neprekinutih veza s prošlošću, koji strši u modernom gradskom aranžmanu. Drugi je prostorni segment teritorij zagrebačkog centra, odnosno, mreža kvartovskih ulica kojima se starica izazovno kreće u potrazi za komunikacijom s drugima. Sukob s okolinom nastaje na više razina: prednjače odbojnost lika prema svijetu suvremene tehnologije, zatim znakovi straha od prirodnih nepogoda koje prijete životnom ugroženošću, pa naviknutost na život u izmaštanom i idiličnom svijetu starih građanskih navika i purgeraja – što uključuje i lažnu uljudbenost, egoističnu distanciranost od javnih događaja, komunikacijske predrasude, građanske stereotipe i prozaičnost pri interpretacijama pojava u suvremenom urbanom okruženju. Jezični standard je u razgovornim ulomcima priče predvidljivo prošaran agramerskim salonskim žargonom s odgovarajućim sintagmama i idiomima te germanizmima i kajkavskim umanjenicama, jer autorica i na taj način ustraje na karakterizaciji te daje psihoprofilnu sliku lika koji svim silama nastoji zadržati tradiciju i stereotipe iz prošlosti. Lik gospođe Adele zapravo je simbol „građanskog sumraka“ (str. 181), dakle, ona je starošću oštećena preslika ranjenoga grada i njegove

prošlosti od koje se ne uspijeva osloboditi. Jasno je kako je upravo u tom raskoraku između nenadiđene prošlosti i neprihvatljive sadašnjice Nada Gašić naslutila mogućnost ironizacije i iskoristila ih u prikazima mnogobrojnih narativnih situacija i njihovih sudionika. Nedogađajnost ove priče o mikrosvijetu jedne svjetonazorski i karakterno nemoćne osobe autorica je pokušala nadomjestiti tako što je potkraj priče ubacila očuđujuću epizodu o razgledavanju distopijske slike Zagreba viđenu iz zraka, nazvavši je *Stakleno jaje gospođe Adele*; no baš ta epizoda strši u tekstu kao usporavajuća i digresijska prepreka. („Prošla ju je jeza, okrenula se, pa pratila ulice. Sve prekrasno: Mesnička, Radićeva, cijeli Gornji grad, Gajeva sa svojim zgradama na kojima karijatide i Titani nose erkere, obnovljene lijepe dvorišne zgrade, Varšavska, Petrinjska, Praška, Berislavićeva, Amruševa, Đorđićeva, Teslina, Boškovićeva, Bogovićeva, Frankopanska, Masarykova, Gundulićeva, Klaićeva, Medulićeva, Primorska, cijeli Britanski trg, Ilica-zmijica, draga i vječna Ilica... Sve lijepo, novo-obnovljeno, samo... nigdje ljudi“, str. 190.) U fantaziji o *sightseeingu* iz sterilne zone staklene kapsule koja klizi iznad nekog uljepšanog i obnovljenog, umalo iznova izgrađenoga Zagreba te aluzijama na licemjerni politički establišment s ministrima,

gradonačelnicima, predsjednicima države i vlade kao i uglednim članovima europskog parlamentarnog društva – autorica zaustavlja radnju i ostavlja protagonisticu u nekom apatičnom transu iz kojega se budi jedino u slučaju ako je riječ o nečem što je izravno vezano s nekom njoj važnom životnom potrebom u kontekstu starenja i samoće. Iako pomalo nedorečen, a mjestimice i patetičan diskurs ovoga romana ipak ima i određenu prednost: najavio je žanrovski pokušaj humorističkog pripovijedanja koji u hrvatskoj suvremenoj prozi nije čest gost.

Kretanje točke ili anatomija pisanja

Martina Vidaić, *Anatomija štakora*, Zagreb, Ljevak, 2019.

Vrsna pjesnikinja Martina Vidaić u romanesknom prvijencu *Anatomija štakora* (2019.) i dalje ostaje pjesnikinja: u svojem artifičijelnom proznom tekstu s dosta slikovitih poredbenih i metaforских bravura kao i poetiziranim i ritmiziranim sintaktičkim rješenjima – zaokupljena je detaljističkim opisima kreativna uzgona nekog početnika u trenucima njegova sučeljenja s potrebom pisanja, odnosno, njegovim umalo opsesivnim stvaralačkim nagonom za preispiti-

vanjem samog procesa stvaranja na polju umjetnosti riječi. Usporedna je i zrcalna raščlamba takva postupanja upravo u nastupima vlastite autometatekstualne igre s literarnim tekstem u nastajanju. U 33 ritmički i pretežno lirski stilizirana poglavlja, tj. u pomno razrađenim i sažetim kompozicijskim cjelinama (mjestimice umalo oporim pjesmama u prozi), autorica prepušta riječ dvama prvoosobnim govornim subjektima koje povezuju neke bitne sličnosti: ponajprije nemoć pri uspostavljanju komunikacije s okolinom, potištenost i povremena njezina preobrazba u ozbiljnije oblike patnje (autorica ih naziva kliničkom depresijom, odnosno, bolešću današnjice) te posljedična razorna samoća i otuđenost od svijeta zbog sustavnih emocionalnih i duhovnih lomova. Ta dva pripovjedna motivatora, dva „životna amatera“ (studentica medicine koja u studentskom domu uči za ispit iz anatomije te njezin znanac, starac kod kojega je svojedobno volontirala) – kružno naslaguju ulomke svojih životnih priča pohranjenih u sjećanju. Likovi, prizori i događaji vrte se u krug i akronikalno naslaguju, kuliše se mijenjaju, ali akteri bivaju isti. Poriv za bilježenjem tih narativnih fragmenata metaforički je zbijen u pojavi crvene točke na bijelim marginama udžbenika; ona se u suradnji sa studentičinom rukom i umom poči-

nje kretati i suvereno zapisivati nizove detalja koje asocijativno izazivaju anatomske pojedinosti ljudskoga tijela predočenih u udžbeniku. („Točka se kotrljala pred vrhom olovke, sama od sebe, više je nisam morala gurati. Činilo se, baš tako treba biti, treba samo pisati, ne treba zbog toga osjećati krivnju, bijeloga ima dovoljno da nikada ne može biti do kraja uništeno“, str. 33.)

Asocijativnost je u ovoj prozi još jedno sredstvo poteklo iz pjesničkoga govora: anatomske detaljizirane slike iz *Atlasa anatomije čovjeka* asocijativno podsjećaju ženski pripovjedački glas na prošlost, djetinjstvo, na članove i ozračja u obitelji, iz njezine se memorijske zalihosti istodobno crpe i starčeve životne priče (označene u tekstu kurzivom), koje su se u biti pokazale komplementarne njezinima. Nastaje klupko pripovjednih čestica: one rastu i napreduju usporedo s djevočinim usvajanjem medicinskoga gradiva. Pritom naratorica svojevrijedno ulazi i izlazi iz memorijskih čestica svojih ili starčevih nedovršениh priča te ih, dok piše, miješa sa svakodnevicom u domu – svjesna vlastite stvaralačke slobode. Pritom razgovara ili žustro raspravlja s „točkom“ kao sukusom kreativna potencijala i sudionicom u procesu pisanja. („Točka se kotrljala pred vrhom olovke, sama od sebe, više je nisam morala

gurati. Činilo se, baš tako treba biti, treba samo pisati, ne treba zbog toga osjećati krivnju, bijeloga ima dovoljno da nikada ne može biti do kraja uništeno“, str. 33.)

Na dva do tri središnja potresna događaja (pad dječčića u kipuću palentu čemu je svjedočio starac; majka koja je slučajno zaklala svoje dijete; traganje za ubojicom starčeva psa, koje je potaknula djevojka uz repetitivno pitanje „tko je ubio psa“) – naslaguju se razni znakoviti prizori, katkada samo sjene tih prizora, poteklih iz životnih iskustava/pamćenja obaju pripovjedača (inventarni zapisi o roditeljskom domu, personificiranim kućama nacionalno raspoređenima, o načinu na koji otac lomi kolač od rogača, o susretu s retardiranom djevojčicom, priča o blizancima, o majčinoj i očevoj smrti itd.). Time autorica preispituje odnos pojedinih dijelova priče i cjeline oponašajući čin seciranja tijela/teksta, aludirajući na način kojim se djelići ljudskoga tijela odnose prema anatomske ukupnosti, pozivajući se sustavno na zoran prikaz tog odnosa u studentskom udžbeniku. („...cjelina je dobra, jer ima jasno ucrtane granice i pravila koja mora poštovati da bi i dalje funkcionirala kao cjelina. Mrvice, komadići, otpaci, djelići, krhotine – slobodni su. Mogu biti sve, bilo što, pa čak i ništa. (...) i te su priče

samo mrvice, natruhe nečega čemu ne možeš utvrditi ime i podrijetlo, pa od njih, samovoljom praviš nešto što ti se čini smislenim. Baš kao što to čini *Atlas anatomije...*“, str. 204-205.) Zato su i likovi koje autorica „pripušta u priču“ (str. 226) uglavnom stilizirano signifikantne figure kojima nedostaje ime, a osobnost se sužava na opisne oznake njihovih uloga u obitelji (Otac, Majka, Brat, Baba, Did) ili na izvanjski dojam (Ona-s-kosom, Njonja-s-kosom, Dabela Mirta, Čovjek-na-napuhavanje i sl.).

No usporedo s ispisivanjem svoje i „prepisivanjem“ tuđe priče, „zapisivačica“ bilježi sukus vlastitoga doživljava svih saslušanih priča ili prepisanih postova reproduciranih prema sjećanju te ukazuje na uzajamnosti i različnosti između dva iskazna *ja*, koja povezuje podjednako melankoličan pa i depresivan pogled na svijet. Pritom starčeva naracija (djelomice i na srpskom jeziku / iako je iz ustaške obitelji / – čime se podcrtava njegova višestruka stranost) teži racionalizaciji priče, dok je djevojčina reakcija na tekst svog sugovornika često vrlo senzibilizirana mješavina budnosti i iracionalnih tlapnja, jer se pod svaku cijenu želi spoznati tko je taj starac. („Ali kako iza te sarkastične pričice, i sjećanja na priče koje je pričao, bolje reći prenosio iz nekog drugog sebe, otkriti tko je Ratko?“, str. 66.) Oba

subjekta pripovijedaju o svom vremenu u kojemu se naslućuju razne društvene nedaće i spletovi osobnih reakcija na njih: ratovi, izbjeglištva, lutanja, smrti, prerana odrastanja, groteskne okrutnosti, predrasude i nacionalne netrpeljivosti, osobne traume i strahovi, a najviše tragična narušenost ljudskih odnosa i posvećeniji izostanak empatije te posljedica neprilagođenost svjedoka tih događaja. Unatoč tomu što se priče odvijaju s vremenskim odstojanjem i u različitim povijesnim okolnostima, razvidno je kako se međuljudski odnosi neprekidno ponavljaju, kako nelagodne situacije proizvode uvijek iste učinke na psihe ranjivih pojedinaca, a usput ukazuju na uvijek iste pojave animalizacija u ljudskoj psihama. Odatle u ovom narativu razne životinjske prisposode (kokoši, zečevi, štakori i drugi glodavci) kojima autorica signalizira mračna mjesta u čovjekovoj (pod)svijesti, mjesta koja se otkrivaju pri minucioznim postupcima literarnog seciranja ljudskih pojava i postupaka izazvanih „sveprožimajućim tjeskobama“ (str. 115) u poviješću zamračenim vremenima. Međutim, ta pomalo umjetna prozna konstrukcija završava starom idejom o iscjeliteljskoj funkciji (ženskog) pisanja: famozna crvena/krvava (?) točka, pod rukom one koja drži olovku, ostaje čvrsto na rubovima

stranica kao obećavajuće eksplozivno sredstvo kreativnog zapisivanja, dok se sve ostalo smanjuje, blijedi, odlazi, zapravo nestaje u „crvenom moru“ novoga teksta koji (iskreno se nada-mo) tek dolazi.

Žena koje nema

Marina Vujčić, **Pedeset cigareta za Elenu**, Zaprešić, Fraktura, 2019.

Priča Marine Vujčić priča je koja traje dvadeset četiri sata, od ponoći do iduće ponoći, ona u kojoj su i poglavlja naslovljena satima i minutama, pa se i njima demonstrira golema razlika u bilježenju fizičkog protjecanja/ mjerjenja vremena i njegova višeslojna zrcaljenja u svijesti likova u kojoj nema prave sadašnjosti, jer se nijedan trenutak ne zadrži i odmah postane nešto što nije potrajalo. Tu je nepozdanu vremensku protegu autorica odredila namjerno banalnim činom: vremenskim odsječkom unutar koga se pedeset običnih cigareta može ritualno pretvoriti u dim, pepeo i ništa. Na taj je način protjecanje, mjerjenje i ukidanje vremena u različnim pa i (ne)zamislivim oblicima postalo okosnica priče u romanu *Pedeset cigareta za Elenu* (2019.), odnosno, vrijeme je postalo važan, ako ne i glavni lik. No tko je Elena? Ponajprije „žena koje nema“, zatim duh i glavni motivator

bujica i bujica misli, osjećaja, postupaka i odluka jednog od četiriju izravno nazočnih likova u priči; ona je njegov, a posredno i njihov, imaginarni pokretač i životvorna snaga, iako već dva i pol desetljeća, što znači i dovijeka, bez fizičkoga oblića. Ženska snaga tog nepostojećeg lika egzistira kao *spiritus regul* u životu brata blizanca i pomaže unutrašnjem pripovjedaču ovoga romana odčitavati različita psihološka i šira egzistencijalna stanja te presudne preobrazbe u njegovoj kao i svačijoj jednoličnoj životnoj svakodnevi. Početna je pozicija četiriju likova ovog romana ne samo neizvjesna nego i naoko nepopravljivo gubitnička. Riječ je o neznancima, o dva muška i dva ženska protagonista u istoj vremenskoj i prostornoj klopci, frustrirana svojim životnim dramama i popratnim tjeskobnim stanjima. Kako priča počinje u ponoć, pripovjedačica prati njihove seanse ispunjene bdijenjem i noćnim ophodnjama pustim ulicama na kojima se na trenutak slučajno, ali i znakovito susreću. Nižu se poglavlja u kojima naizmjenice izbijaju na vidjelo noćne, potom i dnevne more svakog lika posebno i istodobno: žena broj 1 pati zbog muža uhvaćena u kriminalnim radnjama; žena broj 2 tavori u dubokoj depresiji zbog suprugove nevjere i frustrirajuća odnosa s majkom; tu je i mladi novinar koji ne može prevlada-

ti bolno iskustvo s majčinom smrću iz ranog djetinjstva; sredovječni računovođa javlja se kao najvažniji provodni lik opterećen sestrinom (Eleninom) banalnom pogibijom u prometnoj nesreći prije četvrt stoljeća, smrću koja mu je poslužila kao izgovor za izbjegavanje života. U romanu nema gotovo ni jednog dijaloškog odnosa, jer likovi ne komuniciraju, uglavnom šute, prebivaju u iscrpljujućoj tišini svjesni svojih životnih promašaja i mučne „prošlosti koja se ne da resetirati“ (str. 54). Svaki pod kožom skriva demona vlastite izgubljenosti, svijest o promašenim prilikama, o izbjegavanju životnih odluka i općem besmislu te bolnim suočavanjem sa samim sobom. („Njezino nezaboravljeno rođenje pretvorilo se u smrt, a vlastito zaboravljeno u neživot“, str. 49.) Istodobno se Elenin duh nameće kao moguća revitalizirajuća snaga, a vrijeme mehanički teče – kao ozbiljno upozorenje kako se njegovo rasipanje osvećuje, napose onima koji su „zaboravili da su se rodili“ (str. 49) i „izbjegavaju život“ (str. 186), kako kaže autorica. Lik sredovječnog računovođe kojemu je samo „tijelo u sadašnjosti a misao zauvijek negdje drugdje“ (str. 15) podvrgnuo se bizarnom pušačkom ritualu u počast rođendanu nekad uspješne sestre blizanke i, ironično, svom životnom gubitništvu. Mehaniziranim ritu-

alima, napose poslovnim igrama s brojkama, on sustavno imitira automatizme i ostale stereotipe koji njime upravljaju u trivijalnoj svakodnevici, a kojih se ne može riješiti; zato je za taj lik tipično: nehotično ili polusvjesno, ali ponovljivo navođenje mozga na prisilne radnje koje se manifestiraju u rasporedu dnevnih obveza i koje su se napokon svele na prisilno bdijenje u osami uz cigaretni dim, odnosno, na prisilne računovodstvene igre znamenkama pokušavajući iz njihove nepredvidljivosti iščitati suvisliju lančanu povezanost svega postojećeg, pa i osobni egzistencijalni smisao. Takvu paradoksnu ulogu u životima ovih likova ima i „gospodin jezik“ koji je također opasna igračka, jer svojim metaforičkim zamkama postaje višak ili bezdan, prijeteći autoritet ili neprijatelj kojemu ne valja vjerovati, „jer se sve, pa i najbolnije činjenice, može upakirati u celofan metafora“ (str. 144). Stoga je prihvatljivija šutnja: „Čudno mu je zazvučao vlastiti glas kad joj se obratio. To je glas naviknut na šutnju. Sam sebi je zvučao kao stranac. Čim progovori, neka mikrofonija. Šutjeti je najsigurnije. Nije se jednom zapitao zašto se ljudi uopće imaju potrebu izraziti. Gotovo sve što se kaže, rečeno je uzalud“ (str. 34).

No u zbivanja su se umiješale i sitnice koje taj kafkijanski zaposlenik nekog računovodstvenog servisa

i „stručnjak“ za izbjegavanje života, uvećavajući ih, uzalud pokušava uspostaviti i razumjeti; uz figuru sestre blizanke koja ga je, iako mrtva, u sjećanjima na vitalističku ispunjenost svoga kratkog života, ipak motivirala na pokušaj neodustajanja – i male, naoko nedužne okolnosti, tj. „monumentalni razmjeri dojučerašnjih sitnica“ (str. 181), zaigrali su u korist neke nove životne prilike. Tako su sitne slučajnosti kao i duh „žene koje nema“ preuzeli ulogu pokretača neočekivanih promjena u sudbinama svih četiriju likova. Finim stilskim efektima, Marina Vujčić oprezno razrađuje ideju o čudesnoj moći slučajja kao sili iz neke nepoznate dimenzije koju se doduše ne razumije posve, ali se osjeća njezina moć spašavanja iz „bezdana privida i oponašanja života“ (str. 112) kojima su podjednako nasjedala oba muška i oba ženska lika ove priče. Preokret su u priči omogućili slučajni ponoćni susreti četiriju likova koji se ne poznaju, njihova nijema komunikacija očima, sjenama i pokretima u polumračnim situacijama, koje svojom neprovidnošću izazivaju instinkte straha, čuđenja, ljutnje, bijesa, otpora i borbenosti – dovoljnih za „resetiranje“ nečije sudbine. Na taj je način psihološki eksperiment u ovom narativu priveden kraju; iako, prilično nasilno sretnom, pri čemu svi likovi istodob-

no stječu novu snagu otpora prema dotadašnjim traumatičnim klišejima i ljudima koji su ih na njih prisiljavali. Njihovo se bdijenje naglo, a pomalo i melodramski, prekida katapultirajući ih prema zvjezdanim stazama njihova sna o čudu obnavljanja životnih šansi pod egidom: „Premotati. Poništiti. Prekrižiti. Ponoviti. Promijeniti. Pročistiti. Pobiti. Potisnuti. Potopiti. Poraziti. Pokrpati“ (str. 204).

Kazalište sjena i iluminacija

Zoran Ferić, **Putujuće kazalište**,
Zagreb, V.B.Z., 2020.

Možda nije pretjerano reći kako se čini da je ovaj Ferićev obiteljsko-povijesni i autobiografski roman-rijeka poprište sustavne borbe Ferića protiv Ferića i da se to ponajprije očituje na stilskoj paradigmi naracije koja dijeli tekst na dva pomalo dispartatna diskurzivna uzorka. U nekoliko prvih poglavlja romana (koja zauzimaju gotovo polovinu ove opsežne knjige), autor iznosi povijest svojih predaka s majčine i očeve strane, odnosno, govori o osobama koje uglavnom nije poznavao i događajima kojima nije osobno svjedočio, nego je građu o mnogobrojnim prasudionicima u obiteljskoj povijesti memorirao na poticaj obiteljske usmene predaje i raznovrsnih sačuvanih dokumenata

(koje i navodi). U tim se poglavljima primjećuje težnja prema pojačanoj spisateljskoj odgovornosti koja zahtijeva određen stupanj suzdržanosti i podosta autorskog distanciranja od građe. Ta se težnja manifestira u autorovu znatnijem osloncu na dokazne (donekle i stereotipne) parametre koji stižu iz obiteljskih pismohranih i drugih resursa njihove intime. Naglasak je ponajviše na slučajno sačuvanim, najčešće trošnim fotografijama i raznim slikovnim i pisanim dokumentima vezanima uz obiteljsku povijest, odnosno, uz sklonost nekih protagonista u priči prema likovnoj vrsti umjetničkog izražavanja.

Međutim, u drugoj polovici romana, koja znatnije prodire u autobiografsku sferu, izbor se relevantnih osoba stanjuje, a na pojedinačnoj se razini njihovi profili psihološki produbljuju, pojačana je ovisnost o autorovu sveprisutnom subjektivnom govorniku (to jest o svjedoku i izravnom sudioniku u novijim zbivanjima, a s naglaskom na tijekovima njegova komplicirana odrastanja). Primjetna je također znatnija ovisnost o njegovu nepouzdanom memorijskom kodu što uključuje autorsku razbarušenost, ostrašćenost pa i kreativnu pristranost pri literarizaciji građe. Pri fikcionalizacijskim zahvatima u građu primjetne su i razne vrste namjernih modifikacija pa

i mistifikacija (kako je navodio sam autor), naglašenija je ovisnost o osobno stečenim iskustvima, traumama, strahovima, frustracijama, grižnjama savjesti, životnim paradoksima pa i otporu prema malograđanskim predrasudama i tabuima – o čemu Ferić piše na svojstven, čitatelju već otprije poznat način. Na neka se stara književna iskustva poziva i tijekom iznošenja nove priče. („Zadnji dio pisma uzeo sam s početka jedne svoje tada novije priče koja je kasnije objavljena u prvoj knjizi, *Mišolovki Walta Disneya*.“ (...) „Tu ću sliku upotrijebiti na početku romana *Djeca Patrasa*.“ str. 456 i 460.)

Globalna priča ove sage o svjetonazorski, nacionalno i vjerski prilično izmiješanoj obitelji, kronološki dosta konzistentno obuhvaća umalo cijelo 20. stoljeće, poslaguje njegove ratove i primirja, ljudske patnje, zbjegove, nacionalne i staleške mržnje, mirnodopske frustracije, ideološke aporije i slično, no svi su dramatični, banalni ili pak tragični životni trenuci zapravo novelističke minijature ovisne o kaosu životnih slučajnosti, a prikazane su baš onako kako u umjetničkoj fikciji i treba biti: kroz prizmu pojedinačnih sudbina autorovih bližih i daljih predaka, zatočenika velike povijesne paradigme. U spomenutim prvim poglavljima rekonstruira se povijest dominantnih članova obiteljsko-

ga rodoslovlja s majčine linije; tu je, dakle, pomalo čudačka ljubavna priča njegove bake (medicinske sestre s tadašnje zagrebačke periferije koja nakon poroda umire od onodobne pošasti, tuberkuloze) i djeda (rusko-židovskog emigranta stradalog za NDH, liječnika i darovita crtača koga razdiru duhovni nemiri). Tu se već očituje začetak agramerske sage na temu ljubavi i njezinih sjena; radnja se odvija na gradskim toposima u ozračju provincijske skučenosti na europskim rubovima, u razdoblju između dvaju velikih ratova. Autor pritom ocrta konture povijesnoga vremena presudna za sudbinu likova, a to istodobno projicira i na jezični plan, jer likovi komuniciraju autentičnim govorom trenutka (zagrebačka asfaltna kajkavština, povremeno kroz rusku inačicu). Središnji je lik njegove „mlade bake“ prilagođen jednostavnom diskursu kojim sveznajući pripovjedač retorički oponaša mentalni status mlade žene iz tadašnjega trešnjevačkog predgrađa – uz neizbježan odmak od lika kojeg nije poznao. („A sad mu je, eto, gotovo oprostila. I još će se mjesec dana spoticati o svoje kofere ako treba, jer oni su bili znak da najvažnija selidba u njenom životu stvarno dolazi. Jest da je na vjenčanju bio čudan, da je sve to organizirao na brzinu, čak ni fotografa nije bilo, jer je on već imao spremnu kartu za Tan-

ger, ali kad su ona i Marica ulazile u taksi rekao joj je da se čuva i pazi, i poljubio ju je, istina u obraz, i obećao da stiže za mjesec dana. I stvarno je izgledao kao čovjek koji ne može nanijeti nikakva zla“, str. 83.) Autor je u tim pluskvamperfektnim situacijama obično nazočan kao promatrač koji iz prikrajka evocira minula vremena kroz intimu njihovih sudionika te povremeno upozorava i na svoj posrednički status na koji ima pravo prema rasporedu ogranaka obiteljskog stabla: „Unajmljeni stan u Novakovoj bio je znak luksuza, kućica na Jagodnjaku postala je dom. Upravo je onamo preselio svoje bidermajerovske komode i svoju radnu sobu s masivnim hrastovim stolom na kojemu danas ovo pišem. On i mama tada su živjeli u kući s vrtom, a pred ulazom rasla je golema trešnja koje se i ja dobro sjećam“ (str. 150).

U nastavku Ferić ocrta drugi ogranak svojih predaka s očeve strane, pa je i tu glavna spona ljubav na bosansko-hrvatskoj granici, u Dubici, gdje se odigrava svojevrsna kazališna melodrama na temu pomalo nestandardne „ljubavi i zlobe“, s preprekama, otmicama i bjegovima, pri čemu se Ferićeva obitelj povezuje i s glavnim akterom vojvođanskoga putujućega kazališta, Petrom Ćirićem, pravoslavcem iz Vršca i pišćevim pradjedom. I na daske te pozornice talože se razna

ideološka, politička i ratna ludila koja u stopu prate više ili manje vulnerabilne pojedince te na najizazovnije načine mijenjaju živote i sudbine čitavih obiteljskih skupina. Primjerice, u nekim prizorima čini se kao da je povijest stradanja banijskoga puka u Drugom svjetskom ratu, o čemu je pisala Ena Katarina Haler u romanu *Nadohvat* (2020.), dobila dodatno fikcijsko uprizorenje sagledano s naličja te iste banijske bojišnice, ali s rakursa stradalnika s druge strane crte razdvajanja. No i tu su svekolika izvanjska zbivanja upregnuta u obiteljski krug s puno detalja, anegdota i s povelikim brojem osoba prohujalih kroz živote dotad središnjih, a po krvi bliskih figura.

No od poglavlja naslovljena *Balalajka* Ferić mijenja tonalitet naracije, prelazi na subjektivniju autobiografsku paradigmu, prati susret dvaju u dotadašnjem pripovijedanju dominantnih obiteljskih protagonista, koji će sjedinjeni pomalo nestandardnom ljubavi oblikovati novu obiteljski vitalnu jedinicu iz koje je ponikao i autorski pripovjedač. Od tog časa pripovjedno se *ja* nameće kao osobno involvirani promatrački subjekt koji lutajući meandrima vlastitoga odrastanja od 60-ih godina prošloga stoljeća nadalje uspostavlja poseban odnos prema vlastitim roditeljskim figurama, analizirajući kontroverzije

njihova braka i karakterne specifičnosti svakog roditelja napose; prati i povijest njihova umiranja, oca bivšeg partizana s teškim iskustvima probijanja Srijemske fronte i ljubitelja oružja te zahtjevne i nedovoljno empatične majke – ne krijući usput ni autobiografske poveznice sa zabludama ili ekscentričnostima vlastitoga tjelesnog i duševnog stasanja. Na takvim stranicama pobjeđuje onaj „stari“ Ferić sklon ironiji, crnom humoru, bizarnostima, fantastici pa i blasfemijama, Ferić opsjednut tjelesnošću – u rasponu od bolesti tijela (tuberkuloza, rak) do razbarušene seksualnosti. Bolest je u njega najčešće metafora zla (koje proizlazi katkada i iz iščašenih ideologija), odnosno, metafora neke fluidne i nasumične više sile (TBC) ili posvećenijeg unutarnjega nezadovoljstva iz kojega stoji nečiji „izgubljeni raj“ (rak): „To je kao neko samoubojstvo organizma. Organizam se sam odlučio ubiti bez tvoje volje i ti više tu ne možeš ništa, iako bi htio živjeti, ne možeš jer su tvoje stanice odlučile drugačije. A krivac je za to stalno nezadovoljstvo“ (str. 350). I dok Ferić iz onih oskudnih fotosa na kojima su ipak sačuvani neki važni izvanjskih prizori iz obiteljske povijesti, pripovjedački vješto i gotovo rendgenski razotkriva unutrašnjost svojih predaka, a napose sebe sama, dotle se oblikuje i njegov poseban odnos prema

vremenu i njegovoj neuhvatljivosti, svijest o relativizaciji sjećanja, fikcije i njezine istine. Ovlaš slijedeći mimohod sjena svojih važnih obiteljskih prethodnika, on se na najboljim stranicama ove proze (tj. u pet završnih poglavlja) usredotočuje baš na one znakovite pokazatelje djelomično

uhvaćena vremena – koji su čvrsto urasli u njegovu intimu, potom ih majstorski transponira u narativno tkivo, gdje trenutno zaustavljeni prizori iz osobna života dobivaju iluminacijsku moć, postaju bljeskovi svačijih duhovnih i emotivnih stanja, životnih usuda pa i umiranja.

NAGRADE DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA

Nagradu Fonda „Miroslav Krleža“
za razdoblje 2019. – 2020. dobiva

Ivan Rogić Nehajev
za knjigu
Rapave kajde
(Zagreb, Matica hrvatska, 2019.)

Povjerenstvo za dodjelu Nagrade i Povelje predložilo je, a Odbor Fonda jednoglasno je prihvatio na svojoj svibanjskoj sjednici, da se Nagrada Fonda „Miroslav Krleža“ za razdoblje 2019. – 2020. dodijeli pjesniku Ivanu Rogiću Nehajevu za njegovu zbirku *Rapave kajde* iz 2019. u nakladi Matice hrvatske Zagreb, kao djelu od iznimne važnosti za hrvatsku književnost.

Na samome početku obrazloženja nešto sasvim obično, podaci iz leksikona kako bi ih izrekao neki knjiški šturak, otud se onda posve krivom etimologijom takvi podaci valjda zovu šturi podaci: pjesnik i esejist Ivan Rogić Nehajev rođen je 1943. u Lukovu nedaleko od Senja. Pod imenom Ivan Rogić objavljuje znanstvene radove i knjige iz područja urbane sociolo-

gije, sociologije okoliša i sociologije razvoja. Više godina je u Zagrebu radio u Urbanističkom institutu Hrvatske, a od 1989. profesor je na Arhitektonskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 2007. do umirovljenja stalni je zaposlenik Instituta društvenih znanosti „Ivo Pilar“ u Zagrebu. Autor je više knjiga pjesničkih tekstova i knjiga eseja u kojima su sabrani različiti kulturološki eseji i rasprave. Pjesnička zbirka *Rapave kajde* iz 2019. jedanaesta je knjiga poezije autora koji kao da se skriva u vlastitoj sjeni.

Kad to kažem, a to sasvim pouzdano nije izvađeno iz leksikonskog sloga, onda mislim da je pred nama čovjek i umjetnik koji se ne želi nametati ispraznom frazom i docirajućom retorikom, koji kao da je sam sebi postao neka tajna čija vrata ne želi otvarati, napose ne kad bi se to kao moralo i trebalo. Kada je to dragi kolega Rogić Nehajev došao u DHK i počeo vehementno razmetanje frazama, vrtnjom prstiju i deklamatornim negodovanjem spram toga i onoga... Tihi posjetitelj naših prostora, vješt govornik, izvrstan analitičar, lucidni i argumentirani kritičar društvenih i kulturnih pojava i prilika, duhovit, jednostavan, drag čovjek... Osoba s kojom razgovor obogaćuje, osoba koja kad vas pita: kako ste, kolega, kako ste, prijatelju... onda to doista i misli, na skrivajući figu u džepu, ne hineći srdačnost i iskrenost. Kako je, u tom smislu, rijetka osoba u kolegijalnom i prijateljskom kontaktu, tako je i rijetka osobnost u hrvatskom pjesništvu. Obično se kaže da je postmodernist, elitistički pjesnik, vrlo složen i težak za čitanje. Baš kako su to znali reći za Tončija Petrasova Marovića ili za Thomasa Eliota ili za toliko drugih... To bi valjda značilo da su Tadijanović i Cesarić laki pjesnici, da su možebitno Matoš i Mihalić neka sredina na tezulji dohvaćanja značenja i smisla. A posrijedi je uvijek i jedino imaginativnost, taj mehanizam uklapanja vlastitog bića u mjeru mraka i svjetla što ga čovjek u neorganiziranom prostoru i vremenu osjeća kao oblik pokajanja, iskupljenja i spasenja. Nije li u osnovici i *Rapavih kajdi* pokušaj da se vlastitom imaginacijom, preko aspekta potrošene, izraubane, opore, dakle rapave pjesničke riječi, rastvori pjesnička kajdanka, pokoja nota humanizma, ljekoviti zapis i mnoštvo otpora divnome i prokletome svijetu između strepnje i nade.

Jedanaest ciklusa opsežne zbirke kronika je nastajanja i nestajanja u autorovu pjesničkom kozmosu od 2012. naovamo... Rogićeva imaginativnost nije ništa drugo nego potentna razlomljena analiza čovjekova materijalnog i duhovnog prisustva u prostoru drugih ljudi i samoga sebe. Kao da u tome nema psihologije trenutka i sociologije razvoja ljudskog tijela kao

rastera i nacrtnog plana sudbine. Neke arhitektonike koja se samoizgrađuje na raskasapljenoj ledini kao potonulo autorovo blago. Kritičari su govorili o tijelu koje je uporište i cilj pjesničke imaginacije. Tijelo je sigurno nosač, ali je razigrani duh vođa, upravitelj misli i osjećaja, katalizator izmjene stvari i pojava između onih koje mi, obični trudbenici duha, vidimo i onih koje oni, pjesnici, to čuđenje u svijetu i budne igračke vjetrova, preslaguju, slažu i množe. Zato su *Rapave kajde* knjiga pomno i dobro organiziranih rasutih doza rastavljene stvarnosti, tematski ugođenih cjelina i mjestimice pravilno raspjevanih ritmičnih dionica. U njima ništa nije kako se čini, jer do njihova značenja i smisla vodi pakao i raj osobnih iskustava i životnih drama. Rogićeva začudna imaginativnost poticajna je mjera za spasenje čovjekova tijela i duha. Kako sada, tako i prije... jer ovu nagradu Odbor Fonda ne daje samo za aktualnu autorovu kajdanku i razdoblje 2019. – 2020., nego i za cijeli autorov opus, za sve pjesničke zapise o razlomljenim uvidima u cjelinu stvarnosti, za Rogićevu bogatu i rijetku jezičnu *rapavost* i suvereno osvajanje *kajdi* kao prostora umjetničke slobode. Upravo za ono o čemu je toliko pisao i čemu se nadao i Miroslav Krleža. Iskrene čestitke i zahvala cijenjenom i dragom pjesniku Ivanu Rogiću Nehajevu!

U ime Odbora Fonda „Miroslav Krleža“
dr. sc. Ivica Matičević, predsjednik Odbora

Zagreb, 7. srpnja 2021.

Nagradu „Tin Ujević“

za najbolju zbirku pjesama
za 2020./2021. godinu dobiva

Evelina Rudan

za knjigu

Smiljko i ja si mahnemo

(Fraktura, Zaprešić, 2020.)

Prosudbeno povjerenstvo u sastavu: Božica Brkan, predsjednica, te članovi Dunja Detoni Dujmić i Ivan Rogić Nehajev, jednoglasno je odlučilo da se Nagrada „Tin Ujević“ za 2021. dodijeli Evelini Rudan za zbirku pjesama *Smiljko i ja si mahnemo (balada na mahove)* (Fraktura, Zagreb, 2020.).

Za Nagradu su prijavljene rekordne 83 knjige. Prosudbeno povjerenstvo procjenjuje kako su one reprezentativni uzorak ukupne produkcije hrvatskih pjesnika prošle godine i da bi bilo korisno podsjetiti da je suvremeno hrvatsko pjesništvo, barem statistički, autorski vrlo plodno te da se uspješno opire labirintskim klopkaма tzv. *oskudna vremena* i uvijek prisutnim društvenim sklonostima zanemarivanju pjesničkih uvida i djela. Uočava također da su u suvremenom hrvatskom pjesništvu prisutne različite moderne/postmoderne autorske intencije. Pluralnost produkcije može se držati njegovim općim obilježjem, izraženijim nego u prethodnim razdobljima, ali i njegovom vrijednošću: svojevrsnim jamcem *mladosti* suvremenih hrvatskih

pjesničkih radionica. Uočili smo također i da su knjige poslane na natječaj objavili vrlo različiti izdavači, počevši od samih autora pa sve do uspješnijih izdavačkih kuća s novim specijaliziranim bibliotekama te nam se čini ohrabrujućim i pohvalnim što u izdavačkim programima pjesničke knjige nisu uobičajeno manje važne u usporedbi s drugim žanrovima, ponajprije proznim.

U potrazi za dobitnicom/dobitnikom Nagrade „Tin Ujević“ prosudbeno povjerenstvo priklonilo se svojevrsnom trokoraku. Do konačnog imena stigli smo odabirom i objavom najprije užeg izbora knjiga desetero pjesnika čije se autorske poetike međusobno bitno razlikuju, ali su srodne po natprosječnoj izvedbenoj kakvoći pjesničkog teksta te temama nerijetko društveno aktualnima (npr. korona, potres i sl.):

Marija Dejanović: *Dobrota razdvaja dan i noć* (Sandorf, Zagreb, svibanj 2021.)

Lana Derkač: *Hotel za mrtve* (V.B.Z, Zagreb, studeni 2020.)

Monika Herceg: *Vrijeme prije jezika* (Fraktura, Zagreb, studeni 2020.)

Senko Karuza: *Nestajanje* (Meandar Media, Zagreb, studeni 2020.)

Andrijana Kos Lajtman, Damir Radić: *Zarazna zona* (Fraktura, Zagreb, travanj 2021.)

Irena Matijašević: *Početak zrelosti* (V.B.Z, Zagreb, listopad 2020.)

Ivica Prtenjača: *Tišina i njezine olovke* (V.B.Z, Zagreb, rujan 2020.)

Evelina Rudan: *Smiljko i ja si mahnemo* (Fraktura, Zagreb, ožujak 2021.)

Milorad Stojević: *Hladni pogon* (HDP, Zagreb, svibanj 2020.)

Marko Tomaš: *Skratimo priču za glavu* (V.B.Z, Zagreb, ožujak 2021.).

Izbor smo zatim suzili na pet pjesničkih knjiga, i to one Marije Dejanović, Lane Derkač, Senka Karuze, Andrijane Kos Lajtman i Damira Radića te Eveline Rudan, poslije čega je prevladalo jedinstveno mišljenje članova Povjerenstva kako nagradu treba dodijeliti knjizi Eveline Rudan *Smiljko i ja si mahnemo*.

Evelina Rudan rođena je u Puli 1971. Živi u Zagrebu, gdje na Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu predaje i istražuje veze usmene i pismene književnosti te oblike nove usmenosti. Prije *Smiljka...* objavila je knjige: *Sve ča mi rabi ovega prolića*, 2000.; *Posljednja topla noć*, 2002.; *Uvjerljiv vrt/Convincing Garden* (u elektroničkom obliku), 2003.; *Breki i ćuki*, 2008.; *Pristojne ptice*, 2008. Objavila je i slikovnicu *Kraljevićev san* (s ilustratorom S. Nemetom), 2010. Za stručnu knjigu *Vile s*

Učke: žanr, kontekst, izvedba i nadnaravna bića predaja, 2016., nagrađena je na matičnom, Filozofskom fakultetu, iduće, 2017. *Smiljko i ja si mahmemo (balada na mahove)* nagrađena je s više književnih nagrada (HAZU, „Fran Galović“ i „Ivan Goran Kovačić“), ali to nije presuđivalo pri odlučivanju, iako se slučajno sretno poklopilo s odlukom Povjerenstva.

Knjiga Eveline Rudan *Smiljko i ja si mahmemo (balada na mahove)* teško bi se mogla uokviriti uobičajenim poimanjima i analizama poezije, štoviše, na radost raznorodnih čitatelja i znalaca – objavljena je i u ponovljenom izdanju – prerasta mnoge uobičajene okvire, počevši s određivanjem, primjerice, što uopće njezinih 40 tekstova jesu (pjesme, *balade na mahove*, stavci, zapisi...), a potom, iako napisana istarskom čakavštinom, nipošto se ne bi mogla uguhati u ladicu onoga što se obično određuje dijalektalnom poezijom.

Evelina Rudan podrubno svakom stavku/pjesmi autorski dopisuje isto značnice na hrvatskom štokavskom, ali to nije *akademski* dodatak, nego trag iste autorske ruke kojom je napisan i tekst na hrvatskom čakavskom. Time nastaje svojevrsno *prelijevanje* čakavskog teksta prema štokavskom, a ovoga natrag prema čakavskom. Bez vidljivih pravila. Prije će biti da je vođeno nevidljivim komunikacijskim poljem, gdje su značenjske simbioze i osjetilne sinestezije usmenih gesta nekoj vrsti očekivanih i *normalnih* događaja. Pa čitatelju i nije uvijek nužno, zbog toga, posezati za prijevodima nejasnih riječi, bilo čakavskih, bilo štokavskih. Njihova je dvostrana točnost, zajamčena događajnošću samoga komunikacijskog polja, nagoviještena već i međusobnim *mahanjem* lirskih aktera i baladičnom dinamikom na *mahove*. Ovdje čakavski nije predmetom arheologijske obrane, nego pulsirajućom stvarnošću koja crpi i energiju i poticaje iz širih i dubljih paradoksa govornih događaja. Dobitak i za čuvare zavičajnih zaliha i za pjesničke eksperimentatore.

Drugo nezanemarivo obilježje teksta ove knjige očituje se u dubinskom otporu statičnosti teksta. Premda je tekst napisan, dakle, prinuđen je na svojevrsnu statiku koliko je biti napisan = biti slikom, on se tomu opire vraćajući se ustrajno protočnoj usmenosti, točnije, ritmovima svojih početaka i osjetilnosti imaginarnih govornikovih usta. Veza s njihovom tjelesnošću jamči tekstu navlastiti spoj vedrine i protočnosti kakve se, po pravilu, dopisuju događajima koji se događaju samo i isključivo prvi put. Nije u čakavskoj tradiciji to uvijek očito, ali se zna kako u njoj glagol *teći* natkriljuje i gospodari, pa i zamjenjuje, glagol *trčati* i njemu bliske. Ne veli se: *trči*, nego: *teci*. Jednom nogama, drugi put *baladom na mahove*.

Tekst knjige je, dakako, tekstom sjećanja. Sjećanje nije jednako pamćenju, a u knjizi Rudanove sjećanje djeluje kao nevidljivi autor različitih mikroatlasa, u rasponu od istarskih ploča do zagrebačkih fakultetskih susjedstava, sredozemnih modrina do njujorskih usputnica... Sjećanje polaže pravo na sav prostor svijeta kojega njegova živost čini valjanim kandidatom za sjećanje. No sve to *nomadsko* vrludanje sjećanja centrirano je na drugoj strani oko jednog vremena/mjesta kada su/gdje su svi naši još živi. Njihova prisutnost povezuje u zajedničko i prismo komunikacijsko polje sve one koji (lirski) mahnu jedni drugima: Smiljka, Vedrana, Evelinu... kao prve i posljednje baštinike djetinjstva. Među raznolikim pjesničkim uporbama (a i zloporabama) sjećanja tekst Eveline Rudan djeluje kao svojevrsni podsjetnik na sve ono što priječi klizanju sjećanja u banalnost.

U knjizi *Smiljko i ja si mahmemo* nema *velike* povijesti, ali je od nje preuzeta narativna, pripovjedna metoda. Pa se 40 stavaka *balade na mahove* mogu čitati i kao 40 samostalnih, a međusobno povezanih zapisa o onoj vrsti povijesti koja *uživa* povlašteno mjesto kandidata za zaborav. I ovdje je uočiti tragove otpora konvencionalnoj nadmoći *velikih priča*. Nema u toj *drugoj* povijesti čak puno ni same povijesti. Ali se u njoj smrt bližnjih, *mrtvih kao amen*, trajno odmiče od nestanka u apstrakciji. Povijest je najprije povijest onih koji su preživjeli. I koji u malim pričama *na mahove* govore o tome.

Mnoge čitatelje zbunjuje, a mnoge i zainteresira i naslovni, i opetovani početni stih svake od 40 *balada na mahove* u zbirci *Smiljko i ja si mahmemo*. U zbirci ističemo ritmičnost i primjetnu ritmiziranu izmjenju razgovornosti i narativnosti. Različite figure ponavljanja pridonose dinamici kazivanja kao i izrazitoj jezičnoj zaigranosti (istarska čakavština). Tematizira se prijateljstvo i različiti oblici međuljudskih komunikacija, i to u različitim životnim dobima i dispartnim spoznajnim dosezima. Lirski je subjekt naklonjen detaljizmima i konkretnosti u prostoru i vremenu, što napose dolazi do izražaja na bogatom leksičkom planu, a povremeno je sklon humoru i (auto)ironiji. Ritmiziranost se u tekstu primjećuje na više razina. Ponajprije na kombinaciji kolektivnih iskustava i individualnoga glasa, odnosno, jedan lik (glavni ženski subjekt) govori i iznosi svoje iskustvo, drugi lik (muški) povremeno sudjeluje i replicira. Zatim u pozadini su u širokom rasponu apostrofirani treći slušatelj te razni drugi sudionici u toj baladnoj priči. Potom na sustavnoj prepletenosti umjetničke i usmeno-književne tra-

dicije te na prostornoj razvedenosti u rasponu od uže zavičajnosti (ruralna Istra i Zagreb) do cijeloga svijeta (npr. Sibir, Sueski kanal, Amerika i šire). Vremenska razvedenost primjećuje se u stalnim skokovima od naivnosti i jednostavnosti u djetinjstvu do sofisticirane spoznajne zrelosti koja uključuje različite oblike intertekstualnosti, kombinaciju visoke i niske kulture, citatnost, poznavanje književnosti, filozofije, znanosti i sl.

Zaključno, jezična tvarnost teksta, živa protočnost kao otpor statičnosti teksta, oslobađanje sjećanja za istinu o živima te skladanje *usporednih povijesti* izvan apstrakcija *velikih priča*, uporišnim su postupcima knjige Eveline Rudan. „Tin Ujević“, prema ocjeni Povjerenstva, dolazi u prave ruke.

Za Prosudbeno povjerenstvo
Božica Brkan, predsjednica

Zagreb-Vrgorac, 5. srpnja 2021.

Nagradu „Anto Gardaš“

za najbolju knjigu pripovijedaka ili roman za djecu i mladež
za 2020. godinu dobiva

Tomislav Zagoda

za knjigu

Škola na rubu pameti

(Opus Gradna, Zagreb, 2020.)

Na natječaj za ovogodišnju Nagradu „Anto Gardaš“ pristiglo je trideset knjiga romana, oduljih priča i zbirki priča, od toga broja autorstvo potpisuju čak dvadeset četiri spisateljice i šest pisaca. (...) Produkcija je zanimljiva i tematski raznovrsna, što je za svaku pohvalu – od zamišljanja budućnosti, oživljavanja davne i bliže prošlosti, suvremenih zbivanja, filozofskih i alegorijskih svjetova, obiteljskih tajni, želje za učenjem čitanja kad to nije bilo moguće svima, preko tema kao što su trgovina bijelim robljem, život djece s emocionalnim teškoćama, pomoć dresiranog psa kod autizma, tonuće u ovisnosti. U natječajnoj produkciji pristojan je broj knjiga kultiviranoga pisma, živih dijaloga i žanrovske raznovrsnosti. Nedostaje više autorskih poetika protkanih humorom, a u nekim izdanjima osjeća se nedostatak uredničkih savjeta.

Abecednim redom, u užu izbor za Nagradu, koju organiziraju Društvo hrvatskih književnika u Zagrebu i Društvo hrvatskih književnika – Ogra-

nak slavonsko-baranjsko-srijemski u Osijeku, a pokrovitelji su Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Županija osječko-baranjska i Grad Osijek, ušle su ove knjige:

Elizabeta Končić Trlek: *Pošta za Li* (Hrvatsko društvo književnika za djecu i mladež, Zagreb, 2020.)

Magdalena Mrčela: *Između* (Kugli&Kugli, Zagreb, 2020.)

Vladimira Velički: *Mala, mala vila* (Alfa, Zagreb, 2020.)

Tomislav Zagoda: *Škola na rubu pameti* (Opus Gradna, Zagreb, 2020.).

(...) Povjerenstvo je, razmatrajući svih trideset pristiglih knjiga, donijelo jednoglasnu odluku da se Nagrada *Anto Gardaš* za godinu 2020. dodijeli Tomislavu Zagodi za djelo *Škola na rubu pameti*, ilustrator Dario Kukić, izdavač Opus Gradna iz Zagreba.

Tomislav Zagoda i Dario Kukić ostvarili su zajedno slojevit i zanimljivu knjigu. Ako počnemo od naslova, vidjet ćemo da je suvremen, a ponešto i alegoričan: *Škola na rubu pameti*. Malo tko od nas nema svoje iskustvo o temi škole na rubu pameti. Pri čitanju naslova jamačno će se pojaviti asocijacija vezana za školstvo u posljednjih godinu i pol. Svako dijete imat će svoje iskustvo vezano za ovu temu, a odrasliji će u tom naslovu prepoznati i trunku subverzivnosti. Ovo posljednje i te kako je razvijeno u tekstu i ilustracijama. Subverzivan je prikaz škole u kojoj djeca istinski imaju pravo glasa, u kojoj se učenici tajno sastaju s nastavnicima kako bi zajednički riješili problem. Subverzivna je ideja utrke Velika nagrada Vatikana koja se odvija u vatikanskim podrumima (naročito u odnosu na turističko ludilo koje tamo vlada onda kad nema pandemije). Subverzivan je lik školske spremačice Julke koja će pustiti nekoga u ravnateljev ured ako dobije na poklon najveće hitove Duška Lokina. A taj netko će naći u ravnateljskoj ladici važne priručnike *Sto mudrih izreka*, *Kako pristupiti ženi u svakoj prilici*, *Kako promijeniti žarulju*. Ovim se prizorima mogu smijati i odrasli i djeca. Ali oni redom govore i o poželjnim odnosima među generacijama, o komercijalizaciji duhovnosti i kulturnih spomenika (pa tako i vjere), o tome da su i spremačica i ravnatelj ljudi s vrlinama i manama. I da nema crnih ili bijelih likova u stvarnome životu. Riječ je o žanru ilustriranog romana ili odulje priče gdje su ilustracije na svakoj stranici i posve prožete tekstom (i obrnuto), koji je u svjetskoj literaturi za mlade već vrlo prisutan jer potiče čitanje u djece (a i odraslih, da se ne zavaravamo). Ova podvrsta

je u nas još u začetku. U njemu se uspješno okušala dosad i Melita Rundek, objavivši dvije knjige o dječaku Mirku koji pripadaju toj podvrsti.

Upoznajemo učenike i nastavnike (vjerojatno većim dijelom) izmaštane Osnovne škole Žige Klepca Rimca, „najvećeg nepoznatog pjesnika“. Neki od slavni učenika iz povijesti ove škole su Josip Borovac, izumitelj odijela za šumare, Anđelko Đonović, izumitelj prozračnih potplata, Jadranka Jajac, izumiteljica francuske salate bez majoneze itd. Učenici koji pohađaju školu jednako su osebjuni kao i oni bivši: Toni Propadalo ima peh da sve čega se prihvati zbog nečega propadne te je stoga meta vršnjačkoga nasilja, ali se sam dosjeti kako će doskočiti zlostavljačima; Mara Kukić i Žana Mravunac natječu se u što neobičnijim kućnim ljubimcima (žoharima, puževima golaćima i sl.), na što se u školi gleda blagonaklono, a u završnom poglavlju škola posvaja životinju iz azila, pri čemu se daje jasna poruka da je briga za ljubimce vrlo lijep, human, ali i odgovoran posao. Životinje pružaju djeci veselje, osjećaj veće osobne vrijednosti i samopoštovanja, a ponekad i zaštitu. Blaženko Pehar je dječak s vizijama točnih odgovora na testovima iz svih predmeta, što proslavi školu kao mjesto eksperimentalnih pristupa učenju, a Blaženku pomogne da skine sa sebe „etiketu“ učenika koji ne može imati dobru budućnost jer su mu roditelji „prekaljeni kriminalci“ koji povremeno borave u zatvoru. Dječak, zapravo, sa svojim roditeljima ne dijeli kriminalne sklonosti, pa je implicitna poruka da se treba čuvati „etiketiranja“ i predrasuda kad pristupamo djeci. Agata Debata je lik posvećen pametnoj djeci koja uz pomoć danas sveprisutne debate (tradicionalno njegovane u nekim srednjim školama, i natjecateljski organizirane) uspijevaju povesti revolucionarne i pametne promjene u školi, o kojima nastavnički kadar nije ni sanjao. Nota subverzivnosti i poziva na razmišljanje izviruje i iz ove tematike, jer se na kraju sve vraća u prijašnje stanje, a debata kao da je ostala sama sebi svrhom. Dosta realistično, zar ne? U knjizi upoznajemo dalje „povijesnu ličnost“ o kojoj djeca uče – Ljudevita Geja koji je hrvatski frizer, pediker, masažer i reiki-majstor. Uz duhoviti prikaz odrastanja ovoga junaka izmišljene povijesti, parodiraju se znanja koja učenici moraju usvojiti iz razdoblja ilirskoga pokreta (njima vrlo daleko i rijetko omiljeno gradivo), što će djeca s veseljem prepoznati već u „frizeološkom“ časopisu *Shkaritze Horvatzke*, ali i u drugim detaljima. Ovo može uroditi i interesom za uspořádivanje podataka o dvojici Ljudevita, kako bi se čitatelj još bolje zabavio. U školi se potom iznenada, inicijativom ravnatelja, pojavljuje Robot

Superučitelj Sokrat 2020. obučen u grčku togu, prvi takav u Europskoj uniji. Jasna je ironija na splet najavljivanih, a nikada kvalitetno provedenih reformi u našoj školi. Superučitelj počinje ludovati, pa školu spašava najgori učenik – koji je po nečemu ipak najbolji – majstor u hakiranju kompjutera. Zagoda i Kukić znaju da kvalitetnog/kvalitetnu učitelja/učiteljicu – koji/koja je ujedno i čovjek – nitko nikada neće moći zamijeniti. U posljednjem poglavlju najljepša je fleksibilnost ravnatelja koji također pokazuje da je u prvome redu čovjek, i dopušta djeci da zadrže mlade štence koje je okotila njihova školska kujica, pa čak i nekoliko mačaka (u školskome dvorištu).

Već smo naglasili prožetost i isprepletenost teksta i ilustracija, što će potaknuti na čitanje djecu koja imaju različite čitateljske teškoće. Ohrabrit će ih u godini posvećenoj poticanju čitanja na ovu aktivnost, posebno stripovskom organizacijom crteža, njihovom raznolikom pozicijom u odnosu na tekst, komentarima ilustratora koji su i vizualni i verbalni, raznolikim oblicima crteža, bojama koje imaju zanimljiva značenja u knjizi i koje različito markiraju svako pojedino poglavlje, mnoštvom karikaturnih likova i pažljivo odabranom „kostimografijom“. Zagoda i Kukić pronalaze načine da kroz iznenađujuću i duhovitu fabulu, ilustriranu s puno detalja i vizualnih dopuna, provuku već navedene afirmativne poruke, dobre ili „zločeste“ misli. Posebno je to važno u vremenu tako malo pozitivnoga u medijima, i u kojem se djeci serviraju vrlo distopijske i obeshrabrujuće poruke. Njihova protuteža ostvarena je u djelu koje govori o izmišljenoj školi, ali nije bijeg od stvarnosti, nego izrasta iz hrvatske obrazovne „muke“ – učeničke i nastavničke. Knjiga pruža djeci utjehu smijehom i dobrom pričom, skrivenim porukama i malim pošalicama na sadržaje i situacije koji su im sigurno poznati. U svakome slučaju, Zagoda i Kukić nisu podcijenili djecu ovom knjigom, nisu im ponudili samo puku zabavu i šalu, nego i poticaj za kritičko razmišljanje i razgovor.

Prosudbeno povjerenstvo
 prof. dr. sc. Diana Zalar
 Branka Primorac
 Stjepan Tomaš

Nagradu „Julije Benešić“

za najbolju knjigu književnih kritika
za 2021. godinu dobiva

Miroslav Mićanović

za knjigu

Ronjenje na dah

(Meandarmedia, Zagreb, 2021.)

Povjerenstvo Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara, u sastavu Vlasta Markasović, Adam Rajzl i Goran Rem, između knjiga pristiglih na ovogodišnji natječaj, izabralo je najbolju hrvatsku književnokritičku knjigu, kojoj osnivač i nositelji susreta dodjeljuju Nagradu „Julije Benešić“ za 2021. godinu – *Ronjenje na dah* Miroslava Mićanovića.

Miroslav Mićanović, pjesnik, prozaik, esencijalni „kvorumaš“, autor knjige eseja i kritika, naslovljene *Ronjenje na dah*, objelodanjene kod „hrvatskoga Gallimarda“ – također esencijalnoga „kvorumaša“ Branka Čegeca, kritičar je koji se uistinu intenzivno bavi književnom kritikom i esejistikom, intenzivno i stalno reagira na najnovije književne fenomene, ali mu je prethodećih tridesetak godina obilježeno i intenzivnim tkanjem kratkih i duljih tekstova kojima prilazi kao privremeno pojedinačnim estetskim fenomenima, koji su međutim i estetskim orijentirima samoga najsofisticiranijeg lirskoga stanja u hrvatskome pjesništvu uopće. U tom prostoru,

jedne stogodišnje suvremenosti, u prostoru vrhova sofisticiranosti hrvatske lirike, Mićanović piše o A. G. Matošu, A. B. Šimiću, D. Cesariću, M. Dizdaru, o suvremenim klasicima I. Slamnigu, I. Rogiću Nehajevu, A. Dediću, D. Dragojeviću, S. Jendričku, S. Gulinu, ponešto mlađima Z. Makoviću, B. Malešu, M. Stojeviću, M. Valentu, G. Remu, D. Rešickom, K. Bagiću, opusnim odnosima u poeziji B. Čegeca te potkorpusnim statusima ukupnoga mlađeg pjesništva devedesetih (M. Pogačar, L. Derkač, M. Andrijašević, A. Novaković, T. Dunderović...).

Poseban, već petnaestak godina, esejski kritičarski nastup, autorski prepoznatljiv u hrvatskome recepcijskom prostoru, Mićanović izvodi u radijskim emisijama, gdje bez pisanoga teksta pristupa čitanjima najnovijih knjiga i lucidno otvara suvremenost književnih estetskih pojava, što je nedvosmisleno vidljivo i ponuđeno u rukopisu knjige *Ronjenje na dah*.

Mićanovićev je stil gotovo dijaloški; on u svakom slučaju, dakle – svakom tekstu s kojim dijalogizira – postavlja pitanja, kao što postavlja pitanja i daje privremene odgovore – čitateljima, samoj koncepciji baš najsuvremenijeg čitanja i čitatelja. Mićanović pitanja i traži već predviđena u samim tekstovima koji su privukli njegovu esejsku pozornost. Nastoji izdvojiti pitanja koja tekst-predložak i eksplicitno postavlja. No, više od svega, Mićanovićevo se esejsko pismo samo kreće poljima i gestom pitanja, gdje upravo samom čitatelju, jasnoćom upita, daje i kompetenciju ili kondiciju za zamah smjera kojim možemo poći. Tako se zapravo pojavljuje i trijalog tekstne igre, u kojem razgovaraju i prate tijekove kretanja značenja Kritičar, Čitatelj i Tekstni subjekt.

Mićanović najradije ili točnije uvijek svojim esejskim pismima tka već spomenuti trijalog, gurka čitatelja pročitati sve te autorske tekstove u kojima je i njegov esej već uživao, ali već njegova estetsko-autorska dinamika postiže puno estetsko užiće literarnosti – i prije negoli odlučimo od Mićanovića otići k njegovim izabranim predlošcima.

Miroslav je Mićanović naraštajno *kvorumaš*, kreće u knjigovno autorstvo lirikom u prvoj godini nastupa biblioteke „Quorum“ 1984., a prvu knjigu kritika bjelodani 1989. u naslovu *Četiri dimenzije sumnje*, kada svezak kritika potpisuje zajedno s Julijanom Matanović, Vlahom Bogišićem i Krešimirom Bagićem, za koju bivaju nagrađeni najznačajnijom književnom nagradom tadašnje države – „7 sekretara SKOJ-a“. Nakon Čegecova začinjavačkoga zamaha projektom *Quorum*, preuzima 1991. uređivanje svih

kvorumovskih linija i tamo ostaje 15 godina zapamćen kao urednik koji pozorno prima autore i rukopise, odgovara i komunicira te pozorno i produktivno otvara nizove tekstnih i podprojektnih komunikacija. Prirediteljski, pak, a to je ono gdje se kritičarski um najbolje i najbliže predlošcima snalazi i uživa, potpisuje i za inozemne kontakte važne naslove, a tihu, ali projektivno temeljnu moć pokazuje kada s Brankom Čegecom priređuje panoramu suvremenoga hrvatskoga pjesništva *Strast razlike – tamni zvuk praznine* iz 1995. Posebno izdvojenim potpisom priređuje *Utjehu kaosa*, antologiju suvremenoga hrvatskoga pjesništva, u produkciji Zagrebačke slavističke škole 2006. godine, osiguravajući visoku referentnost hrvatske lirike u međunarodnom okružju.

Riječ je o odličnom i kompletnom piscu, pjesniku koji je dobio i najvažniju hrvatsku nagradu u prostoru lirike – „*Goranov vijenac*“ za pjesnički opus – te je riječ i o autorskom kritičaru, već nagrađenom *Poveljom Julija Benešića* na našim susretima, riječ je napose o autorskom kritičaru s punim nacionalnim, regijskim i nadregijskim uvidom, s golemim kontinuitetom osvrta na autore poput samog matričnog AGM-a kojemu se svečano-autorski, kao gost književnik na međunarodnom znanstvenom skupu, obratio na *Danima AGM-a* u Tovarniku prije osam godina, procesualno temeljeno misleno javio Antunu Branku Šimiću, zatim na *Danima Dobriše Cesarića* prije osamnaest godina u Požegi govori o *osječkom školovanju*, a o Slamnigu je mogao govoriti i na *Slamnigovim danima* u Osijeku-Vinkovcima-Pečuhu-Budimpešti-Poznanju, krećući se stilom *od nehaja i suprotstavljenosti*, dok se *igrom i opasnošću* kreće uz *umnažanje* koje igra lirika Nikole Kraljića. Pravom mićanovićeveskom, sintezno-analitičkom kombinacijom, zaokupljen je i labirintom vremenitih pokreta Maka Dizdara.

Kad je riječ o autoru Miroslavu Mićanoviću, piscu i pismu sofisticiranja i mudrog kultiviranja hrvatskoga književnog prostora, s pravom možemo očekivati da će i knjiga *Ronjenje na dah* potvrditi njegovo mjesto u hrvatskoj književnosti, a pri tome procesno i procesualno slušajući pitanja koja postavljaju tekstovi koji su u njezinu iščitavanju. O Kritici samoj, ova knjiga također, ušušavajući se u ugodu i povlasticu čitanja, stalno domišlja i time kontinuitet *Dakovačkih susreta* dobiva laureata zahvaljujući kojem i dalje uživa u svojoj povlastici primanja i praćenja ovakvih autorskih potpisa, punih esejizma, punih upućenosti i punih puncatih pluća spremnih na duga i sve užićevnija ronjenja na dah.

Uz Dragojevića, Mićanović misli o čitatelju, uz Gulina o odustajanju, uz Jendrička o krležijanstvu, uz Makovića o melankoliji, uz Bigu o otkrićima, uz Sonju M. o šutnji, uz Stojevića o čudesnosti, uz Valenta o interveniranju, uz Sanju Pilić o kolokvijalemima, uz Dubravka Pušeka o Celanu, uz Rema o filmu, uz Đurđevića o drugosti, uz Bagića o umoru, uz Šodana o uzaludnosti, uz Roklicera o zavjereničkom duhu, uz Gromaču o samoironiji, uz Rogića Nehajeva o onkrajnosti, uz Ivankovića o uzbudljivosti, uz Čegeca o temeljnom znaku.

I bez obzira na to je li kod strategemski-tematološkog Miroslava Mićanovića riječ o izranjanju iz *Quorumova* esencijskog Projekta ili o kulturno-metodološkoj eksploziji kroz panoramu *Strast razlike – tamni zvuk praznine*, ili o međunarodno-rigoroznoj afirmaciji antologijskoga izbora u *Utjehi kaosa*, bez obzira na te punktove, kao i punktove njegova uredničkog i nadasve uglednog povjerenstvenog djelovanja, bez obzira na sve to – Mićanovićevo je pismo upravo pismo dubinskog OBZIRA, stalnog morfologiziranja pokreta u tekstnom jeziku predložaka, ono je uočavanje i sukretanje svijetom teksta kao paradoksnog i vedrog leđnog kraula svijeta kao teksta.

Za Prosudbeno povjerenstvo
prof. dr. sc. Goran Rem

KRONIKA DHK-a

Svibanj – lipanj 2021.

Tribina DHK-a

5. svibnja 2021.

Gost tribine bio je Vladimir Halovanić, razgovaralo se o njegovoj novoj knjizi *More maslina* (Pučko otvoreno učilište Duga Resa, 2021.).

12. svibnja 2021.

Gošća tribine bila je Tuga Tarle, razgovaralo se o njezinoj pjesničkoj knjizi *Anatomija Tuge* (Udruga OS, Zagreb, 2021.).

19. svibnja 2021.

Gost tribine bio je Goran Gatalica, razgovaralo se o njegovoj novoj zbirci pjesama na kajkavskom *Jezero zmešaneh noći* (Biakova, Zagreb, 2021.). Uz autora sudjelovali su Biserka Goleš Glasnović i dramski umjetnik Robert Kurbaša.

26. svibnja 2021.

Gosti tribine bili su Sonja Zubović i Ivan Babić, razgovaralo se o procvatu pjesničkih manifestacije na domaćoj književnoj sceni.

2. lipnja 2021.

Gošća tribine bila je Ljubica Balog, razgovaralo se o golemoj ostavštini njezina supruga Zvonimira Baloga (1932. – 2014.).

8. lipnja 2021.

Gost tribine bio je Stjepo Martinović, razgovaralo se o njegovu novom romanu *Diadora se vraća s kišama* (M-print, Zagreb, 2021.).

16. lipnja 2021.

Gosti tematske tribine *Jesu li pisci i u demokraciji žrtve ideologije?* bili su Boris Domagoj Biletić, Ivica Matičević i Božica Jelušić.

23. lipnja 2021.

Gost tribine bio je Miki Bratanić, razgovaralo se o njegovoj novoj knjizi *Priče iz konobe – za starije* (Vlastita naklada, Split, 2021.). Tekstove je interpretirala dramska umjetnica Dunja Sepčić.

30. lipnja 2021.

Gost tribine bio je Franjo Nagulov, razgovaralo se o njegovom novom romanu *Bilo jednom na Divljem istoku* (Meandarmedia, Zagreb, 2020.). Ulomak iz romana čitao je dramski umjetnik Joško Ševo.

Voditeljica Tribine je Lada Žigo Španić. Sve tribine održane su virtualno putem videoveze.

Mala tribina DHK-a

10. svibnja 2021.

Andrea Petrlik Huseinović održala je književni susret s učenicima prvih razreda Osnovne škole Janka Leskovara iz Pregrade.

12. svibnja 2021.

Željka Horvat Vukelja održala je književni susret s učenicima prvih razreda Osnovne škole Janka Leskovara iz Pregrade.

21. svibnja 2021.

Maja Brajko Livaković održala je književni susret s učenicima viših razreda Osnovne škole Slavka Kolara iz Hercegovca.

Voditelj Tribine je Hrvoje Kovačević. Sve tribine održane su virtualno putem videoveze.

Tribina u gostima*12. svibnja 2021.*

Silvija Šesto održala je književni susret s učenicima Centra za odgoj i obrazovanje Dubrava.

13. svibnja 2021.

U suradnji s Osnovnom školom Jordanovac Jadranko Bitenc održao je književni susret s učenicima Škole u bolnici u KBC-u Zagrebu.

17. svibnja 2021.

Željka Horvat Vukelja održala je književni susret s učenicima Centra za odgoj i obrazovanje Goljak.

19. svibnja 2021.

Lana Bitenc održala je književni susret s mladim pacijentima iz Klinike za tumore i Klinike za dječje bolesti iz Zagreba.

21. svibnja 2021.

Stipe Božić održao je književni susret s učenicima Centra za odgoj i obrazovanje Dubrava.

1. lipnja 2021.

Lana Bitenc održala je književni susret s učenicima Centra za odgoj i obrazovanje Goljak.

Tribinu je uredio i vodio Hrvoje Kovačević. Sve tribine održane su virtualno putem videoveze.

Upravni odbor DHK-a*5. svibnja 2021.*

U prostorijama DHK-a održana je konstituirajuća sjednica Povjerenstva za književne veze, kojoj su, uz predsjednika DHK-a Zlatka Krilića i tajnika Marka Gregura, nazočile Sonja Zubović i Željka Lovrenčić te putem videoveze Diana Burazer i Boris Domagoj Biletić. Za predsjednicu Povjerenstva izabrana je Željka Lovrenčić.

8. svibnja 2021.

Putem videoveze održana je 8. sjednica Upravnog odbora DHK-a.

2. lipnja 2021.

U prostorijama DHK-a održana je 9. sjednica Upravnog odbora DHK-a.

19. lipnja 2021.

U prostorijama DHK-a održana je Redovna godišnja skupština DHK-a. Predsjednik DHK-a Zlatko Krilić podnio je izvješće o radu za 2020. godinu i plan rada za 2022., a tajnik Marko Gregur podnio je završni račun za 2020. godinu te financijski plan za 2022. Ostala izvješća bila su objavljena na mrežnim stranicama DHK-a. Podneseno je i izvješće o transparentnosti za 2019. (dopuna) i 2020. godinu.

Djelovanje ogranaka DHK-a

5. – 8. svibnja 2021.

U sklopu 11. Dana Ivana Trnskog, koje organiziraju Podravsko-prigorski ogranak DHK-a i Općina Novigrad Podravski, u Knjižnici i čitaonici „Fran Galović“ u Koprivnici 5. svibnja predstavljena je knjiga *Dvije vatre* prošlogodišnje laureatkinje Nagrade „Ivan Trnski“ Anje Turek, a potom je Darko Pernjak predstavio knjigu *Igra zalazećeg sunca* Nade Mihoković Kumrić. Program je vodila Nikol Bali. U Vatrogasnom domu u Novigradu Podravskom Sanja Lovnički, Katarina Franjo i Zdravko Brlek 7. svibnja predstavili su knjigu Gjure Ljubića i strip Mladena Trnskog *Komarnički knez Velimir*, nakon čega je Darko Pernjak predstavio knjigu *Igra zalazećeg sunca* Nade Mihoković Kumrić. Posljednjeg dana manifestacije u Vatrogasnom domu u Novigradu Podravskom Ljiljana Avirević održala je predavanje o Ivanu Vitezu od Sredne i Ivanu Trnskom, a potom je uslijedio gemificirani obilazak Novigrada Podravskog na temu Ivana Trnskog, koji je organizirala Turistička zajednica područja „Središnja Podravina“.

17. svibnja 2021.

Raspisan je natječaj za Nagradu „Fran Galović“ za najbolje književno djelo hrvatskih autorica i autora na temu zavičaja i/ili identiteta za 2021. godinu.

21. svibnja 2021.

U Knjižari Nova u Osijeku održana je svečana dodjela Nagrade „Anto Gardaš“ za najbolju knjigu pripovijedaka

ili roman za djecu i mladež. Nagradu je dobio Tomislav Zagoda za knjigu *Škola na rubu pameti* (Opus Gradna, Zagreb, 2020.).

26. svibnja 2021.

U Sisku je premijerno održan *Susret pisaca za djecu i mlade* u organizaciji DHK-ova Ogranaka Sisačko-moslavačke županije. Suorganizatori su bili Društvo hrvatskih književnika za djecu i mlade – Klub prvih pisaca i Narodna knjižnica i čitaonica „Vlado Gotovac“ Sisak. Sudjelovali su Rosie Kugli, Silvija Šesto, Snježana Babić-Višnjić i Jadranko Bitenc, a od sisačkih autora Ratko Bjelčić, Iva Dužić i Siniša Matasović.

4. lipnja 2021.

U organizaciji Istarskog Ogranaka DHK-a i časopisa *Nova Istra* virtualno su održani 18. Pulski dani eseja na temu *Zbilja i sudbina književnosti*. Svojim izlaganjima sudjelovali su Dolores Butić, Davor Šalat, Božica Jelušić, Franjo Nagulov, Lada Žigo, Božidar Petrač, Mario Kolar, Dragutin Lučić Luce i Tatjana Gromača. Autor programa i voditelj je Boris Domagoj Biletić.

10. – 13. lipnja 2021.

U organizaciji Slavonsko-baranjsko-srijemskog ogranaka DHK-a i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice, a u suradnji s Gradskom knjižnicom Vinkovci i Zakladom Antuna Gustava Matoša iz Beograda održani su 5. Dani Antuna Gustava Matoša (Tovarnik-Vinkovci-Zagreb-Plavna-Beograd). Program je zapo-

čeo posjetom Matoševu rodnom Tovarniku, gdje je kod njegove biste ispred OŠ Antuna Gustava Matoša položen vijenac. U Vinkovcima su održana predstavljanja novih knjiga o Matošu: *Moderato dolcissimo, pjesničke posvete Antunu Gustavu Matošu* (DHK – Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, i Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata, Subotica, 2020.); Dubravka Oraić Tolić: *Pjesme i epigrami, Matoševo pjesništvo* (Matica hrvatska, Zagreb, 2021.); Tomislav Zagoda: *Gustl, ilustrirana biografija Antuna Gustava Matoša* (Opus Gradna, Zagreb, 2021.). Sudjelovali su Vedrana Lugić, akademkinja Dubravka Oraić Tolić, prof. dr. sc. Goran Rem, dr. sc. Vlasta Markasović, dr. sc. Tomislav Zagoda, Katarina Čeliković, Mirko Čurić, Franjo Džakula i Božica Brkan. Prvi put priređen je i program pod nazivom Beogradski Matoševi dani, u suorganizaciji i u prostoru Fondacije „Antun Gustav Matoš“. U župnoj crkvi sv. Jakova u Plavni, mjestu rođenja Matoševa oca, u kojemu mjesna hrvatska udruga nosi ime „Matoš“, služena je sveta misa za pokojnog pjesnika, a isti dan u Zagrebu izaslanstvo DHK-a položilo je vijenac na Matošev grob na Mirogoju.

14. lipnja 2021.

Riječki ogranak DHK-a organizirao je nastup u sklopu novog projekta Poezija s balkona, s prvog kata zgrade Filodrammatice na Korzu. Nastupili su Vjekoslava Jurdana, Vlasta Sušanji Kapićeva, Vlasta Juretić i Davor Grgurić.

17. lipnja 2021.

U Lekeniku je održan Književni kompas Sisачko-moslavačke županije.

18. lipnja 2021.

Raspisan je natječaj za Nagradu „Zvane Črnja“ za najbolju hrvatsku knjigu eseja.

24. – 25. lipnja 2021.

U Đakovu su u organizaciji Slavonsko-baranjsko-srijemskog ogranka DHK-a i Ogranka Matice hrvatske u Đakovu održani 24. Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara. Sudjelovali su Goran Rem, Jasna Horvat, Ivana Buljubašić Srb, Dragan Jurak, Branko Čegeg, Miroslav Mićanović, Franjo Nagulov, Siniša Matasović, Igor Gajin, Sanja Jukić, Božidar Petrač, Vlado Filić, Milica Lukić, Milorad Nikčević i Mirko Čurić. Moderatorica programa bila je Vesna Kaselj. Nagradu „Julije Benešić“ za najbolju knjigu kritika dobio je Miroslav Mićanović za knjigu *Ronjenje na dah* (Meandarmedia, Zagreb, 2021.), a Povelje uspjehnosti „Julije Benešić“ dobili su Stjepan Blažetin i Jasna Melvinger.

Ostale aktivnosti DHK-a

24. svibnja 2021.

Raspisan je natječaj za dodjelu Nagrade „Ksaver Šandor Gjalski“ za 2021. godinu za najbolje objavljeno prozno književno djelo autorica i autora iz Republike Hrvatske.

28. – 29. svibnja 2021.

U organizaciji Pučkog otvorenog učilište grada Rovinja, Gradske knjižnice

„Matija Vlačić Ilirik“ Rovinj i DHK-a u Rovinju je održan 25. književno-znanstveni skup Dani Antuna Šoljana. Skup je započeo izložbom grafičkih radova rovinjskih srednjoškolaca prema Šoljanovim pjesmama, koju su otvorili Davor Rapačić i Dubravka Svetličić. Zatim su predstavljene knjige *Šoljanov Shakespeare* (Vuković & Runjić, Zagreb, 2020.) i *Antun Šoljan: O američkoj književnosti* (DHK, Zagreb, 2020.). Knjige su predstavili Tomislav Brlek, Bruno Kragić, Maja Šoljan i Ivica Matičević, a odabrane ulomke pročitala je dramska umjetnica Vanja Matujec. Prvi dan završio je projekcijom filma *Timon* iz 1973. u Kinu „Antonio Gandusio“, o kojem je uvodno govorio Bruno Kragić. Sljedećeg dana postavljen je vijenac kod spomen-ploče na Šoljanovoj kući, a zatim je u rovinjskom MMC-u održan književno-znanstveni kolokvij „Antun Šoljan i svjetska književnost“, na kojem su sudjelovali Tomislav Brlek, Ivana Žužul, Darija Žilić, Cvijeta Pavlović, Bruno Kragić, Ellen Elias Bursać, Maciej Czerwinski, Mario Kolar i Ivica Matičević, voditelj kolokvija. Manifestacija je završila koncertom Zorana Predina, uz pratnju Igora Polaka.

31. svibnja 2021.

Stjepanu Čuiću dodijeljena je Nagrada Grada Zagreba za životno djelo.

10. lipnja 2021.

U sjedištu DHK-a održano je predstavljanje knjige Ivana Mažuranića *Intimni trenutki* (priredio Božidar Petrač, DHK, Zagreb, 2020.). Sudjelovali su predsjednik DHK-a Zlatko Krilić, Božidar Petrač i dramski umjetnici Sanja Marin i Joško Ševo.

13. lipnja 2021.

U Crikvenici su održani jubilarni 20. Jadranski književni susreti. Sudjelovali su Ludwig Bauer, Ljerka Čar Matutinović, Miro Gavran, Dubravko Jelačić Bužimski, Pavao Pavličić, Daniel Načinović i Franjo Deranja. Dobitnik ovogodišnje Nagrade „Crikveničko sunce“ je Pavao Pavličić.

17. lipnja 2021.

Dubravki Oraić Tolić dodijeljena je Nagrada „Vladimir Nazor“ za životno djelo u području književnosti, a godišnja nagrada za književnost dodijeljena je Marku Greguru za roman *Vošicki* (Hena com, Zagreb, 2020.).

Preminuli članovi DHK-a

Anton Leopold preminuo je 8. svibnja 2021. u 91. godini života.

Maja Kolman Maksimiljanović

NOVE KNJIGE ČLANICA I ČLANOVA DHK-a

Ivo Mijo Andrić, *Aforizmi i slobodne misli*, Digitalne knjige, Zagreb, 2020.

Moždani udar(c)i: ogledi o knjigama aforizama i humora, Digitalne knjige, Zagreb, 2020.

Berači riječi: eseji i književni prikazi, Digitalne knjige, Zagreb, 2020.

Raspuštene misli: aforizmi, Digitalne knjige, Zagreb, 2021.

Lidija Bajuk, *Medimurska popevka*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2020.

Tomislav Marijan Bilosnić, *Naranče Federica Garcie Lorce*, 3000 godina *Za dar*, Zadar, 2020.

Afrika, prevela na španjolski Željka Lovrenčić, Trilce, Salamanca, 2020.

Božidar Brezinščak Bagola, *Zdravica dobrosusjedstvu Hrvata i Slovenaca*, DHK, Zagreb, 2020.

Nikola Đuretić, *Rijeka u magli*, Studio moderna, Zagreb, 2020.

Nevrijeme, Studio moderna, Zagreb, 2020.

Književni pabirci (govori, razgovori, prigovori), Naklada Đuretić, Zagreb, 2020.

Kad cvjetale su lipe, Naklada Đuretić, Zagreb, 2021.

U zao čas: nova proza, Studio moderna, Zagreb, 2021.

Književni pabirci (govori, razgovori, prigovori), 2. prošireno izdanje, Naklada Đuretić, Zagreb 2021.

Stanka Gjurić, *Nepovredivi dio*, Izvori, Zagreb, 2021.

Martin Grgurovac, *Privlaka, zemlja i ljudi*, 2. izd., Privlačica, Vinkovci, 2021.

Jasna Horvat, *Antiradar*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2020.

AZ, 2. izdanje, Naklada Ljevak, Zagreb, 2020.

Vjekoslava Jurdana i Radovan Tadej, *Putovima Pavla Vidasa: o životu, putovanju i pisanju jednog iseljenika*, Institut za migracije i narodnosti u Zagrebu, Katedra Čakavskog sabora „Bakarskoga kraja“, 2021.

Tin Lemac, *Naseobine*, DHK, Zagreb, 2021.

Tihomil Maštrović, *Pjesnikova kob: povijesna gluma u osam slika s prologom i epilogom*, Ogranak Matice hrvatske u Zadru i Hrvatsko narodno kazalište Zadar, 2021.

Tihomil Maštrović, Berislav Majhut i Sanja Lovrić-Kralj, *Oko hrvatske dječje književnosti*, Sveučilišna naklada i Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2020.

Nada Mihaljević, *Mondrian iz Lepe Vesi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2021.

Nevenka Nekić, *Đakovačke tajne – intimni zapisi: studije i kritike*, Đakovački kulturni krug, 2020.

Ogledi, kritike i polemike 2007. - 2019., Ogranak Matice hrvatske Nova Gradiška, 2020.

Bodljikave pripovijetke II., Đakovački kulturni krug, Đakovo, 2021.

Sanja Nikčević, *Istina i laži o kanonu ili kako smo zbog svjetonazora izgubili pravo na lijepo/dobro/sveto u umjetnosti*, Citadela libri, Zagreb, 2021.

Boris Perić, *Priručnik za ekstremiste: uvod u anatomiju slabšaše misli i njezino vlasništvo nad stvarnošću* (u koautorstvu s Tomislavom Pletencem), Naklada Ljevak, Zagreb, 2021.

Sanja Pilić, *Zbogom, romantiko!*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2021.

Maša i zima, Mozaik knjiga, Zagreb, 2021.

Adolf Polegubić, *Crvena mora*, Glas Koncila, Zagreb, 2020.

Cipele ispod badema, Biakova, Zagreb, 2021.

Slavica Sarkotić, *Vrtovi duginih boja*, Alfa, Zagreb 2020.

Kristali nad gradom, Sisačka udruga za promicanje alternativne i urbane kulture, 2020.

Sonja Smolec, *Predskazivač*, sv. 1–3, Naklada TiM, Rijeka, 2019. – 2021.

Đurđica Stuhlreiter, *Subota*, Hena com, Zagreb, 2021.

Drago Štambuk, *Uzgon*, Školska knjiga, Zagreb, 2021.

Nela Stipančić Radonić, *Pukotine nemira*, Naklada Bošković, Split, 2021.

Miljenko Stojčić, *Orao leti visoko*, Matica hrvatska, Čitluk – Vinkovci, 2021.

Tuga Tarle, *Anatomija Tuge*, Udruga OS, 2021.

Ante Tičić, *U ogledalu prošlosti*, Znanstvena knjižnica Zadar, Zadar, 2020.

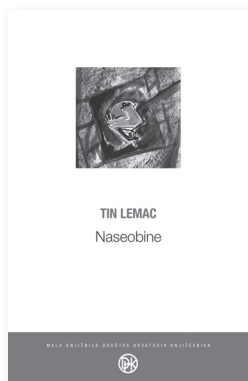
Probuđene ljudskosti, Znanstvena knjižnica Zadar, Zadar, 2021.

Rapsodija prirode – pjesme, pisme i haiku, Znanstvena knjižnica Zadar, Zadar, 2021.

Đurđa Vukelić Rožić, *Ifkica, lepa moja tratinčica!*, Vlastita naklada, 2020.

Vlatka Poljanec

Nova izdanja Društva hrvatskih književnika

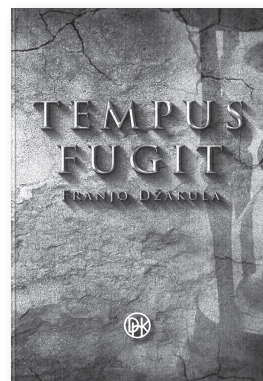
Tin Lemac
Naseobine
Zagreb, DHK, 2021.

Naseobine Tina Lemca sadrže četrdeset lirskih minijatura koje ujedinjuje istaknuta pozicija lirskog subjekta, naglašena pjesnička slika, samorefleksija i refleksija unutarnjeg svijeta. U poetičkom smislu, ovo se pjesništvo naslanja na nadrealističku pjesničku tradiciju te uzore kao što su kršćansko i islamsko mističko pjesništvo, haiku pjesništvo i doživljajnost koja nalikuje na zenbudističke i taoističke maksime.

Fran Krsto Frankopan
Serce žaluje... Izabrane pjesme
Priredio Božidar Petrač
Zagreb, DHK, 2021.

Velikaš izrazite umjetničke nadarenosti, rođeni pjesnik, Fran Krsto Frankopan, za života je objelodanio samo jedan književni rad, spjev *Elegia* (1656.). Najpoznatije mu je pak djelo rukopisna zbirka pjesama *Gartlic za čas kratiti*. Prigodom 350. godišnjice pogubljenja u Bečkom Novom Mjestu Božidar Petrač u ovoj knjizi donosi objedinjene, najljepše pjesme iz pera Frana Krste Frankopana.

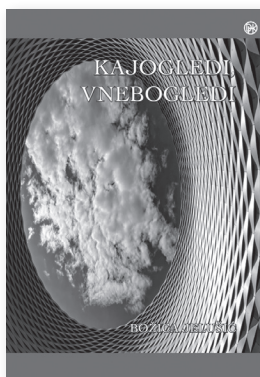
Franjo Džakula
Tempus fugit
Osijek, DHK Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski, 2021.

Naslov najnovije zbirke pjesama Franje Džakule odabran je prema najdosljednijoj niti poveznici svih ili barem većine pjesama, a to je prolaznost ljudske egzistencije, njezina temporalnost. Džakula je tankočutni autor koji je sposoban proniknuti iza naizgled običnoga i svakodnevnoga prizora ili događanja. Također, on je izrazito refleksivan pjesnik.

Tihana Petrac Matijević
Identitet
Novska, DHK Ogranak Sisačko-moslavačke županije, 2021.

Uz osnovnu, psihološku temu, roman se bavi prikazom društvene zbilje u našoj zemlji, pa i šire. Glavna junakinja romana, 23-godišnja Ida Novak, ponekad je vedra i vesela, a već ubrzo potom depresivna i nesretna. Autorica je kroz roman socijalno osjetljiva i društveno angažirana, što uz stanovitu komponentu ljubavnih zgoda i nezgoda doprinosi proćočnosti i zanimljivosti djela.

Božica Jelušić
Kajogledi, vnebogledi
Koprivnica, Podravsko-prigorski ogranak DHK, 2021.

Knjiga *Kajogledi, vnebogledi* sastoji se od četrdeset i pet promišljanja o umjetničkom stvaralaštvu, što književnika, što slikara. Eseji nisu kajkavski po jeziku, već prema geografskoj pripadnosti, čime autorica naglašava specifičnu sklonost umjetničkom izražavanju ljudi gornjohrvatskih prostora, odnosno važnost umjetnika koji iz njih proizlaze.

●

Današnji bi rekli da je naslov moje prve pjesničke zbirke [*Zublja šutnje*, 1983.] pretjeran ili nerazumljiv, opet patetičan ili „samo“ i možda oksimoron... Ali tada tomu nije bilo tako niti je za me danas tako. Gorjeli smo za dijalogom, za književnost, poeziju osobito, žudjeli komunikaciju, zazivali sukob mišljenja i slične sada nepotrebne i beskorisne situacije.

(...)

Misliš da si jak, ili makar ojačao, a onda te nešto u danu, pitanju, riječi, stihu, ponekom susretu podsjeti na ranjenost i ranjivost koja ne prolazi, bol koja traje, samo možda mijenja oblike, i shvatiš da si uvijek tamo, tj. ovdje. Kao da vrijeme ne prolazi.

– Boris Domagoj Biletić: *Riječ je sudbina*

●

...pišući pa i objavljujući u konačnici ja gotovo da to radim iz nekog svog zadovoljstva. Zabavljam se sa samim sobom. Kombiniram, nalazim rješenja. Vjerovali ili ne, možda će me sad smatrati neorganiziranim ili zbrkanim, ja ne znam kako će roman završiti. Nisam od onih koji radi nacrt pa križaljku, pa sad ovaj lik ovdje, ondje. Kod mene je svako Stvaranje (velika riječ) gotovo ravno avanturi, i to onoj koja se ne može mjeriti s nekim drugim avanturama.

– Zvonimir Majdak: *Intervju u emisiji „Kutija slova“* (2015.)

●

Tražeci ga desetljećima, Diogen na kraju nije našao Čovjeka. Prekipjelo mu je. Toga jutra bacio je štap i svoju svjetiljku, tu svakodnevnju iluziju, te razočaran u ljudski rod otišao u birtiju. Pio je alkoholnu medovinu vičući: „Ja sam građanin svijeta!“ Lokalni grčki alkoholičari i gazda birtije Zeus nisu ga shvatili. Nitko se danas ne čudi tome. Kozmopolitizam je i u 21. stoljeću unatoč globalnim zarazama vrlo rijedak fenomen. Diogen je u svojoj hrastovoj bačvi, sav shrvan, umro od tuge. Njegove su posljednje riječi bile: „Moja je biografija potpuno slomljena“.

– Milko Valent: *Pjena za rušenje*

